رڻ جا رنگ

(ناول)

ڪلاڌر مُتوا

محترمہ حملا صاحبہ

کیلیے سے پیار سوغات

17/2/05

رڻ جا رنگ

(ناول)

ليکڪ : ڪلاڌر متوا

...ہ ٻول

...ديارتي جيون کان ئي ذهن ادب طرف مائل هو. پر ڇا ڪجي - ٻنيءَ جھڙي ...وراهين - پڇڙيل علائقي ۾ ادبي ڪتاب ڪٿان ملن جو واندڪائي ۾ ويهي ...ڙهجن ۽ پنھنجو حال انهن سان اورجي.

...يڪنڊري اسڪول ۾ پهچندي پانيہ پستڪن ۾ ڪي ڪهاڻيون گجراتي، ۽ ...نديءَ ۾ پڙهڻ لائي مليون. ڏاڍو مزو ايندو هو. ائين مئٽرڪ پاس ڪرڻ ...ئين نہ اهڙو ادبي ماحول مليو نہ ڪو ادبي ذوق رکندڙ استاد، جو مونکي ڪا ...هہ ڏسي. مئٽرڪ بعد غربت جي ڪري پڙهائي ڇڏائجي ويئي ۽ خانگي ...سڪول ۾ ان ٽرئنڊ ٽيچر طور پڙهائڻ شروع ڪيم - هاڻي ڪجھہ شعور بہ ...جي ويو هو. جڏهن بہ شهر ويندو هوس تہ ڪا نہ ڪا مخزن وٺي ايندو هوس، ...ئين ٿورو گھڻو مطالعو ٿيندو رهيو. پهرين گجراتي ۽ ڪڇي ٻوليءَ ۾ لکڻ ...ي شروعات ڪيم. ڪي رچنائون سنيون لکجي وئيون. ڪڇ جي لوڪل ...ٻارن ۾ ۽ مخزن ۾ ڇپجيون. خوشي ٿيندي هئي.

...ري زبان سنڌي هئڻ جي ڪري هميشا دل ۾ اهو خيال ستائيندو رهندو هو ...مونکي پنھنجي اباڻي ٻوليءَ ۾ لکڻ گهرجي ۽ ڏيري ڏيري سنڌيءَ ۾ لکڻ ... ڪوشش ڪيم. سنڌي ٻوليءَ ۽ ادب جو مطالعو نہ هئڻ جي ڪري سنڌيءَ ...لکڻ ۾ ڏاڍي مشڪل پئي پيش آئي. نہ ٻولي تي صحيح بيٺي نہ لپي. ...ي بہ همت نہ هاريس ۽ لکندو رهيس.

...نجو پهريون ڪهاڻي سنگرهہ ”موتيءَ داڻا“ پاٺڪن اڳيان رکيم تہ اميد ... وڌ آجيان ٿي. هر طرف کان داد مليو. تقريبن سڀني منهنجي ڪهاڻين ... واکاڻيو. مٿان وري انهي ڪهاڻي سنگرهہ جي لائي گجرات ساهتيہ ...ادميءَ جو ٻيون پرسڪار مليو تہ دل باغ باغ ٿي وئي ۽ حوصلي افزائي ٿي. ...نجي پهرينءَ ئي ڪهاڻي سنگرهہ کي انعام مليو اها ڳالهہ منهنجي ... تاريخي حيثيت رکي ٿي.

...ي هي ”رڻ جا رنگ“ ناول توهان ذهين پاٺڪن جي اڳيان رکندي خوشي ...رهي آهي. اهو توهان کي ڪيئن لڳندو اهو تہ مان نٿو چئي سگھان. اهو ...لو تہ توهان پڙهڻ کان بعد ئي ڏيئي سگھندا. مان تہ صرف توهان جي ...ائي ڪندڙ راين جو منتظر آهيان. شل هيءَ ڪاوش قبول پوي.

...گجرات جي گورو پرسڪار وجيتا - گجراتي ۽ سنڌيءَ جي سڄاڻ ليکڪ

RINA JA RANGA

(NOVEL)

BY : KALADHAR MUTWA

Year of Publication - **2002**

Price : **Rs. 20-00**

Published by :

KALADHAR MUTWA

MUQEEM NAEEM PUBLICATION

P.O. Ghorewali (Bani), Ta. Bhuj. Kutch 370510

Printed by : **VEE-KAY Graphics**

Below M.D. High School, Sahijpur Bogha, Ahmedabad-382345. (India)

Ph. : (079) 22844249

Published with the Financial help of Sindhi Sahitya Academi, Gujarat Rajya, Gandhinagar.

رڻ جا رنگ (ناول)

ليکڪ : ڪلاڌر متوا

سال : ٢٠٠٢

پرڪاشڪ : ڪلاڌر متوا

مقيم نعيم پبليڪيشن

پوسٽ : گهوريواري (ٻني) تعلقو: ڀڄ. ضلعو : ڪڇ-370510

ڇپيندڙ : وي. ڪي. گرافڪس

ايم. ڊي. هاءِ اسڪول جي هيٺان، سهجپور بوگها، احمدآباد-٤٥. (ڀارت)

گجرات سنڌي ساهتيه اڪادمي (گانڌينگر) جي مالي مدد سان ڇپايل

ارپيم

منهنجي جيجل منڙي ماءُ 'امان ٻائيءَ' کي جنهن نہ صرف منڙي ٻولي لوليءَ جي هندورن ۾ جهولايو- پر سنهيءَ سئي سان پرت پري پئسا ڪمائي منهنجي پڙهائي کي اڳتي وڌايو.

جڳ جڳ جيئندي رهي شل منهنجي مومل ماءُ.

ڪلاڌر مُتوا

محترم جينت ريلواڻي صاحب جن جو عميق دل سان احسانمند آهيان
پنهنجي مصروفيتن مان وقت ڪڍي هن نماڻيءَ ڪوشش لاءِ ''املهه
توريا'' جهڙا لفظ قرطاس تي پوئي ڏنا. واقعي هنن پنهنجي محاڳ
منهنجي ذهن جي يا منهنجي مقصد جي ترجماني ڪري ڇڏي آهي.
مان گجرات ساهتيه اڪادميءَ جو خاص طور جناب هوندراج بلواڻيءَ صا
جن جو تهه دل سان ٿورائتو آهيان جن مالي تعاون ڏئي وڌ ڪيو ۽ هي
ڇپائي جي سوڀيا ماڻي سگهيو آهي.
مان دادا لکمي کلاڻيءَ جو ٿورائتو آهيان جن هر وقت پنهنجي قيمتي صل
سان نوازيو آهي. وي. ڪي. گرافڪس وارن جو بہ شڪرگذار آهيان جن و
سر ڪتاب ڇپي ڏنو.
آخر ۾ پنهنجي منڙي مادر يومي ٻنيءَ جي خدمت ۾ نياز نوڙت پريا سا
عرض ڪيان جنهن جي ڪامڻگاري ڪلچر- سنڌي سوڀياوان سنسڪر
مان مونکي لکڻ جي لاءِ نت نوان ملندي رهي آهي ۽ منهنجو قلم هلڻ
لاءِ مجبور ٿيندو رهيو آهي.
جيئي سنڌي-جيئي ٻني !

- ڪلاڌر مُت

لکمي ڪلاڻيءَ کي ڇپير- پر هن توهان کي موڪلڻ لاءِ سجيسٽ ڪيو آهي.
مصيبت! لکميءَ ضرور پاڻ لکڻ کان ٽارڻ لاءِ اِها شرارت ڪئي آهي.
سوچيم، جواب ڏيئي ڇڏيندس-نه، مونکي مهاڳ لکڻ جو ڪو ڏانوَ ڪونهي.
نه مان مهاڳ لکندڙ ليکڪ آهيان ۽ نه ان جي قابل!
پر ٻئي ڏينهن تي ئي ڪڇي- گجراتي بزرگ ناليري ودوان ليکڪ بابوُلال
گوُر جو خط آيو ۽ اهو پڙهي ئي رهيو هيس ته فون مليو-ڪلاڌر توکي ناول
موڪليو آهي، چاهيان ٿو، اِن جو مهاڳ تون لک. ڪڇ جي ماحول کان تون
واقف آهين. ٣٠ جوُن جيئن ته پيچ ۾ رڻتيل پروگرام ۾ تون اچي رهيو آهين.
مهاڳ کڻندو اچج.
مان لاچار.
ڪلاڌر کي سمجهڻ لاءِ پهرين سندس ڪهاڻيون پڙهڻ چاهيون. ڪتابن
مان ڏنل مجموعو 'موتيءَ داڻا' ڳولهي لڌو.
مجموعو پڙهڻ بعد مونکي لڳو. هجي نه هجي 'پيرو' ڪهاڻيءَ جو رچناڪار
ضرور حي هوندو، جيتوڻيڪ اِها ڪهاڻي مجموعي ۾ عدم موجود هئي. ٻيو،
لکمي پاڻ ڇڏائڻ جي ڪوشش نه ڪئي آهي. پر هن هنن ڪهاڻين کي تز
طرح توري، عمدي مهاڳ سان، اسان کي نواڻ کي پچائڻ لاءِ آماده ڪيو
آهي. جيتوڻيڪ ڪهاڻي ڪلا جي خيال کان ڪهاڻين مونکي ايترو متاثر نه
ڪيو. ڪي ته محض هوائي اڏام، غير وهنوارڪ، فئنٽسي نما، اِنتها ئي
جذباتي لڳيون. پر ٻولي، وشيه جي نواڻ، پونءَ جي سرهاڻ، هيل تائين ڇڻ
ڇين دوز رهيا اسان کان. غير واقف ڪردارن جي اوچتي آمد! مونکي لڳو
ته ڪهاڻيڪار آهي. جنهن پوين پنجن ڏهاڪن کان هلندي ايندڙ اسان
جي ڪهاڻي روايت ۾، رخنو وجهي ڪا حقيقي تبديل آندي آهي. اسان جي
ڪهاڻيءَ کي وسيع ڪري، نه صرف نزديڪي آسپاس تائين پر دور افق تائين
ڪهاڻي ڦهلائڻ لاءِ اجاگر ڪيو آهي. لکميءَ جي اکرن ۾ ئي درج ڪرڻ بهتر
هوندو!
''اهو اسان سيني کي علم آهي ته سنڌي قوم جي ٻوليءَ ثقافت هزارن
سالن کان ڳوٺن ۾ ئي پلجندي رهي آهي. ڳوٺاڻن ئي انهيءَ کي ساه سان
سانڍي محفوظ رکيو آهي. ڀارت ۾ لڏي اچڻ ۽ شهرن ۾ ٽڙي پکڙي ويل اسان
جو سنڌين کي اهو ڌپ ويڙهي ويو آهي ته هاڻي اسان جي ٻولي ۽ ثقافت
پنجي زمين ۽ ڳوٺن جي غير موجودگيءَ ۾ گهڻو وقت جٽاءُ نه ڪندي.

ڪڇ جي پهرئين سنڌي اديب
طرفان پهريون سنڌي انچلڪ ناو

ڳچ عرصو ٿيو. راجستان سنڌي اڪادميءَ رٿيل ڪهاڻي چٽاڀيٽيءَ
جاچنا لاءِ ٿوڪبند بنڊل مليو هو. عرصي کان پڙهجندڙ تقريبن سيئي سا
ڪهاڻيون- گهرو معاملا، وچولي طبقي جون سمسيائون، ڏيتي ليتي، ڏ
پريم، ٽٽندڙ رشتا، سوارٿ، پرشتاچار، ذهني ڪشمڪش، تاڙيون، جها
وغيره. پر ٻه ڪهاڻيون پڙهي مان مونجهاري ۾ پئجي ويو هيس-'سيد
۽ پيرو' سمجهه ۾ نه آيو ته، وڻ ٻڙ زمين کان وانجهايل نقلي ڳلن جي ڳ
۾ سنين آسمان تي واسو ڪندڙ سنڌين مان، اِهي ڪهاڻيون ڪنهن پ
سنڌي ليکڪ ڪيئن لکيون هونديون! ڳوناٺو ماحول، سنڌيت جو ڦهلاءُ. س
پيرو ڪچيندڙ ٻُڌا به هئا نه ڏنا به. اهڙي ڪنهن بزرگ ليکڪ سنڌ جي
ڏانوَ جو ڪردار ڪٿي- يادگيرن جي آڌار تي، ٻوليل ماحول ڪٿي، اِها ڪ
لکي هوندي؟ اگر اهڙي قسم جو ڪو سنڌي بزرگ ڪهاڻي ڪار آهي ته
تائين گمشده ڇو رهيو آهي؟ ڇا، اولهه راجستان يا ڪڇ جي رڻ ج
شخص هوندو، جنهن اِها رچنا لکي هوندي؟ اهڙو ڪو سنڌي ليکڪ ڌيان
ته نه آيو آهي! ته ڇا، ڪنهن غير سنڌي رچنا جو ترجمو ڪري پنهنجي
چڙهائي هوندي؟ مونجهاري گهيري ورتو. پر مونکي ته سامهون آيل ڇي
تڪ تور ڪرڻي هئي. سليس ڇيدي سنڌي ٻوليءَ جي سرهاڻ، وشيه جي
ڪردار جي اوسر ۽ ڪهاڻيءَ جي انچلڪ اٽت جي حساب سان، توڙي ڪ
ڪمزوريءَ جي باوجود، مون ٻنهي ڪهاڻين کي وڏ ۾ وڏ وزن ڏنو هو. پر
طور ڪهاڻي ''پيرو'' مان تي چانيل رهي ۽ ان سبب ان جو ليکڪ چاڻ
چاهنا ٻه.

گجرات سنڌي ساهتيه اڪادميءَ مارچ 2002 ۾ راجڪوٽ ۾ رکيل
پروگرام ۾، ٻين اديبن سان گڏ، ڪلاڌر مُتوا ٻه، ملبل انعام حاصل ڪر
هو. هن پنهنجين ڪهاڻين جو مجموعو ڏنو. ششتاچاري ملاقات ۽ و
ٿي.

جڏهن مهني ۾ اوچتو مونکي هڪ بنڊل مليو. هت اکري طويل ر
فائيل ۽ ڪلاڌر جو خط-چاهيان ٿو، منهنجي هن ناول جو توهان مها

پڇ مان موٽڻ بعد مون ناول جو دستخط پڙهيو. ڪهاڻي ته عام رواجي لڳي. ٻن جوان دلين جا پريم جا پيچ! ڳالهه ۾ سنهڙي هڪ ٻئي کي چاهين ٿا، پنهنجو گهر سنسار وسائڻ چاهين ٿا. پريم ڪهاڻين ۾ جيئن ٿيندو آهي. ڪي ڳهروءَ ڪي سماجڪ اڙچڻو درپيش اچن ٿيون. آخر سچو پيار رڪاوٽن تي جيت حاصل ڪري ٿو. پر توڙ تائين سسپينس، پڙهندڙن کي جڪڙي ٿو رکي.

پر هن ناول جي اِهي ڪتا ۽ ڪردار، ناول جو مکيه مرڪز نه آهن، صرف هٿيا آهن. ناول جو مکيه ڪردار ته آهي زمين، مرڪز به زمين! ليکڪ جي ڌرتي ماتا-وطن ٻني!

ڪلاڌر چوي ٿو: چئني طرفن کان رڻ، جنهن جي وچ ۾ ماءُ ٻني ڪنهن جزيري جيان لڳندي آهي. اِهو رڻ جي وچم مٺي زمين وارو پٽو، مهاساگر ۾ پيل موتيءَ جهڙو لڳندو آهي.

هتان جي ڌوڙ به هتي جي ماڻهن جيان ڪيڏي نه محبت پري آهي. ايندڙ مزمانن سان ڳلي لڳي وڃي ٿي. جنهن مٽيءَ ۾ هيڏي محبت سمايل هجي ته پوءِ اتي جي ماڻهن جي محبتن، مامتائن جو ته پڇڻو ئي ڇا؟

’ٻني ۾ شاه صاحب جي رسالي وارا بيت ته ماستر صاحب کي برزبان هئا. جهڙي جهڙي موسم ايندي هئي. تنهن واتاورڻ جي مطابق بيت پيا ڏيندا هئا.‘

’ممبئيءَ ۾ ته (يعني شهرن ۾) ماڻهو ئي ماڻهو هوندا آهن. ڪو ڪنهن کي پڇندو ئي ناهي. ماءُ پيءُ چاچا چاچيءَ جهڙا ته ڄڻ سنبنڌ ئي ناهن اتي. هتي ٻنيءَ ۾ ڳانيون به اهڙيون عقل واريون جو جنهن جو ٿي نالو ڏنارن ورتو. هوءَ هلي ٿي آئي. سيئي لائين سر. ڏاڍي سيپنا هئي ڳانين ۾ پي. عورتن جو سونهن ۾ ڪو ثاني ناهي. ڪٿي لپ اِسٽڪ لاليءَ جو، ميڪ اپ پائوڊر جو نشان نه، ته به حسن اهڙو جو سندن اڳيان مِس ورلڊ پاڻي ڀري.‘

ڪلاڌر پنهنجي ماتر ڀوميءَ کي هر ڏس کان، هر نظر کان پرکيو آهي. زرري زرري کي جاچيو آهي جرڪايو آهي. تمثيل ۾ ڪٿجي ته ٻنيءَ جي ڳالهه جي ڳالهه جي سبنڌ ۽ شڪتيءَ جي سونهن کي ڦهلايو ۽ نکاريو آهي. هوا جي هر لهر کي ماڻيو آهي. قدرت جي هر سينگار کي پسنو آهي. هر جيو جنتوءَ سان ادويت پرايو آهي. هر خوبيءَ کي اپاريو آهي. هر خاميءَ سامهون ٿونجيو آهي.

شهرن جي مشيني سيبتا انهيءَ کي ٻرڪائي ويندي. رت جي جياپي
ٻوتن وٽان ميسر ٿيندڙ ڪاڏو خوراڪ ۽ آڪسيجن جي کوٽ ان کي کائي وين
پر اڄ ڪڇ جي سنڌي ٻوتن ۾ موجوده ڍڪڻ، واڍن، ڪنڀرن، ڪسا
ڪاسائن، مال چاريندڙ ڏنارن، ميهارن، ٻڪرارن، اوٺين کي شاهه جو ڪ
جهونگاريندو ٻڌي. سنڌن پونگن جي آڳٽ ۾ سنڌي بائن کي پيرت پر
ڏسي، لوڪ گيت ڳائيندو ٻڌي. سازيندڙن کي نڙ، چنگ، بين، بورين
سرندو وڄائيندو ڏسي. اهو وشواس وري نئين سر پيدا ٿيو آهي ته س
ٻولي ۽ ثقافت اسان وٽ هند ۾ به زنده رهندي. پنهنجي سڃاڻپ برقرار
لاءِ انهن ٻوتن ۽ ٻوناڻن کي پنهنجو سمجهي اسان کي اپنائڻو آهي.''
پڇ ۾ ملاقات دوران مون ڪلاڌر کي چيو هو- سنڌي ساهتيه ۾ پوين پ
ڏهاڪن کان ڪهاڻيءَ جي جيڪا هڪ قسم جي روايت اِستاپت ٿي چ
آهي. ان ۾ تنهنجون ڪهاڻيون وشيه، ماحول ۽ ڪردارن جي نواڻ ڪٿي
آهن. ڪڇ جي هڪ ڪنڊ ۾ ٻهراڙيءَ ۾ رهندي، تو لوڪل ليکڪن
پنهنجي سرزمين کي اپاريو آهي. سنڌيءَ ۾ اهڙي ماحول جي غير مو
يءَ ۾ توکي پريرڻا ڪيئن ٿي؟ ڪڇ ۾ تون سنڌيءَ جو اڀياس ڪيئن ڪ
غير تعليمي ماحول ۾ ساهتيه ۽ جديد حالتن جو اڀياس ۽ سڪار ڪيئن
ڪيو؟

هن ڄاڻايو ته ٻنيءَ ۾ سنڌي ٻوليءَ جو واهپو آهي. مدرسن ۾ ڏرمي
سان گڏ. سنڌي پڙهائي ويندي آهي. تعليم سان ئي منهنجو واسطو
آهي ۽ ان سبب ساهتيه ۾ رُچي به. پنهنجي ٻني، جيڪا سنڌ سان جڙيل
آهي ۽ پورو سنڌي ماحول قائم آهي، ان سرزمين جو ٻوناڻو روپ جڳت
آڏڻ پنهنجي ساهتڪ سچائي سمجهيم.

هاڻ مون پنهنجي شنڪا اِظهاريندي پڇيو: 'پيرو' نالي ڪهاڻي مون
هئي. پنجاهه سالن دوران مون سنڌيءَ ۾ اِن قسم جي بهترين ئي ڪ
پڙهي هئي.

ڪلاڌر چيو: اها ڪهاڻي منهنجي لکيل آهي. اها شايع نه ٿي آ
توهان پڙهي ڪيئن؟

هڪ چتاپيتيءَ ۾ پڙهي هئي.

پر ان تي اِنعام نه مليو هو.

ٻين بابت مان رايو نٿو ڏيئي سگهان.

رڻ ۾ به منو پاڻي، تلاءَ، کوه، آوازا، پاڻيءَ جو بچاءُ ۽ سنگره ڪرڻ جا ڏيهي طريقا، پاڻي ته پراڻ آهي. املهه آهي چاڪاڻ ته پاڻي آهي ويچارن- بادلن جي آنسن جي ڌارا! پاڻيءَ جي اڻاڻ، سموري جيو سنسار لاءِ ته ڇا. ڌرتي ۽ وڻن ٽڻن لاءِ به آفت بڻجي تي. ڏڪار جي ان حالت ۾ قدرت جو زرڙو زرڙو مرجهائي ٿو. اِنسان ڇاهي جانور هڪ ٻئي جو همدرد بڻجي ٿو. بي زبان جانورن کي بچائڻ لاءِ مالڌارين کي جڳهه جڳهه ڀٽڪڻو پوي ٿو. پنالال پٽيل پنهنجي ناول ”مانوي ني ڀوائي“ ۾ ڏڪر جو ڀيبتناڪ ذڪر ڪيو هو. ان ناول تان پڪچر به ٺهي هئي ته ليکڪ کي گيانپيٺ اوارڊ به عطا ٿيو هو. سنڌوءَ پنهنجو وهڪرو بدلائڻ بعد، ڪڇ ۾ ڏڪر جڻ عام ڳالهه ٿي پيئي آهي. ڪلاڌر، رڻ جي انهن ڏڪرن جي حالتن کي ڪهاڻيءَ جي ڪردارن جي ڳ هيري ۾، سنکيپ ۾ بخوبي طور آڻي ورتو آهي.

ڏڪر جو ڏهڪاءُ صرف سنڌوءَ جي روسامي ۽ بارش جي ڪنجوسائيءَ سبب ئي ڪونهي. پر سياستدانن جي سوارٿي حرڪتن سبب به ڦهليل آهي. بني، جيڪو ايشيا جو شاهي چراگاهه آهي. زمين جي هينان سنڌو-سرسوتيءَ جو سيلاب اڃا ڪيس سرسبز رکندو رهيو آهي. ڏيهي ٻهر جي جڳهه تي وديشي ٻهر وڻ پوکي، بنيءَ جي ستياناس ڪئي وئي آهي. هي هاءِ بريڊ پرڏيهي وڻ تڪڙو اسري ٿو. چوطرف ڦهلجي ٿو ۽ سموري زمين جو پاڻي چوُسي، زمين کي بنجر بڻائي ٿو. ڳانيون ۽ ٻيا جانور سندس شڪار ٿين ٿا.

ڪلاڌر کيس شيطاني چنبي وارو پرڏيهي پاڳل وڻ ڪوٺيو آهي. هن ”ڳ اندو باول“ خلاف وقت به وقت ڪڇ جون. لوڪل اخبارون ۽ عوام، آواز اٿاريندا رهيا آهن، ته مبادا هي وڻ ڪڇ جي ستياناس ڪندو. پر ان مان ملندڙ ڪوئلو ۽ ڪوئلي مان ملندڙ ڪاري ناڻين پنيان جي سوار ٿي ورتي، عوام کي اکين سامهون تباهي ڏسڻ لاءِ مجبور ڪيو ويني آهي. به صديون اڳ، انگريزن نيل-ڳلي پوکڻ لاءِ مجبور ڪرڻ سبب، زمين بنجر بڻجي ويندي. ڪسانن آندولن ڪيا هئا. اها اِنهاسڪ حرڪت هاڻ اسان جي ”سوديشي ديش ڀڳت“ سياستدانن جي دور ۾، دهرائجي رهي آهي. جنهن خلاف ڪلاڌر ڪلاتمڪ ڍنگ سان جائز چناءُ ڪيو آهي. ناول ۾ ان پاڳل ٻهر جي قهر جا ڪارناما اکيڙڻ ڪان اڳ. ڪلاڌر پنهنجي ڪهاڻيءَ ”سکينه سانول“ ۾ به ان جا ڪارناما وٺي چڪو آهي. ليکڪ چوي ٿو- هن وڻ عوام کي ڪٽي جو ڪونه ڇڏيو آهي. ڳاد ڳوڙا ٿيا آهن، ميندون مال لٽيا آهن. اهڙا اوطارا جڏڻا پيا آهن.

سنڌ هٿ ڪاريگريءَ جي ڪلا ڪان مشهور هئي. ڪڇ مشهور آهي. ٻني،
سنڌ ڪڇ جو سنگم آهي. ٻنيءَ جي ڪلا هن ونت ڪڇي ڪلا طور ڄڻت ٻر ۾
ورڪائجي ٿي. اها ٻنيءَ جي سنڌين جي، سنڌي ڪلا آهي. ڪلاڌر ان دستڪاريءَ
کي وڏي خوبيءَ سان اپاري، سنڌي ڪلا کي ڪتا معرفت فخر حاصل ڪرايو
آهي ۽ پاڻکن کي ان ڪلا طرف موهيو آهي. ان جو واپاري اپيوگ، واپاري
سنڌين لاءِ ڏيساور تائين ڏسائون کولي سگهي ٿو.

سنڌي زيورن جا نمونا، پوشاڪ، لاڏن جا گيت. ٻارن جون اک بند، ونجهوتي
لنگڙي رانديون، جوانن ۽ وڏڙن جون پروليون ۽ ملهه ڪشتي.

ٻنيءَ ۾ ڪيتي نه ٿيندي آهي. اهو مالوندن جو پرڳٽو آهي. انهن لاءِ ڏڻ
ئي ڏڻُ آهي. ڳانيون هنن لاءِ صرف جانور ڪونهن، گهر جون ڀاتي آهن. هر
ڳانءَ کي پنهنجي پڇاڻ آهي. اتي نالي جي سڏ تي هوءَ توهان جي پرسان
هلي ايندي. ڳالهائيندي. توهان جو ڳالهائڻ سمجهندي-توهان جي سک دک
۾ سُکي دکي ٿيندي. ڇهه ڏهاڪا کن اڳ هڪ گجراتي ڪهاڻي آهي. ڳانيون
گهر جو ڀاتي آهن ۽ ٻولي ٻه سمجهن ٿيون، اِن ڳالهه تي يورپين کي اعتبا
نٿو اچي. ليڪڪ ڪيس واڙي ۾ وني وڃي ٿو. مالڪياڻي، واري وٺيءَ هڪ هڪ
ڳانءِ جو نالو ٻُنهي ٿي. ان نالي واري ڳانءِ جهنڊ مان اٿي ٿي. پرسان اچي
بيهي ٿي. مالڪياڻي هنن تان هٿڙو گهمائي ڳالهائي ٿي. امڙ-ماءُ-پيڻ
دادي چئي ڪيس واپس وڃڻ لاءِ چوي ٿي ۽ ٻيءَ کي سڏ ڪري ٿي. فارينرس
جون ڏندين آڱريون لڳي وڃن ٿيون.

ان ڪهاڻيءَ جي ڪنهن اثر بنا ڪلاڌر. سوپاوڪتا سان گهر جي اِنه
جانور ڀاتين سان انسانن جو پريم جو سنبنڌ وڌيو آهي. ڪلاڌر اِنهن غي
اِنساني جيون جو ٻه باريڪيءَ سان اڀياس ڪيو آهي. اٺ، گهوڙو، ڪت
ماڪوڙو، ماڪڙ، ٻگهه، ڪانوَ، تتر، ڏيڏر انهن جو سڀاءُ، خلت، سمجهه، شڪ
جو ڍنگ، پر پئسي جي اهميت ۽ ڊوڙ ۾ اڄ سڀ ڪجهه بدلجندو ٿو وڃي
جتي کير لسي مکڻ ڏڌ بنا ملهه ورتائجندو هجي. اتي هاڻ مشينن ”فيٽ
جا نسخا آندا آهن. ڳانءِ جي ملهائي کير ۾ فيٽ گهٽ هئڻ سبب ها
”ڪارين مينهن“ جو ملهه وڌي ويو آهي-پوءِ ڇاجي ماڻهو ڪولوسٽرل
مريض ڀلي ٿيندا رهن!

سياري ۾ گرمائش بخشيندڙ، اونهاري ۾ بنا اي.سيءَ. جي ننڍڪ ڏيند
رهائش جا ڏيهي پونگا ۽ انهن جو ڪلاتمڪ انٽيرئر ڊيڪوريشن.

جي نظر وٽ جي صرف واپاري طبقي جي سنڌين تائين محدود بڻجي ويندي آهي.-وڻج ۽ واپار-واڻيا شاهي! بس! تڏهن ٿرپارڪر، ٻني، ڪڇ، سوڍا، جاڙيجا، ڪولهيءَ اوڏ، ميگهوال، جت، سما، سومرا، مُتوا، سنگهار، جيئيجا، مياڻا وغيره جي چوطرف سنڌي ٻوليءَ جي جوت جڳائي رهيا آهن، اهي نظرانداز ٿي ويندا آهن.

ڪن ٻين ٻولين جا پهريان ۽ شروعاتي ناول ٻه پڪي پيڙه ۽ يادگار بڻجي رهيا آهن ۽ اڄ تائين پريرڻا پهچائيندا رهيا آهن. پر سنڌي ناول گهربل اوسر پائي نه سگهيو آهي. ڪٿا ساهتيه جي اسان جي ڪمزور پيڙه شايد بنياد کان پيل آهي. مرزا قليچ بيگ جي ”زينت“معرفت وڌل پيڙهه اهڙو ڪوبه ناول بخشي نه سگهي آهي، جيڪو سنڌ جي پوڻءَ جي سرهاڻ ڦهلائيندو هجي. جنهن کي انچلڪ ليکي سگهجي. پوميءَ جو عيوضي ليکي سگهجي، زمين جي درسني ليکي سگهجي!

گانڌيڌام ادیپور -ڪڇ ۾ ڪيترا سنڌي اديب رهن ٿا. هو سنڌ جا باشندا سنڌي ليکڪ آهن. ڪلاڌر ڪڇ-ٻنيءَ جي سرزمين جو پهريون سنڌي ليکڪ آهي. هو سنڌي ناهي-ڪڇي آهي. ٻنيءَ ۾ وسندڙ گجراتي آهي. پر هو سنڌي آهي. ٻني، جتان سنڌو ندي وهندي هئي. ۽ اڄ زمين هينان وهڪرو اٿس؛ ٻني جتي سنڌ جا باشندا صدين کان وسيل آهن. ٻني، جتي سموري سنڌي سنسڪرتي محفوظ رکي ويٺي آهي، ٻني، جتي هر شخص سنڌيءَ ۾ ڳالهائي ٿو. سنڌيءَ ۾ سوچي ٿو. ٻني، جتي شاه صاحب هر رات جو جاڳي سنڌيت جي محفل جمائي ٿو، ٻني، تعليم جي لحاظ کان پڇڙيل هن علائقي جو تعليم يافت شخص اديب جي روپ ۾ اسري غير سنڌي زمين تان سنڌي ناول جي درسنيءَ ۾ اسان کي سنڌيت جو درشن ڪرائي ٿو؛ هڪ صديءَ جي سنڌي ناولن جي سمورن انگن کي پاسيرو ڪري، سنڌيءَ ۾ پهريون انچلڪ ناول پيش ڪري ٿو.

ڪڇ جي پهرئين سنڌي ليکڪ معرفت سنڌيءَ ۾ پهرين انچلڪ ناول جي هن ڏين جي مان ڇا صرف آجيان ڪريان، شڀ ڪامنائون اظهاريان، ڪ سنڌي ناول ڪيتر سان وڌ ڪرڻ سبب سندس شڪرانا مڃان؟

سنڌ وڇاڻ جي پنجونجاهين سال ُره تي.

-جينت ريلواڻي

پندرهين آگسٽ ٢٠٠٢، راجڪوٽ

بن جوان دل ڪردارن جي بهاني ڪلاڌر سموري ٻنيءَ کي ڪردار ٻڌائي اجاگر ڪيو آهي. سموري انچل کي پڳويو آهي. ناول جا نه صرف اِنساني ڪردار پر وڻ ٽڻ جيو جنتوُ قدرت جا سمورا عناصر ڪردار ٻڻجي پنهن... پنهنجي ڀومڪا نڀاهين ٿا. هن ڪڇ جي رڻ جي گوناگو رنگن جي چ... ي ڪئي آهي.

ڪلاڌر جي ٻولي، سنڌي ٻوليءَ جي ڀڃاوَ سان ڀرپور آهي. ٻوليءَ ۾ نه ڀين ڀارتيه سنڌي ليکڪن جيان اجاين غير سنڌي اکرن جي ڀرمار آهي ۽ نه پاڪستان جي سنڌي ليکڪن جيان اردو عربي-فارسي اکرن جي ڀيڙنگائي آهي. ڀوءِ به هڪ لوڪل لهجي جي اثر کان ڇوٽڪارو پائي نه سگهيو آهي. ٻنيءَ ۾ سنڌي ٻوليءَ جي پوري واهپي جي باوجود ڪڇي اچارن سان گجراتي اکر ضرور مروج ٿي ويا آهن. پر ڪلاڌر انهن اکرن کي بلڪل سوپاوڪتا سان ڪم آندو آهي. ان سبب اهي اکر ڏنگين ڪونه ٿا.

مثلن: گڏ ٿيڻ لاءِ ڀيڙا ٿي، (ભેગા થઇ) خوش باش لاءِ-ليلا لهر(લીલા લહેર) ، مهورت وموچن لاءِ-اناورڻ (અનાવરણ) ، تيليءَ جو ٽنپ، وڏاءُ لاءِ-رائيءَ جو پربت، (રાઇનો પર્બત) هنڌ-بستري لاءِ-پٿاري (પથારી) ڦٽي ڪرڻ لاءِ-ڦگائڻ (ફગાવવું)، قهر لاءِ اپدرو(ઉપ દ્રવ) هن-اعتراض-خطا ناهي لاءِ عام فهم ٿي ويل اکر وانڌو ناهي(વાંધો નથી) ، هيٺ لهڻ لاءِ-اتري(ઉત્તરી) ، گهڻو گهڻو لاءِ-جهاجها جوهار(ઝાઝા જોહર) ، وغيره اکر ڪم آندل آهن. ان سان گڏ، جيڪي غير تعليم يافت ڳوناڻا ڪردار پويا اٿائين، انهن جي سنڌي ٻولي به سهج ڳوناڻن اچارن جي هجي ها ته هن قسم جي ناول لاءِ وڌيڪ موضون ٿئي ها.

سنڌي عوام لاءِ ته عام طور رايو هوندو آهي-ڪين لوليءَ ۾ سون جي هندورن ۾ لڏڻ جي-پئسي جي-لولي مليل هوندي آهي. ثقافت جا مسڪين پر ذهني طور پاڻ کي ايريل اسريل سمجهندڙ سنڌي، ٻي هر ٻالهه جي ڏيکاوَ ۽ وڏا ڄيان. پاڻ کي وشومانوَ سمجهڻ جي غلط فهميءَ ۾ رهي، پنهنجي سنڌ کي هيل تائين نه صرف نظر انداز ڪندا رهيا آهن، هاڻ به ڪري رهيا آهن سنڌوُ سروير جي فخر سان گڏ هوُ سنڌ کي صرف ڪشمور کان ڪراچيءَ تائين محدود رکندا رهيا آهن. هنن کي ڄڏهن ڇيو ويندو آهي ته سنڌي سائين سنڌيت جو ڦهلاءُ ته دور دور تائين ڦهليل آهي اولهه راجستان، ڪڇ ۽ ڪانياو... تائين ڦهليل آهي، ڪڇ جه ايون ڪوليو، ڏسو، محسوس ڪريو، تڏهن هن...

پاس بہ تلاءَ. سياري جي صبح جو سج اوپر پاسي کان پنهنجي پوري آب و تاب سان سوريان سوريان آڪاش تي اونچو چڙهي رهيو آهي.چئني پاسن کان پکين جا منڊا منڊا ٽول ڪنن تائين پهچي رهيا آهن. سج جا ڪوسا ڪوسا ڪرڻا ڪچن ڪکاهين پونگن کي گرمي ڏيڻ جي ڪوشش ۾ آهن. ماڻهون ۽ مال مينهون ڏوهي واندا ٿي سندن مالن کي پاڇيري جي لائي جهنگل ڏانهن روانا ڪري رهيا آهن. مانيون بہ مال مان وانديون ٿي هاڻي نيرڻ پاڻي جون تياريون ڪري رهيون آهن تہ ڪي وري سُئي ڌاڳا کڻي پرت پرڻ جي لائي ويهي رهيون آهن.

سنهڻي بہ پنهنجي هٿن سان ناهيل ڪنجري هٿ ۾ کڻي هن ۾ پرت پرڻ جي لاءِ ويهي رهي آهي. سنهي سئي جنهن ۾ گلابي رنگ جو ڌاڳو پرويو.

هن کي ننڍپڻ کان ئي گلابي رنگ سان خوب پريم آهي. اِهو رنگ هن کي ڏاڍو وڻندو آهي. تڏهن تہ جڏهن بہ هوءَ پنهنجا ڪپڙا سبائيندي آهي تہ سائي رنگ جي شلوار، چولو جڏنهن تہ گلابي رنگ جي چئن والن جي چنري پسند ڪندي آهي.

هن جي گوڏن تي پيل ڪنجري جو پرت ڪافي ڪجهہ پورو ٿي چڪو آهي. ٿورڙو ڪجهہ باقي آهي. اهو پرت ڏاڍو سٺو ۽ سندر آهي.

هتي ڇوڪريون جيسين ڪنواريون هونديون آهن تيسين چولا پائينديون آهن. جن چولن ۾ ڏيري پرت پريل هوندو آهي. پرڻجڻ کان پوءِ هو ڪنجريون يا ڪنجرا پائينديون آهن. هيءَ ڪنجري سنهڻي پنهنجي پاڻُ جي لاڏيءَ لائي ناهي هئي.

جنهن پهرڻ ۾ پرت ٿورڙو هوندو آهي تنهن کي ڪنجري ۽ جيڪو سڄو سارو پرت پريل هوندو آهي تنهن کي ڪنجرو چيو ويندو آهي.

هنن ڪنجرين جو پرت يقينن اديوت هوندو آهي. جيڪو پرت دنيا جي سڀني سنهڙن پرتن مان هڪ آهي. هي پرت ڪنهن هڪ ٽانڪي يا سيبي تي آڌارت ڪونہ آهي. يا ڪنهن هڪ ٻوٽي يا گل جو نالو ڪونهي. هن ۾ تہ پکو، ڪچو، ڪتري، چوپڙ، ڳوتئون، ڪارڪ، صوف، نيرڻ، ٻيڙو، دورڻ جهڙن انيڪ پرڪارن جا جدا جدا ٽانڪن ۽ سبن وارا پرت پريا ويندا آهن. اهي سڀئي پرت پنهنجي علحدي آڪرتي يا ٻوٽي کان سڃاڻا وڃن ٿا. هڪ تہ هي پرت اڳي ئي ڏاڍو خوبصورت هوندو آهي ٻيو وري هن ۾ جڏهن ڪا ڪنواري ڪنيا ساڃن ملڻ جي سڪ ۽ اندر جا اڌما ۽ ارمان پريندي آهي ۽ سنهڙي سئيءَ سان

Chapter 1

گجرات راڄ جو اتر الهندي وارو ڏوراهون سرحدي علائقو. جتي
انترراشتريہ سرحد واري ليڪ، هڪ پاسي سونهاري سنڌڙيءَ جي سرزمين،
موهن جي دڙي واري صدين جهوني ثقافت کي پنهنجي هندوري ۾ جهولائي
رهي آهي. تہ ٻي طرف ڪڇڙي جي ڪامڻگاري پلاري پون پنهنجي هنج ۾
ڍولا ويرا واري پراڻي سنڌو سڀيتا کي ساهن ۾ سانڍيو ويٺي آهي. هڪ ٻئي
سان مڪامبلو ڪندي سرگرشيون ڪري رهيون آهن.

ٿر جون ٿڌڙيون هوائون ٻنيءَ جي ٻاٻاڻن لاءِ سنڌ جي سانگيئڙن جا نياپ
سنيها کڻي اينديون آهن تہ ڏکڻ پاسي وارا پوَن هوائون ٻنيءَ جي منڙن
ماروئڙن جا پيغام ٿر ماروئن کي پهچائيندا آهن. ٻني وسنار معنيٰ تہ مال
چاريندڙ منڙن ماروئڙن جو ملڪ. جنهن ملڪ کي قدرت پنهنجو انوکو ۽ منفر
روپ ڏيئي عزت ۽ عظمت بخشي آهي. ڇئني طرفن کان رڻ، جنهن جي وچ
ماءُ ٻني ڪنهن جزيري جيان لڳندي آهي. اهو رڻ جي وچ ۾ منيءَ زمين
وارو پٽو مهاساگر ۾ پيل موتي جهڙو لڳندو آهي. جنهن ۾ مال چاريندڙ مار
پنهنجي هڪ الڳ انداز ۾ دنيا جي پيچ پچان کان بي خبر اهڙو جيون جيئند
آهن. جتي جا جهل، ٽڙ، ڪوهہ ۽ ڪکانهان پونگا ڏسيو اکين کي آرام اچ
ويندو آهي.

قدرت جي هنج ۾ ڪيڏندڙ، ڪڏندڙ ماڻهن جا ٿلها متارا تندرست جس
سندن ڊگهي اوچي قد وقامت. پيرن ۾ چم جا ڇيڇاٽن وارا جوتا، ڪلهي ت
سچي اجرڪ. مٿي تي ڪارا رومال ۽ ٻُت تي پوت (گوڏ) ۽ خميس ڏسڻ وٽا
هوندا آهن. سندن سونهن ۾ ڪو ثاني ناهي. ڪٿي لپ اسٽڪ لاليءَ جو
ميڪ اپ پائوڊر جو نالو نشان نہ، تہ بہ حسن اهڙو جو سندن اڳيان مس و
(Miss World) پاڻي پري.

ڏور ڏور قبيلي وار ماروئڙن جا ويڙها ۽ وسنديون. هڙي ننڍي علائقي ۾
الاجي ڪيترين ساريون جاتيون پنهنجا پڪڙا اڏي ويٺيون آهن. ڪٿي م
تہ ڪٿي جت. ڪٿي هاليپوتا تہ ڪٿي هنگور جا. ڪٿي رائشي تہ ڪ
ڪوراڙ، ٻميا. عجب جهڙي ڳالهہ اها آهي تہ هنن سڀني جاتين جون ريت
رواج قدري مختلف آهن. رهڻي ڪهڻي ۾ بہ فير آهي. سڀني جو زند
جيئڻ جو طريقو الڳہ الڳہ آهي. ها ڪٿي ڪٿي هڪ جهڙائي بہ.

ننڍڙو پندرهن ويهن گهرن تي مشتمل سنو اهڙو ڳوٺڙو جنهن جي

سنهڻي جي مٿان ڄڻ آسمان ٽٽي پيو هجي. ڄڻ زمين چڪر کائي رهي هجي. ڄڻ اپ مان آسمان جا تارا ڪڙي ڪڙي هن جي پُٽ سان ٽڪرائجي رهيا هجن ائين هن کي لڳي رهيو هو.

سانت سمنڊ ۾ ڪو طوفان آيو هجي تهڙي هن جي من جي حالت ٿي ويئي. هن جي اکين ۾ آنسون اچي ويا. هوءَ چاچي وريام کي سامهون ڪوبه جواب نه ڏيئي سگهي. پنهنجي پير جي آڱوٺي جي ننهن کي نهاريندي رهي. هوءَ ائين چپ چاپ ويني هئي ڄڻ ڪا سراپيل پٿر جي ڪا مورتي هجي.

سڙي شل، هي سماج به ڪهڙو آهي. ڪنهن سان اگر ڪجهه دير لاءِ پُل چڪ ۾ به ڪا ڳالهه ٻولهه ٿي وڃي ٿي ته چونڪن گلين ۾ عجب غضب جهڙيون ڳالهيون اڏرڻ لڳنديون آهن. اڙي مُئي واندن ماڻهن جو ته ٻيو ڪم ئي ڪهڙو آهي، پيڙا ٿي وينا ڳالهين جا ڳڙها ناهيندا آهن. ڪيڏو نه سوڙهيءَ دل وارو آهي هي سماج. جيئرو ماڻهو آهي. آخر ڪنهن سان ته ڳالهه ٻولهه ٿي ئي ويندي آهي.

هن بي حس سماج ۾ ڪنهن جي احساس، ارمانن کي سمجهڻ ،سوچڻ ئي ڪنهن وٽ ذرا به فرصت ۽ گنجائش ڪانهي. ڪوئي ڪنهن جون مجبوريون سمجهي ئي نه پيو.

هن ٿڌو، ڏکهو ساهه کنيو، گوڏن تي رکيل ڪنجريءَ کي ويڙهي سونڊي ۾ کي هوءَ اجان اٽڻ جا سعايا ڪري رهي هئي تان ته سندس ساهيلي سلمان جي پهتي. هن اکين ۾ آيل آنسن کي اگهي سوست ٿيڻ جي ڪوشش ڪئي. چڪور نظر سلمان سمجهي ويئي. هن ترت پڇيو.

”اڙي سنهڻي، تنهنجي اکين ۾ هي لڙڪ، ڇا ڳاله آهي؟“

”نه سلمان، لڙڪ وري ڇاجا.چري رڻ ۾ اڱل توهر ۾ اينرو پاٽي پلا ڪتان جو سج جي گرميءَ سان ٻاڦ بڻجي ٻاهر نڪري. هي ته ڪنر سان ٽڪون ڙي رهي هيس نه ٽڪ جي ڪڙي ٽٽڪ اڏي اک ۾ پئجي ويئي، تنهن ڪري لڙڪ نڪري آيا آهن.“

”سنهڻي گلابي رنگ جا به ٿي ڏاڳا نه ڏينم، توڙي لاءِ ڪٽي پيا، اڄ نه مان ڪري ويني هيس نه ڪجهه به ٿئي،ڪنجري سڄي ناهي پوري ڪري اندس، پر ڇا ڪيان جو ڏاڳن مجبور ڪري ڇڏيو ۽ توڏانهن اچڻو ..“

پنهنجي امنگن کي ڌاڳن ۾ پروئي ڪپڙي جي آرپار وڃڻ ڏيندي آهي
اجنتا الورا جهڙي ڪا عجب جهڙي ڪرتي ڪڙي تي پوندي آهي. جنهن ڪ
نهاريندڙ جا نيڻ نهاريندي ٿڪجندا ئي نه آهن. تنهن ۾ به وري پن (Pin) جي
مٿي جيڏيون ننڍيون ٽڪون ته ڏاڍيون سهڻيون لڳنديون آهن. ه
پرت جي سونهن ۾ چار چنڊ لڳائي ڇڏينديون آهن ڄڻ ته آڪاش جا ٽمڪندڙ
چمڪندڙ ستارا اڀ مان لهي اچي هن پرت ۾ سمائجي ويا هجن ۽ هنن ڌاڳ
جي ڪوٻيتن ۾ اچي لڪي رهيا هجن اهڙو دل کي محسوس ٿيندو آهي.

هر سماج، هر قوم کي پنهنجو ورثو هوندو آهي، پنهنجي ثقافت هوندي
آهي ۽ پنهنجون ريتون رواج هوندا آهن. تئن اسان جي ديس ۾ به ڪيڏي
وويڌتا آهي. ٽڪن ٽونئرن وارو پرت ته هن ملڪ کي قدرت پنهنجي طرف
پيتا طور ڏنو هجي ائين هن پرت کي ڏسي لڳندو آهي. سُهڻي ڌاڳو پرو
سُئي کي رتي رنگ جي ڪنجريءَ مان آرپار هلائي رهي هئي. سُئي جه
پٽ هلي رهي هئي. ڪپڙي ۾ گهسي ناهي ته نڪتي ناهي، ڪيڏي
پرئڪٽس ۽ تجربو هو هن کي. ذرا به سوچڻو ويچارڻو هن کي ڪونه ٿي پ
تنهن جي باوجود به کهڙيون نه سهڻيون ٻوٽيون پاڻ مراديون ڪپڙي
اڀري ٿي آيون. ڄڻ ته هن جي دماغ ۾ ڪو ڪمپيوٽر رکيل هو. جو هو س
ههڙيون ٻوٽيون ٻاهر ڪڍي رهيو هو. هن پرت جون تمام ٻوٽيون سهڻيءَ
من ۾ چٽيل هيون. جا وسٽو من پٽ تي اڪريل هوندي آهي ان کي پلا چ
جي کهڙي ضرورت، سُئي ڪپڙي مان پسار ٿيندي وڃي ۽ خودبخود ٻڙا
نهندي وڃي.

سهڻي هڪ ڌاڳو وڌائي پورو ڪيو ۽ ٻيو ڌاڳو ڪٽي هن جي ڇيڙي
منهن ۾ وجهي پسايو ۽ سئي کي نڪ جي سونٽ ۾ جهلي هن ۾ اهو ڌ
پروئڻ جي ڪوشش ڪئي. ڪنجري سندس گوڏن تي ئي پيئي هئي.

”سهڻي ڪن ڪولي ٻڌي ڇڏ هئين ڪونه هلندو. جو زندگي پياري ه
ته اهي پريم جا پرپنچ ڇڏي ڏي. نه ته اڄ ڪان اگر ههڙي حرڪت ڪ
ڏٺم ته تنهنجي شرير تي سر ڪونه رهندو ۽ هن شيطان جي قر گلڻ سان
ڪٽي به بيهندي يا ٻالهه ٻولهه ڪندي هاڻي نظر پيئي آهين ته تنهن
جيءَ ڪل ٽڪو به نه لهندي.“

”ڏينهون ڏينهن تنهنجي پريم جا آلاپ وڌندا پيا ٿا وڃن.“ چوندي
نقڙ وهائيندي چاچا وريام هلي نڪتو.

سندس سنهڻو ياءُ به هن کان کسي ورتو، ياءُ جي فرقت ۾ ورهه ۾، هن جي ياد ۾ هوءَ پاڳل بڻي وڃي ٿي. ڪوئل بڻي بن بن، وڻ وڻ ۾ ياءُ کي تلاش ڪندي، ڪو....ڪو....ڪندي، ياءُ کي سڏيندي ٿي رهي. هوءَ اڄ ڏينهن تائين ڪو....ڪري رهي آهي ۽ سندس ياءُ کي سڏي رهي آهي پر سندس ياءُ اڃان تائين واپس نه مليو اٿس. ويچاري ڪوئل...! ڪهڙي نه منڙي ۽ درد ڀري ڪو...ڪو...ڪندي آهي.

ڪوئل راڻي هيڏانهن اچ، تون پڻ منهنجي گهر ۾ اچي آڪيرو اڏ. آئون به تو جيئن اڪيلي ئي ته آهيان. منهنجو به هن دنيا ۾ ٻيو ڪير آهي. امان ته ويچاري منهنجو ياءُ ڄاءُ تڏهن ئي گذاري ويئي ۽ بابا به امان جي موت کان ڇهه مهينا اڳ راهه رباني وٺي رمندو رهيو. دين دنيا ۾ هڪ پيارو ياءُ بچيو هو جنهن کي سانڍي پالي وڏو ڪيم، هو به هڪ ڏينهن جڏهن مينهون چارڻ جي لاءِ جنگهه کي ويو هو ته هن کي ڪا بلا ڏنگهي وئي ۽ هو به امان بابا واريءَ واٽ جو راهي ٿي ويو. رهيس مان نياڳي اڪيلي. اچ ڪوئل راڻي اچ. تون بسنت رت جي راڻي آهين، تنهنجي رهڻ جي لائي انب ڇئين ته انب پوڪي ڏيانءَ. ٻيو به جيڪي ڇئين سو ڪري ڏيانوَ. اڙي هيڏو وڏو درياهه جيڏو گهر ـي، پوئي انب جي پلا ڪهڙي ضرورت آهي. اڄ ٻئي هن گهر ۾ هنديونسين. ڪائڻ پيئڻ جي فڪر نه ڪج مان سيئي توکي ڏيندس.

اڙي مان به ڪا پاڳل يا چري ٿي آهيان، جيڪو هن ويچاريءَ کي به هن هنم جهڙي گهر ۾ اچي رهڻ جي لائي چئي رهي آهيان. منهنجو پنهنجو ـو نيڪاڻو ڪونهي، مٿان وري هن کي سڏي رهي آهيان. نه....نه...ڪوئل ـي تون هيڏانهن منهن به نه ڪج، مئن انسانن ۾ ڇا رکيو آهي. صرف چوڻ ـي لائي ئي ساماجڪ يا ٻوڌڪ پراڻي آهي. باقي انسانيت جهڙي نه ڪا شئ ـجهن ڪونهه ٿي پيئي ڏسجي. ڏسو نه ياءُ ياءُ کي قتل ڪرڻ جي لائي تلوار ـلائي. ياءُ ياءُ جي رت جو اڃيو آهي. روز اخبارن ۾ پيو ٿو ڇپجي ته اڄ ـي ڳوٺ يا شهر ۾ دهشتگردن هيترن ماڻهن کي موت جي گهاٽ اتاري ـيو آهي. اڄ هيترن ڄڻن کي اغوا ڪيو ويو. اڄ هيترا خون ٿيا. ڪهڙي ـج ۾ توکي سڏي، تنهنجي جيون کي ڇو نرڪ بڻايان. تون وڃي انبن ـين جي ٽارين تي ٻهر ٻهرين جي ٽڻن ۾ جهول ۽ جهوم. ۽ وڃي سندر سنهڻا ـت ڳائي.

اڙي هان ڪڙي ٻي ڳالهه ياد آيم، ولايت ۾، ڪنواريون ڇوڪريون

”ھا ھا سو تہ آئون بہ سمجھان ٿي، تہ توکي ڪا غرض ھوندي آھي تہ
ئي تون منھنجي گھر ايندي آھين. نہ تہ پنھنجي پيڻ جي خبر چار
لھندي آھين ،تہ مري ٿي يا جيئي ٿي.“

”نہ نہ پيڻ سنھڻي! ائين نہ چئو. توکان سواءِ منھنجي ڪيئن سر
ڏس نہ مُئا سياري جا ڏينھن اينترا تہ ننڍا آھن جو ٿورو گھڻو ڪم اڃا
نبيريون ٿيون تہ وڃن ٽا ٿي ٻپھر. ۽ ماني ٽڪي ناھڻ کان پوءِ تہ بس وقت
ڪٿي رھندو آھي. ڏس نہ سياري جا سج، سوا ڇھين وڳي تہ لھي وڃن

ھاٽي ڇڏ ڪٿي انھن ميارن کي ٻي ڪا ڳالھہ ڪر، آ ھا سنھڻي
واھجي ڪنجري ناھي آھي. ڪيڏو نہ سنو ۽ سنھڙو پرت پريو اٿئي.
پائي واھ بنھہ ڪمال ڪري ڇڏيو اٿئي. جھڙو تنھنجو نالو آھي، اھڙو
ڪم بہ ڪري ڏيکاريو اٿئي. ۽ ڪم سنو ٿئي بہ ڪيئن نہ دل جا ارمان جو
اٿئي.

”سلمان ھاٽي ڇڏ ڪٿي واکاڻن کي، ٻڌائي اڄ شام جو رھاڻ ڪرڻ جي
ايندينءَ يا نہ“

”ھا ھا چو نہ، ضرور ايندس“ چوندي سلمان ھلي نڪتي. سنھڻي
پنھنجي ھٿ واري ڪنجريءَ کي ھڪ پاسي رکندي گھر جا باسڻ ٿانو
جي لاءِ باھر ڪڍيا ۽ ڌوئي سيئي پاٽياري تي رکندي ويئي.

ھڪ سني رنگ برنگي ڦٽي اڏرندي اچي سنھڻي جي رئي جي
بوٽن تي منڊرائڻ لڳي. ڪن ۾ ھيڏانھن تہ ڪن ۾ ھوڏانھن ،پنھنج
ڦڙڦڙائڻ لڳي. بہ چار پميوريون بہ اڱڻ ۾ ڪنھن لڙاڪ وماڻ جئن نند
جيتن کي جھلڻ لاءِ سوڙون ڏيئي رھيون ھيون.

تلاءَ جي ڪناري بينل وڏي ٻير جي ٽارين تي ويھي پکيءَ بنپ
ساھي پٽي رھيا ھئا ۽ پنھنجون ٻوليون ٻراءِ رھيا ھئا. جنھن ۾ ھڪ
پي ھئي، جا پنھنجي منڙي ڪو. ڪو..واري لات لنوي رھي ھئي.
سنو سماءُ ھيو. کھڙو نہ سندر سندس آواز ھيو.

اڙي ھيءَ ڪوئل پي تہ منھنجي پيڻ آھي. ھيءَ بہ مون واري جئن
ئي تہ آھي. انگريزي ادب ۾ ڪيڏي نہ سني ڪھاڻي آھي تہ ڪوئل
۾ ھڪ ڇوڪري ھئي. جنھن کي ھن دنيا ۾ مون واري جيئن ھڪ م
ياءُ ھيو. جيڪو ھن کي ڏاڍو پيارو ھيو. جيڪو ھن کي ڏاڍو وڻندو
قدرت کان جڻ اھو نہ ڏنو ويو. جيئن ٻيا سندس مائٽ گسجي ويا

Chapter 2

هن سماج تہ مون تي ننڍپڻ کان ئي ڏکن جا ڏونگر ڊايا آهن. ٻچپڻ کان ئي مون کي حيران و پريشان ڪيو آهي. مونکي تہ ننڍپڻ کان ئي پڙهڻ، اوچ تعليم پرائڻ جو شوق هيو، اتساهہ هيو. صبوح جو مدرسي ۾ ديني تعليم جي لائي پئي ويندي هئيس تہ ٻنپهرن بعد اسڪول ۾ هلي ويندي هئيس. کهڙي نہ سٺي نموني منهنجي تعليم هلندي پيئي هئي. قرآن پاڪ پڙهڻ بعد ٿورڙن ئي ڏينهن جي اندر سنڌي، اردو بہ پڙهڻ لکڻ لڳي هئيس. پر پلو ٿئي شل هن سماج جي مائهن جو، جن ڪاڪي جا ڪن ڀريا. هن مونکي پڙهائي کان اٿاري ورتو.

ڪو چوندو هو ''اڙي وريام چريا پنهنجي معاشري ۾ تہ ڇوڪرا بہ تمام گهٽ پڙهن ٿا اتي وري تنهنجي ڀائٽيءَ سنهٽيءَ کي لکائي پڙهائي ماسترياڻي بڻائيندين ڇا؟ ڏهن ٻارهن سالن جي تہ ٿي، هاڻي ڪٽي اسڪول مان ڪيس اٿارينس.''

تہ ڪٿي وري ڳوٺ جون وانديون مائ۔ون محفل مچائي ويٺيون هونديون هيون تہ اتي بہ وشيہ طور تہ هن کي ئي ڪٽنديون پيون هونديون هيون.

ڪا چوندي پئي هئي تہ ''اڙي هوءَ جيڪا نياڳي ڇوڪري آهي نہ، سا تہ ڏسجو کهڙا نہ سندس ڪاڪي کي گل ٿي ڪلاءِ. ٻري، ڪٿي سماج جو نڪ ڊائيندي ٻيو تہ نيڪ. چاهي اوڏانهن سنئين سڌي هلي ٿي وڃي. ذرا بہ سرمائيندي نہ آهي. ءِ رَ ر.....رئو تہ مٿي تي رکندي ئي نہ آهي. اهو تہ هميشه ڪلهي تي پيو هوندو آهيس.''

تہ وري ٻيءَ چيو ''ڏسجو تہ صحي نڪاح بہ پنهنجي من پسند ساڻ ڪندي. نهن جهڙي تهڙي سان ٿوري ڪندي. عالي موالي تہ هن کي اڪ هيٺ بہ ونہ آهن.''

''اڙي جيڪي ڪري، سو مرپيئي ڪري. سماج ۾ ڪو نئون ڇٽ نہ ڇتي تہ س. باقي تہ سڀ نيڪ آهي. ڳالهہ سڄي ڳڙ تي پيئي آهي.

''ماري ڪلهہ تہ مون جو ڏنيمانس، مون کي تہ ائين ٿيو تہ زمين ڦاٽي جاءِ ي تہ هنن سومرين جيان زمين ۾ هلي وڃان. هو آهي نہ جيڪو... ڳلڻ...هن ن ائين مُرڪي مُرڪي پي ڳالهيون ڪيائين ڄڻ هو سندس......سٽابانس هجي''

تہ وري ٻئي هڪ ڪراڙيءَ مائي چيو ''وڃي جهنم ۾ پئي پنهنجو ڇا،

بنھنجي شاديءَ جي باري ۾ ھن ڪوئل راڻيءَ کان ئي سوال پڇنديون آ
تہ منھنجي ڪڏھن شادي ٿيندي. اڄ تہ مان بہ ھن کان وڃي پڇا
چوندا آھن، سوال پڇڻ تي جيترا پيرا ڪوئل مٿو لوڏي ايترن سالن
پوئي شادي ٿيندي آھي. اھو بہ ڪانئس پڇي ونان تہ منھنجي شادي
سان ٿي سگھندي يا نہ؟ گلڻ سان شادي رچائڻ جا منھنجا ارمان پور
سگھندا يا اڻ پورا اڌورا رھجي ويندا. ڇا اھو ڏينھن بہ منھنجي قسم
لکيل آھي، جنھن ڏينھن مان گلڻ جي گھرواري ٿيان. ڇا ھو منھنجي
کي چميون ڏيئي سگھندو يا نہ، ڇا اھي پيار اسان جي قسمت ۾ آھن
نہ؟ ڇا ھي سماج اسان جي پيار کي پايہ تڪمبل تائين پھچائڻ ڏيندو
اوھو... ھيڏا سارا سوال! اھي بہ ھڪ پکيءَ کان ڇئي ٿي پڇان! نہ نہ ڪ
ٿي پڇان، ڪٿي نابري واري ڇڏيندي تہ دل ٽٽي ويندم. نہ نہ ڪو
وڻندم تہ ڇا چوندوم. چوندا چري ٿي رھي آھي. من ئي من ۾ ھوءَ ويچار
پنھنجا ھٿ رئي جي پلو سان اگھندي گھر ۾ ھلي وئي.
سنھڻي جڻن ئي ٿانو ڌوئي صاف ڪيا تہ سوچن جي مالھا بہ پاڻھير
ويئي. ھوءَ اٿي کڙي ٿي. ٿانو پاڻياريءَ تي رکي رنڌڻي ۾ ھلي ويئي.
ڪٽي رنڌڻو ٻھارڻ لڳي. ٻھار ڪڍندي دريءَ مان ڏٺائين تہ چاچا وريام
گھر ۾ گھنڊ ھنيو وينو ھو. ھن کي ڪاوڙيل حالت ۾ ڏسي وري ھن ج
مان ڌڪڻي پسار تي ويئي.

ماڻهن جي شڪ شبي واري ڳالهه ڪنهن حد تائين آهي ته سچي. تڏهن مان ننڍي هئس ۽ هاڻي جواني جي دهليز تي پير رکي چڪي آهيان. ٻالڪپڻ ۾ ته مونکي به ڪتي ڪي ويچار ايندا هئا. اڄ ته الاجي ڪيترا ويچار من کي گهيري وينا هوندا آهن.

اسڪول ۾ ماستر صاحب ڪهڙا نه سنا پاڙهيندا پيا هئا. ڪوتائون ۽ ڪافيون پيا ڳارائيندا هئا. شاهه صاحب جي رسالي وارا بيت ته ماستر صاحب کي برزبان هئا. جهڙي جهڙي موسم ايندي هئي تنهن واتاورڻ جي مطابق بيت پيا سڻائيندا هئا. ڪين ڪنن به قدرت ڪمال جو ڏنون هيو.

هڪ ته سُريلو سُر، ٻيو وري پت ڏٽيءَ جا بيت، بس پوءِ ته چوٽون ئي چا سون ۾ جڻ سڳنڌ. ڪڏهن ڪڏهن عمر ماروي يا سسئي پنهوءَ جا داستان پيا ٻڌائيندا هئا.

منهنجو گلو به ته مائي ڀاڳي يا عابده پروين جهڙو ئي ته هيو. اسڪول جي ساليانى جلسي ۾ گيت ڳائڻ ۾ ڪيڏو نه لطف ايندو هيو. اهو به وري ڪڏهن ڪڏهن گلڻ ۽ مان گڏجي ڪو گيت پيا ڳائيندا هئاسون ته بن-بن وڻ-وڻ مان سا...ري...گ...م...پ...ڌ...ني...سا جي سرواٽي ڦٽي نڪرندي هئي. جلسي ۾ آيل سڀئي مزمان ڪيڏا نه خوش خوشحال ٿي ويندا هئا.

مونکي ياد آهي ته هڪ ڀيري ممبئي کان اسان جي اسڪول ۾ ڪو وڏو ماڻهون آيو هو. هن منهنجو گيت ٻڌي مونکي ڳائڪي سيکارڻ جي لاءِ ۽ وڏي فنڪار ۽ ڪلاڪار بڻائڻ جي لاءِ ممبئي وٺي وڃڻ جي، چاچي وريام کان اجازت گهري هئي، پر چاچي موڪل ڏيڻ کان صاف انڪار ڪري ڇڏيو. سنو ٿيو جو مان ممبئي ڪانه ويس. اوڏانهن ته ماڻهوءَ ئي ماڻهوءَ هوندا آهن. ڪنهن ني ڪو پڇندو ٻي ناهي، ڀاءُ ڀيڻ، چاچا چاچيءَ جهڙا ته جڻ سنبنڌ ئي ناهن ني.

ها هڪ شئہ منهنجي خيال سان سني ٿي هئي. مان جو ممبئي هلي ويئي نس ته صاحب کي وينتي ڪري گلڻ کي ضرور گهراءِ ورتو هئم. پوءِ ته بس ر ليلا لهر ٿي هئي. هٿ ۾ هٿ ۽ دل ۾ دل، ڪهڙو نه مزو ٿيو هو.

اڙي ڇڏيان ڪٿي انهن ڳالهين کي، هوءَ من ئي من ۾ چوڻ لڳي.

مان ڪلاس ۾ به ڪيڏي هوشيار هئس. ماستر صاحب ڪجهه به لکرائيندا ا ته سڀني کان پهرين منهنجي سليٽ ۾ لکيل تيار هوندو هيو. ۽ ٻيو نمبر ڻ جو هيو. ڪڏهن ته ائين ٻي ٿيندو هو ته گلڻ منهنجي ڪاپي

جيڪو ڪندي سو ڀوڳيندي''

ائين هوءَ هميشا ماين جي بحث مباحثي جو موضوع هوندي هئي
ڪيئن پئي چوندي هئس تہ ڪا وري ڪيئن. جهڙي مائي تهڙي
ڳالھہ. هر ڪا پئي هن کي ڪنو ڪنو ڪندي هئي. هن جو ڏوھہ صرف ا
هو تہ هوءَ تعليم پرائڻ جي خواهش رکندي هئي. ٻيو ڪو ڏاڙو تہ سنهڻ
ڪونہ هنيو هو.

آڪاش ۾ چندرما پنهنجي جوڀن جواني جي جلوي مان تارن جي جه
۾ پورب دشا کان پڇم ڏِشا طرف هوريان هوريان بادشاهي ناز وانداز
چهل قدمي ڪري رهيو هو. ۽ تارن بہ ڄڻ هن جي سواڳت لاءِ پنهنجي پ
سڄاءِ سينگاري ڇڏيو هجي تيئن جڳ مڳ جڳ مڳ جيوت جلائي رهي
چندرما جي چانديءَ جهڙي چاندوڪي اڱڻ ۾ بيٺل گلمهر جي لال پيلن
۽ سرسبز پنن کي وهنجاريندي هيٺ زمين تي بکري رهي هئي. جنه
وجهہ سان گلمهر جو ٿلهو ڪارو ٿڙھہ صاف ڏسجي رهيو هيو.

هو ڀڪي،جن شام ويل پنهنجين ٻولين سان سڄي ماحول کي مست بڻا
ستن ئي آسمانن کي گونجاري ڇڏيو هو. هينئر ڪيڏا نہ شانت ٿي،
لڪيا وينا هئا. صرف هڪڙي ٻيري گهو گهو-گهو ڪري واحد والي
علم جي ڏٽيءَ قادر قدرت جي ساراهہ جا ڏڪ ڀري رهي هئي.

آڙن جي تکن آوازن جون سيٽيون ڪنن جي پڙدن سان ٽڪرائجي
هيون تہ ڪنهن ڪنهن ٽاڻي ڇيري بہ پنهنجي هجڻ جو احساس پئي
اترپار کان ايندڙ ٿڌڙين ٿڌڙين هوائن رکي رکي منڙن ماروئڙن جي
۾ داخل ٿي، ڪين راحت ۽ فرحت ڏيڻ جي ڪوشش پئي ڪئي.

اهڙي سنهڻي ماحول ۽ منظر ۾ سنهڻي بہ کٽ اڱڻ ۾ ڍاري هن تي
پئي. ۽ ماضيءَ جا ورق ذهن ۾ ورائڻ لڳي.

ٻالاپڻ ڪهڙو نہ نردوش هوندو آهي. ڪائي فڪر يا ڪا چنتا نہ هوند
ڪنهن ڳالھہ جو ڊپ ڊاھہ نہ هوندو آهي. جتي وڻي تتي ڦر، گهم تہ ٻ
کي ڪو شڪ يا شبو نہ پوندو آهي. ڪو بہ شڪي نظر سان يا بري نظر نہ
آهي. جوانيءَ ۾ تہ جيڏانهن ٿو نهارجي ڇئني پاسن کان ماڻهن جون
پاڇي جيان پيڇو ڪنديون ٿيون رهن. ماڻهوءَ اکيون ڦاڙي نهاريند
آهن ڄڻ ڪا چور ڌاڙو هجان. پوءِ پلي نہ ماسيءَ وٽ من هلڪو ڪر
ڇو نہ ويندي هجان، ماڻهو شڪ، شنڪا سان ئي ڏسندا رهندا آهن.

ٽي.وي. ريڊيو جهڙا پرسارڻ به ڪيا ويندا آهن.

سلمان جو پاءُ پي چوندو هو ته اڄ پارت پاڪستان جي وچ ۾ ڪرڪيٽ ميچ آهي جيڪا اپگرهه ذريعي سڄي دنيا ۾ ڏيکاري ويندي.

انسان هيڏي ساري ترقي ڪئي آهي. چنڊ تي پهچندو ٿي ويو آهي. هزارون ميل پري جي شئه گهر ويٺي ڏسي سگهندو آهي. تنهن جي باوجود هو جهونن ريتن رسمن ۽ رواجن جو غلام ٿيو آهي. ڇا ڏکيل آهي هنن ڪوٺن بندڻن ۾. مان ڪٿي چوان ٿي ته اسان کي مُڪت، بلڪل بي لغام آوارا هلڻ ڦرڻ ڏيو، پر صرف ايترو ٿي چوان ته صرف گلڻ سان گڏ، منهنجي دل جي گل گلڻ سان گڏ منهنجو نڪاح پڙهاءِ ڏين.

هن ۾ ڀلا ڪهڙو نقصان آهي. نڪاح جي ته مذهب به اجازت ڏني آهي. اڙي ايتري تائين آهي ته جيستائين ٻئي ڄڻا راضي نه هجن تيستائين نڪاح نه ٿيندو آهي ته پوءِ گلڻ ۽ آئون ته.....اسين ته هڪ ٻئي کي چاهيندا آهيون. پر دنيا اسان جي ابتڙ دِشا ۾ هلي رهي آهي. دنيا وارن کان اسان جي خوشي شايد برداشت نٿي ٿي سگهي. دنيا وارن جي مُنهن تي ڀلا ڪير تالا پائي سگهيو آهي؛ جيترا مُنهن اوتريون ڳالهيون. چون ٿا ته هيءَ شادي هيئن بلا روڪ ٽوڪ جي ٿي ويئي، ته سماج ۾ هڪ نئون چيلو پئجي ويندو. ڇوڪرا ڇوڪريون ماءُ پيءُ جي ڪونه ٻڌندا. پنهنجي من ماني ڪرڻ لڳندا.

من ۾ ته ائين پيو ٿئي ته هي گهر ڇڏي ڀڄي وڃان. پر وري چاچي جي عزت آبرو جو پيو ويچار اچيم، هن ’لائي ڪيباپان پئي نه ته ڪڏهن جو فرار ٿي چڪي هئس. سنهڻيءَ کي اڄ ننڊ نه پيءَ آئي، هوءِ ويچارن جي واچوڙن ۾ ڪوهجي وئي هئي. اچانڪ گهڙيال ۾ ٻارهن جا ٽڪورا لڳا.

اوهو....توڙي رات جا ٻارهن ٿي ويا. جنهن جي ڪا سُڌ سمڪ ئي نه رهي. اهو صبوح جو ڳانيون ڏوهڻ جي لاءِ پنجين وڳي ته اٿڻون اٿم، هاڻي مونکي اکيون ٻوٽي آرام ڪرڻ کپي. چوندي سنهڻيءَ رلهيءَ کي مٿي ڏانهن سرڪائيندي سمهڻ جي ڪوشش ڪئي.

وري هڪ ڀيري ماضيءَ جي ويچارن جي درياهه مان کي ٻوڙڻ جي ڪوشش ڪئي، پر هن ڀيري هن سُمهڻ جو پڪو سنڪلپ ڪيو هو. جنهن جي ڪري هوءِ ’’اللهم باسِمِکَ اَمُوْت وَاَحْيا‘‘ پڙهي سمهي پئي ۽ ٿوري دير بعد هن کي ننڊ پيلي وئي. چنڊ به هاڻي مٿان مڙي ويو هو. ڪنيون اپري ڪپار اچي ڏيون هيون. هر طرف شانتي هئي.

ڳهر وڃي ويندو هو ۽ هن مان ڏسي هوم ورڪ ڪري ايندو هو.

هڪ ڀيري ته ماستر سائين جن اسان کي وڳيان ميلي ۾ وڃي ويڃڻ
ڪيو هو پر منهنجي چاچي مونکي وڃڻ جي اجازت نه ڏني، جنهن جي
سڄو پروگرام رد ڪرڻو پيو هو. انهي ڏينهن ته سائين جن ڪيڏا نه نرا
پيا هئا. ڪيڏو نه افسوس ڪيو هئائين.

مونکي لڳي ٿو ته هي ڳالهه ته جنم و جنم مون سان گڏ رهندو. ننڍپ
ئي منهنجو ساٿ نڀائيندو پيو ٿو اچي. مان ستون درجو پاس ڪري
مان اتي ويس ته ڳالهه به نائون درجو پڙهي پڙهائي کي الوداع چئي
چوندو هئو ته سنهڻي تو بنا پلا پڙهائي ۾ ڪهڙو مزو. تون پڙهين تا
پڙهان، نه ته پوءِ هنن مينهن جا پچ پاڻ کي ٺيڪ آهن وينو وٺيندس.

اسان جي مادري زبان سنڌي هئڻ جي باوجود به اسان کي گجرات
تي ڪيڏي نه دسترس حاصل ٿي چڪي هئي، ڪيڏي نه پڪڙ اچي وئي
اسان ڪوبه نبنڌ لکندا هياسين ته ڪهڙو نه سنو النڪارڪ زبان ۾ پيش
هئاسين جڻ ڪنهن وڏي ليکڪ يا صحافي لکيو هجي ائين پيو پاس
ماستر صاحب ته دل کولي ساراهه جون سُرڪون پيا پريندا هئا.

آها اهو ڏينهن به ياد پيو اچيم. اخبار ۾ نبنڌ لکڻ جي لائي ''
ڏڪار'' جهڙو وشيه ڏنو ويو هو. جنهن ۾ منهنجي نبنڌ کي پهريون انع
هيو. ڪيڏا نه انعام مليا هئم. ڪيڏا نه آشيرواد ۽ ترقيءَ جي دعائن
وارا خط به آيا هئم. ڪاش اهي ڏينهن واپس وري اچن. ڪاش اهو
موٽي اچي! سميه جو سپ سُري وڃڻ کان پوءِ واپس نه ايندو آهي. صر
جا ليڪا من جي مٽيءَ ۾ باقي رهجي ويندا آهن جن کي ماڻهو،
رهندو آهي ۽ سٺي خراب يادن جي روپ ۾ ياد ڪري، روئندو يا کلند
آهي.

هو آڪاش ۾ ترندڙ چا پيو ٿو ڏسجي ڪو اپگره آهي يا هوائي
لڳي ٿو ته ڪو اپگره آهي هوائي جهاز هجي ته سنڌس بنيءَ جا
ڏسڻ ۾ اچن .هي ته پنهنجي رمز ۾ هليو ٿو پيو وڃي. اپگره ئي آه
صاحب جڏهن وڳيان پڙهائيندا هئا تڏهن اپگرهن جون به ڳالهيون ته
ئي هئا. چوندا هئا ته ايمريڪا ۽ رشيا وڳيان ۽ ٽيڪناڪي جي ڪيتر
ترقي ڪئي آهي. هو سپ ڪان اڳتي آهن. ۽ چوندا هئا ته هن ۾ چڙ
۽ جانور مٿيئن ماحول جو مشاهدو ڪندا آهن ۽ هنن اپگرهن جا

جڏهن بيهي سک دک جون ڳالهيون پيا ڪن ته دنيا وارا ڳالهين مان ڳالهوڙا پيا ناهين. سو سو طرح جا وهم ۽ الزام پيا ٿا گهڙي ڇڏين.

ويچاري سنهڙي ڪڏهن ڪڏهن وٿاڻ مان ڇيڻ ڪٽڻ ايندي آهي تڏهن ته ڏسڻ جهڙي ٿيندي آهي. ڪڪ پن جڻ استبڌ ٿي هن جي هر هر حرڪت کي نهاريندا رهندا آهن. انهي ۾ به پلجي جيڪڏهن ڪنهن سان به ڳالهيون ڪري ويندي آهي ته بس، پوئي ته پيا ماڻهو رائي جو پربت ناهين. پوءِ انهن الزامن جي پربت هيٺان سنهڙيءَ سواءِ بيو مري به ڪير! سنهڙي ته جڻ سڄي دنيا جي عشق جو اِجارو کڻي ورتو هجي تهڙو پيا سڀ مڃين.

ويچاري هوءَ به آخر جيئري آهي ڪيڏاهن ته هوءَ به نڪرندي يا نه. هونئن به هوءَ ڪهڙي قرڻ گهمڻ جي لاءِ نڪرندي آهي. ڪو ڪم ڪار هوندو اٿس ته پوءِ ٻاهر نڪرندي آهي. ها سندس چاچو ڪا نوڪرياڻي رکي ڏئيس ته هوءَ به ڪونه نڪرندي. ڇو نڪري ڀلا؟

نه نه هوءَ جي ڀلا ڪم ڪار سانگي گهر کان ٻاهر نڪرڻ جو بند ڪري ڇڏيندي ته واندن ماڻهن جو ڇا ٿيندو. هو ته صفا واندڪائي ۾ وينا هوندا. هنن وٽ ته ڪو وشيه ئي ڪونه رهندو. ڪنهن جي ڳالا ڪندا؟ ڪنهن جي چغلي هڻندا؟

هڪ ڳالهه ته آهي، هن سُنهڙي جي سونهن به آهي ڪمال جي. هن جي سنهڙي سندر چمپا ڪليءَ جهڙي ڪايا. ڪنهن هرڻيءَ جهڙيون وڏيون وڏيون ڪنديون ڪاريون اکيون. جنهن ۾ مٿان وري ڪجل ڪانيون ته غضب ڍائي ڇڏينديون آهن.

ساوڻ بدي جي بادلن جهڙا ڪارا ڪارا ڪارونڀار وار- ڪهڙا نه سندس حسين چهري جي اردگرد منڊرائيندا رهندا آهن. جڻ ڪي ڀنورا هجن جيڪي گل جي آسي پاسي اڏامندا پيا ٿا رهن. هن کي قدرت مهاندو ڪهڙو نه ملوڪ بخشيو آهي جڻ ته چوڏهين جو چنڊ هجي. رتا رتا سندس ڳل جن مان جواني لباڪا پائيندي رهندي آهي. اهڙو لڳندو رهندو آهي ڪمان جهڙا وريل سندس ابروءَ ۽ اکين جي ڀمبڙين جو ته چوٽون ئي ڇا، ڪهڙيون نه ناز واندزن سان ڪلنديون آهن ۽ پوربيون آهن. سندس اکيون پلي بند هجن يا کليون، هن حسن جي بُت کي جڻ ڏسندو ئي رهجي. هر ڪنهن تي قيامت ڍاهي ڇڏيندي آهي. قهر ڪري ڇڏيندي آهي.

خدا جو سُنهن ائين پيو لڳندو آهي ته هن کي خدا جڻ فرصت جي گهڙين

Chapter 3

سج جو رتو گولو ڏيري ڏيري پنهنجي سون ورڻن ڪرڻن جو سامرا
ڦهلائيندو آڪاش ۾ مٿي چڙهي رهيو هو. هر طرف چهل پهل شروع ٿي چڪ
هئي. مکڻ ماٽين جا گرڙ-گرڙ گرڙ جا آواز، پرهه ڦٽي کان ئي واتاور
گونجڻ لڳا هئا. ٻنوار پنهنجين ڳائين کي ڏوهڻ ۾ مشغول هئا. ڪاري ڪ
لاڪي... لاڪي... امان..امان...مور...مور...جهڙا منڙا نالا وٺي پنهنجي ڳا
کي ڏوهڻ جي لائي سڏي رهيا هئا. ڳانيون به اهڙيون عقل واريون هيون
جنهن جو ٿي نالو ڏڪارن ورتو اها هلي ٿي آئي. ذرا به ٻوڙا ٻوڙي يا مارام
ڪانهه هئي سيئي لائن سر پنهنجي واري مطابق ڪيلي تي آيون پئ
ڏهائي کان پوءِ واپس وٺاڻ ڏانهن موٽي پئي ويون. ڏاڍي سيبنا هئي ڳ
۾ يي. ڳانيون به ڏاڍيون سياڻيون ٿينديون آهن. اهو هنن ڳانين جي عا
کي ڏسي احساس ٿي رهيو هيو. ماڻهو به هاڻي شست ۾ ڪونهه ٿا پيا ه
هئڙي زماني ۾ هنن ٻورن کي ڏسي عش عش چوڻ کان نه رهجي سگهبو آ
واقعي هي ڳانيون اڄ جي ماڻهن لاءِ نموني روپ آهن. آدرش سمان آ
بنيءَ جا ماڻهون پلي تعليم يا ٻين ڪيترن ۾ پوئتي آهن پر ڳانيون پال
ڪو هنن کان سکي، ڪهڙيون نه قاعدي ۾ پيون هلن.

هن روجهي ڳانءِ کي ڏنب ڏنو هئم جيڪو پڇي پيو آهي. هن کي
ڳاسليت ۾ ڪوئلو ڪتي نه هٽي ڇڏيانس. ويچاريءَ کي ڏسو نه، ڪانگ
۾ ڇهنبيون هٽي حيران پيا ڪن. هي ڪانگ به ڪهڙا آهن. جهڙو تو
موقعو ملي، ڳانين کي ستائڻ لاءِ پهچي ايندا آهن. ڇهنبيون هٽي هٽي
کي رتو چاڻ ڪريو ٿا ڇڏين. ازي هوئن نه ويچاريءَ کي ڏنب به ڪين ڏ
ها، پر سندس فائدي لائي ئي نه ڏنو اٿم. جيڪر ڏنب نه ڏيان ها ته
جيئڻ ئي خطري ۾ هو.

ڪوئلا ڪتيندي ڪتيندي ڳلڻ سوچي رهيو هو.

مان يي پلجي ويس. ازي پلجي چا سُستي ۾ مون کان رهجي ويو
انهن ڪانگن جا ئي به تي ڪنب ڪٽي روجهيءَ جي سنڱن ۾ ٻڌي ڇڏيا
ڪر هي ڪانگ هِنان پچي نڪتا هئا.

ازي هي ڪانگ به ڪهڙا عجيب آهن، پنهنجا پنک ڏسي ڪ
ڪان...ڪان..ڪيو پچي ٿا وڃن. مار پوين ڪيڏا نه شڪي ۽ وهمي
بلڪل اڄ جي سنڪوچت ماڻهن جهڙا. جيئن ته اڄ جا ماڻهون ذرا به

دل ۾ ٿيو جو اڄ ذرا دوست وٽ وڃي اچان.''

''ڇا ڪيان يار واندڪائي ئي نہ پئي ملي. بابا سائين ڏٻا ڪاهي ڪجھ ڪانيا واڙ هليا ويا آهن. هاڻي مان رهيس اڪيلو، ڪم ڪار ڪي پڇي نہ پيو سگھان فرصت ئي نہ پئي مليم. اڄ سڄ پڇين تہ مرڻ جي بہ وار ڪونہ اٿم هاڻي تون ئي چئو تہ ڇا ڪريان''

ڪم تہ هلندا رهندا ماڻهوءَ کي من ۾ هوندي آهي تہ خدا ڪونہ ڪو ملڻ جو رستو تہ ڪڍي ئي ڏيندو آهي پر تنهنجي من ۾ تہ ويچار ئي نہ ايندو آهي پوئي ڇا ڪجي. اڄ هيءَ آخري ملاقات آهي. هاڻي جڏهن تون ملڻ ايندين تنهن بعد مان توڏانهن ايندس! ها بڌءِ؟ نہ ٻڌو هجيو تہ اچان بہ ڪن ڪولي ٻڌي ڇڏ، الڻ پيار پري ڪاوڙ مان چيو.

'نہ يار نہ دوستن ۾ بہ پلا ائين ٿيندو آهي ڇا؟ اهڙين ننڍڙين ڳالهين تان بہ رسبو آهي ڇا؟ ٻيلي ڪٽي معاف ڪر هاڻي وچن ٿو ڏيانءِ ائين ڪونھ ٿيندو، چوندي گلڻ معافي گھري.

'نہ يار، دل ۾ نہ رکج مان تہ يوڳ پيو ڪريان' الڻ کلندي چيو.

'هي پلا ڇا پيو ڪتين ڇا پيو ڪرين، الڻ پڇيو.'

''اڙي يار مون واريءَ روجھيءَ ڳانءِ کي جيڪو ڏنپ ڏنو هئم! اهو ڪانگن هٽي ڦٽ ٻٽائي ڇڏيو آهي. تنهن جي لاءِ تورڙي دوا پيو ٿو ناهيان. يار هنن ڪانگن سان بہ توبھ لڳي پيئي آهي. ڪوبہ ڍور بيمار سيمار ٿيندو آهي تہ مٿان وري هي هيران ڪندا رهندا آهن. جي پلا ڪو ڍور وياڻيندو آهي تہ بہ هي پڇڇي اچن ٿا. ڦرڙن جا ڪچڙا ڪر ئي ڪائي ويندا آهن. ڪير ڏوهي ڪنهن ٿانو ۾ پيا رکون تہ هن ۾ ناپاڪ چهنبيون ٻوڙي پليد ڪري ڇڏيندا آهن.

''اهو تہ جيڪي هوندو سو، ڪر خبر تنهنجي ڏونر پلا ويائي يا نہ؟

''نہ يار نہ ڏينهن تہ هن مهيني جي پندرهين تي پورا ٿي چڪا آهن. پر اڃان ويائي ڪونهي. بس هاڻي سمجھ تہ تيار آهي، ٻن چئن ڏينهن ۾ توڙ ٿي ويندو.''

''پر اها ڳالھ م پلج.''

''اها وري ڪهڙي ڳالھ؟''

''اڙي الا بس هيترن ڏينهن ۾ پلجي وئين؟ چئو ٿيو جو ياد ڏياريم. مون ڪونھ چيو هو توکي تہ تنهنجي ڳانءِ ڳابو ڪري تہ مونکي ڏج، مان هن کي سان پئي جي لاءِ سانديندس. ڏونري ڳانءِ ڪهڙي نہ ڀلي آهي. ڀتاري ڪير بہ

۾ ناهيو هجي هن جي ڪايا ۽ ڪامڻ ۾ ڪٿي ٻه ڪا ڪمي ڏسڻ ۾ نه اين
آهي. سندس ڇپن جي ته ڪهڙي ڳالهه ڪجي! ڪهڙا نه رتا رتا ڪنهن
مثل اتس. جڏهن منڙو منڙو مرڪي گلستان سامهون نهاريندي آهي ته گ
کومائجي شرمائجي ويندا آهن. ڇڻ هنن تي ڪا حسن جي بجلي ڪ
پئي هجي. هن جي نڪ ۾ پاتل چني ٻه سندس حسن کي دوبالا ڪري ڇڏين
آهي. ڪافر جواني ۾ چار چنڊ ڪلاءِ ڇڏيندي آهي.
مان هي ڇا پيو سوچيان نڪ ۾ چني ته پرڻيل ئي پائيندي آهن. سند
ته اڃان ڪنواري آهي پوءِ مان هي ڇا پيو سوچيان. انشاءِ الله اهو ڏينه
ايندو جڏهن مان پنهنجي هٿ سان هن جو گهونگٽ لاهي چني يا ڦلڙي
کي پائيندس.
آها هن جو گهونگٽ جڏهن لاهيندس، ڪهڙو نه حسين منظر هوندو،
چوڏهين جو چنڊ بادلن جي ٻُرقن کي چيري ٻاهر نڪتو هجي اهڙو
لڳندو. ڇڻ ڪو راجنيتا ڪنهن مهان انسان جي پتلي جو اناورڻ ڪري
هجي اهڙو ئي لڳندو. هيءَ ته مهان نيتا نه پر حسن جي ڪنهن حور جي
ساڪيات مورتيءَ جو اناورڻ ٿيندو.
لوڪ نيتائن جي ير ۾ ته ماڻهن جو هجوم هوندو آهي. تاڙين جا ڦ
هوندا آهن. جڏهن ته اسين ته صرف ٻه ڄڻا اڪيلا هونداسون. رات جا چمڪ
ستارا هوندا ۽ اتر پار جون سنهڙيون سرد هوائون هونديون. پوئي تاڙين
تڙ تڙ جي بدران چوڙين جي ڇڻ ڇڻ ۽ چمڪار هوندي. صرف چمين
برسات هوندي. چمين جي برسات نه، پر جهڙ هوندو جهڙ.
”اڙي يار گلڻ توکي ته جڏهن ڏسان ٿو تڏهن ڪنهن نه ڪنهن ٻ
تڏي ڇان ۾ سوچڻ ۾ غرق هوندو آهين. ايڏو پلا ڇا پيو ٿو ويچارين.“
ايندي شرط گلڻ جي ڪنڌ تي هٿ هڻي چيو ۽ گلڻ حسين ويچارن جي و
مان هڪ جهٽڪي سان ٻاهر نڪري آيو. ”اڇ يار اڇ، ويچار وري ڇا ج
ائين ئي هن ڇانوَ جو مزو ماڻي رهيو هوس. يار گهڻن ڏينهن بعد تو ٻ
ڏنا آهن. ٻڌائي پلا آهين ڪيئن طبيعت ڪيئن آهي. ڏسڻ مهانگو ٿ
آهين. اڙي صورت ڏيکارڻ جا ٻه ڪي پئسا پئسا لڳندا هجن ته اهڙي
ڪر، ڪڏهن ڪڏهن منهن ته ڏيکاريندو وڃ. گلڻ چيو.
”ڇا يار تون الٽو چور ڪوتوال کي ڏنڊي. اهڙو پيو ٽال ڪرين آ
ڪڏهن ڪڏهن اچي ٻه ويندو آهيان تو وٽ، پر توکي ڪڏهن ويچ

ڇڏيو هو. هو ته ائين ڪرڻ جي لاءِ تيار آهي باقي تنهنجو ڪو ٺڪ ڪونهي هو.' ڳالهه خوش ٿيندي چيو.

'نه نه يار هاڻي بي فڪر رهه. اڄ ئي ٿو ڳائين کي وٺي مون وارين ڳائين سان ڪري ڇڏيان. بس پوئي ڇا آهي. هاڻي ته راضي.

''سنو يار سنو هاڻي دير پئي ٿئي. شام جو اترواريءَ سيم کي ڳائيون چارڻ هلنداسون. هن وڏي ٻٻر وٽ پيڙا ٿينداسين رات جو اتي ئي پاٿاري ڪنداسين.''

''ها ها اهو ته اتي ئي رات رهنداسين نه، تون پنهنجو چنگ کڻيو اچج، جهنگ ۾ چنگ وڄائڻ جو مزو ايندو.''

''ها ها ڇو نه يار اڄ ته ڪافين بيتن ڳائڻ جو به پروگرام ڪنداسين ڏاڍو مزو ايندو. هو يوسف ملي ته هن کي به چئي ڇڏج هو به گڏ هوندو ته مزو ايندو.''

''ڇٽين يار ڇٽين چئي ڇڏيندس. ڀلي هاڻي خدا حافظ. چوندي الڻ پنهنجي گهر هلي ويو. ڳالهه اڃان به هتي ئي هن ٻٻر جي ڇانو ۾ وينو ڳائين سامهون نهاري رهيو هو. اوچتو هن جي نظر سنهڻيءَ تي پيئي جيڪا هيڏانهن ئي اچي رهي هئي.

''اهو سنهڻي ڇا ڳالهه آهي اڄ ته سڄو ڏينهن گهر پئي تي ڪٽي وڃين.'' سنهڻيءَ کي اوڏي پهچندي ڏسي ڳالهه هن کي چيڙائڻ واري انداز ۾ پڇيو. هو ڳالهائي ڀلي سنهڻيءَ سان رهيو هو پر نظر ته هن جي اڃان به ڳائين ڏانهن ئي هئي. ڇو ته هن کي ڊپ هو ته متان ڪو ماڻهو ڏسي وٺي، پوئي-هو ڪانگن واري ڪان-ڪان ڪري. ها البت رکي رکي پنهنجي اکين کي سنهڻيءَ جي حسن جا درشن پئي ڪرايائين.

''اڄ ذرا سوچيم ته گهر کي راڳو ڪري ڇڏيان'' سنهڻي جواب ڏنون.''

''ڪنهن جي شادي ٻادي ته ڪونهي آهي نه؟ ڳالهه هلڪي مسخري ڪئي.''

''آهي نه! توکي خبر ڪونهي ڇا؟

''سچ؟ ڪنهن جي؟''

''منهنجي!''

''تنهنجي! ڪنهن سان؟''

''ڪاري چور سان تنهن ۾ توکي ڀلا ڇا. تنهنجو هن ۾ ڇا وڃي؟ جو پڇين ٿو؟''

''منهنجو ڇا! ڪهڙي پيئي ڳالهه ڪرين آئون ته امڙن جي سهاري پيو ٿو جيان،

تہ ڳھٹو ڏيندي آھي. '' ٻلڻ ڳانءِ جي واڪاڻ ڪئي.
''ھا يار اصل سنڌڻ، ٿري اولاد مان آھي. منھنجو ڏاڏو جڏھن سنڌ
ھت آيو ھو تڏھن چار ڳانيون پاڻ سان وٺي آيو ھو. پوءِ اللهپاڪ برڪت
جو ڏس نہ اڄ انھي اولاد جون پوريون ويھہ ڳانيون آھن ويھہ. وري پلبو
کھڙيون آھن. پنھنجي علائقي جي ٻين ڳانين جو ڪم ڪونھي تہ
ڳانين جي برابري ڪري سگھن. وري پٽاريون منيون بہ کھڙيون آھن
نديڙو بار بہ کين ڏوھي وٺي اھڙيون آھن، مجال آھي تہ پير بہ ڪٽن. جڏ
۾ بہ جڏھن چانھہ ناھڻ جي لائي يا ماني کائڻ جي لاءِ کير جي ضرورت پو
اٿم تہ لوٽو وٺي ڏونري ڏونري ڪندو آھيان تہ ٻوڙي ايندي آھي ءَ
ڪجھہ پاڙي ڏيڻ جي ڏوھي وٺندو آھيان.
''ٻلڻ پلا ممبئي کان تنھنجي ڳانءِ لاءِ ڳراھڪ آيا ھئا پوئي پلا ڇا ٿ
''ھا يار آيا تہ ھئا پر ھنن کي تہ صفا سستي ۾ ئي ڳانيون کپيون
اھڙيون تہ ٿوريون مون وٽ وڌاري آھن جو پاٽيءَ جي پاو ۾ ڏيئي ڇڏ
پلي پٽاريون بينيون ھجن. مونکي پلا ڇا ٿيون ڪن. پيئون ڦرنديون. ا
سڀ نيڪ پر ھڪ ڳالھہ تہ پلجي ويس، اھا ھيءَ تہ ٻڌو اٿم ھن ڪمون
جلد ئي نڪاح ٿيڻ وارو آھي. ڇا سچي ڳالھہ آھي.''
''يار ٻڌو تہ مون پي آھي سچي ڪ ڪوتي الله ٿو ڄاڻي. ھا ياد آيم ا
بڏاءِ اڄ ڳانين ۾ ڪيڏانھن پُھرنداسين. جيڏانھن بہ ھلٽو ھجي ھلند
بئي پيرڙا. ھو ڇاڇو آھي نہ، چوندو ھو تہ ھن جي ھڪ انور ڳابي ٻڳھڙن
ڇڏي. تنھن جي ڪري ھاٽي تہ ڳانين ۾ پھرڻ لازمي ٿي پيو آھي.''
''ڇا پيو چئين الله الله ھيءَ ويچاري ڇاڇي جي ٻي ڳابي مئي
ڇاڇو بہ آھي عجيب ماڻھو ڳھر ئي پيو ھوندو آھي ڳانين ۾ پھري
ھجي تہ ڇا ٿئيس پلا.''
'ھاٽي ويچارو ڪيڏاھن ويندو، عمر جي تقاضا آھي. الٹ ھن وي
جون ھاٽي ڳانيون رھيون بہ ڪينريون آھن. تنھنجي ڳانين جي ڇانگ
ڳڏي ڇڏين تہ ڇا ٿئي. ويچارو ڇاڇو رات جو تہ آرام سان سمھي سگھ
''يار چئين تہ سچ پيو. پئيون ڦرنديون. مونکي ڪلھي ٿي تہ ڪونھ
پونديون. ءَ بہ چار ڳانيون جي منھنجي آواڙي مان پاٽي بہ پي وٺنديون
ڇا فرق پوندو. ثواب جھڙو تہ ڪم آھي. اڄ ئي وڃي ٿو ڇاڇي جي جند
ھا منا اھو تہ واقعي ثواب جھڙو ڪم آھي مون تہ ڇاڇي ڪي ا

ڪڏهن نه ڪڏهن ته پڃري ۾ اچي ويندو. ڪٿي مفت ۾ ته ڪونهه ٿا ڳرونس، بدو ڏيئي بدو ونون ٿا. ڏيءَ جي بدلي ڏيءَ ٻيو وري ڇا.

ويچاريندي ويچاريندي هن گهڙيال ڏانهن نهاريو ته ٻارهان پئي ٿيا. هو اٿي گهر ڏي هلي نڪتو.

''جيئندو رهج، تڏهن ڏيان رکج ڪٿي لٽجي نه وڃين.''

''چري چيڻ متيءَ ۾ هٿ وجهي راڳو ڪري بيمار نه ٿي پئين. هڻ ڳ
هنن راڳن کي، هڙا سندر هٿ توکي قدرت چيڻ ۾ وجهڻ لاءِ ٿورا ڏنا آ

''ته هان وٺ تون ڪڻ مان ڇڏيان ٿي.''

ائين ٿورڙي هلڪي ڪل ڪيتي بعد سنهڻي چيڻ جو پريل ٿالهو متي
ڪٽي گهر ڏانهن هلي ويئي. ڳلڻ وري به ويچارن ۾ ڪوهجي ويو.

سچ سنهڻي، جي ڪنهن سان مائٽي ته ڪونه ٿي وئي آهي. سچ سند
ڪنهن سان پرڻجي ته ڪونه ويندي. اڙي هوءَ جو ٻئي ڪنهن سان پرڻ
ويندي ته منهنجو ڇا ٿيندو آئون ڪيڏانهن ويندس. نه نه هوءَ ائين ڪ
نٿي سگهي هن ته مونکي وچن ڏنو آهي. واعدو ڪيو آهي.

عورت جو وچن ڀلا ڪهڙو، اهو به وري هن هڙي سنکوچت سماج ۾
سماج ۾ ڀلا استرين جو هلي به ڇا سگهي ٿو. هو ته هن سماج ۾ ٻنهي پيرن
ٻڌل آهن، مجبور آهن، ڇا ٿيون ڪري سگهن.

سندس چاچو آهي نه جيڪو ازرائيل جهڙي اکين وارو. جنهن جون ر
اکيون ڏسي جهڙي تهڙي جو ته ڪم ڪونهي، موتيا ئي مري ويندا
خير قسمت جي لکئي کي ڪو ميٽي ناهي سگهيو. اهو ته ٿي ئي ر
آهي. البت هن جي پراپتيءَ لائي ٿوري گهڻي محنت ضرور درڪار
اسان جي ڌرم پراڻن ۾ به ته اهڙو ئي ڪجهه چيل آهي ته الله به انهي
ڏئي ٿو جيڪو ڪوشش ڪندو آهي. مونکي به سنهڻيءَ کي حاصل ڪر
لاءِ ڪوشش ته ڪرڻي ئي پوندي. نه ته پوئي پنهنجي ڀيڻ کي سنهڻي ج
سان پرڻائي بدو (بدلو) ڏيئي به شادي ته سنهڻيءَ سان ڪندس. ٻئي جو بدو
شادي ڪرڻي اهو به ڪو ڇڱون ڪونهي. اسان جي ڌرم، مذهب ۾ به انهي ڳالھ
اجازت ناهي. پر ڇا ڪجي سنهڻيءَ کي هٿ ڪرڻ جي لاءِ ته اهو سڀ ڪر
پوندو. بابا ڪانياواڙ مان موٽي اچن پوءِ الڻ جي پيءُ جي وصيلي اها ڳالھ
هلائڻي پوندي.

بابا سائين ته ويچارا سڌا سنوا سلجهيل انسان آهن. هو ته ڪا ر
ڪونه ڪندا. پر سنهڻي وارو چاچو خطرناڪ آهي. هو راضي ٿئي ته ڳا
۾ اچي. سنهڻي جو پيءُ ته ويچارو شريف انسان هو. روزن نمازن جو ڪ
پابندي هئو. پر سندس چاچو ٻيون ته ٺهيون پر جمعي جي نماز به نه پ
آهي. ڪهڙو نه شيطان آهي. آخر هو به سماج کان ڪيڏانهن پڇي س

کائي خوب کير ڏڏ ڏينديون.

”شاباس بارو شاباس، توهان تہ هي خيرات وارو ڏاڍو سنو ڪم ڪيو آهي، ونو هي ڏهہ روپيہ ٽڪيون وٺي کائجو، ۽ پوئي وري سيئي گڏجي الله کي مينهن وسائڻ جي لائي سنائجو.“

گلڻ کان ڏهہ روپيہ وٺي بالڪ خوشيءَ ۾ اڇي ويا وري هڪ پيرو ٽڪيون کائڻ کان اڳہ زور زور سان مينهن وسائڻ جي لائي سڏڙا ڪرڻ لڳا ۽ عرض ڪرڻ لڳا.

گلڻ ٿوري دير لائي گهوڙيءَ تي ويٺي ويٺي بارڙن جي منڙن منڙن سڏڙن کي ٻڌندو رهيو. بارڙن جا ٽُل ٻڌي گهوڙي نچي رهي هئي. گلڻ هٿني وڌاري نہ رڪجندي گهوڙيءَ کي اڙي هنئي ۽ گهوڙي سرپٽ ڊوڙڻ لڳي.

ڪاري پلي گهوڙي. جنهن تي هلڪي سائي رنگ جي سلوار قميص ۾ ملبوس گلڻ، ڪنهن شهسوار جهڙو لڳي رهيو هو. هن جي ڪلهي تي ڳاڙهي رنگ جي بوٽن وارو رومال پيو هو. پيرن ۾ وڏي کڙي وارا جوتا. هٿ ۾ چهبڪ، گلڻ هيئر ڏاڍو سهڻو لڳي رهيو هو. ڄڻ تہ ڪو بادشاهہ ٺاٺ باٺ سان محل قدميءَ جي لائي گهوڙي تي سوار ٿي نڪتو هجي اهڙو لڳي رهيو هو.

گهوڙيءَ جو پير بہ ڄڻ پٽ تي ئي نہ پئي پيو، ڄڻ هوءَ هوا ۾ اڏري رهي هئي. هن جي ڪنڌ ۾ ٻڌل گهنگهريون ڇم ڇم ڪري وڄي رهيون هيون ۽ گهوڙي بہ ڄڻ ڇم ڇم جي ڇمڪار تي ڪنهن ناچو جيئن پنهنجا پير ٽي نچي رهي هئي ائين لڳي رهيو هو.

هاءِ الله ڏينهون ڏينهن هن ماڻ ٻنيءَ جي ڌرتيءَ جي حالت بدتر کان بدتر ٿيندي پئي ٿي وڃي. برسات سٺي ٿئي تہ پوءِ تہ ٺيڪ نہ تہ هنن ڏورن وٺي ڪيڏانهن وڃبو. ڪٿي وڃي ڌڪا کائبا. ڌڪار ۽ ٻني ڄڻ هڪ ٻئي سان پاسا هجن. ٻئي ٿئي سال تہ ڌڪار پوڻ لازم ٿي پيو آهي. پهرين تہ هن جي علائقي ۾ ۽ ڏونگرن پهاڙين وارن پر وارن علائقن ۾ ڏڪر ٻڌل نہ هئا. جڏهن مينهن پوندو هو تہ سڄي ڪڇ جا پاڻيءَ هتان کان پسار ٿي ماڻ ٻني جي مٿان ڏوئي رڻ ۾ سمائجي ويندا هئا. ۽ پوئي رڻ مان وهي عربي سمنڊ ۾ ملي ويندا هئا. جنهن جي وجهہ سان ڪچرو ۽ ڪانپ ٻنيءَ جي مٽيءَ کي زرخيز بڻائيندو هو. زمين ڪهڙي نہ زرخيز هوندي هئي. ڪهڙا نہ ڏنجا ۽ ڳاهہ ٿيندا هئا. جن ڳاهن جي ذريعي ٻني سڄي ايشيا ۾ اتم چراگاهہ مشهور هئي سيني جون ڳانيون مينهون اهي ڳاهہ کائي مناريون مست

Chapter 4

آسمان ۾ ڇانيل بادل ڪاٽي ڪارا ٿي رهيا هئا. رڪي رڪي وڄ به
رهي هئي. ڪڏهن ڪڏهن اترپار کان ايندڙ ٿڌڙيءَ ٿڌڙيءَ هوائن جو
اڇايل منهنجي منڙي بنيءَ جي ماڻهن کي بادل وسڻ جي آس اميد
ويئون. ته وري تاڙو پکي به هڪ ٻير جي ٽاري تي وينو پنهنجي منڙ
ٻوليءَ سان ورشا راڻيءَ کي ريجهائڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو. ر
گجڻ جا گڙات به ڪنن جي پردن سان ٽڪرائجي منڙي مينهن و
مستيءَ جو هلڪو ڇهاءُ ڏيئي ٿي ويا. مالوندن محبتي ماڻهن جي
هاٽي اپ ۾ اڙيل هئي.

نديڙا نديڙا ٻارڙا به اڄ اپ ۾ بادلن کي ڏسي خوش ٿي رهيا هئا.
جي مانين کان ڇانور ۾ گڏ، ڪنو ڪري ٽلو جي پار تي وچي پٽ ر
هئا. پٽ رڌڻ بعد هنن ٻن ٽن ٽالهين ۾ پنهنجي لاءِ پرچي نا
ٽالهيون پٽ جون پري پاسيريون رکي ڇڏيون.اهي ٻئي ٽالهيون
ڪائڻ لاءِ ڪونه هيون. اهي ٽالهيون ڪانگن جي لاءِ پري رکي
هيون. سيني پٽ ڪائڻ بعد ڪانگن کي به اچڻ ڏنو ڪ
ڪان...ڪان...ڪري سڀني ٻوٽ جي ڪانگن کي سڏي اهو پٽ ڪا

ٻارڙا ٽانو نکر هڪ جڳهه ڪنا ڪري، هڪ زمين تي ڪريل ٻير ج
چڙهي ويا. الله ....الله تون مينهن وسائي، مولا مينهن ڏي. ا
ڏي. جهڙا الفاظ پنهنجي منڙي زبان ۾ ور ور ڏيئي ورجائڻ
مالڪ کي منائڻ جي ڪوشش ڪري رهيا هئا.

”اڙي... ٻارو ڇا اڄ ڪنالڙو ڪيو آهي ڇا؟“ ٻارن وٽ ڳلڻ اينڊ
ٻار مينهن راڄا کي منائڻ جي لاءِ جيڪو پٽ رڌيندا آهن انهي
هت ”ڪنالڙو“ چيو وڃي ٿو.

”ها ڇاڇا ڳلڻ اڄ ته اسان الله پاڪ کي منائڻ جي لاءِ ڪنالڙو
ڏسو نه هو ڪانگ ڪهڙا نه خوشيءَ مان اسان جو رڌل پٽ ڪائي
هئن ته ڪانگ اسان جي هٿن مان ماني، بسڪيٽ ڦري ويندا آهن
ڏينهن لاءِ هو اسان جا دوست آهن. ڇو ته اڄ جيتري خيرات ڻ
ميان اوترو ئي وڌاري راضي ٿيندو ۽ ٻوئي هو هن ڌرتي کي پلر
جل ٿل ڪري ڏيندو، جنهن جي وجهه سان ڪچڙا ڪچڙا سنهڙا
زمين مان نڪري نروار ٿيندا. پنهنجو منڙيون ڳانيون مينهون

”ڇا ٿي پيو هو تنهنجي ڳاڻ کي خبر ڪا پيئي توکي؟“

”نه يار ڪائي خبر نٿي پوي ته ڇا سندس اندر ۾ مرض اٿس، بس ڏينهون ڏينهن ڏوبري ٿيندي پئي ٿي وڃي. هاڻي ته هڏن جو پڃرو وڃي بچيو آهي. ماس مٿي ته سندس ڪڏنهن جو ويا هليا. پساهه جي ڏوري ڪونهه ٽٽي اٿس باقي ڪم مڙيوئي پورو آهي.“

”مونکي لڳي ٿو ته هن کي وڻ پيلي ويا آهن.“

”هائو يار مونکي به ائين پيو لڳي.“

”تڏهن ته يار هاڻي هن وڻ جو خطرو ڏينهون ڏينهن وڌندو پيو ٿو وڃي. هيئن هي وڻ هنن ڳانين کي نقصان ڪندو رهندو ته آخر پنهنجون ڳانيون ته خلاص ٿي وينديون. پوءِ ڇا ڪنداسين. ڏس نه هي وڻ ڌرتيءَ مٿان ترائي واري جهنگل جيئن ڦهلجي رهيو آهي. خدا ڪٽيس هي ته جتي به اڳندو آهي اتي مجال آهي ته ڪو ڳاهه جو ٻوٽو ساهُ ٽئي.“

ڏس نه هن جا ڪنڊا ته ڏس ڪهڙا ٿلها آهن. هي ڪنڊا به زهري هوندا آهن مونکي هڪڙي ڀيري هن جو ڪنڊو پير ۾ لڳي ويو هو. لاڳيتا ٽي ڏينهن مان لنڊ جي سهاري منڊڪ منڊڪ ڪري هلندو رهيس. ۽ درد به ڪهڙو، اوهو رب جي پناهه اهڙو. چوندا آهن ته زهر کي زهر ماري. مون هن وڻ جا ئي پن پٽي ڪٽي ٻڌا ته مان ٺيڪ ٿي ويس. شُڪان پُڦيءَ جو الله ڀلو ڪري جنهن هي ڏس ڏنو، نه ته مونکي ڊپ پئي ٿيو ته الاجي هاڻي ڇا ٿيندو.“

”ها يار سچ پيو چئين ڀلو پڇ هنن وڻن جو. وري آهن به ڪهڙا! ٿورڙو ئي ٽٽي نميءَ وارو ماحول پيو ملي ته ڦٽي ٿا اچن. پوءِ ڀلي پاڻي ملي يا نه، ڪڻ جو ته ناءُ ئي نه وٺندا آهن. پاڻي ته نهيو پر تڏيون هوائون لڳنديون هن ته انهن جي وجهه سان به هي وڌڻ لڳندا آهن.“

”ها ها امان ڳهر کي راڳو ڪندي هئي ته پاڻ ئي پاڻ ڳاريون ۽ پٽڻان ئي ڏنائين، پڇيومانس امان ڪنهن کي پيئي موڙ ٻڌين.“

ته چيائين ”مٽي هن وڻ کي پيٽي ڳارين جا موڙ ٻڌان. مٽي اسان کي نه ـران ڪري ڇڏيو آهي. راڳو جهلي ٿي نه بيو. ٿورڙو ڳهٽو جو مينهن ٿيو ته ـن مٽي جو ٻيجارو پٽ ۾ ڦٽي نڪرندو آهي جنهن جي وڃهه سان راڳو سڄو ـڙي ايندو آهي. اڙي خدا نه ڪري جو ڇهڙ ٽٽي ته ڦٽڙ نه سڀ ڏهي ڍير ـ پوندا.“

وري خبر اٿئي امان ڇا چيو؟ چيائين ”پٽ هاڻي ته مون ڳان هي روز روز

هونديون هيون ۽ ڳهي ڪير جون ٻه چڻ ٿيون ڀيون وهنديون هيون.
ڳهي مکڻ کائي کهڙا نه منارا ۽ مضبوط هوندا هئا. هاڻي هن پاڳل و
بنيءَ کي ڪو ٿورو نه نقصان نه پهچايو آهي. هن نه ماڻ بنيءَ کي
جي ڪنڌيءَ تي آڻي ڇڏيو آهي. هڪ نه ڪڇ جي ٻين علائقن کا
ايندا بند ٿيا، نه ٻي طرف هن پرڏيهي وڻ کي بنيءَ ۾ پوکيو وي
بنيءَ جو نيڪام رولي ڇڏيو. تلاون جا پاڻيءَ هنن پاڳل وڻ کبنچي ور
جي باعث تلاون ۾ کوهن جا تر هيٺ ويا آهن. تر اونهان نه ٿيا آهن پ
ڪري هو ڪو کوهه کوٽجي ٿو نه ڏهن پندرهن ڏينهن بعد پاڻي کارو
آهي. هاڻي ڪيڏانهن وڃون ڇا ڪريون الله ڄاڻي ڇا ٿيندو. مون ک
پيو نه هي وڻ بنيءَ جي ٻيڙي ٻوڙي ڇڏيندو. ڪي ڳانيون يا ٻڪريو
جون ڦرهيون کائين ٿيون نه ڪجهه ڏينهن بعد هنن جا مُنهن ڦڏا
ٿا. ڄاڙون ڦري وڃن ٿيون. الاجي ائين نه ڇو پيو ٿئي. انهي ۾ ٻه
ڳانئون ٻڪريون پلر پاڻي پيئنديون آهن نه سمجهو موت جو پيالو
ڪلهه الڻ جي ڳانءِ ٻه هن ئي بيماري جي وڳهي مري ويئي. م
جڏهن هن جو چم لاٿو نه هن جي پيٽ مان هنن وڻن جي پنن جا
نڪتا. کهڙي نه سني ڳانءِ هئي. رڍن ٻڪرين جي ٻه اها ئي حال
آهي. ها البت مينهون کي هي وڻ ڪجهه ٿورو نقصان پهچائي
لڳي ٿو هاڻي ڳانيون وڪڻي مينهون ذارڻيون پونديون.
’ازي او ڳلڻ... ڳلڻ ڳلڻ....‘
ڳلڻ پنهنجي ڌن ۾ ويچارن ۾ گهوڙيءَ تي سوار ويو پي نه دو
کي ڪنهن آواز ڏنون. ڳلڻ جي ڪنن تائين آواز پهچندي هن
نهاريو. دور کان ننڍڙن ننڍڙن پاڳل وڻن جي جهنڊ ۾ خانڻ بينل نه
رومال لهراءِ لهراءِ هورا ڪري رهيو هو. هن کي ڏسندي ئي ڳلڻ ٻه
گهوڙيءَ کي موڙيو.
”ڪيڏانهن پيو وڃين يار هن بادشاهي ٺاٺ ۾“ الڻ ڳلڻ کي ا
پڇيو.
”يار ڪلهه مون واري لاکي ڳانءِ بيمار ٿي پئي هئي هن کي
۾ ڇڏي آيو هوس سوچيم نه هوريان هوريان هلي ايندي پر ايان
ڪونهي هن لاءِ ذرا هن جي ڳولها ۾ نڪري آيو آهيان. سوچيم ڏسي
ڪئي يا ڪيئري.“ ڳلڻ جواب وراڻيو.

”چڱو يار تہ هاڻي مان هلان ٿو.“ چوندي گلڻ گهوڙيءَ تي ٽپو ڏيئي
چڙهي ويو ۽ روانو ٿي ويو.

”واهہ سائين واهہ تنهنجي گهوڙي جي گهنگهرين جي ڇم ڇم! جڳ
جڳ جيئين يار جڳ جڳ جيئين. هاڻي مونکي بہ هلڻ گهرجي اڄ وري
مينهن جهڙو بہ ٿيو آهي. ٿي سگهي ٿو بوندا باندي ٿئي“ چوندي الڻ بہ
گوٺ ڏانهن هلي نڪتو.

گلڻ جي گهوڙيءَ بہ ويسانهن ڪائي ورتي هئي. هينئر هوءَ بہ موج ۾ اچي
وئي هئي. ۽ تيز تيز ڊڪڻ لڳي هئي. پنهنجي منزل ڏانهن روان دوان
هئي.

گهوڙي اهڙي تہ موج ۾ اچي ويئي هئي جو گلڻ لغام کي پنهنجن هٿن
مان ڪڏي ڪلهي تي رکي ڇڏيو هو ۽ هو هٿ ٻڌيو وينو هو. تنهن جي باوجود
بہ گهوڙي وس ۾ هئي. هو گهوڙيءَ تي ائين وينو هو جڻ ڪنهن بغيچي ۾
وينو هجي، گهوڙي ۽ سندس سوار ٻئي ڪهڙا نہ ٽرينڊ هئا. گهوڙيءَ جي چال
نہ غضب جي هئي. گلڻ کي لوڏو بہ ڪونہ ٿي آيو. هن جا پير جڻ زمين تي
نہ پئجي رهيا هئا. هوءَ هوا ۾ جڻ اڏري رهي هئي. تيئن ڪن ٻناڪري
ڊوڙي رهي هئي.

هڪ وڏي ڪرڙ جي پر ۾ گلڻ گهوڙي جي لغام کي ڇڪيندي ڇبڪار
ڪئي تہ گهوڙي رفتار بدلي بيهي رهي. گلڻ ٽپو ڏيئي گهوڙيءَ تان لهي
پيو. هن ڏٺو تہ ڳانءِ مرٽينگ حالت ۾ پيئي هئي، اڙي اڙي هي امڙ ڳانءِ تہ
آخرين ساهہ کڻي رهي آهي. هن ڳانءِ جي پيرن کي واري سرکو ۽ سڌو ڪيو.
هن کي وهارڻ جي ڪوشش ڪئي پر ڳانءِ تہ جڻ گلڻ کي هڪ نظر سان ڏسي
وڃڻ جي انتظار ۾ جي رهي هئي تيئن گلڻ کي پنهنجي نظرن سان ڏسندي
ئي هن جي اکين مان آنسون ٽپ ٽپ وهي نڪتا. ۽ اکين ۾ نور گهٽجڻ لڳو
هو.

گلڻ جي اکين مان بہ آنسن جو بند ٽٽي پيو ۽ قطرا ڳانءِ جي شرير کي
ڀائڻ لڳا هئا. گلڻ ڳانءِ کي امان... امان... لاکي... لاکي چئي پڪاريندو رهيو
۽ ڪيس ڪنڌ ۾ ڪنن وٽ ڪانهاريندو رهيو.

لاکي بہ جواب ۾ پنهنجا ڪن هلائڻ جي ڪوشش ڪئي. هن پنهنجي
اکين سان گلڻ کي ڏسڻ جي ويرٿ ڪوشش ڪئي پر هوءَ سڦل نہ ٿي. آخر هن
زور سان جهٽڪو لڳو. هن جا پيرڙا ڪيل پير وري ڊگها ٿي ويا. هوءَ آخري

جا راڳا نہ پيا تين هاڻي تہ هن وڏيري واري گهر جهڙو ڪو پڪو
وارو گهر ٺهراءِ ڏنيم. هڪ پيرو سمينٽ لڳي وڃي تہ ڇيءِ راڳي وار
ڪٽ متجي وڃيم.‘‘
امان ڪي مون چيو امان پر وڏيرو تہ چوندو هو تہ هي سمينٽ او
تپندو آهي ۽ سياري ۾ ٺرندو آهي.
تہ امان چيو ”تپي يا ڪ ٺري پر تتڻ ڪرڻ جو ڊپ تہ ڪونهہ ر
ڇپائين تہ مٿان ڇت وجهاءِ ڏي.‘‘
’هاڻي ٻنيءَ ۾ هو ڊگها ڊگها ڊپ بہ ڪونهہ ٿا ٿين. جيڪي وڍي
ڇاڄ ڪيون، هن ڪان تہ بهتر آهي تہ ڇت ئي ٻڌائي ڇڏيون گه
گلڻ هاڻي تہ ڪوهہ ٻڌڻ لاءِ بہ ڳاهہ ڪٿان آڻيندا سين ۽ مونکي ل
هاڻي پنهنجي جهلن تڙن، ڪوهن جي بہ عمر پوري ٿيڻ تي آهي
’يار ڏس نہ هن وڻ تہ ڏيهي ٻبرن کي هڪالي ڀڄاءِ ڇڏيو آه
ڪٿي وڏا ٻبر ڏسڻ ۾ اچن ٿا باقي تہ سڀ سڪي ويا آهن. هاڻي تہ
وهارڻ جي لاءِ ٿڌي ڇان بہ نہ ملندي. ڏيهي ٻبر جي ڪاني بہ تہ
مضبوط ٿيندي آهي. هن جي تہ ڪاني بہ بيڪار ٿيندي آهي. ڪن
نہ ايندي آهي. جي ڪا ڪاني وڍي ڪنهن جهوپڙي يا ڀونگي ناهي
پيا آڻيندا آهيون تہ ٿورڙن ڏينهن ۾ اها ڪاني ور ڀيئي ڪري و
هن کي سُرو بہ جلد کائي ويندو آهي ۽ ڪجهہ ڏينهن بعد هيءَ ڪاڻ
پوندي آهي.‘
”يار هي پرڏيهي وڻ ڪونهي، ٻنيءَ لاءِ تہ هي راڪشش آهي
مونکي تہ لڳي ٿو هڪ ڏينهن تہ پاڻ کي بہ کائي ويندو کائي. ادا
هنان ڪان تڙي ڪيڻ جو ڪو اپاءُ بہ آهي يا نہ.‘‘
”اڙي ڇريا اپاو ٻيا هن جا وري ڪهڙا. هي شيطان تہ رات
اوترو ڏينهن جو پيو ٿو وڌي. باقي ترقيءَ جو زمانو آهي سرڪار
دوا ٻوا هٽي هن جو ناس ڪري سگهي ٿي. اگر ٻنيءَ کي بچائڻو
’اوهو ڳالهين ئي ڳالهين ۾ ڳانءِ واري ڳالهہ تہ ڀلجي ويس. ت
مون واري ڳانءِ سيم ۾ ڪونهہ ڏني. هنان ڪان پيو اچين.‘‘
”نہ يار مون تہ ڪونہ ڏني. اڙي ها هوڏانهن ڏور ڏور ڪجهہ ڏ
هو. شايد ڪو ڊور ئي هيو مٿان تنهنجي ڳانءِ ئي هجي. خانڻ ڪ
پوندي هن چيو.

اڄڪلهه آڪيرن طرف اڏرڻ لڳا آهن. ڪانگن جا ٽولن جا ٽولا به ڪنهن جڳهه تي آرامي ٿيڻ جي لاءِ ڏور ڏور وسنديءَ کان پري وڃي رهيا آهن.
اتر پار کان اينڊڙ ڪارا ڪارونڀار بادل هاڻي بلڪل اوڏڙا اچي پهتا آهن ۽ وسڻ جا سانباها ڪندي ڪارا ڪارا نوان نوان ويس ڪري رهيا آهن.
ٿڌڙيون هيرون هوائون وسڻ جون واڌايون کڻي اچي ويئون آهن ۽ وڻن ٽڻن جي ٽارين کي دلفريب احساس سان لوڏي رهيون آهن. گلڻ اڃان مس اڱڻ ۾ پهتو هو تہ مينهن جا وڏا وڏا ڦڙا ٽڪ ٽڪ ڪندا پوڻ شروع ٿي چڪا هئا. ڏسندي ڏسندي تہ سڄو پٽ پُسي پيو. چئني طرف ٿڌڪار ٿي ويئي. ماٺ مٽيءَ جي ڪٿوريءَ جهڙي خوشبو من کي معطر ڪري رهي هئي.
گلڻ گهوڙيءَ تان سنجهہ لاٿا. ۽ گهوڙيءَ کي ڪڙهہ ۾ ٻڌي ڇڏيو.
''پٽ گلڻ اچي وئين، چڱو ٿيو پٽ جهجهي مينهن ٿيڻ کان اڳ پهچي آئين نہ تہ مينهن ۾ ڪر ڀڄي پيو هئين. هونئن تہ مينهن ايڏو ڪو آهي ڪونہ پر مونکي فڪر پئي ٿي. چڱو پٽ هاڻي ماني کائي وٺ ماني تيار پيئي آهي. مٿان مينهن جهڙو بہ آهي ڪٿي زور وارو مينهن نہ چالو ٿي وڃي. کائي پي واندڪا ٿي ويهون تہ پوئي وري مينهن جو مزو ماڻيون'' چوندي ماڻس گهي ۽ ڪچٽي کڻي آئي. هڪ بہ ڦلڪا ۽ ٻڙ بہ گڏ کڻي آئي. کير جو گلاس ۽ جهڻ جو ڪرسيو بہ پر ۾ اچي رکيائين.
گلڻ کي اڄ ڳانءِ جي موت جو ڏک هو. هن کي اڄ کاڌو ڪونهہ ٿي وڻيو. ٿورڙو کن کائي، هٿ ڌوئڻ جي لاءِ اٿي ويو. ۽ وڃي گهر ۾ پيل کٽ تي ليٽي پيو.
''ابا پٽ شال بچين اڄ تہ پوسل آهي ۽ تو ڪجهہ بہ ناهي کاڌو. بک ڪونہ لڳي اٿو ڇا.'' ماڻس گلڻ کي هٿ ڌوئندو ڏسي چيو.
''نہ امان نہ بک وري ڇاجي ڀاڻ واري لاکي....، چوندي هن جون اکيون ڀڄي پيون.
''ڇا ڇا لاکي مري وئي ڇا؟
''ها امان آئون پهنس تيسئن زنده هئي. جيئن ئي آئون هٽي پهنس هن جو پراڻ پکيڙو اڏامي ويو.
''اڙي.....! منهنجا مالڪ....، بس جيڪي تو خدا کي منظور سو ٿيو ٻيو ڇا- بس پٽ صبر ڪر ڏور مٿو تہ ڇا ٿيو ماڻهوءَ بہ مريا وڃن جي تہ جانور هو. هاڻي تون آرام ڪر آئون ذرا نماز پڙهي وٺان، چوندي هوءَ گهر کان ٻاهر

ڇڪي پري سانت ٿي ويئي. ڪن پل کان پوئي ھن جو شرير جڙ ٿي

گلڻ لاچار ھن کي مرندي ڏسندو رھيو ھو. گھوڙي بہ جڻ ھاڻي گل
۾ شامل ٿي وئي ھجي تيئن پنھنجا ڪن ڍلا ڪري سانت چت بي
ڪڪ پن سيئي جڻ گلڻ جي درد و غم ۾ شامل ٿي ويا ھئا تئن ماحول
پريو ھو.

گلڻ لاکيءَ جي ڪنڌ ۾ بڌل ڇنگ ڇوڙيو ۽ گھوڙيءَ جي ڪرجين
ڇڏيو. ھن لاکي جي نراڙ تي محبت جو آخري ھٿ ڦيريو، پنھن
جي لڙڪن کي رومال سان اگھيو، گھوڙي کي لغام کان پڪڙي ھلند
گلڻ اڳ ۾ ۽ گھوڙي پٺتيءَ ٻئي پيادا ھلڻ لڳا.

پرڏيھي وڻ تي گلڻ جي نظر پوندي ھن جي مُنھن منجھان نفرت
پريا اکر نڪري پيا.

ھائي پٽيان راڪشش توکي پلا ھت ڪنھن ھلايو. تنھنجو
ڪھڙي جنم جو وير باقي رھيل ھو. جيڪو تون وارڻ آيو آھين.
تون اسان کي برباد ڪري ئي دم وٺندين. توکي پلا خدا موڪلي
ڪنھن شيطان. لڳين ٿو تہ صفا شيطان جھڙو.

ٿي سگھي ٿو اسان جا پاپ ئي پلا ھجن. اسان کان ڪا ڪوت
ويئي ھجي. ٿي سگھي ٿو اسان پنھنجي مالن مان زڪات نہ ڪ
تنھن جو ڪو غضب ھجي ۽ تون نازل ٿيو ھجين.

نہ نہ پر مان تہ ھر سال زڪات ڏيندو ئي آھيان ۽ خيرات بہ ڏين
آئون تہ خير بہ ڏيندو آھيان. پر پنج ئي آنگريون سرکيون تہ نا
ماڻھوءَ نہ ڏيندا ھجن. تہ پوءِ تہ قدرت اھڙو نہ ڪري تہ ٻيو پلا
ھي ھھڙيون آفتون تڏھن ئي تہ اينديون آھن. ھاڻي تہ نماز بہ نما
ماڻھوءَ پڙھن. اڳي تہ ماڻھوءَ ڪھڙا نہ نيڪ ھوندا ھئا. باقاعد
نمازون پڙھندا ھئا. ننڍا وڏا سيئي پنج ئي وقت مسجد ۾ پيا
ھاڻي تہ ڪراڙن، ٻڍڙن کان سواءِ تہ ڪو نماز پڙھي ئي ڪونہ پيو،
ھھڙو نہ ٿئي تہ ٻيو وري پلا ڇا ٿيندو!

گلڻ ڳچ پنڌ پيادو ھلندو رھيو ۽ سوچيندو رھيو. وري ھو گھوڙي
ٿيو. گھوڙيءَ بہ جڻ ھاڻي لاکيءَ ڳانءَ جي موت جو غم ٻلاءِ ڇڏيو
تيز ڊوڙڻ لڳي ھئي.

شام ٿيڻ آئي آھي. اونڌھ ڇائنجي رھي آھي. سڀ پکي پکن

Chapter 5

گهڻا ڏينهن گذري ويا سُنهڻيءَ سان ملاقات ٿي هئي تنهن کي. الاجي ڇو ڪٿي ڪو ايڪانت وارو وجهه ئي نه پيو ملي. جو ڳالهيون ڪري من جا بار هلڪا ڪريون. چوندا آهن ته رازدارن اڳيان دل جا بوجهه نلائڻ سان دل هلڪي ٿي پوندي آهي. ماڻهن جي ڳالهه به سچي آهي ۽ هونئن به هي ڳالهه ته انيون جي ايرڻ تي سچ ثابت ٿيل ڳالهه آهي. جڏنهن جڏنهن آئون ۽ سنهڻي ملندا آهيون، من ڪهڙو نه هلڪو ٿي ويندو آهي. ڄڻ ته دل جا سمورا رنج ۽ غم ڪافور ٿي ويا هجن اهڙو ٿيندو آهي.

سنهڻي پاڻي ڀرڻ ته روز منهنجي کوهه تي ئي ايندي آهي. ڇاڪاڻ ته منهنجو ئي آواڙو اهڙو آهي جيڪو تلاو ۾ داخل ٿيندي سڀ کان پهرين مُهڙ ۾ پوندو آهي. باقي سڀ کوهه ته دور پوندا آهن. هوءَ هرروز ايندي ته آهي پر هن جون سکيون ۽ ٻيون ڳوٺ جون ماڻيون ساڻس گڏ هونديون آهن. جنهن جي ڪري ڳالهائڻ جو موقعو نه ملي سگهندو آهي، مونکي لڳي ٿو ته ڏينهن جو اسان جي ڳالهه ٻولهه ٿيڻ مشڪل آهي. هاڻي رڳو هڪ پيرو ملي وڃي ته پوءِ رات جو ملڻ جو ڪو بندوبست ڪرڻو پوندو، جيئن ته هر روز يا هفتي ۾ ڪو ڏينهن، ڏهن پندرهن منٽن جي لاءِ ڪٿي ملي سگهون.

نه پر رات جي ملڻ ۾ هڪ ڳالهه جو خطرو رهندو. الله نه ڪري شيطان اسان جي دلين ۾ برا خيال وجهي اسان کي اڪسايو ته پوئي ڇا ٿيندو. ٻئي جوان دل آهيون وري آهيون به هڪ ٻئي کي دل و جان سان چاهيندڙ. پل چڪ ٿيڻ جو خطرو ته سئو فيصد رهندو. ته پوءِ ڪيئن ملون. اڙي ڏينهن جو به ڪٿي ڪي ڇپي پيا ملون تڏهن به من جي گهوڙي کي وس ۾ رکڻ مشڪل ٿي پوندو هي. چاهي ڪيترو به دل تي قابو پائيندا آهيون. پوئي به هڪ ٻه ڇمين جا ته سڪارا ٿي ئي ويندا آهن. هڙهڙي حال وارا رات جو ملنداسين ته ڪهڙو حال ٿيندو. اڙي اهي ڳالهيون ته ڪٿڻ جون ناهن. آواڙي کي ته هٿ هڻي ڇڏيان. ڙي کوهه مان ڪيڙائڻ لاءِ الڻ بس اچٽو ئي ڪيي. واٽ ۾ هوندو. هو سوچڻ ن باهر نڪتو.

قميص اتاري کوهه مٿان اڀل ٻير جي ڪٽ ۾ ٽنڱي ڇڏي، شلوار به لاهي ٽيو پاتو. جيڪو خاص پاڻي ڪيڍڻ جي وقت ٻڌي پائيندو هو. ۽ آواڙي ۾ ڪندي ٽپ ڏارو ڪيڙي چوڦير هٿ هڻڻ لڳو. آواڙي ۾ اڌ جيترو پاڻي پيل هٿ هڻي اڃا ڳڻڻ سئون مس ٿيو هو ته الڻ به اچي پهتو.

نڪتي ۽ دلي مان ڪري ۾ پاڻي ڀري وضو ناحق جي لائي ويهي رهي.

ماڻس وضوءَ ڪري مصلو وڇائي قبلي سامهون منهن ڪري ٻيهي رهـ
گلڻ ٽڪجي آيو هو. ٿوري دير لاءِ دور دور اڀ ۾ ٽيندڙ ڪنوڻين جي چمڪا
کي ڏسندو رهيو. ڪڏهن سندس اک لڳي وئي. هن کي خيال ئي نہ رهيو

ماڻس نماز پوري ڪري ٻئي هٿ خدا جي حضور ۾ ڦهلائي ڪافي
تائين دعائون گهرندي رهي. پوءِ ٻئي هٿ مُنهن تي ملي، مصلو ڏوريءَ
لٽڪائي گلڻ جي کٽ جي پاسي ۾ پٽ تي وڇاڻ وڇائي سمهي پئي.

اتر پاسي کان ايندڙ مينهن اوير پاسي مڙي ويو هو. هاڻي وڄ دور
اهاءُ وجهي رهي رهي. ٿڏڙيءَ هير رات کي سنهڻي ۽ آرام بخش بڻا
ڇڏيو هو.

هوندي ته هوءَ ڪاري ڳاءِ آهي نه سا ته ڀاڪي ٻيءَ ترت آواڙي ڪي سڻڻ ۾ پرينديءَ آهي. هڪ سنگ به ڳڻسي وڃي ته منهنجو ڪم پورو ٿي وڃي. سڄو ڀاڪي وڃي بيڪار ٿي وڃي. وري ڪير ڪڍرائي. اهو ته نيڪ آهي جو تون دوست ماڻهو آهين جيڪو مدد پيو ٿو ڪرين. نه ته منهنجو ڀلا ڪير ڏٺي ٿئي. بابا سائين ته الاجي ڪڏهن موٽندو.''

''انهي ۾ ڇا آهي يار تون به ته موڪي ڏکي سکيءَ ۾ ڪم ايندو آهين، ءَ آئون توکي. بس ائين ئي تنهنجو به ڪم هلي پيو ءَ منهنجو به.''

''ها سو ته آهي.''

''پر يار هوڏانهن ته ڏس تو وارا ڪوڙيل ٽارا ڪهڙا نه قطار بند بيٺا آهن. ڄڻ ڪنهن مدرسي جا ٻار ترانو پڙهي رهيا هجن. ڪهڙا نه سنا پيا لڳن. الڻ ٿورو ڪللندي چيو.

''ڇڏ يار انهن ڳالهين کي ڪٿي نظر نه هٽي ڇڏينم'' ڳلڻ به مشڪندي جواب ڏنو.

''نظر ته حسدواري ماڻهوءَ جي لڳندي آهي آئون ته تنهنجو دوست آهيان بلڪ دوست ڪان به وڌيڪ، ڀاءُ آهيان منهنجي وري ڪيئن نظر لڳندي.''

''ها اهو ته پلي جيڪي هوندو سي.بنپهرن بعد اڄ ته اچ ڪوهه ٻڌي تيار ڪري ڇڏيون. ڏس نه يار ڀاڪي جي اٽانٽ اچي ويئي آهي. ٽلڻ ۽ جهلڻ کي به ڇئي ڇڏيو اٿم هو ٻئي به ايندا. مزو ايندو ڪوهه به ٻڌانداسين ۽ رهاڻ به ٿيندي.''

ٻئي دوست ائين ڳالهيون ڪندا ڪندا حال احوال اوري رهيا هئا ڪجهه دير بعد خانڻ پنهنجي ڳهر هليو ويو.

ڳلڻ ماني روٽي کائي سويلو وري واپس موٽي آيو. اچي ٻير جي هيٺان ڏيءَ ڇان ۾ هڪ تڙ تي ٽيڪ ڏيئي ويهي رهيو. جتي هڪ ڳاءِ هن جي لڳو ٻڪ ويٺي هئي. هو هن ڳاءِ کي ڪنڊ ڪان ڪانهارڻ لڳو. ڳاءِ کي به ڏاڍو مزو اچي رهيو هو، هوءَ ڪنڊ ڍاري اکيون بند ڪئي ويٺي هئي. رکي رکي ڳلڻ جو هٿ ڳاءِ جي ڪنڌ ۾ ٻڌل ڳهنڙهري سان ٽڪرائجي رهيو هو، جنهن جي ٽهه سان رکي رکي ٽنڊهرو وڃي رهيو هو. جنهن جو مڌر آواز هوا ۾ ڦولجي رهيو هو.

اوچتي هن جي نظر سامهون لڳي وئي. ڏٺائين ته سامهون سنهڙي سندس ڇي جي ننڍڙي ڇوڪري کي وٺي ڀاڪي ڀرڻ پيئي اچي. ڳلڻ جي دل جي

”اڄ نہ يار ڪڏهن ڪان پيو تنهنجي راهہ نهاريان. ڪم ڪان ڪوٺي
ٿيان. اڃان ٻيو بہ ڪوهہ ڪوٺٿو اٿم. جنهن جا ڪاٺ وڍڻ لاءِ ويٺو اٿم. هل
پاڻي ڪڍي وٺون. پوءِ ٿوري ڳهٽي مدد ڪاٺ وڍائڻ ۾ بہ ڪج.“
”ها ها يار ڇو نہ، ضرور مدد ڪندس، تون بہ مونکي مدد جي لاءِ هميشہ
تيار هوندو آهين. منهنجو بہ فرض ٿو ٿئي. هل تہ پاڻي ڪڍي ٻئي ٿا هلي
ڪاٺ وڍڻ. ڪڻ ’چڙهئي‘ ڪڻ،“ الڻ دوست کي مدد ڪرڻ واري نوع ۾ چ
گلڻ ’چڙهئي‘ ڪڻڻ جي لاءِ هلي نڪتو.
”گلڻ هن ڪوهہ جو پاڻي تہ ڏينهون ڏينهن گهٽجندو پيو ٿو وڃي. ڏس
پندرهن ويهہ چڙهيون تہ اڃان مس ڪڍيون آهن اينري ۾ تہ تر پيو ڏسجي
”ها يار تڏهن تہ نئون ڪوهہ پيو ڪوٽيان. يار هاڻ زمين ۾ پاڻي ئي ڪ
رهيو آهي. جيڪو ڪوهہ ۾ اڇي. جيڪي بہ آهي سي غنميت آهي. چون
گلڻ چڙهيءَ جي وروهہ (رسيءَ) گول گول ونيتي چڙهئي ٻبر جي هڪ ڪن
لٽڪاءِ ڇڏي. ۽ ٻئي دوست نئين ڪوهہ جي لاءِ ڪاٺ وڍڻ جي لائي ڪ
ڪلهي ڪيو هليا ويا.
”يار يلا ڪيترا ڏگها وڍٿا اٿو“
”هڪ مٿارو ٻيو وري ڪيترا، روز تہ وڍين پيو اڄ وري نئون آيو آ
ڇا؟ جيڪو پيو پڇين.“
”اڙي يار تون تہ اينري ۾ ڪاوڙجي وئين“
”نہ يار نہ پوڳ پيو ڪريان. مان غصي ٿيان اهو بہ وري تو سامهون! ڏ
اٿلڻ ممڪن آهي، پر تو سامهون ڪاوڙجڻ ناممڪن آهي.“
”گلڻ تنهنجا ڪوهہ ۽ آوازا ۽ هنن کي ڪيل چوڦير ٽارن جي واڙ و
ڏسڻ جهڙي آهي. ڪالهہ هو احمدآبادي ڪو صاحب آيو هو ڪهڙا نہ
ڪڍي رهيو هو. فوٽو ڪڍندي ڍاپيو ئي نہ پئي. ۽ هو دل ڀري تنه
آوازي ۽ ڪوهن جي تعريف ڪري رهيو هو. واقعي اهو آوازو ۽ ٽڙ آه
سندر. ڳوٺ ۾ وري اهڙو ڄهل ٽڙ ٻيو ڪنهن جو بہ ڪونهي. هي ڪانئين
جي پنر تو ڪيڏي سريکي ۽ سنئين ناهي آهي ۽ هوءَ ڪوڻ بہ ڏاڍي سني
اٿو. آها ائين پيو لڳي جڻ سمينٽ ۽ سرن جي ٺهيل هجي. انه
مضبوطيءَ سان ڏنل ورين ۾ بہ ڪمال ڪيو اٿيءَ. هن مان ماٺهونءَ ۽ ڄا
ڇا، پڻ ڄهرڪي بہ داخل نہ ٿي سگهندي.
”ڇا ڪريان يار واڙ تہ مضبوط ناهٽي ئي پوندي نہ. جي واڙ مض

سنهڻي منهنجي بہ حالت تو جهڙي ئي آهي. اڪيلائي ۾ سوچيندو آهيان تہ توکي ھي چوندس ھو چوندس، پر جڏھن توکي ڏسندو آھيان تہ دل و دماغي من مشنڪ جو ينتر بيھي تو رھي ۽ مان ڀي ڪجھہ چوڻ کان قاصر ٿي ويندو آھيان. ائين ٿيندو اٿم تہ تنھنجي ھنن نرگسي اکين جا جام پيئندو ئي رھان. سنھڻي تنھنجون ھي نرگسي اکيون مونکي ڏيئي ڏي ۽ منھنجون اکيون تون کڻي وٺ.''

''ڇريو ٿي پيو آھين ڇا. ائين بہ ڀلا ٿيندو آھي ڇا؟''

''سنھڻي ڇرين کي بہ ڀلا سنگ ٿيندا آھن ڇا؟ تو ڀلا ڪڏھن ٻڌو آھي تہ مجنو کي سنگ ھيا. مان بہ مجنو آھيان تنھنجو، تنھنجي نانءُ جو ديوانو آھيان. تون منھنجي ليلا آھين. سنھڻي پاڻ ھاڻي ڪٿي رات جو ملي سگھون اھڙو ڪو آيوجن ڪريون تہ ڪئين؟

''نہ نہ گلڻ مونکي مارائڻو اٿو ڇا. اڙي ھيءُ ڪل تکو بہ نہ لھندي.''

''ڪير ماريندو پاڻ کي ڀلا ڪو ھٿ تہ ڪٽي، خبر پئيس.

''نہ گلڻ نہ ائين نہ ٿي سگھندو. مھرباني ڪري ائين نہ ڪج. ھا باقي ملڻ جھڙو ڪو وجھہ ملندو تہ مان پاڻھين توکي چونديس. پر مھرباني ڪري ھھڙو تکڙو قدم نہ کڻج'' چوندي سنھڻي ھٿ جوڙي معافي گھري.

''ھل ڇوڪري ھل ھاڻي دير پيئي ٿئي. وري ڇاڇي وڙھندي'' چوندي ھوءَ ٻيلھہ کڻڻ جي لائي ھيٺ نمي.

''ڇڱو سنھڻي خدا حافظ خدا شل تنھنجي جمال جي جيوت کي جلندي رکي. شل منھنجي عمر بہ توکي لڳي. شل ڪو ڪنڊو بہ پير ۾ نہ لڳئي. موڪلائڻ جو تہ من نہ پيو چوي پر ڇا ڪجي تون بہ مجبور آھين''

''ڇڱو گلڻ گلابي نين شرابي'' سنھڻيءَ ٻيلھہ مٿي تي رکي ۽ گلڻ سامھون نھاريو. ھن کان نہ چاھيندي بہ ھڪ شوڪارو منھن مان نڪري ويو. ھن جي منھن مان اھي اکر ڪيئن نڪريا اھا بہ ھن کي سڌ نہ رھي.

گلڻ جي دل ۾ بہ آنڌ مانڌ مچي ويئي ھئي. سچو ٻت سنھڻي جي آخري وداعي اشاري سان بيچين ٿي ويو ۽ سندس نظرون گھر ويندڙ سنھڻي جو ڀر تائين پيڇو ڪنديون رھيون.

ڪجھہ دير تائين ھو سنھڻي کي ائين ئي ڏسندو رھيو. سنھڻي ڳوٺ ۾ شل ٿي، گھرڙن جي گھٽين ۾ ادرشيہ ٿي ويئي. ھاڻي گلڻ وٽ پيرن جي ٻين کي ڏسڻ کان سواءِ ڪجھہ بہ نہ ھيو. ھن جي سھڙن ڪچڙن پيرن کي

ڏڙڪن تيز ٿي ويئي. هن آسي پاسي نهاريو، نه متان ڪو ٽلاءِ ۾ حاضر هج
پڪ ٿيڻ ڪان پوءِ ته ڪوبه ماڻهو ڪونه ٿو ڏسي هن سنهڻيءَ سامهون منڊ
مسڪرائيندي نهاريو.

سنهڻي به موت ۾ هن ڏانهن آڏي اک سان ڏسندي پنهنجي گلابي چ
تي مشڪ جون لڪيرون بکيري ڇڏيون.

”ڇو سنهڻي اڄ ڪتاڻي پاڻي پرڻ آئي آهين. اهو به وري هن نن
ڇوڪري سان گڏ.“ گلڻ هن کي ڇيڙيندڙ نوع ۾ پڇيو.

”اڄ چاچو وريام ٻاهر ويو هو. تنهن جي ڪري سوچيم ته هن بهاني تو
ملاقات ڪري اچانو“

”ساهيليون ڪيڏانهن ويون انهن سان گڏ نه آئيئن، اڳي ته هنن سان
ئي ايندي آهين“

هنن مونکي سڏيو هو پر مون هنن سان ڪم جو بهانو ڪيو. هنن کي
ته مان پوئي پري ايندس توهين وڃو. مون سوچيو سڄو ڏينهن ماڻهن جي
وچ لڳي پيئي هوندي آهي. ٻنپهرن جو سيئي گهر آرام ڪندا آهن هن
هي ٽائو ملڻ جي لاءِ اڄ پسند ڪيم.“

”ءَ آئون به مئو، جي آرام جي لاءِ هليو ويو هوس ته؟“

اڙي شل جڳ جڳ جيئن مرن تنهنجا دشمن پاڻ کي مئو ڇا جي لاءِ
چئين، مران پلي آئون جنهن جو هن سنسار ۾ ڪو سڄڻ ناهي.

”سنهڻي اهڙو نه ٻالهاءِ خدا جي لائي اهڙا درد ڀريا الفاظ مُنهن ما
ڪڍ، تنهن جي لاءِ آئون ٿيو آهيان سڀ ڪجهه ڪندس توکي ڪو سو و
نه لڳڻ ڏيندس ڏسج ته سهين هڪ ڏينهن دنيا کي ڏيکاري ڇڏيندس ته م
ڪيترو دم آهي. دلبر سنهڻي اڄ تون هيڏو اداس ءِ ملول ڇو آهين.

”گلڻ اداس نه هجان ته ٻيو وري ڇا. ڏس نه توسان ملاقات به نٿي
سگهي. ڪا ٻالهه به نه ڪري سگهندا آهيون. من جو بار هلڪو ڪري س
اهڙو ڪو نه وقت ملڻ گهرجي. سلمان آهي، پر اتا به نه مون واري
مجبور آهي ءِ لاچار آهي. صرف توسان ملندي آهيان نه گهٽون گهٽون
جو من ٿيندو آهي. پر جڏهن تنهنجي سنهڻي صورت ڏسندي آهيان ت
اکر به زبان تي نه ايندو آهي. بس من ۾ ائين پيو ٿيندو آهي ته
ڏسندي ئي رهان، بس.

ڪيڏانهن لوڏون به نه ڦيريان، تون ئي هجين اکين سامهون.“

ڙي گهر هلڻ لڳو.
''امان ذرا جلدي ڪر ماني ڏي، دير پئي ٿئيم. جيڪي هجي سي جلدي
اڄ ڪوهه ڪٽڻو اٿئون. الڻ ۽ ٻيا سڀ واٽ نهاريندا هوندام.''
ماڻس ماني ڏني، هن جلدي جلدي مانيءَ جا ڳتا هنيا. ماني کائي هو
جهل ڏانهن روانو ٿي ويو.
''آڙي امان هڪ ڳالهه ته ٻڌجي ويس. امان ڪٿي نه رکي ڇانهم ڏني
ٿليءَ ۾ وجهي جهل تي هلائجانءِ.'' ويندي ويندي گلڻ ماڻس کي چيو.
''ها پٽ ها، ڇانهه منهنجي پٽ کي جام.'' ماڻس جواب ڏنو. الڻ ۽ ٻيا
س دوست آواڙي تي قميصون لاهي، ڌوتيا پائي، تيار ٿيو وينا هئا. بس
جي ئي واٽ ڏسي رهيا هئا.
''هل يار هل ڪوهه ڪوٽڻو آهي تنهنجو ۽ واٽ پيا نهاريون اسين. اسين
تي آياسين پر تون هاڻي آيو آهين.'' دوستن مان ڪنهن چيو.
''آڙي يار ذرا دير ٿي ويئي معاف ڪجو. هتان ڪان اڄان هينئر ئي ته ويو
ں. جواب ڏيندي ڪاٺ ۽ گاهه جون پريون ڪوهه جي ڪناري تي رکيون ۽
ڪوهه ۾ لهڻ جي لائي تيار ٿيو.
ڙهئي جا ٻئي رسا پيڙا ڪري هڪ چيڙو ڪوهه ۾ ڦڳائي ۽ ٻئي چيڙي تي
ں به دوست پير ڏيئي بيٺا. گلڻ ٻنهين رسين کي جهلي هنن جي سهاري
جي پتين ۾ ناهيل ڏاڪڻين تي پير رکندو هيٺ لهي ويو. تنهن بعد
دوست هڪ ٻئي پنيان ڪوهه ۾ لهندي ڪوهه جي پتين ۾ ڏاڪڻين ۾
ائي هڪ ٻئي مٿان بيهي رهيا. صرف هڪ گلڻ ئي ڪوهه جي تهه ۾ هيو.
يڙي ڪوڏر سان گلڻ پنل مٽيءَ جا پنهه ڪڍڻ لڳو ۽ پاڻ ڪان مٿان بيٺل
نءِ کي ڏيندي آيو. هئين هاڻي سيئي هڪ ٻئي کي پنهه ڏيندا ڏيندا
ڳائڻ لڳا. غضب جي مهارت هئي سيني کي، مجال آهي ته ڪنهن جي
مان ڪو پنهه سرڪي وڃي. اهڙو ته تال ميل هو سندن وچ ۾.
لهه پاونا به هتي جي ماڻهن جي ڏسڻ وٽان آهي. چاهي ڪهڙي به
جو ڪهڙو به ڏکيو ڪم ڇو نه هجي هو سڀ هڪ ٻئي کي هر ڪم ۾
يندا آهن. هر ڪم پنهنجي آسري پاڻ ڪري وٺندا آهن. سرڪار يا
ارن تي آڌار ڪونه رکندا آهن ۽ وري پاڻي به ڪفايت سان استعمال
آهن. ذرا پي بيڪار نه وڃائيندا آهن.
دنيا ۾ جڏهن پاڻيءَ وارو مسئلو عام آهي. جيڏانهن تيڏانهن پاڻيءَ

زمين بہ ڇڻ سيني سان لڳائي ورتو هجي ائين پئي لڳو. هو وري ويچارن
جهڳٽن ۾ گم ٿي ويو.
سنهڻي خوبصورت آهي ان ۾ تہ ڪو شڪ ناهي. قدرت هن کي آواز ۾ ب
ڪيڏي مڌرتا ۽ نماڻائي ڏني آهي. ڳالهائيندي آهي تہ ڄڻ ڪَنَ ۾
سنگيت پيو ڦٽي. ويچاري هن نياڳي سماج ۾ اڇي ڦاٽي آهي. نہ تہ اڄ
لتا منگيشڪر ڪان بہ اوچو نالو ڪمايو هجائين. سنڌي ڪافيون ڳائيندي آ
تہ بس خدا جي واڪاڻ وينو ڪجي. جڏهن مُرڪندي آهي تہ ڳلن ۾ کڏ
نہ ڪڏون پئجي وڃينس ٽيون. ڳلن ۾ کڏ پوڻ بہ حسن جو هڪ انداز ۽ نش
آهي. وري ڏند بہ قدرت ڪيس کهڙا نہ سريڪا ۽ سنهڙا ڏنا اٿس. ڳالهائين
يا کلندي آهي تہ اهي پيا چمڪندا رهندا آهن. قدرت هرماڻهوءَ ۾ ڪا نہ
کوٽ رکندي آهي پر سنهڻي جي سونهن ۾ تہ ڪا ڪمي ناهي رکي. سن
آواز، روپ، ناز نوزت، هيٺائي، سنهڙائي، ڄڻ حسن ۽ جمال جو ڪو ش
شاهڪار هجي. هرلڪڻ هن کي قدرت مُهيا ڪيو آهي. هر خوبي هن کي
ڏني آهي.
قدرت هن سان ڪو انياءُ ڪيو آهي، تہ اهو صرف هي تہ هن ڪان ماءُ
کسي ورتا هن جو ڪارو راڪاس ڇاچو صورت جو تہ اهڙو آهي ڄڻ هينئ
ڪنهن کي کائي ويندو. سنهڻي ويچاري هميشہ هن ڪان ڏڄندي رهن
آهي. جئن ڪا ڪبوتري ٻليءَ کي ڏسي ڏڄندي آهي، بلڪل ائين.
سنهڻي کي حاصل ڪرڻ لائي مونکي ڪا تدبير تہ ضرور ڳولڻي پو
آخر مونکي ڪجھ تہ هن لائي ڪرڻو پوندو. هئين ڳالھ کي ڇورڻ بنا
چاپ وينو رهندس تہ ڪنوارو ئي رهجي ويندس. چوندا آهن تہ ويني
نہ شينهن بہ ٻڪ مرن. مطلب تہ ڳهرڻ بنا ماءُ بہ ماني نہ ڏيندي آهي.
هي تہ سنڱ جهڙو پيچيدو مسئلو آهي. مونکي ڪنهن نہ ڪنهن جي ذ
ڳالھ هلائڻي پوندي. هاڻي تہ ڏينهون ڏينهن دير ٿيندي پئي ٿي وڃي
ڪيترا ڏينهن هئن برھ جي باھ ۾ سڙندو رهندس. اڄ اگر موقعو مليو تہ
اڳيان پنهنجي ڳالھ کي رکندس.
سوچيندي هن ڳهڙيال ۾ نهاريو. جنهن ۾ ٻارهان ٿي رهيا هئا.
''اوهو ٻارهان وڄي ويا، هاڻي ويا، ماني تہ کائي اچان.'' هن ڳهڙي
۽ ٻيا دوست اچي سهڙندا. هنن کي ڇٽي جو آيو آهيان. هو آواز
ڳهٽيءَ کي ڏڳها ڪان. اڏا ڏيئي تنهن مٿي بہ ٿي ڏڱر ڏکي ڳهڻ

Chapter 6

اٽڪل ڏيڍ وڳي رهيو هئو. ڳائين لائي پاڻي ٻاڻي ڪيڏي واندو ٿي، ڳلڻ
ڏيءَ ڇانو ۾ ڪاري رومال جي ڪانب ڪشي وينو هو. مٿي تي ڪارو رومال
ڌڻ هٿي جي جهوني پرمپرائن مان هڪ آهي. اڄان به ماڻهونءَ رومال ٻڌندا
هن. پر هاڻي جيڪو آهي سي رنگين رومال به مٿي تي ٻڌا وڃن ٿا. وڏڙن
ڀيان رومال ٻڌڻ کان سواءِ نه وڃي سگهبو آهي. هي رومال عزت جي نشاني
جي. ٻيو ته هي علائقو رڻ جي وڇ ۾ هوڻڻ جي باعث هت سخت گرمي
ندي آهي ۽ پڻ ڏوڙ، مٿي اونهاري ۾ اڏندي آهي. جنهن کان بچڻ لائي
هو رومال ڪتب آندو ويندو آهي.

ٻبر جي ٿاريءَ تي هڪ ننڍڙو پکي تيڇو... تيڇو... جهڙو آواز ڪيڏي رهيو
. جيڪو آواز ڏاڍو مٺڙ هيو. سڄي ماحول کي مست بڻائي رهيو هو. هو پکي
صفا ننڍڙو پر سندس ڳلي ۾ قدرت ڏاڍي مٺڙتا ۽ طاقت ڏني هيس. بلبل
ل به مات ڪيو وينو هو.

هلڪيءَ هلڪيءَ هوا جا جهونڪا رکي رکي ڳلڻ جي وارن کي سهلائيندا
ڪار بخشيندا لنگهي ٿي ويا. ڳلڻ جي من ۾ به ڪئين ڪيترا ارمان ڪر
ڙي اٿيا. ۽ هن جي زبان مان به شاهه جا ڪي بيت سري اچڻ لڳا ۽ هو هڪ
ه صاحب جي ڪافي هلڪي هلڪي سر ۾ جهونگارڻ لڳو. جنهن کي هن
ي ته مني ۽ درد ڀري سر ۾ جهونگاريو، جڻ سڄي ڪائنات هن جي سر جي
وئي اثر هيٺ اچي ويئي هئي. ڪک پن شانتيءَ سان هن کي ٻڌي رهيا
. هن جي ڪافيءَ جا ٻول پڻ هن ماحول جي ترجماني ڪري رهيا هئا. پر ۾
ل ريڊيو خاموش پيو هو. هن وارو ڪم اڄ ڳلڻ پنهنجي زبان کان وني رهيو

نهنجي ڍڳهي لوهه جي ڪنرين، ڪڙين واري لٺ کي ڳلڻ ٻبر جي
سان ڪڙي ڪري ڇڏي هئي. جنهن کي سفيد واري سان ٻنڌيون ڏنل
، جنهن جي وجهه سان لٺ جي خوبصورتي وڌي ويئي هئي.

ڙي توبهن هوءَ ڳانءِ ته ڏسو ڪهڙي نه عجب جهڙي پئي ٿي لڳي. ڏسو نه
سڌي سنئين سپاٽ آهي. سندس ڪوئڻ به ناهي. منهنجي ڳائين سان
ي به ڪونه ٿي. ڳانءِ آهي يا ڪو جهنگلي جانور. ويچان، ذرا ڏسي ته
ن هڙيون به ڳانيون ٿينديون آهن ڇا؟ آهي ته ڳانءِ پر ڪهڙي؟
ڇا پيو نهارين هيئن حيرت مان "اچانڪ الڳ ڪٿان اچي نازل ٿيو ۽ هن

جي هائي لڳي پيئي آهي. اهڙي وقت ۾ هنن جي هن پاڻي پ
واري پرمپراگت ريت کي ڏسڻ جي لاءِ ديس وديس کان ڪينرائي
يا اسڪالر ايندا رهندا آهن. ۽ هن ريت جي باري ۾ ليک لکي
ويندا آهن.

واقعي هتي جي ماڻهن جي هيءَ کوهه کوٽڻ واري پرمپرا ڏاڍ
پرمپرا آهي. هيءَ پرمپرا هنن جي [illegible] تان هلي [illegible]
ساهه ۾ سانڍي وينا آهن. کهڙي نه سٺي ريت سان ڪاٺ هڪ ٻ
سريڪا رکن پيا. ۽ ڪانن جي وچ ۾ رهندڙ خالي جڳهه کي گاهه هڻي
آهن. جنهن جي وجهه سان کوهه مان نڪرندڙ پاڻي تمام صاف شفا
آهي ڪانن جي وچ ۾ گاهه هڻي تنهن کي هت ''ڇهانڪ'' چئو [illegible]

جڏهن مينهن پوندو آهي. تلاءَ ڀرجندا آهن ته هي کوهه پنج
آهن. تلاءَ ۾ پاڻي سڪڻ بعد هنن کوهن کي ٿوري گهڻيءَ محنت
پاڻيءَ جي اپيوگ جي قابل بڻايو ويندو آهي. ڇاڪي کوهه ،مينهن
به ريتجي، پتجي ويو هجي پر اندر ڪانن جون منجهيون اهڙيون
هونديون آهن جن کي ڪو به نقصان نه پهچندو آهي.

گلڻ جي کوهه وارو ڪم ڪار پورو ڪري سيئي وهنجي سنجهي

جانور ۽ مصالحہ ٿيلهيءَ ۾ وڌا. ڪتو ڪلهي تي رکي کهاڙي هٿ ۾ ڪٽي
آوازي ڏانهن هلي نڪتو.
سامان سيڏي واري ٿيلهي، کهاڙي ۽ ڪتي ٻيرَ جي ڪٽ ۾ ٽنگي هو
جلدئي جلدي پنهنجي ڳانين کي هڪ هڪ ڪري اُتارڻ لڳو. جيڪي هن کي
لڳيون تہ هنن سڀني ڏينهن ۾ پاڻي ناهي پيتو. هنن کي منا منا سڏڙا ڪندو
آوازي تي وٺي پئي ويو. ۽ پاڻي پياريو، گرمي هئڻ جي ڪر هنن تي پاڻي
جي ڇنڊڪار بہ ڪئي.
موٽني ڳانين پاڻي ورتو آهي اهڙو سنتوش ٿيڻ بعد هن آوازي جي ڳهٽيءَ
کي ڍنگرن سان بند ڪري ٻيرَ ۾ ٽنگيل ڪڙيا کٽي وٿاڻ کان ٻاهر آيو ۽ پنهنجي
نوکي انداز ۽ ٻوليءَ ۾ ڳانين کي جهنگ ڏانهن هلڻ جي لائي ريهاڙو ڪيو.
جهڙو هن ريهاڙو ڪري ڪوڪار ڪئي ۽ "لاڪي....لاڪي....سائي
بئي سڏ ڪيا تہ سيئي ڳانيون اٿي پير وراڻ تي ويئون، ڪرڪي ٻڌل مناڻ
ڳانءِ سيني جي اڳتي هلي نڪتي. هن جي ڪنڌ ۾ ٻڌل ڪرڪيءَ جو ڍئون
ڍئون....جو آواز ٻين ڳانين جي ڪنن تي جهڙو پيو تہ سيني جي پيرن ۾
حرڪت اچي ويئي. مُٽنديون ٻوسا لاهينديون سيئي هڪ ٻئي پويان قطار ۾
هلڻ لڳيون.
ڳلڻ لٺ ڪلهي تي ڪنيو اڳتي هلي رهيو هيو. سندس ڳانيون پير ۾ پير
لائينديون هن جي پنيان اچي رهيون هيون.
جڻ آرمي، جو ڪو ڪماندر جڏهن حڪم ڪندو ڪمان سنڀاليندو آهي تہ
ج کهڙي نہ چاڪ و چوبند قطار بند هلندي آهي بلڪل اهڙيءَ طرح جي
ڪنهن نظاري جا هينئر درشن ٿي رهيا هئا. ڳلڻ هينئر ڪنهن ڪماندر جهڙو
جي رهيو هو. ڳانيون هن جي حڪم جي تعميل ڪري رهيون هيون.
سڀني جهل ۾ چهل پهل هئي. سيئي پنهنجي ڳانين کي روانيون ڪرڻ ۾
مشغول هئا. چئني پاسن کان چنگن چڙن ۽ مٽرن جا منا منا مڌر آواز ڪنن ۾
رت رس گهولي رهيا هئا ۽ ننڍڙا ننڍڙا ڳاٻڙا رنبي رهيا هئا. جيڪي ماحول
ان ايجان بہ وڌيڪ دلفريب بڻائي رهيا هئا.
متان آڪاش ۾ ٻگهن جو هڪ ٽولو بہ ٿڦڻ ڳانين جي نقل ڪري رهيو هجي
ين قطار ۾ اڏري رهيا هئا. ايچ پنڌ اڏڻ بعد جڏهن ڳانيون سيم ۾ پهچي
لڳيون تہ ٻگهن مان بہ ڪي زمين تي اچي لٿا، تہ ڪي اچي ڳانين جي
مٿي ويهي رهيا. جڻ اڻيار ۽ چاچيءَ گهوٽ سان گڏ هلندا آهن تئن هي

پڇيوس.

”يار الڻ ڏس تہ صحي ھيءَ ڳئون ڳانءِ آھي يا ڪو جھنگلي جانور.
منھنجي ڳانين ۾ ڪٿان پڇي آئي آھي؟“

”ڇريا ھي جھنگلي جانور نہ پر جرسي ڳانءِ آھي. پنھنجي ڳوٺ
سرپنچ کي سرڪار پاران ھھڙيون پنج ڳانيون مليون اٿس. چون ٿا
ڳانين ۾ کير پاڻ واري ڳانين کان وڌيڪ ھوندو آھي.“

”خدا جا بندا ھي جنگھلي جانور جھڙيون ڳانيون کير ڳئون ڇا جو ڏ
ھونديون. صورت تہ سندن ڏسو، جن جھڙيون ڀيون ٿيون لڳن.

”نہ نہ يار سچ پيو ٿو چوان، سرپنچ سائين چوندا ھيا تہ ھاڻي
سڀني کي ھھڙيون پنج پنج ڳانيون قرض تي ملي سگھنديون. جنھن ۾
رعايت بہ ڪندي.

”ھھڙيون ڳانيون تہ شل نہ ملن تہ نيڪ، ھنن مان کھڙو فائدو ناحق پ
چانگ ۾ گھسي پنھنجي اصلوڪي ڳانين واري نسل کي بہ خراب
ڇڏينديون. فائدو تہ خير ناھي پر نقصان ضرور ٿيندو.

”نہ نہ يار تو جھڙو پڙھيل ڪڙھيل ماڻھو ھئين پيو ويچاري، اھو ڳئون
حد تائين صحي آھي. ڪو جاھل چوي تہ اڃان نيڪ، پر تون تہ.....

ھنن ڳانين جي باري ۾ ڳالھ پنھنجي درسي ڪتابن ۾ ٿورو گھ
چڪو ھو. پر اڪين سان اڄ ڏسي رھيو ھو.

”ڇڏ يار ھن ڳالھہ کي توکي نہ وڻيون ھجن تہ نہ وڻج، پر ٻ
ڪيڏانھن ڪھڙي پاسي ھلنداسين.“

”تون جيڏانھن چئين اوڏاھن وري ٻيو ڪيڏانھن.“

”ھا تہ ٻڌ اڄ جھلڻ ۾ ٻين دوستن شڪار ڪرڻ جو بہ طئہ ڪيو آ
لائي اڄ اترواري سيم کي رڻ واري پاسي ھلنداسين. ڳانيون بہ چاري
۾ سھن، تنرن جو شڪار بہ ڪنداسين ۽ رات جو ڪنداسين روح رح
وڃائڻ جو بہ پروگرام تہ آھي ئي. اڄ تہ رڻ ۾ رنگ مچائي ڇڏيند
ئي رڻ آھي ڪنھن جو پيءُ نہ رھندو. نڪو رھندو ڪو ڊپ.

”ھا يار ھت تہ ذرا ٿا وڏي سڌ ڳايون تہ وڏڙا پيا ٿا وڙھن.“

”ھا يار سچ پيو چئين، اڄ چئين وڳي ڳانين کي اٿاري ڇڏج
اڇي سحڙندس.“

انڪل پوڻي چئين وڳي ڳلڻ پاڻي جي مشڪ ڀري، چانھہ جي

ندا هن سانڊيل تتر ڏانهن اچڻ لڳا.
جهنگلي تتر سانڊيل تتر جي تنوار کي سڃاڻي ويندا آهن، جنهن جي
ي هيئن هي سانڊيل تتر تنواريندو آهي ته جهنگلي تتر هن سان وڙهڻ
لاءِ هليا ايندا آهن.
تترن جي هڪ اها خاصيت يا ڪٽي عادت هوندي آهي ته هو اڪثر ڊوڙي
دا آهن. اڏامي نه ايندا آهن، اچي ڪري پڇريون سو دام هنيل ڪرڙن
آسي پاسي گهمندا آهن. جڏهن هنن کي خاطري ٿي ويندي آهي ته ڪو
هو ڪونهي ته پوئي هو هن دامن واري گهيري ۾ داخل ٿيڻ لڳندا آهن.
اڪثر دامن مٿان ٽپو ڏيئي داخل ٿيندا آهن.
اچانڪ هڪ تتر پهل ڪئي. ۽ دام مٿان ٽپو ڏيئي پڇري وٽ پهچي ويو.
چندي ئي ڪيڙو...ڪيڙو... ڪري ڏيڊيون هڻڻ لڳو. تتر ويڙهه جي وقت
صوص انداز ۾ تنواريندا آهن جنهن کي ڏيڊيون چيو وڃي ٿو.
هن تتر کي ڏسي ٻيا تتر به جنهن کي جتان لاڳ لڳو ڪاهي ڪڏي پيا.
جهلڻ کي پڪ ٿي ته هاڻي سيئي تتر اندر داخل ٿي چڪا آهن. ته جهلڻ
ي ڪنگهار ڪندي هنن کي ڏيڪاءُ ڏني. تترن جهلڻ کي جئين ڏٺو ته
ن کي جتان وجهه مليو ڊوڙي روانا ٿي ويا. گهڻا ڪرڙن جي ٽارين هيٺان
ي مٿي ويا. جيڪي جلد بازيءَ ۾ دام جي ڪانن مان نڪري پڇڻ لڳا
اتي ئي ڦاهين ۾ ڦاسي پيا.سنهڙي نائلون جا ڏورا هنن جي ڪنڌن ۾
لڳي ويا. جئن ئي هنن پاڻ ڇڏائڻ جي ڪوشش ڪئي تئن ڦاهيون هنن
ڪنڌن ۾ برابر ويهي ويئيون.
جهلڻ هڪ هڪ ڪري هنن کي حلال ڪري پاٽاري ڏانهن هلڻ لڳو. هاڻي
ڏنو ته جيڪي سهن جي شڪار لاءِ ويا هئا اهي به هن طرف اچي رهيا هئا.
کي ڪو سهو ته هٿ ڪونه آيو پر هڪ تتر ضرور ماري آيا هئا.
وءِ تتر هنن کي ڏسي ڪرڙ جي ٽڙ جي مور ۾ چپ ڪري ويهي رهي
هو سڀ هن ڪرڙ کي گهيري آيا.
ڏهن ڪا تتر ڪٿي چپ ڪري ويهندي آهي ته پوئي هوءَ جلدي اٿندي
ي. ها باقي ٻيهي ڪري هن کي ڏسبو آهي ته ضرور اڏري ويندي آهي،
ي جڏهن ڏسندا آهن ته فلاڻي ڪرڙ ۾ تتر ڏري آهي هو ڊوڙي اتي
ويندا آهن ۽ هن ڪرڙ کي ڦيرا پائي تتر کي ڳولهيندا آهن. جڏهن هو
تر پئجي ويندي آهي ته هن کي ڏڪ هڻڻ جو "لاڳ نهاري ڏڪ هنيو وڃي

۽ ڳائين جا اٽبار ٽي هلي رهيا هئا. ننڍن ننڍن جيتن يا ڏيڏرين ک
جو مزو ماڻي رهيا هئا.

ڳلڻ جي هٿ ۾ هڪ ننڍڙي کهاڙي ۽ هئي. جنهن سان هو هن س
مان نڪتل ننڍن ننڍن پرڏيهي وڻن کي وڍيندو اڳتي وڌي رهيو هو. ڄ
جن جون ٽارون وڌي واٽن ۽ رستن سامهون پکڙي رهيون هيون تن تا
هڪ هڪ ڏک هڻندي پئي آيو.

ڳلڻ جڏهن سيم ۾ ڪافي ڏور نڪري ويو جتي ڳاهه چڱو اهڙ
ڪانب ڪشي هو ٻبر جي هيٺ ويهي رهيو ۽ رئڊيو ٿيلهي مان ڪڍي
لڳو. جنهن ۾ ڪو ڳائڻو. هڪ ڪافي ڳائي رهيو هيو. ڪافي ٻڌندي ئي
تان ۾ اچي ويو، ۽ هو ۽ هن سان گڏ اها ڪافي جهونگارڻ لڳو.

۽ چار ڪافيون ته اڃان مڏ ٻڌائين ته سيئي شڪاري دوست اچي
۽ سيني پنهنجا پنهنجا تيز تاڙي هڻ ٻبر جي ٽارن ۾ ٽنگي ڇڏيا.
کهاڙيون کلهي ڪري شڪار جي ڳولها ۾ نڪري پيا.

”الڻ ڪتو ۽ ڪوني آيو آهين، اهو ته ڏاڍو سنو ڪيو اٿئي“ ڳ
”ڪتو ته ڪتو آئون ته تتر ۽ دام ۽ ڪٽي آيو آهيان جهلڻ چيو.
”واهه يائي واهه واقعي هاڻي ته ڏاڍو مزو ٿيندو. ۽ چار تتر ۽ هڪ
ماري وننداسين ته منڊل مچي ويندو. جهلڻ تون تتر ڪٽي هڪ طرف
وڃ. اسين ڪتا ڪاهيو سهن جي پويان ٿان هلون.“ الڻ کهاڙي سر
چيو.

جهلڻ تتر وارو پڃرو ڪٽي نڪري ويو. هلندي هلندي هن نيٺ
جي لائي هڪ جاءِ پسند ڪئي، جتي چئني طرفن کان تترن جي ت
آواز اچي رهيا هئا. تترن جي آوازن کي ٻڌي جهلڻ من ئي من ۾
رهيو هو.

هن پنهنجي کهاڙي سان ڪرڙن مان ننڍا ننڍا ڏنگر وڍيا، ت
پڃري کي ڪٽي ڪرڙن جي جهڳٽ جي وچ ۾ رکي ڇڏيائين. پڃ
چوڦير لمان لمان دام هڻي ڇڏيا. جنان جنان ٻي ڳهتيون رهج
هيون اتان ڏنگر رکي بند ڪري ڇڏيون، هو پاڻ ڪرڙن جي ڄڻ ڄ
کجهه ڏور لڪي ويهي رهيو ۽ پنهنجي سانڊيل تتر کي سيٽيون ڏ
سيٽين جو آواز ٻڌندي ئي هو زور زور سان تنوارڻ لڳو. جنهن
کي ٻڌي جهنگلي تتر ۽ زور زور سان تنوارڻ لڳا. ۽ هو ڏور ڏور کا

ڳلڻ جي ڳهائل، ۽ عشق جي ماريل دل ۾ وري پور پچي پيا. دونهن دکي پيا. عشق جو آزاهه حسين غزلن ۽ ڪافين ۽ بيتن جي روپ ۾ هن جي ڳلي مان ظاهر ٿي رهيو هو. هڪ ته هھڙي مستي پيري رات ۽ ان ۾ سنهڻيءَ جي حسين ياد جو ساٿ. تنهن سان ڳڏ ڳلڻ جي مڌر سُرن جو سنگاٿ، پوءِ ته چوڻو ئي ڇا.

هن ڪلئي فرحت بخش ماحول ۾ ڳلڻ اڄ من پيري، دل کولي ڳائي رهيو هو. هن جا ڳيت، ڪافيون، بيت ٻڌي ايڏا ته خوش ٿي رهيا هئا جو بس ڇا ڳالهه ڪجي. سيني جي واتان واهه واهه ۽ شاباس شاباس، جيئين....جيئين جي تنوار لڳي پيئي هئي. واقعي اڄ جو شڪار اڄ جي هن محفل ذريعي ڪامياب ويو اهڙو سيئي انيو ڪري رهيا هئا.

محفل دير رات تائين هلي، ڪنهن کي به سمهڻ جو من نه پيءَ ٿيو. ڳلڻ هاڻي ڳائي ڳائي ٿڪجي پيو هو. ۽ هن جي ئي سمهڻ واري اسرار تي سيئي پنهنجا پنهنجا ذوتيا وڇائي تارن کي تڪيندا سمهي پيا. تارن به اڄ ڪا محفل مچائي هجي تيئن چمڪي رهيا هئا، ايري رهيا هئا، لهي رهيا هئا ته ڪي وري ڪڙي رهيا هئا.

ٿوريءَ دير بعد سيئي دوست ننڊ ۾ قابو ٿي ويا ۽ کونگرا هڻي رهيا هئا. پر ڳلڻ جي ننڊ ته ڄڻ حضرت سليمان وارا جن کڻي ويا هئا. ۽ بدلي ۾ سنهڻي جي يادن جو خزانو کڻي آيا هئا. ائين هن کي سڄي رات ننڊ نه آئي. هو سڄي رات خوابن خيالن جي وادين ۾ ڦرندو گهمندو رهيو.

سنهڻا ستارا، توهين ته سڄي جڳ کي ڏسي رهيا آهيو. ٻڌايو پلا منهنجي سهڻي پلا هينئر ڇا ويني ڪري. هوءَ مونکي وساري سمهي پيئي آهي يا هوءَ به منهنجي يادن جو دور پئي ڪري. ڇا هوءَ گهر کان ٻاهر کليءَ فضا ۾ پنهنجي ٿلهي تي سمهي پيئي آهي يا وري پنهنجي گهر ۾.

هڪ طرف ستارن جو نور هو، ته ٻي طرف سنهڻي جي يادن جو سُرور هو. هاڻي چنڊ به ايري آيو هو جيڪو پنهنجي مستيءَ ۾ چور هو.

اسان جو ميلاپ پلا ٿيندو يا نه. ڇا اسين هڪ ٻئي جي هٿ ۾ هٿ پائي هلي سگهنداسين يا نه. اسين به هڪ ٻئي تي مني مني منهن ۾ مينهن وسائي سگهنداسين يا نه؟ چنڊ ڪجهه ته ٻڌائي، تو به ڪيترن ئي پريمين جي ڏنو هوندو. ڪيترن ئي عاشقن محبوبن جي ارمانن کي پائڻ تڪميل تائين پهچندي ڏنو هوندو.

وري هن پنهنجي دل کي آٿت ڏني. جلد انشاءَ الله جلد اهو سڀ ٿيندو

تو. ڏک هڻڻ جي لاءِ هڪ يا به ماڻهو چوپاسي ڦيرا پائيندا آهن. ب
جنهن طرف تنتر منهن ڪري وينل هوندي آهي هن طرف ڏور ڏ
رهندا آهن. جو ڏک برابر نشاني تي نه لڳندو آهي ته هوءَ متئين مٿ
آهي ۽ سامهون بينل ماڻهو هن کي اڏندڙ کي ڏک هڻي ڪيرائڻ جي
ڪندو آهي.

گلڻ الڻ کي چيو ته ''تون ڦيرو پاءِ وينل کي ڏک هڻ پوءِ جي
تي ويو ته مان اڏندڙ کي کهاڙي هڻندس.''

الڻ به چار ڦيرا پائي ڏک هنيو پر هو گسائي ويو. هاڻي تنتر جه
سنئين مٿي اڏامي ته گلڻ کهاڙي سرهايو بينو هو، اڏندڙ تنتر تي
هوا ۾ اچلائي وار ڪيو. جيڪا وڃي تنتر جي ڪنيڙاتين ۾ لڳي تنتر
تي ڪري. گلڻ هن کي جلدي جلدي هن ئي کهاڙيءَ سان حلال ڪ
گڏجي سڀ پاتاريءَ تي ييڙا تيا.

سيئي ييڙا تي هاڻي رڌ پچاءُ جي تياري ڪرڻ لڳا. ڪو ڪانيو
ڪو سُڪل چيٽا چوندڻ لڳو ڪو بصر وڍي رهيو هو ته ڪو تُوم ڇلي
گلڻ وري تنترن کي کوندڻ جي لائي هڪ پاسي تورڙو ڏور ويهي ر
بري رهيو هو. جنهن مٿي ڪارو يت چاڙهيو ويو. ڪارو يت تيار تي
سيني بي ٿالهين ۾ پاءِ به تولبون ناهي گڏجي يت ڪاڌو پوءِ ٿانو
محفل مچائڻ، ۽ رِهاڻ جمائڻ جي تياري لاءِ ڳوٺيون، ڪنا ويڇائڻ

ريهاڻ اجوڪي شڪار واري ڳالهه سان شروع ٿي. پوءِ ته بس
چرچن ڀڳهبن جو دور به شروع ٿي ويو. سيئي ايڏا ته موج مزي ۾ ا
سيني هاڻي هڪ هڪ ڪافي يا بيت ڳائڻ، جهونگارڻ جو فيصلو ڪ
پنهنجي پنهنجي واري مطابق هڪ هڪ ڪافي ڳائي اڪري ويا ه
گلڻ جي ڳلي جا منتظر هئا. سيني اجوڪي شام گلڻ جي نانءَ ڪ

الڻ جهڙو چيو ته ''اجوڪي شام گلڻ جي نام'' ته سيني تاڙيون
جي پنيرائي ڪئي. دوستن پلي اجوڪي شام گلڻ جي نانءَ ڪ
هئي. پر گلڻ ته وري اها شام ٻئي ڪنهن جي نانءُ ڪري ڇڏي

جيئن جيئن رات تارن پري ڪاري چنري پائي پنهنجي م
روان دوان هئي. تيئن تيئن تارن ٽم ٽم ڪري هن کي حسين پ
اتر پار کان همالبه جي برف پوش پهاڙين کان ايندڙ هوائن ه
جوبن جوانيءَ کي ايان به وڌيڪ دلڪش بڻائي ڇڏيو هو.

Chapter 7

اسو مهني جا آخرين ڏينهن. گلابي گلابي ٿڌ شروع ٿي چڪي آهي. گاهه گولڙا پنهنجي جوڀن جوانيءَ وارو ساءُ رنگ مٽائي پوري رنگ جا چولا پائي چڪا آهن. گاهه پچي ويا آهن. جن جي سنگهن مان ٻج ڇٽي پٽ تي وکري چڪا آهن. ماڪوڙن لائي ته جڻ ڪوٽ جا ڀنڊار ڪلي چڪا آهن. هو قطارون ناهي دور دور کان گاهه جو ٻج پنهنجن ٻرن ۾ ڪنو ڪري رهيا آهن، قدرت هنن کي ڪيڏي نه سُڌ ڏني آهي ۽ عقل بخشيو آهي. جو هو سالهاسال هن مند ۾ پنهنجو سڄي سال جو ڪوٽ جمع ڪري ونندا آهن. هو قطار در قطار هلي هڪ وات ٺاهيندا آهن. هنن جي اها وات به ڏسڻ وٽان هوندي آهي. ڪيڏي نه صاف سٿري هوندي آهي. هنن جا پير ڇاهي پتڪڙا آهن پر قدرت سندن پيرن ۾ غضب جي طاقت ڏني آهي.

تلاو ترايون به هاڻي سڪڻ لڳيون آهن. پلر پاڻيءَ پورا ٿيڻ جي باعث هتي جا مال چاريندڙ ماروئڙا هاڻي وري پنهنجن پنهنجن ڪوهن کي اجارڻ ۽ ناهڻ جا سعيا ڪري رهيا آهن. هنن جا جهلن تڙن تڙن ڏانهن آنتا ڦيرا شروع ٿي چڪا آهن.

گلڻ ۽ الڻ چوماسي جي مُند جا چار مهينه پاڻي ٻاڻي ڪوهه مان ڪڍڻ کان ويسانهه ڪنئي هئي هو به وري پنهنجي ڪوهن کي کوٽڻ جا سانباها ڪري رهيا هئا.

”گلڻ ڪنهن شادي جي باري ۾ ٻڌو اٿئي.“

”نه يار مونکي ته ڪابه خبر ڪانهي“ گلڻ وراڻيو.

”ٻوٽ ۾ ڳالهيون پيون هلن ته ڏهن ڏينهن جي اندر پاسي واري ٻوٽ جي سرپنچ جي ڇوڪري جي شادي آهي. اها به وري جهڙي تهڙي نه پر زبردست آهي.

”اڙي ها ها هو گذريل سال ڪرڻ وارا هئا اهي نه؟ هاءُ هاءُ هو نه تمام وڏو ڪرڻ وارا هئا. هن جي شادي ۾ ته ڪلڪٽر به اچڻ وارو هو ۽ ٻيا به الاجي ڪيترا مزمان اچڻ وارا هئا.“

”ها بلڪل صحيح ياد آيئه. اهو ئي سرپنچ ۽ ٻڌ چون ٿا ته هن ٻيري پوليس جي بينڊ پارٽي به ايندي.

”اڙي يار پوليس وارا ته چورن کي جهليندا آهن. ساز به وڄائيندا آهن ڇا؟“

”ها يار هو سڀ ڪم ڄاڻندا آهن. يار چون ٿا ته جنريٽر به آڻيندا جنهن

جنهن کي ڪو روڪي نہ سگهندو. پيار جي طوفان اڳيان سماج هميشه هار
آهي. دنيا وارا ڪيترا بہ ڪوٽ قلعہ ڇو نہ اڏائي ڇڏين پر پيار جي خوش
کي ڪوئي روڪي ناهي سگهيو. عشق ۽ مُشڪ ڪڏهن لڪي ناهي سگه
شيرين فرهاد، انارڪلي سليم، ليلا مجنون، سنهڻي مهيار، بونبا جرار ج
ڪيترا ئي ٿي ويا هن دنيا ۾ جن ڪڏهن بہ هار نہ مڃي. اسين بہ انشاء
هڪ نہ هڪ ڏينهن دنيا وارن کي ڪجهہ ڪري ڏيکاريندا سين.

گلڻ پاسا ورائيندي ورائيندي گهٽي ئي سمهڻ جي ڪوشش ڪئي پر
کي ننڊ نہ آئي. هن گهڙيال ۾ ڏٺو تہ رات جا پنج وڄي رهيا هئا. هاڻي گا
کي وڃاڻ تي واري وني هلڻ جو وقت ٿي چڪو هو. هو اٿيو، وضوء ناهي ۽
پڙهڻ لڳو. پوئي هڪ ڳئون ڏوهي چانهہ تيار ڪري ٻين دوستن کي
اٿاريائين. سڀني اٿي چانهہ پيتي ۽ پنهنجي پنهنجي ڳانين کي وٺ
ڏانهن واري، سيم ڪان گهر هلڻ لڳا.

هڪڙي نار پري ڏٻي کي پياري چڏيم، ۽ ٿورڙو ڳجهي به ڏنومانس. پلي ڪسر
ڪري، يار، سان آهي ان مٿي ته سڄي ڳانگ جو آڌر آهي.''
''ها يار هاڻي ذرا جلدي ڪر، چڏيون ڪٽي ڳالهين کي هاڻي دير پيئي
ٿئي. شاديءَ تي هلڻ جي ته پڪ آهي نه؟''
''ها ها يار اها به وري ڪا پڇڻ جي ڳالهه آهي ڇا''
وقت جو واهه وهندو رهيو. آخر اهو ڏينهن به اچي پهتو جنهن جي ماڻهونءَ
ڏهن ڏينهن کان وات نهاري رهيا هيا. سڄي ڳوٺ ۾ هل هلان مچي ويئي.
ڪم وارا وڻ ٽڻ وڃي، ڳاهه ڪچرا صاف ڪري ڇنان ناهي رهيا هئا. پر پاسي
وارن ڳوٺن مان به ماڻهوءَ مدد لائي اچي پهتا هئا. ڇنان ناهي هيٺ پٽ تي
ڳاهه پٽري چڏيائون. تنهن مٿي موڏيون وڇارائي چڏيائون ته جيئن مزمانن
جا ڪپڙا لٽا مٽيءَ سان گندا نه ٿي وڃن.
ظهر شدهه ڏينهن تي صبوح کان ئي ماڻهونءَ اچڻ شروع ٿي ويا هئا. ۽ شام
ٿيندي ٿيندي ته ڄڻ ڪو ميلو مچي ويو هو. ذاتين ذاتين پانتين پانتين جا
رنگ برنگي ويس وڳا پائي ماڻهن جو سيلاب اچي ٽٽو هيو. مايون به پنهنجا
من پسند ڪپڙا لٽڙا ڍڪي مٿي تي پرت پريل پٽين واريون چنريون اوڍي
وڏي شوق ۽ انساهه مان هليون پئي آيون، جن جي پٽين جُون ٽڪون سڄ جي
ڪرڻن جي پوڻ سبب جرڪي رهيون هيون. ۽ پٽين جي اڳئين حصي ۾ وري
چانديءَ جون ننڍڙيون ننڍڙيون گهنگهريون ڏاڍيون سوڀيا ڏيئي رهيون هيون.
جوانڙين جا پير ته ڪر پٽ تي ئي نه پئي پيا. ڏاڍيون خوش ۽ شاد مان
هيون. رستي ۾ ڳالهيون ڪنديون کل کيٽا ڪنديون، سندر چولا ۽ شلوارون
پائي هن ڳوٺ کي پهچڻ لاءِ اتاوليون هيون. ٽڪڙو ٽڪڙو هلڻ جي ڪارڻ
سندن پيرن ۾ پاٽل جهيرن جا چمڪار ڪنهن سندر سنگيت جو احساس ڏياري
رهيا هئا. ڪنڌ ۾ سون ۽ چانديءَ جا زيور، واڙلا، هار پولر، جهرمريون، جهومڪ،
ڪڙا، ايئرينگ، الولڪ، انجير، ڏاڻيون ايڪداڻيون، باجوبند، چوڙا، جاتا
ڪڙا، ويندڻيون وارڻا ۽ پوليون، ڪٽڪون، نسبيون ڇا ڇا نه هيو سندن سينگار
جي شرير تي سجايل!
مائين پنهنجي سينگار ۾ ڪا ڪمي نه رکي هئي ته هوڏانهن مرد به ڪنهن
کان گهٽ نه هيا. هو به نوان نوان ڪپڙا وڏي ڪڙيءَ وارا بوٽ، ڪلهي تي
رلي اجرڪون، مٿي تي ڪارا رومال جن جي ڇيڙن ۾ پرت پريل هئا. ڪي
گهوڙن اٺن تي ته ڪي ٽولن ۾ پيادا اچي رهيا هئا.

سان لٺ بتيون ٻاري روشنيون ڪندا. منهنجا دوست اڄايو وڏو شغل ت
پنهنجي علائقي ۾ ته هيءَ شادي يادگار شادي ٿيندي. جنهن کي ماڻهو و
جا ورهيه پيا ڳائيندا ۽ ياد ڪندا.

”ها منا هڪ ته خدا پئسو ڏنو اٿن. ٻيو وري هڪ ئي سڪيلڊو پٽ،
لک ڪٿي لٽائيندا ته ان ۾ ڪهڙي وڏي ڳالهه آهي.“

”پر يار الڻ آئون هڙڙن فالتون خرچن ۾ ڪونهه مڃيندو آهيان. ه
ته بهتر اهو ٿئي ها، جو صرف نڪاح جي رسم ادا ڪري هڪ ننڍڙي ن
شادي ڪري ڇڏين ۽ ٻيا پئسا ويچارن غريبن مسڪينن ۾ تقسم ڪري
ها ته، شاديءَ جي شادي ۽ نيڪيءَ جي نيڪي به ٿي ويندي.“

ها يار تنهنجي ڳالهه ته سچي آهي پر اڄوڪو دور ڏيک ويک
آهي. هرڪو پيو پنهنجي واهه واهه لائي واڄاءِ.“

”واهه واهه واري ته ڳالهه نيڪ، پر جيڪي وڏيون شاديون ڪندا
اهي موڙ به ٻڌندا آهن ۽ سينگار ڪندا آهن. جڏهن گهوٽ موڙ ٻڌي ڇن
تلوار ڪلهي تي رکي نڪرندو آهي ته ماڻهوءَ گهوٽ مٿان نوٽ گهـ
آهن. پئسن جا مينهن وسي ويندا آهن. اها رسم ته سراسر غلط آهي
فضول خرچ آهي.“

”يار تون ته وري هڙيون ڳالهيون وٺي ويهي رهيو آهين. پنهنجي
۾ ڪٿي روز روز شاديون ٿين ٿيون. ورهيه جي وڇيئين ڏينهن مڏ سڻ
جو ميڙ ٿيندو آهي، نه ته بس پلي وينو هجي ڪنوارو- ڪو ڪنهن جي
نه ڪندو آهي.“

”ڳالهه ته تنهنجي به پتي جي آهي. پنهنجي سماج ۾ شادين
مونجهارا هوندا آهن جلدي ڪو توڙ نه ٿيندو آهي. ڪڙي کي پيا
ته ٻيا پيا رُسندا آهن.

”خير ڀاڻ ته پرڻجون يا نه، هن شغل کي ته ڏسندا اسين.“

”ها ها بلڪل مزو ماڻيندا اسين يار آئون جنهن ڪم سانگي آيو هـ
ڳالهه پلجي ويس. تو وٽ ڇانيو تيل هجي ته ڏينم، هڪ ڳانءِ کي پـ
هوءِ ڏينهون ڏينهن ڏوبري ٿيندي پيئي ٿي وڃي. سوچيم ته ذرا
ڇڏيانس ته نيڪ ٿئي. باقي مرڻ واري هوندي ته مري ويندي.
موت روڪي سگهندا اسين ڇا؟

”ها يار حاضر جيڪي آهي سو توسنڌو، وٺي وڃ. هوئن ته ڳچ هـ

''گلڻ ابا اڄ توکي پنهنجي چاچي جو چيو مڃڻو پوندو. اڄ توکي هن ڪاريه ڪرم ۾ هڪ ڪافي ڳائڻي پوندي. ڳوٺ جا تمام نوجوان ڇوڪرا تنهنجي ڳلي جي واکاڻ پيا ڪندا آهن ٻڌو اٿم ته تون ڏاڍو سنو ڳائيندو آهين''

''نه نه چاچا مونکي ڀلا ڳائڻ ڪٿي ٿو اچي، ڇوڪرا ته ايئين ئي يوڳ پيا ڪن.''

''اڙي ابا تون ته ڏاڍو سلڇڻو ڇوڪرو آهين. ڪنهن ڪم مان ڪين پلجندو آهين، مونکي خبر آهي تون سنو ڪلاڪار آهين. تنهنجي هر ڪلا جو جواب ڪونهي. تون هر ڳالهه ۾ ماهر آهين. ڳوٺ جو ڪو مڙسي وارو ڪم هجي تنهنجي بنا پار نه پوندو آهي. ٻڌائي، اڄ هڪڙي ڪافي ٻڌائي''

''نه چاچا مهرباني ڪيو مونکي مجبور نه ڪيو. مونکي ڳائيندي نٿو اچي.

''اڙي ڳلو پٽ نه واري ڳالهه ته اڄ ڇڏي ئي ڏي. اڄ ته توکي ڳائڻو ئي پوندو بنا ڳائڻ جي مان توکي هتان اٿڻ ئي ڪونه ڏيندس.

آيل مزمانن ڪي به گهوٽ پيءُ جي ڳالهه وڻي. هنن به تاڙيون وڄائي پنهنجي فرمائش جو اظهار ڪيو. سيئي هڪ آواز ۾ چوڻ لڳا ته ''اڄ ته توکي ڳائڻو ئي پوندو.''

آخر ڪار گلڻ سيني جي اسرار اڳيان مجبور ٿي پيو. ۽ هن هڪ سهرو ڳايو.

بهار ئي بهار آ

شادي منهنجي يار جي

لڳي دل دوستن سان.

جئن ئي گلڻ ڳائڻ شروع ڪيو تمام محفل ۾ تاڙين جو گوڙ مچي ويو. هر طرف واهه واهه....ڌنيواد....جيئندو رهو....جهڙا همت افزائي ڪندڙ جملا هوا ۾ گونجڻ لڳا. بس پوئي ته هڪ پٺيان هڪ فرمائش جو دور چالو ٿي ويو. دوست احباب ۽ ٻيا آيل مزمان مختلف گيت ڪافيون ٻڌڻ لائي چوندا رهيا.

ٿوري دير لائي گلڻ هيڏانهن هوڏانهن ڪيو. هن نٽائڻ جي ڪافي ڪوشش ڪئي، پر آخر سيني جي اسرار اڳيان هن کي هنن جي فرمائش کي نڀاءُ ڏيڻو پيو ۽ هو گيت ڪافيون غزل ڳائڻ لڳو.

گلڻ جي سريلي ڳلي مان نڪرندڙ آواز لائوڊ اسپيڪر منجهان پسار ٿيندو ۽ ائين جي دوش اڏندو وڃي ڳوٺ تائين پهچي رهيو هو. جنهن کي شادي ۾ آيل مايون به ڪن لڳائي ٻڌي رهيون هيون. ۽ سندس سر جي تعريف ڪري

چنبن جي چهل پهل ڏسڻ جوڳي هئي. شهنائين جي بدلي مورلي
مذر ڏن ۾ سر جوڳ ۾ بيت وڃي رهيا هئا. آيل وينل سيئي هڪ ٻئي کي
ملائيندي کيڪاري، آوڪاري رهيا هئا. ۽ منڙين منڙين مرڪن
خيروعافيت جا حال احوال اوري رهيا هئا.

مرد نہ اجان ڪٿي نہ ڪنهن نہ ڪنهن موقعي تي پيڙا تي
آهن. پر ماين کي ڏور اوڏي ٻوٺن واري ماين سان ملاقات ڪرڻ جا
ڪافي گهٽ هيا. هو ڪڏهن ڪڏهن بس هنڙين شادين وهائڻ جهڙن
تي ئي گڏجاڻيون ڪري سگهنديون آهن. تڏهن تہ اڄ هرڪا مائي هن
جو ڀرپور مزو ماڻي رهي هئي.

ڪٿي گيتن جي گونجار هئي. تہ ڪٿي وري ٻالڪين جا گوڙ هئا.
ٻوٺ ماين ۽ ٻارن جي تات وات سان گونجي رهيو هو تہ ٻوٺ ڪان ٻاهران
چنون بہ ماڻهن جي مزاقن سان مهڪي رهيو هو.

ننڍڙا ننڍڙا ڇوڪرا بہ هنڙن موقعن جو ڀرپور مزو ماڻيندا آهن. پند
بيٺ تي رومال ٻڌي کيڏڻ، هڪ ٻئي کي ڌڪا ڏيڻ، ۽ ڊوڙا ڊوڙي
مستي ۽ مزاق ۾ مهو هيا.

جيئن جيئن رات جو رنگ گهاٽو پئي ٿيو تيئن تيئن خوشين جي
جون لهرون وڌنديون پئي ٿي ويون.

صفا ننڍڙا ٻارڙا تہ شام واري ماني کائي تهيرئين سمهي پيا هئا،
ٻارن تہ دير رات تائين سمهڻ جو نالو ئي نہ پئي ورتو.

رات جو ڳائڻ وڄائڻ جي محفل جو بہ اُيوجن ڪيو ويو هيو. آڪاشوا
فنڪار ۽ عام ڳائيندڙ وڄائيندڙ ڪلاڪار بہ هن محفل ۾ شامل هئا. ج
جهل مل روشنيءَ جي رنگن هيٺ سيئي ماڻهوءَ پنهنجي پنهنجي لائ
جڳهہ نهاري. ڪانب ڪشي آرام سان ويهي رهيا هئا. پهرين ڪار
جي شروعات آڪاشواڻي جي فنڪارن ڪئي. پوءِ ٻين فنڪارن بہ پنهن
جو مظاهرو ڪيو. مڙني فنڪارن جو سامعين تاڙيون وڄائي داد ڏيئ
افزائي ڪئي. پروگرام پنهنجي پوريءَ عروج تي هيو. گهوٽ ڀيءُ
سڏ ڪندي چيو ”پت ڳلڻ، ڪٿي آهين هيڏي اچ پت“

ڳلڻ سمجهيو تہ گهوٽ ڀيءُ جو ڪم ڪار هوندو، هن سامعين مان ا
تي وينل گهوٽ ڀيءُ کي هٿ ملائي سلام ڪيو. ڀوئي ڀر ۾ وڃي وين
ڀيءُ هن کي اشاري سان بلڪل اوڏو ويهاريندي چيو.

ـ دل جي درد جا دور ڪري هڪ ٻئي کي ٻڌايون ۽ من جو بار هلڪو ڪريون.
تنهنجي
سنهڻي

ڪنهن کي ڪل به نه پئي تيئن هڪ ننڍڙي ڇوڪري هتان هي ۽ ڇني
نهڻي ۽ گلڻ تائين پهچندي ڪئي. جنهن کي گلڻ ڇنين کان ٻاهر ڪڍي ويو
ماچيس مان تيلي ڪڍي دکائي هن جي روشني ۾ پڙهڻ لڳو. پڙهندي ئي
لڻ جي اندر ۾ به عشق آزاهه مچايو. هو خوشي ۽ وچان هوا ۾ اڏڻ لڳو. هن پل
و به انتظار ڪرڻ بنا دوستن وٽ بهانو بنائي هن سڀني گهر ڏانهن هليو
و. جيڪو ڳهر ڳوٺ کان ٿورڙو ٻاهر به هيو.
هتي وڃي ڏٺائين ته سنهڻي هن کان اڳ ئي هتي موجود هئي. گلڻ ايندي
ي ٻنان ڪجهه ڳالهائڻ ٻولائڻ جي هن کي ياڪر پائي هن جي ڇپن تي هڪ
هي چمي ڏني. ڪافي دير تائين هو ٻئي ڇپن تي ڇپ رکي هن چمي ۽ جو
و ماڻيندا رهيا. هو ايڏو ته هڪ ٻئي ۾ کوهجي ويا جو هنن کي ڪنهن
ه جي سمڪ ئي نه رهي. اچانڪ سنهڻي پنهنجي پاڻ تي قابو پائيندي
ڻ جي پکڙ مان ڇڏائي الڳ ٿيڻ جي ڪوشش ڪئي.
''اوهو ڳلو تون ڪيڏو نه سنو ٿو ڳائين تنهنجو آواز ته اڃان به ننڍپڻ
ي انداز ۾ سلامت آهي. ڪيڏا نه سال لنگهي ويا تنهنجا گيت ٻڌندي، اڄ
ين ايڏو سنو ۽ سنهڻو ڳائي سگهندو هوندين اهو ته منهنجي من ۾ به ڪونه
''

'سنهڻي ڇڏ ڪٺي هاڻ انهن واڪاڻن کي، تون به ته ڪو گهٽ ڪونه آهين
تون ته ڳالهائيندي آهين ته به ڄڻ ڳائي رهي هجين، ائين پيو محسوس
و آهي. تنهنجي آواز جهڙو ترنم مون وٽ ڀلا ڪٿان آيو. مان ته ڳلو
ب ڇڪي مرندو آهيان تڏهن وڃي ڪا ڳالهه ٿيندي آهي ۽ ائين لڳندو
نه مان ڪجهه ڳائي رهيو آهيان. باقي تولي ته ڳائڻ ۾ ڪو زور ڪونهه
آهي. ڪائي تڪليف ڪانهه ٿيندي آهي.''
ڳلڻ اسين ته استريون آهيون. اسان جي آواز ۾ جواني اچڻ سان ڪو
هير نه ٿيندو آهي. مرد ته ٻالڪپڻ جي گهٽي ۽ مان نڪري اڃان جواني
جليز تي مس پير رکندو آهي ته سڀ کان پهرين آواز پنهنجو اثر
ندو آهي. ڇوڪرن جو ڳالهائڻ ذرا ڳلهو ٿئي ته سمجهي وٺو ته هاڻي
صاحب لاءِ ٻچا ڳاچا ڪرڻي پوندي.''

رهيون هيون.
سنهڻي بہ ساهڙين سان گڏ لاڏا ڳائڻ ۾ غلطان هئي.
”اها جوڙي رهي شل جوڙ.
منهنجي لاڏل بني جي
سلامت جوڙي رهي شل جوڙ
سونا پنڙا گهڙائي آ
پلارا راڄ راڻا.
سنهڻيءَ واري ٽوليءَ هي گيت ڳائي اجان پورو مڏ ڪيو تہ پر ۾
ٽوليءَ وارين ساهيڙين وڏي سڏ سان هي گيت ڪنيو.
”مبارڪ آ مبارڪ ننڊڙي گهوٽ کي
سِهرا ٻڌي آيو سينگار جي
مامن تو لائي ميندڙيون آنديون
نشاني ڏنائون پيار جي......
هاڻي وريسنهڻيءَ ۽ سندس ساهيڙين جو وارو هيو.
”لاڏي جيءَ ماءُ کي
لک لک مباڪيون ڏيجا
پاڪ پرور من مرادون پڄايون......
گيت ڳائي سنهڻي ۽ سندس ساهيڙيون ٿڪجي پيون هيون. هاڻي
پتڻ جي لائي هنن گيت ڳائڻ بند ڪيو. جئن ئي هنن گيت ڳائڻ بند ڪ
سنهڻيءَ جي ڪنن تي گلڻ جي آواز جو پرلاءُ پيو. گلڻ جي آواز کي س
۾ هن کي دير ڪانہ لڳي، هن جو آواز ٻڌي هوءَ بيچين ۽ بيتاب ٿي
۽ هن جي ياد ۾ کوهجي ويئي.
هن سوچيو تہ هِن ڳوٺ ۾ اڄ ملڻ جو سنو موقعو آهي. هوءَ ساهيڙين
کو بهانو نبائي هڪ سُڃي گهر ڏانهن هلي ويئي. وڃي هن چمني
روشنيءَ ۾ هڪ چٺي لکي.
منڙا گلاب جي گل جهڙا گلڻ.
تنهنجي ڪنٺ مان نڪرندڙ منڙي منڙي ڪافين جو آواز منهنج
دماغ کي گهائي وڌو آهي. تنهنجي هڪ هڪ اکر منهنجي هرديہ ۾
ڏنا آهن. منهنجي ارمان اڄائن تي قابو پائڻ مون لائي مشڪل ٿي پي
تون هت اڄ هي گهر سڄون پيو آهي چٺي ملڻ شرط ئي تون هيڏي

۽ تہ پنھنجون من مرادون پوريون ٿينديون اھڙو آتم وشواس ۽ ڀروسو
ويندو اٿم. ڌرم ۽ مذھب ايتري ’’ٿي تہ قدرت ناھيا آھن تہ جڏھن بہ
ذرا ھتاش يا نراش ٿئي تہ اھڙي ڪا شيءِ ھجي جنھن جي سھاري
رھي سگھجي. تڏھن تہ نماز پڙھڻ سان ڪيڏي نہ شانتي ملندي آھي.‘‘
ٺاءُ، بلڪل سچ پيئي چئين، من جا مونجھارا ڪيڏا نہ ھلڪا ٿي ويندا
اھڙو احساس ٿيندو آھي تہ ھاڻي تہ جيڪي خدا ڪندو سا ڪري، پنھنجو
پورو ٿيو.
سنھڻي ھڪ ڳالھہ چوانءِ؟‘‘
ھٿي ٻڌائي نہ ھن ۾ وري اجازت ڇا جي؟‘‘
ڻا ائين آھي، تہ ھاڻي اوڏي ٿي تہ ھڪ گرماگرم چمي ڏي وڃي.‘‘
، ڳلو اھڙو نہ ڪر، مذھب ۽ ڌرم ۾ بہ ائين ڪرڻ منع آھي.توکي تہ
ي تہ شيطان ھميشہ ڪنوارن جو پيڇو ڪندو ٿو وتي. پھرين ھو جوان
ڪي صرف چمي ’’ٿي اڪسائيندو آھي ۽ پوئي وِسوسو وجھندو آھي تہ
ھڪ ڀيرو......‘‘چوندي سنھڻي شرمائجي ويئي ۽ جملو اڌورو رھجي

نھڻي مان خاطري ٿو ڏيانءِ تہ ائين ڪونھہ ٿيندو، بس صرف ھڪ
ي وڃي.‘‘
ير جھڙي تنھنجي مرضي، توکي نہ مان ڇا چئي سگھان ٿي نہ نا، ڳلڻ
ءِ کي پاڪر ۾ ڀري پنھنجا گرم گرم چپ سنھڻي جي اکين تي رکي
ٿو نہ ڳلڻ کي سنھڻيءِ جون ڪنڊيون ڪاريون اکيون ڏاڍيون وڻنديون

ن جو ڀرپور مزو ماڻڻ کان پوئي ڳلڻ چيو. اوھو ڪيڏو نہ وقت گذري
نہ رات جا ٻي پيا ٿا ٿين. ھل، ھاڻي ھلڻ جي ڪجي ڪٿي پنھنجو
و نہ ٿي پوي.
تہ سلمان ٻي سمجھائي آئي آھيان، ۽ ھن وٽ منھنجي رلھي بہ
ي آئي آھيان تہ شڻ ڪو انسان سمجھيو ڀيو ھجي جٺن موھل سوھل
ربو ھيو ٺٺن.
ٺ لچي! ڪيڏي نہ چتر آھين تون.
يون تہ انڪلون ڪرٺيون ٿي پونديون آھن ٺلڻ. نہ تہ ڪٿي ڇپيري
ويندس جنھن جي خبر نہ نہ پوندي.

سنهڻي هلڪو ٿهڪ ڏنو، گلڻ بہ کلي ڏنو.

”سنهڻي منهنجي بہ توکي پارٽ آهي منهنجي لائي بہ پڇيا رکي

ٿورڙي مسخري ڪندي چيو.

”تہ پوئي منهنجو ڇا ٿيندو“ چوندي سنهڻي جي اکين مان سچ

نڪري آيا.

”اڙي سنهڻي من مُنهڻي مون تہ مزاق پئي ڪيو، تون تہ هن

پيئي سمجهين مان توکان سوائي بہ ٻئي ڪنهن سان دل لڳائي سگهن

اهو ممڪن آهي! اهو تہ سوچ!“

”گلڻ الاجي مونکي ڇا ٿي پيو آهي، مان ايڏي نستي ڇو ٿي پيئي

هاڻي مونسان ڪو مسخري يا مزاق بہ ڪري ٿو تہ مونکي روئڻ جو م

آهي. آئون لڙڪن کي روڪڻ جي اجائي ڪوشش ڪندي آهيان، پر

نہ ويندي آهيان. گلڻ منهنجي من ۾ هڪ ڊپ ۽ دهشت گهر ڪر

آهي، الاجي پنهنجو زندگي ۾ جو ميلاپ ٿيندو يي، يا نہ؟ هي پيار

سماج ڪٿي پنهنجي پيار جو جنازو تہ ڪونہ ڪڍي ڇڏيندو؟“

”سُنهڻي خدا تي ڀروسو رک خدا پاڻهين سڀ ڪجهہ چڱو ڪند

رک. ڇو تہ هڪ چوڻي بہ آهي نہ، تہ قسمت هميشه بهادرن کي سا

آهي.“

”اهو تہ نيڪ آهي، پر اهو سڀ آخر ڪيترا ڏينهن؟ هاڻي تہ هم

جڳن جهڙو لڳندو آهي. تون پلا هن ڳالهہ کي هلائي ڇو نٿو ڏسين

ڏس، خبر تہ پوي، تہ چاچي جو اِرادو ڇا آهي. ڪهڙو رخ اٿس.

”سنهڻي“ مدعي لاک برا چاهي تو ڪيا هوتا هي،

وهي هوتا هي جو منظور خدا هوتا هي.“

مونکي منهنجي پروردگار تي پورو ڀروسو آهي تہ پاڻ کي

بہ جدا ڪونہ ڪندو. پنهنجو ميلاپ ضرور ٿيڻو آهي. مان پنج ئي

پڙهي هٿ کڻندو آهيان، ڪڏهن ڪڏهن تہ آڌيءَ جو اٿي نماز

وندو آهيان. خدا جي آڏو گڙگڙائيندو ۽ ٻاڏائيندو آهيان. ڇا الله

اهي آهون ۽ دانهون ڪونہ ٻڌندو، منهنجون وينتيون قبول ڪونہ

”اوهو... گلو پاڻ ٻنهي جو هڪڙوئي حال آهي. ٻئي سرپڪا آه

بہ ٻڌهن تنهنجي ياد ۽ ويچار ستائيندا آهن تہ مان بہ تو جيان ئي

ڪري نماز ۾ جنبي ويندي آهيان. عجب آرام ۽ راحت پهچندي

مولودن جي محفل مچائي ڇڏي هئي. هڪ طرف نوجوانن جي ٽولي
ـ ٻي طرف اڌيڙ عمر جي ماڻهن جي ٻاري هئي. جيئن ئي هڪ ٻاريءَ
لود ڳائي پورو ئي ڪيو تہ جھٽ پٽ ٻيءَ ٻاري ٻيو مولود شروع پئي

ين کان ٻاهر نڪري ٿورو پنڌ هلڻ کان پوئي سونن سنجن سان سينگاريل
ھوڙي گهوٽ کي تي وهاريو ويو. جنهن گهوڙي جي لغام ۾ رنگ برنگي
ٿري رهيا هئا.
ـ جي گهٽيءَ وٽ پهچندي تمام نوجوان واپس ڇنين ڏانهن ورڻ لڳا.
نيڍڙا نيڍڙا ٻارڙا ۽ اڪيار گهوڙي تي سوار گهوٽ سان گڏ اچي اڳڻ

ـ کي ايندو ڏسي هاڻي ماين جي گيت ڳائڻ جو وارو هيو. جيئن ئي
وڙي تان لٿو تہ گيتن جي جهڪور پئجي ويئي. سڄو ماحول گيتن جي
ر سان جهومي اٿيو.
اچي هند وهاڻن سان سجايل کٽ تي وينو. کٽ تي ويڇايل پٽراٽين
ـورن ڪنگرين وارو سُنهڻو جاذب نظر آئر بہ ويڇايل هيو. جنهن جي
حالر ۾ پرت پريل وارو وهاڻو بہ کٽ تي پيو هو.
ـ جو هجوم اچي گهوٽ جي آس پاس ڪنو ٿيو. هاڻي ماين جي
هورڻ جي ويل هئي. سيني پنهنجي حيثيت مطابق پئسا ۽ ٽڪيون
ـ گهوٽ جي ماٿ ۽ پيرن تہ من پري پون چٽا، ٽڪيون، سوپاريون ۽
اڇلايون.
طرف مايون گهورون گهوريندي ٿڪجيون ئي نہ پئي، تہ ٻئي طرف
اڻ واريون بہ ٻيٺي زور سان ڳائي رهيون هيون. نيڍڙن ٻارڙن جي
اچ منڊل مچي ويو هو. هنن گهوريل شين جا پلو پريا هئا.
جيڪو اچ لاڏيءَ اڪيار سان گڏ هو تنهن جي نظر وڃي اچانڪ سنهڻي
ـ. جيڪا خبر ناهي تہ ڪڏهن کان هتي اچي بيهي رهي هئي ۽ کيس
ين سان ڏسي رهي هئي.
ڻلڻ بہ هن کي ماين کان نظرون چورائي ڏسي رهيو هو. ڪنهن نہ
اني هن طرف نظر ڦيرائي هن جي سنهڻي صورت کي اکين ۾ ڀري
ين. سنهڻي بہ ڪنهن ٽاڻي گهوٽ کي تہ ڪنهن ٽاڻي ڻلڻ کي ڏسي
ـ. پر هن جي اڪثر نظر ڻلڻ جي ارد گرد پئي ڦري. جڏهن ئي من

”مان بہ دوستن اڳيان اهڙو ئي ڪوڙ ناهي، الو ٻڌاءِ آيو آهيا
ڪي ڇيو تہ منهنجي ڳانءِ ويڻ واري هئي تنهن ڪي تو ڏسي اچار
هوءِ وياڻي يا نہ، رات جو دير سويل اچي پهچان ٿو.

هاڻي اٿڻ جي ڪجي، نہ تہ رات ايئن ئي وهيامي ويندي. ڇ
وري ملنداسين. چوندي وري بہ ڳلڻ هڪ منڙي چمي سنهڻيءَ
ڳلن تي ڏني. ٻئي هڪ دم الڳ ٿي ويا.

ٻئي ڏينهن صبح جو سويل ڪان ئي مُرلين جي مڌر ڌن ذرتيءَ
سُر ريلي رهي هئي. اٽڪل ڏهين ٻجي سيئي اچي چنبن ۾ ڪنا
جنهن ڪي جتي تي جائي ملي اهو اتي ئي ٿي ويهي رهيو. ڇ
معزز مزمان بہ هاڻي اچي چڪا هئا. لاڏي ڪي سينگارڻ جي رسم
نهاري رهيا هئا. نڪاح تہ رات جو ئي پڙهائي ڇڏي هئائون.

ڳوٺ جي نامياري بزرگ اڳواڻ ڳهوت ڪي سفيد پٽڪو ٻڌاي
مڻين ۽ لالن، ٿونئرن وارا ناهيل موڙ ٻڌا. جنهن ۾ هڪ سندر پر
سوهي رهي هئي. اهو پرت ايڏو تہ سنو ۽ باريڪ هيو جو سيني
ان طرف ئي ڪنيون پيون هيون. ڪلڪٽر جيڪو غير سنڌي هو س
پريل موڙن ڪي هڪ تڪ ڏسي رهيو هو. موڙن جي مڻين ۽ لالن وا
جي جهونڪن سان جهولي رهي هئي. جنهن ڳهوت جي ڇاتيءَ
ڇڏيو.

موڙن ٻڌڻ واري رسم جي پوري ٿيڻ بعد هن اڳواڻ ڳهوت ج
ڏني. جنهن جي مياڻ تي بہ پرت پريل هو. ڪيڏو نہ قدر ۽ م
سماج ۾ هن پرت جو. لاڏي ۽ لاڏيءَ جي جنهن شئي تي جيئ
پيئي بس پرت ئي پرت جا ٿي درشن ٿيا.

جيئن ئي ڳهوت ترار ڪلهي تي رکي اٿيو تہ ماڻهن جو س
ٿيو.

واڍي ڪي سڏڻ ۾ آيو. هو جهولي جهلي ڳهوت سان ڳڏ هور
لڳو. اِها گهوٽ مٿان گهورن ڳهورڻ جي ڳتڙي هئي. سڀ ڪ
اڳواڻ گهوٽ جي سر تان ڏهہ ويهہ روپيہ ڳهوري هن واڍي ج
وڌا. پوءِ تہ بس ڄڻ بند ٽٽي پيو هجي، هرڪو سنگتي ساٿي
رشتيدار پنهنجي پنهنجي حيثيت آهر پئسا ڳهوت مٿان ڳ
هڪ طرف ڳهورون ڳتمي رهيون هيون تہ ٻي طرف مولود

Chapter 8

هن ڌرتيءَ کي اڪثر ڏڪار پنهنجي پنجي ۾ وٺندو رهندو آهي هر ٻئي
ٽئين ورهي ڏڪار پوڻ هتي جو مقدر بڻجي ويو آهي. هن سال به وري ڏڪار
هنجو ديرو ڄمايو هو. هاڻي هتي ڳاين جو گذر بسر تيڻ مشڪل هو. گلڻ
هنجي ڳانين کي وٺي ڳاهه پاڻيءَ واري علائقن ڏانهن هجرت ڪرڻ جي
ري ڪري رهيو هو.

”هلو منهنجون مائرون هلو، پنهنجي قسمت ۾ اهي ڏينهن لکجي آيا
ن ڪوئي ڇا تو ڪري سگهي. آخر هن کان ڪيئن تو بچي سگهجي. هن
۾ ته مينهن جا آثار به ناهڪا هئا. سيني اونهن اهڃاڻن مان ائين پئي لڳو ته
سال سڄي هند ۽ سنڌ ۾ مينهن چڱو پوندو. جنهن ۾ ذري برابر به شڪ شبو
نهه هو ته هيئن ڪا هت تازي ڏيئي مينهن پڇي ويندو. سرديون گرميون
پنهنجي چڪر مطابق ايندون رهنديون آهن صرف مينهن ئي اهڙو آهي
ڪو ڪڏهن نتايو تو وڃي.

هو ٻوريءَ دل سان هڪ هڪ ڳانءِ کي اتاري رهيو هو ۽ مينهن جي باري ۾
ئي رهيو هو ڏڪار جي ڪري ڳانيون تمام ڪمزور ٿي چڪيون هيون.
چڱو امان! نماز پڙهي روز دعا ڪجانءِ ته آڳند شل سنا مينهڙا وسن ۽ مون
ڙا جوان اڇي پنهنجن ڪکن اجهن پيڙا ٿين. ۽ منهنجي هن منڙي ملڪ
ارونڙا، جهانگيئڙا جهوپن کي وري اڇي آباد ڪن. گذريل سال ته جيئن
ن ڏکيو سکيو وياسين ڪٽي. هن سال به هاڻي بارش برسڻ جا ڪي آثار
ه تا ڏسجن. هي سال پنهنجي ملڪ ۾ ڪاٽڻ مشڪل آهي.“

هو هينئر ماءُ کان آخري موڪلاڻي ڪرڻ جي لاءِ سنڌس سامهون لٺل
ي سان بيٺو هو. هن جي چهري تي چنتا ۽ ۽ فڪر جون لڪيرون صاف
ي رهيون هيون. هن جي اکين مان پاڻي ڦري آيو هو.

ها پٽڙا منهنجا شل بچين راڻا، ڳالهه سچي آهي. منهنجا ٻچڙا پنهنجي
ئي سڪليڏي پٽ کي ٻاهر موڪلڻ تي ته دل ئي نه پيئي هلي. من به
ه تو مچي، پر ڇا ڪجي. هنن پتارين ڳانين جون ڏرا ڏيئي ويل اکيون
سان ته مونکان تنهنجو پيار وسريو تو وڃي. منهنجون اکيون پرڄيو اڇن

ڪليڏا هڪ طرف تنهنجي وڇوڙي جي ويدنا جا پيا تا ويچار اچن ته ٻي
هنن پتارين جو بک جي باعث رنپ و راڙهه ڪرڻ جي ڪري ڏيل ڏکيو

۾ چئي رهي هئي تہ اڄ تون اٺيار پيڙو آهين سياڻي گهوٽ بہ
سنهڻي هڪ تہ اڳي سنهڻي هئي.ٻيو وري اڄ ڳهن ذرين وارا
ويس وڳا پاتا هئا جنهن جي وجهہ سان هوءَ شايد ڪنوار ڪان بہ
وجميل پئي لڳي.

سڄو ڏينهن چهل پهل، خوشيءَ ۽ ڪل ۾ گذارڻ بعد شام ويل سين
پنهنجي گهر موٽڻ جي ڪئي.

سنهڻي بہ پنهنجي ساهيڙين سان گڏ پيادي موٽڻ لڳي. وها
هلندي سيني سرتين خوب کِل ڪيتا ۽ چرچا پوڳ ڪيا. ڪين ڏاڏو
ڪنوار بہ ٽي ڏينهن ”اڌي جي گهر رهندي. پوءِ هوءَ بہ واپ
پيڪي گهر هلي ويندي. وري ڇهن مهنن يا ٻارهن مهنن بعد
نکيتي ٿيندي تہ هوءُ ساهرڪي گهر ايندي.

''هلو ڳلڻ يار هاڻي ته هلڻ جي ڪجي، جلدي ڪر اڄ رات جو ٻارهين
ي تائين ته ڀاڻ کي اتي لازمي پهچڻو ئي آهي.''
'ڪٿي؟' ڳلڻ آترتا پروڪ پڇيو.
''جيڪا رڻ واري پٽي اڇي ٿي نه، ان ۾ مان هڪ هند ڏسي آيو آهيان.
ي جام ڳاهه هيو. مون جيڪا مون واري ڳانءِ وکي هئي نه ان کي ڏٽيءَ
پهچائڻ لاءِ ويو هئس تڏهن مون اها جائي ڏٺي هئي. اتي هلي ڳانين کي
ٻم ڏينداسين ۽ ڳانين کي ٿورو گهٽو ڪک پن به ملي ويندو. ڀاڻ به ساهي
ينداسين ۽ ڀوئي وري صبح سويل پنهنجي منزل مقصد ڏانهن روانو ٿي
ڏاسين'' الڻ پنهنجو آيوجن ٻڌايو.
ڳلڻ ۽ الڻ ٻئي تيز تازي ڪٽي هلڻ لاءِ تيار ٿيا.
''اي ابا ڳلڻ ڏس مون انڌيءَ جا ٻار هي ته پلجي وئيس. ونو هي ٿورڙي
ي جا مون توهان لاءِ ٻڙ ۽ ٿورڙي گهٽي گهيءَ ۾ مهٽي رکي آهي رستي ۾
ڻ ۾ ڪم ايندي.
ماڻهس مانيءَ وارو دٻلو ڏيندي چيو.
''پٽڙا طبعيت جو خيال رکجو، سنڀالي وڃجو. شل ڪو سي واءُ ڪان به خدا
ان جي حفاظت ڪري. شل سدائين نِمرا چاڪ هجو. ڳانين جو ته ڇا آهي
ڪي هوندو قسمت ۾ لکيل سو ٿيندو. انسان ويچارو ڪري به ڇا ٿو سگهي،
ي ڪوشش ڪرڻ اسان جو فرض آهي.''
'سنو امان، ڇڱو هاڻي سڻائي'' چوندي ڳلڻ اڳ تي ڪجهه ڇئي نه سگهيو
جون اکيون پڃي پيون.
'ڇڱو منهنجا پٽڙا الله واهي'' چوندي ماڻس ڳلڻ کان موڪلائيندي هن
مٿي ۽ پٺن تان پيار جو هٿ ڦيرايو. جدا ٿيڻ جي هن گهڙي ۾ هن جي
ي مان ڪوسا ڪوسا لڙڪ لڙي پيا. جن هوا ۾ اڏندڙ ڪنجري کي پڃائي
.
لڻ ماءُ جي اکين مان وهندڙ نسوارت پريم جا لڙڪ ڏسي ڪن پل لائي ٻيٺو
۽ ڀوئي سامان سيڌي وارو لڙيو، سانداري، ڪهاڙي، رلي ۽ ڪٺو ٻيو به
ڪجهه ڪٽٽو هيو سو ڪٽي گهوڙيءَ مٿي ٻڌايائين.
ڙ کي آخرين سلام ڪندي روانو ٿيو.
ٽي سج بلڪل لهي چڪو هو. ڳوٺ کان ٻاهر نڪري ٿورڙو پنڌ هلڻ بعد
ي جڻ اوچتو ڪجهه ياد آيو هجي تيئن هو ٻرڪ پاڻي بيهي رهيو. ۽

تو وڃي. منهنجي حالت ۾ ڇپر هينئان آيل هٿ جهڙي ٿي آهي، ج
ڪڍجي ته به ڏک ڇڏجي ته به تڪليف.

ماءُ پٽ کي پيار ڀريو جواب ڏنو. هن پنهنجي تڪليف کي پ
تاڪيد ڪندي پٽ کي چيو.

”خير منهنجا مٺا جان آهي ته جهان آهي.شل خدا توکي چڱ ڀل
تنهنجي طبعيت ۽ جوانيءَ جو خيال رکج. ۽ جهڙو به وقت ملي ته مون
کي خط پٽ پيو لکج، جنهن ۾ سڀ سماچار لکي ھلائج. ته جئن ت
خبرون مڙيئي خير واريون پڙهي مون نياڳي ماءُ کي ڪا شانتي يا آٿ
رهي.“

”چاچي هن سال ته مونکي ذرا به ايئن نه هو ته هي سال به ڪو ڪ
اڙي جيئن مهنو ايندي ايندي ته ڪانگ پنهنجا آکيرا اڏڻ زور
شروع ڪري ڇڏيا هئا. جيڏانهن تي نظر ويئي تيڏانهن ڪانگن
ڪنا ڪندي تي نظر آيا. هن سال مڪ ۽ پيرون به سُنا ٿيا هئا. پر الاج
ڪري مينهن ڪونه پيو.“ الڻ گهر ۾ داخل ٿيندي ماءُ پٽ کي
ڪندي ڏسي وچ ۾ چيو ڳالهه ۽ سندس ماءُ الڻ کي آيل ڏسي هن ک
چئي.

”ها يار الڻ تنهنجي ڳالهه بلڪل سچي آهي. سيئي نشانيو
دلالت ڪري رهيون هيون ته هن مُند مينهن جام ٿيندو. اڙي س
ڪنهن ڏنو هو!؟ ڪهڙا نه ٻر بند ڪري وينا هوندا هئا. ڇڻ هينئر
سندن ٻرن ۾ پئجي ويندو. هنن جا هن سال ٿيتلا به ڪوڙ سارا هئا.
مڪڙ به هن سال جام آيا هئا. جن کي مينهن جا مڪڙ چيو ويجي ٿ
ڳالهيون سچيون پر جيسين قدرت راضي نه ٿئي تيسين سڀ بي
الڻ وراڻيو.

”ها ابا سچ پيو چئين نه ته هن سال ته آسماني نکٽ به ته س
نشانيون ڏيئي رهيا هئا. سني مينهن ٽيڻ جي شاهدي ڏيئي رهيا
مان به سنا اهڃاڻ ملي رهيا هئا. ڪهڙيون نه منڙيون تنوارون پيا
ڳالهه ماءُ به پنهنجا انيو ۽ آزمودا ٻڌائيندي چيو.

”چڱو چاچي هاڻي دير پيئي ٿي ٿئي. سج ته اسان کي هتي
آهي. ايان ڪڏهن نڪرنداسين، منهنجون ڳانيون به هاڻي منه
نهاري نهاري ٿڪجي پيون هونديون.“

انيو ڪري رهيو هو. هو اوناڙ ڏيئي پنهنجي درد جو احساس ڪرائي رهيو هو. ڳوٺ ۾ ڏڪار جي ڪري سيئي مال هجرت ڪري ويو هو. ٻورن ڏڳن جي نالي تہ هرڪنهن گهر ۾ هڪ هڪ ڏوهڻ پيبڻ جهڙيون ڳانيون باقي رهيون هيون. جن جي سار سنڀال مايون پئي لهنديون هيون.

ڳوٺ ۾ مايون ۽ ٻارڙا باقي بچيا هئا. باقي مڙس ماڻهون ۽ تہ سيئي پنهنجن پنهنجن مالن سان گڏ ڳاهہ پاڻي ۽ وارن علائقن ڏانهن نڪري چڪا هئا. جنهن وٽ مال مويشي ڪونہ هو سو تہ هتي ئي رهيا پيا هئا ڪونئر ڪنو ڪري يا محنت مزوري ڪري پنهنجو پيٽ پيا پاليندا هئا. تہ ڪي وري ڏينهن سڄو ڪانتي پيا ڪٽيندا هئا. جنهن جا ڪين سرڪار پاران پئسا پيا ملندا هئا. ڏينهن سڄو محنت مزوري ڪرڻ سبب رات جو ڏاڍا ٿڪجي پوندا هئا. سويل ماني ٽڪي کائي سمهي پوندا هئا.

اڄ لڳي ٿو تہ ڪا شئي اچي رهي‌آهي، ماڻهو آهي يا جانور. گلڻ دور کان ايندڙ ڪنهن شئي کي ڏسندي سوچيو.

لڳي ٿو تہ ڪو انسان آهي. هو ٿبو کائيندي وات کان ٿورڙو پري هتي هڪ پاسي ٻيهي رهيو.

هو ڪارو پاڇو ويراوير هن سامهون وڌندو پئي ٿي آيو . آهي تہ ڪو انسان ئي. پر لڳي ٿو تہ ڪا عورت آهي. ٿي سگهي ٿو سنهڻي ئي مون سان ملڻ لائي اچي رهي هجي. گلڻ سوچيو.

ٿورڙي دير ترسيو. هن سوچيو اگر هي انسان ان جائي ڏانهن هلندو جتي اسين ڪڏهن ڪڏهن رات جو ڪن پل لائي ملندا هئاسين ۽ ڪجهہ گهڙين جي لائي روح رهاڻ ڪندا هئاسين تہ پڪ ٿيندي تہ هو ٻيو ڪير نہ پر سنهڻي ئي آهي.

۽ ٿيو بہ ائين گلڻ جو گمان سچ ثابت ٿيو. اها سنهڻي ئي هئي. گلڻ سنهڻي ۽ کي ڀاڪر ۾ ڀري ورتو. ان جي ڪچڙن ڳلن تي هڪ لمبي چمي ڏنائين.

''اوهو منهنجا خدا تنهنجو شڪر آهي، جو اسان جي ملاقات ٿي وئي. گلڻ اهو ٿو چئو ڪيو جو تون وڃڻ کان اڳہ مونسان ملڻ لائي هتي آيو آهين. سنهڻي ڳالهين جي شروعات ڪندي چيو.''

''اڙي سنهڻي من منهڻي توکي ملڻ بنا ڀلا آئون ايڏي لمبي سفر تي ڪيئن ٿو نڪري سگهان. اگر تون هتي نہ آئي هجين ها تہ مان دير رات جو

الڻ کي چوڻ لڳو.
”يار الڻ ٻيو تہ نيڪ. پاڻ پرديس وڃي رهيا آهيون. الاجي
موٽنداسين. واپس موٽڻ ٿئي نہ ٿئي، قسمت ياري ڏئي نہ ڏئي. تون
ڳانين کي تنهنجي ڳانين جي آڙهہ تي ڪاهيو وڃ تہ آئون ذرا.....
”چا آئون ذرا سچي ڳالهہ تہ ڪر، ڪا خبر پوي. الڻ ڳالهہ کي
چيو.
”ها سو مون پئي پانيو تہ جيڪر سنهٽي سان آخرين ملاقات
هوس تہ نيڪ ٿيو هو. ڏينهن سڄو هن لائي چڪر ڪاٽيام پر هن سان
جو ڪو وجهہ نہ ملي سگهيم. هوءَ بہ گهر کان ٻاهر نڪري ڪونہ سگ
جي ڪڙڪيءَ مان ئي نهاريندي رهي، گهر کان نڪرڻ جي هن کي
نہ ٿي. چو تہ سندس چاچو اڄ سڄو ڏينهن گهر ۾ ئي موجود هو. مان
گهوڙيءَ کي هنتي ٻڌان ٿو، مونکي تنهنجي ڏسيل هنڌ تي پهچ
ڪانهہ لڳندي.
”ها ها چو نہ يار تنهنجي ڳالهہ بلڪل سچي آهي. هن سان ملاق
ضروري آهي. نہ تہ ويچاري انهي افسوس ۾ ڪٿي چري ٿي پوندي
بنان ملاقات ڪرڻ جي پرديس وڃڻ جو گهاءُ ٿي سگهي ٿو هن کان بر
ٿي سگهي. ها، تون وڃ بلڪل وڃ تنهنجي ڳانين جي ڪائي فڪر نہ
پاڻهين سنڀالي وٺندس. آرام سان روح رهاڻ ڪري پوئي اچج.“ الڻ
دوست کي هيئن چوندي دلداري ڏني.
”مهرباني يار مهرباني، يار توکي تہ نيڪ آ تہ تون پرڻجي
هاڻي توکي ڪائي فڪر ڪانهي. پنهنجا ٻار ٻچا آهن. هنن سان م
خوشي هليو آيو آهين. اسان کي تہ ملڻ لائي سو سو حيلا حوالا هلائ
ڳلڻ انتي ئي وڻ جي مور ۾ گهوڙيءَ کي ٻڌو. چئني طرف نظرو
پڪ پڪائي ڪئي تہ ڪوبہ ڪيس ڏسي نہ رهيو آهي، لِڪندو چ
واري چال سان ڳوٺ ڏانهن واپس هلڻ لڳو.
هاڻي رات بہ هوريان هوريان هر شئي کي پنهنجي اونڌهہ ج
ويڙهي لِڪائي امن ڏيئي رهي هئي. جيئن جيئن اونده وڌندي
تيئن تيئن تارا پنهنجي پوري آن و شان، چمڪ ۽ دمڪ وڌائي ر
سندن جوانيءَ ۾ نکار اچي رهيو هو.
هر طرف خاموشي هئي. الڻ جو ڪنو هن جي هلي وڃڻ جي با

''ھا سو تہ آھي سنھڻي. ھن ڪان سواءِ ٻي ڪا واھہ پِي تہ ڪونھي.''

''اوھو... منھنجا خدا تون صبر ڏجيم. ڳالھ اھي پھاڙن جھڙا ڏينھڙا مان ڪيئن ڪاٽي سگھنديس؟''

''سنھڻي ھال تہ منھنجو بہ اھو ئي آھي. ھڪ طرف تنھنجي منھنجي محبت آھي تہ ٻي طرف ھنن ٻي زبان ۽ ابول جيوَن جا ڏوھرا جسم ۽ ڏرا ڏيئي ويل اکيون آھن. ھيترا ڏينھن ھنن جا ڳھيءَ مڪڻ ڪاداسين ۽ ھيءَ ڪايا گھڙيسون ۽ ھاڻي جڏھن ھنن تي تڪليف آئي آھي تہ ڪين ڪيئن تو ڇڏي سگھجي. انشاء الله ايندڙ سال ڪوڙ سارا مينھڙا وسندا. تل ترايون ڇلي ويندا. ڌرتيءَ ماءُ بہ ساوي چادر ڍڪيندي. تڏھن منھنجي اچڻ جو انتظار ڪجھ ۽ ھا انشاء الله انھي ماءُ ڌرتيءَ جھڙي ئي چادر مان توکي بہ پارائيندس ۽ پنھنجي گھر پرڻائي وٺي ايندس.

ڳالھ اھو ڪم تہ موٽڪي مشڪل نہ بلڪ ناممڪن پيو ٿو لڳي. پنھنجو پيار نديءَ جي ڪنارن جيان، شايد ڪڏھن بہ ھڪ ٿي نہ سگھندو. پاڻ بہ انھي ڪنارن جيئن آھيون. جيڪي ڪنارا نديءَ جي پرواھہ کي تہ روڪيندا آھن ۽ نديءَ کي اڳتي ھلڻ جي لاءِ مجبور ڪندا آھن. پنھنجي پيار جي رفتار ۾ بہ ڏينھون ڏينھن وڌي ٿي پيئي. ۽ شايد پاڻ بہ ھن پيار جي پرواھہ کي ڏسندا رھون ۽ ھميشہ جي لاءِ ھڪ ٻئي ۾ سمائجي نہ سگھون.

''سنھڻي نديءَ جا ڪنارا پلي ملڻ ملاپ جي آس ۾ اڳتي وڌندا رھندا آھن. ھن جو بہ ھلندي ھلندي سامھون ڪا ٻي ندي ابندي آھي تہ اتي سنگم جي روپ ۾ ملي ٿيندو آھي ۽ ٻنھي ندين جا ڪنارا ھڪ ٻئي ۾ سمائجي ويندا آھن. توکي خبر آھي تہ اھو ندين جو ملڻ جنھن کي سنگم چيو وڃي ٿو ڏاڍو پوتر ۽ پاڪ ليکيو ويندو آھي. پاڻ کي بہ قدرت ڪونہ ڇڏيندي، پنھنجي پيار جو پوتر سنگم ضرور ٿيندو. جنھن سنگم کي جدا ڪرڻ جي ڪنھن کي طاقت نہ ٿيندي. ھن کي جيڪو بہ ٽوڙڻ جي ڪوشش يا ھمت ڪندو اھو پنھنجي پيار جي لھر ۾ لڙھي ويندو.

''ڳالھ الله شل تنھنجون اھي آسون امنگون پوريون ڪري. ڳالھ تنھنجو پتو نہ ڏيندو وڃ، تہ ڪڏھن توکي لکي ڪجھ خط تہ لکندي ڪريان. توں تہ موٽي ڪونہ اچي سگھندين. ڇا نہ توں جو موٽي لکندين ۽ لفافا رستي موڪليندين تہ ماڻھن کي خبر پئجي ويندي. ھر طرف شور غل مچي ويندو. جڏھن شانت درياھ جي پاڻي ۾ ڪو پٿر ڦٽو ڪجي.

لڪي لڪي تنهنجي گهر نائين ٻه اچڻ وارو هئس. شڪر ٿيو جو توکي
سمجهايو جو تون پاڻ هتي هلي آئي آهين.''

''گلڻ ڏينهن سڄو تو سان ملڻ جي لاءِ واجهايم پر ڪو وقت نه
سگهيو. ڇو ته چاچو سڄو ڏينهن گهر وينو هو. هينئر چاچي کي خدا ڪين
ڪيڏانهن نڪري ويو هو، سوچيم ته هاڻي ڇا ڪيان. گلڻ ته ڳانيون ڪ
نڪري چڪو آهي. آئون هن کي ملي ٻه ڪونه سگهيس. جنهن جو دل تي
وڌي رهيو هو. سوچيم ته هن جائي سوڌي هلي ته ڏسان شايد تون مون
ترسيو ٻه هجين.''

''اهو ته ڏاڍو سٺو ڪيئي جو تون هت آئيئن''

''گلڻ سنهڻيءَ مهار لائي درياهه ۾ ٽٻو ڏيئي ڪري پوندي هئي. س
ٻنهوءِ لائي جبل جهاڳيندي هئي ڇا مان تو لائي ٻه ٿي پير ٻه نه پائين
ائين سوچي من ۾ مرادون پائي دل کي دلاسو ڏيئي نڪري پيئس.

سنهڻيءَ جي دل جي جذبن کي ٻڌي گلڻ وري هن جي اکين تي پيار
چمي ڏني.

''سنهڻي مان ٻه پنهنجون ڳانيون الڻ جي حوالي ڪري تنهنجي
جي لائي هلي آيس. ڏينهن سڄو تو جيان ملڻ لائي واجهايم پر تنهنج
ڪان نڪرڻ محال هيو. پوئي سوچيم ته چاهي ڪجهه ٻه ٿي پوي اڄ را
توسان ملڻ بنا نه ويندس.

گلڻ هن جي اچين ستن تي هڪ هلڪو پيار مان چڪ پاتو.

سنهڻيءَ موقعي جي نزاڪت کي سمجهندي هن جي ٻانهن مان ڇڏائ
ٽورڙي هتي پري ٿي وئي.

''نه گلڻ نه پاڻ اڃان سماجڪ ٻنڌن ۾ ٻڌا پيا آهيون. اڃان معاشري پ
اجازت ناهي ڏني. تنهن جي ڪري هڪ ٻئي کان دور ئي ٻيهڻ ۾ ڀلائي
ڪٿي جذبن جي ٻهڪاوي ۾ ڪا غلطي نه سرزد ٿي وڃي.

''اڙي سنهڻي هڪ چڪ ته خدا ٻه معاف ڪري ڇڏيندو آهي.''

''اهو ته جيڪي هوندو سو. پر تون اهو ٻڌ ٻڌائي تون وري واپس
موٽندين.''

''سنهڻي جي قدرت ڪرم ڪنديءَ ملڪ تي مينهن وسڻ جي مهر
نه سمجهه واپس آهيان.''

اِن جو مطلب نه توکي اچڻ ۾ ڪافي مهنا لڳي ويندا.

هٽيءَ چيو ”گلڻ تنهنجي چلي ۽ منهنجي چلي ۾ ڪوبہ فرق نہ آ. اهو پاڻ
ي سُنو آهي. ٻوٽ وارا بہ چلن جي اها ڏي وٺ سمجهي ڪونہ سگهندا.“
”۽ جي پلا سڃاڻي بہ ويندا تہ پاڻ جو ڇا بگاڙي سگهندا؟“
”ڪي بہ نہ بس ائين ئي پيئي چوانءِ.“
بئي دير رات تائين روح رهاڻ ڪندا رهيا ۽ منزيون منزيون ڳالهڙيون
ندا رهيا. اڃان گلڻ کي بہ دور پهچڻو هيو.
”سنهٽي مونکي لڳي ٿو تہ هاڻي الاهي دير ٿي چڪي آهي. مونکي هاڻي
ان کان هلڻ گهرجي. اڃان مونکي الائي ڪٿي وڃڻو آهي. الڻ وات پيو
اريندو هوندو. توکي بہ هاڻي دير پيئي ٿئي. ڪٿي تو وارو چاچو نہ ٻولها
نڪري پوي ۽ پاڻ جهلجهي پئون.“
”نہ نہ اڄ تہ هن جي دل جائي هوندي تہ تون ويندو رهيو آهين هاڻي هن
، هڪ راحت ملي ويندي هو آرام سان سمهي سگهندو. ويچارو ڇڪ تاڻ کان
آزاد ٿي ويو آهي.“ چوندي سنهٽي هلڪو ٽهڪ ڏنو.
”ها سنهٽي سچي آهين. بيو تہ جيڪي ٿيندو سو، پر هيءَ هڪڙي ثواب
نڙي ڳالهہ ٿي آهي. ڪنهن ويچاري کي منهنجي وڃڻ سان اگر راحت
ي ٿي تہ اها بہ هڪ سُني ڳالهہ آهي.“
سنهٽي اڄ من تہ چاهي ٿو تہ توکي ڀاڪر ۾ ڀري سڀئي ارمان پورا ڪيان،
وري بہ من ڪنهن انڄاتل ڊپ کان ڊڄي ٿو، بيو تہ ڪٿي ڪا ڀُل نہ ٿي
ي. ۽ ساري عمر جو ڪو داغ نہ لڳي وڃي.
”چڱو هاڻي الله واهي ”چوندي گلڻ سنهٽيءَ کي آخرين بار ڀاڪر پائي
جي چپن تي ۽ نراڙ تي چمين جو مينهن وسايو. سنهٽي بہ پنهنجون
ون بند ڪري هن جو مثبت جواب ڏنو. بنهي جي اکين مان جدائي تيڻ
هن گهڙيءَ ۾ لڙڪ لڙي پيا ۽ هڪ بئي جي ڳلن کي ڌوئڻ لڳا.
ر طرف خاموشي ڇانئجي ويئي. ڪٿان ڪان ڪا هن بہ شئي جو آواز نہ
رهيو هو. صرف لڙڪ ئي پنهنجي بي زبان ٻاٻا ۾ ڳالهائي رهيا هئا.
ي دير تائين هن حالت ۾ رهڻ بعد سنهٽي لڙڪ لاڙيندي پنهنجي گهر
ب بنا ڪجهہ چوڻ جي هلي نڪتي. گلڻ هن کي ڪجهہ دير تائين ڇرڪ
ي ڏسندو رهيو.
ڪاريءَ اوندهہ رات ۾ هوائن جا جهونڪا، هلندڙ سنهٽيءَ جي رئي کي
ي اڏائي، جهومائي رهيا هئا جڻ ڪو پونر قول جي ارد گرد قبراٽيون

”ها ها سنهڻي چوڻ، پهرين ته ڄڃني وچي اڄڙو ڪو ٻوٽ ٻولهڻو
ڄڃني ڳانين جي لاءِ ڳاهه چاري جو بندوبست ٿي سگهي. اتي وڃي
ڪوڙيندس. ڪانياواڙ ۾ بابا جي ڄاڻ سڃاڻ ته گهڻن هنڌ آهي. پر ڄڃني
سهوليت ملندي اتي وڃي ڪربو. برابر ڦانئيڪو ٿيڻ بعد ئي امان کي
لکندس. تنهن کان ائڊريس وٺي وڃ.“

”ها ها اهو ته مان ڪري وٺنديس“

”سنهڻي سڀ خبرون چارون لکج. روز بروز جو احوال لکج.“

سنهڻي واعدو ڪيو. ڳلڻ به پنهنجو سڄو حال احوال ماءُ واري خط ۾
موڪلڻ جو وچن ڏنو.

واعدن وچنن بعد سنهڻيءَ هڪ منائي جو دٻو ڳلڻ جي هٿ ۾ ڏيندي
”ڳلڻ هيءَ منائي اڄ مون تنهنجي لاءِ ناهي رکي هئي. ڪنيو وڃ جيترا ڏ
هلي، پيو کائج. ٻيو ته مان تو لاءِ ڇا ٿي ڪري سگهان. يا ڏيئي سگه

منائي قبوليندي ڳلڻ چيو ته ”سنهڻي ٻيو ڀلا ڇا ڪندئين يا ڏيند
بس تنهنجي سنهڻي يادن جو خزانو مان پاڻ سان ڪنيو پيو وڃان. اه
لاءِ ڪافي آهي. بس انهيءَ جي سهاري پيو ٽپندس.

سنهڻيءَ کي اوچتو وري ڪجهه ياد آيو. پنهنجي رئي جي پلو ۾ ٻڌ
ڇوڙي، ءَ هن مان ڪا شيءِ ڪڍندي چيو. ڳلڻ اڃان هڪ شيءِ آئون توکي
ڳهران ٿي. نابري نه پرچ، وٺڻ کان انڪار نه ڪج، وٽ هي پنج سو
ڪٽي نه ڪٽي ڪم ايندءِ. مون وٽ پيا پيا هروبرو سڙي ويندا. ٻيو
کهڙو کير ڏيندا. تون پرديس وڃين ٿو توکي ڪم اچي ويندا.

”اڙي اڙي سنهڻي تون هي ڇا پيئي ڪرين. پئسا مان توکي ڏيان
مونکي ڏين؟ پئسا ته مونکي ڏيڻ کپن تنهنجي بدلي تون پيئي مونکي
تو ته مونکي شرمندو ڪري ڇڏيو.“

”ڳلڻ انهي ۾ شرم جي ڪهڙي ڳالهه آهي. ڇا مان تو لاءِ ايترو
ڪري سگهنديس ءَ هي ڇلو منهنجي محبت جي نشانيءَ طور ڪنيو وڃ.
منهنجي پيار جي ياد پيو ڏياريندو. ءَ تنهنجو ڇلو مونکي ڏيندو وڃ ته من
جيئڻ جو به ڪو سامان ٿي پوي.“

”سنهڻي وٺ هي ڇلو، ڇلو ته ڇا آهي مان توکي پنهنجو سر به
طور ڏيڻ جي لاءِ تيار آهيان.“

اتفاق سان ڳلڻ ءَ سنهڻيءَ وٽ هڪ ئي پرڪار جا ڇلا هئا. جنهن کي

ا رهو. هلندڙ جو نصيب هلندو رهي ٿو. واقعي هنن جي ڳالهه سچ آهي، نه آئون سنهڻيءَ سان ملڻ جي لاءِ پير پيري هلي ويس ته مونکي هن ملاقات جو شرف حاصل ٿيو.''

سنو يار سنو واقعي تنهنجي محبت جو ته جوٽو ئي ڇا. تنهنجي محبت جيٽو ئي پوندو. جيڪي توکي سڄهيو اهو هن کي به.''

ڪيئن نه يار تڏهن ته چوندا آهن ته 'سچائي ڪا جادو سر چڙهه ڪر هئه'' چڱو يار هاڻي سمهي پئون. مون کي ننڊ هاڻ گهيري ورتو آهي. ت اجان گهڻا ڏينهن پيا آهن پوئي پيا ڪنداسين ڳالهيون.''

رڻ ڪتو اوڊي سمهي پيو.

سيڏي نه بهادر ۽ دورانديش آهي سنهڻي. منهنجي ملڻ جي لاءِ تن هلي آئي. اهو به وري رات جي اونده ۾، ڪنهن ڳالهه جي پرواهه جي بنان. ڇا هن کي ڊپ نه لڳو هوندو؟

عڙيون بهادر ۽ سورهيه عورتون جڳن بعد پيدا ٿينديون آهن. هڪ اها ي هئي جنهن پنهنجي عاشق، محبوب سان ملڻ جي لاءِ ڪاري رات ن پار ڪيا. ڪچي گهڙي جي ڀروسي پنهنجي زندگي داو تي لڳائي ڊي هئي. هڪ اها سسئي هئي جا ڄام پنهل لاءِ ڪشت ڪشالا ڪڍي ڏوريندي رهي. ۽ هڪ هيءَ هن زماني جي سنهڻي آهي جا منهنجي ني لاءِ بيتاب ۽ بيقرار رهندي آهي. ۽ ڳريون پريون سهندي آهي.

و ته خدا جو شڪر ٿيو ته آئون به هن سان ملڻ جي ارادي سان ويس نه جي دل ۾ ته هميشه جي لاءِ هڪ داغ رهي ويو هو. واقعي پيار ڪهڙي بوط شئي آهي. ڪمزور عورت کي به پاڻ جهڙو مضبوط بڻائي ڇڏي ٿي. ۽ جي تياڳ پاونا به ڏسڻ وٽان آهي. ڪتابن ۾ درج ڪرڻ جهڙي هن عورت ٿي ڪري به الٽو مونکي پئسا ڏنا. ڪيڏو نه خيال اٿس و. يا خدا تو سنهڻيءَ جي صدق ۽ منهنجي عشق کي سدائين سلامت سندس روپ رنگ حسن جي حفاظت ڪج. هوءَ اڃا ئي پنهنجي حسن جوبن ۽ جوانيءَ جون مُنڌُون ڏرتيءَ تي قبالبندي رهي.

ٽي جي سک ۽ سلامتي جي لاءِ دعائون گهرندي هن کي ڪڏهن ننڊ ٽي جنهن جي هن کي سڌ ئي نه رهي. هن سڄي ننڊ ۾ به سنهڻيءَ ن سان ڪيڏندي ڏٺو.

سڄي رات ستو هيو. هن اٿي هن سويل اٿي وهاڻ وڃهو، هنجن

پائي رهيو هجي. گلڻ هٿ هلائي هن کي الوداع ڪري رهيو

گلڻ آنسن کي رومال جي پلاند سان اگهندي هڪ ڊگهو شوڪارو

سنهڻي جنهن واٽ کان هلي هئي، ان واٽ تي به تي قدم هليو

پنهنجو ڪنڌ جهڪائي هن واٽ کي آداب عرض ڪيا. هن واٽ

کي ٻڪ ۾ ڀري پنهنجي ڇاتيءَ سان لاتي ۽ واپس پنهنجي ماڳ

ويو.

سنهڻيءَ جون پيار ڀريل ڏنل سوکڙيون هن کرزين ۾ رکيون. ۽ گ

مان ڇوڙي هن تي سوار ٿي ويو. گهوڙيءَ کي جيئن ئي کڙي هڻي

جڻ وقت جي تقاضا سمجهي ويئي هُئي تيئن ڊوڙندي هوا سان

ڪرڻ لڳي هئي. جنهن جي ڪنڌ ۾ ٻڌل گهنگهريون رات جي اڪ

حسين آياس ڪرائي رهيون هيون.

آخرڪار گلڻ اچي پنهنجي ماڳ پهتو. جتي الڻ اڃان ٽڪو

ننڊ ۾ سمهيو پيو هو ۽ کونگرا هڻي رهيو هيو. ڳانيون الڻ جي

وينيون اوٻاري رهيون هيون، جڻ ته هو الڻ جي چوڪيداري ڪ

هيون. جن جي ذميواري الڻ تي هئي سا هينئر ڳانيون نڀائي ره

گلڻ گهوڙيءَ مٿان سامان ۽ سنجهه هيٺ لاٿا. گهوڙيءَ کي ڪاٺ

ڪجهه ڏاڻو ڏنو. ۽ پاڻ ڪجهه دير آرامي ٿيڻ لاءِ کٽو وڇائي

ليٽي پيو.

”اوهو عاشق سائين پهچي آيو. ملاقات ٿي يا سڪل

واپس آيو آهين“ الڻ کي جاڳ ٿي پئي هن مسخري ڪندي چ

”ڪهڙيون پيو ڳالهيون ڪرين يار الڻ، دل اگر سچي هوندي

به شئي انسان کي روڪي نه سگهندي آهي. ملاقات پلا ڇو نه ٿي

”ڪهڙي رهي ملاقات؟“

”نه پڇ يار انهي ڳالهه جو. بس منهنجي خدا جي تعريف ٿو ڪ

ڪهڙي روپ جي مورتيءَ جي تخليق ڪئي آهي. ۽ موکي سندس

شرف بخشيو آهي.“

”چڱو چڱو هاڻي ڪجهه دير لاءِ آرامي ٿي هاڻي وقت وڃي

بچيو آهي. اڃان ڪاهيءَ منزل ڪرڻي اٿئون.“

”ها يار هاڻي ته منزلون پار ڪرڻ ۾ ئي مزا ڪاٽڻا آهن. بس

رهنداسين. آرين ڄڀان هلنداسين. يار هو به ته سچ چئي ويا هئا ت

Chapter 9

گلُڻ ڳانيون وٺي پرديس هليو ويو هو جنهن جي ڪري هاڻي هن کي دڪائي ئي واندڪائي هئي. هڪ ئي ڳالهه ته ڏوهٽي هئي جنهن کي ڻ ۾ پلا ڪيتري دير ۽ بن هٽن جون ڳانيون ڪٽڻيون هيون باقي پوءِ ته سڄو ڏينهن ڪو ڪم ئي نه هيو.

صبح جي سنهڻي اس هئي. ته به ايئان ٿورڙو ٿورڙو سيءُ هيو گلُڻ جي پيءُ چانهه ماني ڏيئي هو ٻهاري هٿ ڪري اڱڻ ۾ نڪري پيئي. سڄو سارو ڻ صاف ڪري اڇو اجرو ڪري ڇڏيائين. گهر جي اڳيان جهل طرف پسار ڏڙ وات کي به هُن اچ ٻهاري صاف ڪري ڇڏي هئي. جنهن مٿان هينئر ڪو به مٽيو ٿي تنهنجي پيرن جا نشان صاف پڇجي ٿي ويا. پوءِ اڱڻ ۾ ل نم جي لائي هڪ ٻيلهه پري آئي ۽ اچي هن جي مور ۾ ٽلائي. وري به اري ڪٽي گلُڻ جي شادي لاءِ ناهيل گهر ۾ داخل ٿي. گلُڻ پيءُ چانهن ناشتو ي ڪيڏانهن ٻاهر نڪري چڪو هو. هن سڄي گهر کي ٻهاري هڻي اڇو ڪري ڇڏيو.

گلُڻ جو گهر به ڪيڏو نه سنو هو- گول گول وڏو گهر. مٿان ڇڪن جو ڏيهي ، جنهن مٿان ڏيئن مان وٽيل نوڙي ڏنل هئي جنهن هڪ دڙائين جو آڪار ٻيار ڪري ورتو هو. منجهاران به ڏاڍو نفاست سان اڏيل هو.مٿان گولائي ي ڇت ٿانڪاري ۽ ڪرڙن جي تارن مان ناهيل هئي. جنهن جي وچ ۾ حيءُ جو به استعمال ڪيل هو. سڄيءَ ڀت کي سندس ماءُ چيڪڻ مٽيءَ سان ں لپي سندر بڻائي ڇڏيو هو. جنهن راڳي سيمينٽ ڪانڪريٽ کي به نو پئي، هي گهر ايئان هاڻي ئي تيار ڪرايو ويو هيو.

ائس ڪيترن ڏينهن کان هڪ وڏي مٽ ۾ پچايل چڪي مٽيءَ جو لپو و. هن ۾ ڳڏهن جي ڪٽيل ۽ ڇاٽيل لڏ ملائي ۽ هن کي برابر ڳوهيو. ۽ پوءِ گهر جي ڳڙکين ۽ سڄي پچندي تي ڇت ڇتڻ لائي ٻيهي رهي.

ٽري ۾ گلُڻ جو پيءُ به اچي سهڙيو. ''گلُڻ ماءُ هي ڇا پيئي ڪرين''

مٽيءَ ۾ هٿ ڇو پيئي وجهين ڪٿي بيمار ني پوندينءَ.

واندي آهيان، ڪو ڪم نه هاڻي اٿم ڪونهه، سوچيم نه پنهنجي پٺ هر ئي نه پٺ ڪيڏي سنڌاري ڇڏيانس. ڀوني پڄو نه ڇڪي ٿوندو ب ۾ لتيل سو ٿيندو.

ي تون هڪ ڀيرو هنن وٽ وڃي ته ڏس ته خبر نه پوي نه هو ڇا ٿو چوي.

ذوئي هڪ   ڳانءِ ڏڏي. سني چانهه ٺاهي. تيسين سج به انگ
رهيو هيو ۽ ڌرتيءَ تي چوطرف چهل پهل شروع ٿي رهي هئي.
الڻ پاڻ چانهه پيئي هن ڳلڻ کي به اٿاريو ڪيس مُنهن ڌوئڻ ـ
ڏنو. منهن ڌوئي ڳلڻ به مٽيءَ جي ناهيل مانگٽن وٽ ويهي رهيو
پيالي پري چسڪيون وٺڻ لڳو.
چانهه پاڻي بعد بنهي وري اڳيان هلڻ جا سانباها ڪيا. پند
کي هڪل ڪري ڪوڪار ۽ هڪ ريهاڙو ڪيو. سيئي ڳانيون پ
ويهون ۽ هنن پنيان هلڻ لڳيون.

ي رکي چڏيون هيون. هن لاٿي سندر پوتيون بہ گھرائي رکي چڏيون
ن. هڪ چانديءَ جي جھانجھر، مينا جڙيل منڊيون، بندا، جھومڪ بہ وني
چڏيا هئا.

”گلڻ پيءُ سنهڙي جي نہ ملي تہ منهنجي ورتل ڳهن زيورن ۾ تيز تازين
ٻا تيندو. هي مان ڪنهن کي پارائيبنديس.“

صبر ڪر سياڳي صبر، خدا سڀ سٺائي ڪندو. صبر چڱي شئي آهي.
ت يعقوب جي چنڊ جهڙي پُٽ يوسف کي جڏهن سندس ڀائرن گم ڪرائي
، هو تڏهن بہ هن روئيندي روئيندي چيو هو تہ ”فصبر جميلا“ تون ايڏي
چو ٿي ڪرين هٺ نہ تہ ٻئي ڪٿي. پنهنجو گلڻ پُٽ ڪنوارو ٿورڙو
ي ويندو.“

”اڙي ڀائي آهي ڪو گھر ۾“ ٻاهران اچي ڪنهن آواز ڏنو.

”ها ها چو نہ“ چوندي گلڻ پيءُ ٻاهران ڏنو تہ ڳوٺ جو ٽپالي اوتي تي
هو. جنهن جي هٿ ۾ ڪو ڪاغذ هو.

”ونو هي خط، توهان جي نالي آيو آهي. لڳي ٿو تہ گلڻ جو آهي.“

ٽپاليءَ خط ڏيندي چيو چو تہ ٽپالي گلڻ کي برابر جئن سڃاڻندو هو.

ها يار تنهنجي ڳالھہ سچي آهي. هي تہ منهنجي گلڻ پٽ جوئي خط
. ڏس نہ هن کي ٿورو گھڻو پڙهايو هئم جيڪو اڄ ڪم آيو. هن پنهنجو
و حال احوال لکيو هوندو.

خط ڏيئي ٽپالي هلڻ لڳو. هن کي روڪيندي گلڻ پيءَ چيو تہ ”اڙي ڀاءُ
تہ صحي، چا چانھہ بہ نہ پيئيندين. ايڏي ڪهڙي تڪڙ اٿو؟“

نہ ڀاءُ نہ الله توهان کي جهجهو ڏئي. اڃان پرپاسي واري ڳوٺ ۾ بہ
اٿم. ماڻهن جا خط جو آيا آهن. انهن کي پهچائڻا تہ پوندا نہ“ ٽپاليءَ
ري ويڪت ڪندي چيو.

نہ ادا تنهنجي مرضي باقي دير ڪانھہ لڳندي. مجبوري ڪڏهن ڳالھہ“
ڻ جي ماءُ بہ اچي سهڙي ”هاڻي ڪٿي ڪوليوس ۽ وڏي آواز سان پڙهو تہ
و اهي مُنهنجي پٽ.“

ا ها ٻُڌ“ چوندي هن خط وڏي آواز سان پڙهڻ شروع ڪيو.

نجي منڙي منڙي امڙ ۽ پيارا پيارا بابا
خوش باش جوڙ هجو.

ساون جهنگل جهڳٽن ۾ رهندي پنهنجي شڪل ڏٺاون، ڏوٻرن ماڻهن

ڳوٺ جا ناليوارا به تي ماڻهوءَ وٽي وڃڻ ۾ پيا ڪهڙو هرج آهي.''

گلڻ پيءُ گلڻ پُٽ کي سنهڻي نه ملندي ته شايد هو بي ڪنهن

کي پسند به نه ڪندو.''

''ويندس ته ضرور جنهن ۾ ڪو شڪ ناهي. پر قدرت جيڪو پاڻ

رچايو آهي. تنهن جي ڪري تي سگهي تو پاڻ کي هار ڪائٽي پوي

مائٽي نه به تي سگهي. ڏيءُ نوريءَ کي جيڪر خدا ڇمار ڏني هجي

ڏينهن ڏسڻ جو وارو شايد نه اچي ها. ڄاڻ به تي چڪو هو. ڏيءُ نوري

سپ نه ڪائي ها ۽ هوءَ پنهنجي جان نه وڃائي ها' ته ڪائي ڳالهه ڪ

ويچاري ڪيڏي نه تڪليف ۾ پئجي ويئي هئي. ڦتڪي ڦتڪي

مري ويئي. ڪنهن ڊاڪٽر تائين ڪيس پهچائي نه سگهياسين.

گهڻا حيلا حوالا هلاياسون ڪڪڙ جو ٻچو به ڪوهي ڦٽ مٿي رکيوس

بي سود. نوريءَ کي ته لامحدود سفر تي وڃڻو هيو سو هوءَ هلي نڪ

گلڻ ماءُ جي صلاح جو جواب ڏيندي ڏيندي هو ماضيءَ ۾ گ

ماضيءَ کي ياد ڪري هن جي اکين مان آنسون لڙي پيا.

''اڙي تون ته پراڻين ڳالهين کي ياد ڪرائي منهنجي دل جي

به چڪائي وڌو. نوري کي ياد ڪري منهنجي ڦٽن تي لوڻ ڇا ج

برڪين.ڏيءُ نوري جيڪر جيئري هجي ها ته هي ڏينهن پيا ڇو ڏ

ته پوءِ ته ڪا ڳالهه ئي ڪانه هئي. ڪو سوال ڪونه هو. نوريءَ

(بدي) ۾ ته هنن سنهڻي گلڻ جي لائي ڏيڻ جو قبوليو به هو. پر ها

هاڻي ته گلڻ ماءُ مونکي اهو ڪم مشڪل پيو ٿو لڳي. هاڻي

ڪاڪو چوندو ته اسان سنهڻي توهان کي بنان بدلي جي ڏيئي ڏ

پوءِ سندس ياءُ جو ڇا ٿيندو. هن کي ڪٿان پرڻائينداسين. پاڻ

ڇوڪري آهي ڪونهه، هنن کي بدلي ۾ ڇا ڏينداسون.''

''گلڻ پئيءَ اهو ته جيڪو ٿيو سو. پر گلڻ ۽ سنهڻيءَ جي مائ

ڪجهه ڪرڻو ئي پوندو. نه ته ٻئي خدا نه خواسته جان ڏيئي ڏين

پاڻ ڪنهن کي منهن ڏيکارڻ جي لائق به نه رهنداسين.''

''گلڻ ماءُ انهي ڳالهه جو مونکي به رات ڏينهن اونو آهي آئون

وٽ ويندس پر اهو ڪم ٿي وڃڻ. آهي مشڪل.''

گلڻ جي ماءُ گلڻ جي شاديءَ جون سيئي تياريون مڪمل ڪ

ٿيون هن جي ٽيڻ واري ڪنوار لاءِ هن ڏاڍيون سٺيون ڪنجري

ٿس هينئر يادن وچان پاڳل ٿي رهي هئي.
ڏنئي منهنجي پٽ هوئن تہ ڪڏهن منهن مان بہ نہ ڳالهايو آهي پر
هينئر هن خط ۾ اشارو ڪيو اٿس. هاڻي تہ مان چوان ٿي تہ ڪجهہ
ڪرڻو ئي پوندو. اڄ رات جو ئي هنن ڪان ٿي اچ.''
ٿس وري پنهنجي پٽ جي شاديءَ جي باري ۾ چنتا ويڪت ڪندي

اڙي ويندس. ضرور ويندس. پر مينهن تہ ٿيڻ ڏي، ڳلڻ ۽ مال کي ماڳ
وڃڻ تہ ڏي.''
مونکي لڳي ٿو تہ تنهنجي آسري تہ منهنجو پُٽ ڪٿي ڪنوارو نہ رهجي
'' چوندي هوءَ مُنهن ڦٽائي گهر کان ٻاهر هلي ويئي ۽ گهڙو کڻي کوهہ
ڻي ڀرڻ جي لائي هلي نڪتي.
نوٽس اتي ئي کٽ تي پير ڊگها ڪري ليٽي پيو.
ماسي نوران ڪيئن آهين. گهڙو ڏي تہ ڀري ڏيانو.'' سلمان ۽ سنهڻي
ماهيڙيون کوهہ تان پاڻي ڀري رهيو هيون. ڳلڻ جي ماءُ ماسي نوران کي
ب بنهي هڪ آواز ۾ چيو.
ٽ شڪر آهي مالڪ جون مهربانيون آهن مونکي وري ڪهڙو ڏک.''
ي نوران گهڙو مٿي تان لاهي سنهڻيءَ جي گهڙن سان گڏ رکيو.
س ماسي ٿل سدائين بهار هجو. تون ڏکيائي ٿيندينءَ تہ وري ٻئي بہ
ڪي ڏک پهچندو.'' سلمان سنهڻيءَ ڏانهن آڏيءَ اک سان نهاريندي
ٿن هلڪي مسخري ڪئي.
ڪيئن نہ پٽ!. ماسي ڏکي تہ پاڻ بہ ڏکيائيون. هن ۾ ڪهڙي نوائي جي
آهي. ماسي نوران ويچاري آهي بہ ڪهڙي پرڪاڃي. ڳوٺ ۾ ڪنهن
ڪا تڪليف پهچندي آهي تہ ماسي اڳهاڙين پيرين اتي پهچي
آهي. هن دور ۾ اڄ ڪير ٿو ڪنهن کي پڇي. ماسيءَ جهڙيون مايون
ئي ملنديون. سلمان مٿي ٻڌائڻا اهي ئي تہ نسوارت ڪم آهن.
ڪم ايندا آهن. پاڻ جهڙن جو تہ الاجي ڪهڙو حال ٿيندو.''
هڻي چڏ انهن ڳالهين تي، ماسي نوران کي پهرين گهڙو ڀري ڏي
يون ڳالهيون. پاڻ نہ والديون آهيون پوئي وڃيون ڀرينديونسين ڏس
اڳائي وڏي وڃي آهي.''
نوهان ئي پاڻي گهرجي بہ ڪينرو. روز پنهنجو گهرو گهر تان

مالن، ڳوٺ جي ڳهتين جي يادن جا مينهن روز منهنجي من تي
وچن. انشاءِ الله جيئن يادن جا مينهن وسندا رهن تا تيئن اهو
ايندو، مولا مهر ڪندو ۽ بادل منهنجي بنيءَ جي ماڪ پنل متيءَ
هن کي جل ٿل ڪري ڇڏيندا. بس پوءِ ته مان به گهر موٽي ايندس
آنند منگل ٿي ويندو. پنهنجون پٽاريون ڳانيون سُنا سنهڙا ڳاهه پ
پيءُ متارڙيون ٿينديون. هت ڳاهه پاڻيءَ جي ڪائي ڪمي ڪا
وڪڻندو آهيا. ڳذر بسر سنو پيو ٿو هلي پهرين تاريخ تي ڪير جا پ
تڏهن توهان کي به ڪجهه پئسا مني آرڊر ذريعي موڪليندس.
فڪر نه ڪجو. بس نمازون پڙهي روز منهنجي لاءِ دعائون ڪندا
ته ماءُ پيءُ جون دعائون اولاد لاءِ ڪافي اسرڪارڪ نوڙنديون آ
۽ ها هڪ ڳالهه جا مونکي لکڻ به گهرجي ۽ نه به. اها هيءَ ته توهان
سنگ واري ڳالهه اڳتي هلائي يا نه؟

امان تنهنجي ياد ڏاڍي ستائيندي اٿم. تنهنجي هٿن جي م
هاٿي ڪاڻ لاءِ نه ملندي اٿم. ته به تنهنجي هٿن سان ڪارايل م
جو سواد اڃان جيڀ تي قائم آهي. جنهن جو ڪارڻ ممتا ۽ محبت
بابا توهان به پنهنجي طبيعت جو خيال رکجو. هيڏانهن ه
رُلجو منهنجي باري ۾ پئسن بئسن جي ڪائي چنتا نه ڪجو. خط
ضرور ڏجو.

توهان جو
ڳ

پُٽ جي پتر کي بڌي ماڻس جي من کي راحت اچي ويئي.
ڪان خط ورتو ۽ پيار ۽ پابوهه مان هن کي ڏسڻ لڳي.
”توکي ڪهڙو ڪجهه پڙهندي اچي ٿو. خط کي وٺي ڇا ڪن
”پڙهندي نٿو اچي ته ڇا ٿيو منهنجي پت جي هٿان لکيل ا
ڏسي سگهان ٿي يا نه.“
ماڻس خط هٿ ۾ ڪڻندي پهرين هن کي اکين تي رکيو ۽ پو
چميو.
”آها هن خط مان نه مونکي سنهنجي ڳلابي ڳلڻ جي خوشب
آهي. ڏنو نه منهنجو پٽڙو ڪيڏو نه ماءُ پيءُ جو فرمانبردار آه
ڪجهه ٿانئيڪو لنو ٽرت ئي خط اماڻيو اٿس. پت ته هتڙا هو

’’مون ويچاريءَ کي بہ وري ڪير خط لکندو. منهنجو هن جهان ۾ آهي بہ
ڪير.‘‘ هوءَ ڪجهہ اداس ٿي ويئي. هن کي گلڻ جي ياد شدت سان اچڻ
لڳي.
’ها ها مونکي خبر آهي تہ تنهنجو هن جهان ۾ ڪوئي ڪونهي.
...هو....جنهن سان سڄي رات رهاڻ جو رچائي هئي. هو ڀلا ڪنهن جو
هو؟‘‘ سلمان هن جي درد کي مسخري ۾ کپائيندي کل ڪئي.‘
’’سلمان انهي جو ڇا ٿو ڇئي سگهجي. هو منهنجو ٿي بہ سگهي ٿو ۽ نہ بہ.
دل ئي دل ۾ تہ اسان هڪ ٻئي جا آهيون. اسان کي دنيا جي ڪا طاقت ناهي جدا
ڪري سگهي. پر هن بي لغام سماج کي ڪير منهن ڏيندو سماج تہ نهيو،
گلڻ گولي مٿي سماج کي ۽ پر منهنجي چاچي کي ڀلا ڪير سمجهائيندو؟‘‘
هن جون اکيون آليون ٿي پيئون، هُن پنهنجي رئي جي پلو سان اکيون
اگهيون. ’’سلمان منهنجو تہ جيڪو ٿيندو سو خدا ڪري هن سال مينهن سنو
پوي تہ تنهنجو تہ ٺئہ آهي نہ؟‘‘
’’منهنجو تہ ٺيڪ آهي. ٺئہ ئي آهي. پر جيستائين تنهنجو ڪو ٻلو نہ
ٿي تيستائين مونکي ڀلا ڪيئن مزو ايندو.‘‘
’’اڙي تون تہ ڪا چري ٿي ڏسجين، منهنجو ڇا آهي جيڪي ٿيندو سو،
تون سُکي ٿئين تہ بس.‘‘
’’ڪڙي پيئي ڳالهہ ڪرين سنهٽي. گلڻ جي گيتن جي جهونگار بنان تہ
مون لاءِ ڪڙو نہ خالي خالي پيو لڳي. گلڻ هيو تڏهن ڪڙو نہ سُنو پيو لڳندو
هو. هن جون گانيون هٿ وينيون هونديون هيون ۽ هو ڪنهن ٻير جي ڇانو ۾
ويهي ڪافيون پيو ڳائيندو هو ۽ توکي تہ ڪڙو نہ آڏين نظرن سان نهاريندو
هو هو.‘‘
’’سچ پيئي چوين سلمان اهو سڀ هاڻي ماضي بڻجي چڪو آهي. هن سال
جيڪ پيرو بہ مينهن وسڻ جي مهر نہ ڪئي، نہ تہ شايد هنن کي وطن ڇڏي وڃڻ
جي ضرورت نہ پوي ها.‘‘
’ها سنهٽي هن سال ماڻهن مينهن نمازون بہ ڪافي پڙهيون هيون، پر شايد
انهي انسانن جي دل ۾ سچائي نہ رهي آهي خدا هنن جي هڪ بہ نہ ٻڌي.
مان ڪان مون ٻڌو آهي تہ الله پاڪ اگر ڪنهن تي راضي ٿيندو آهي تہ بارش
وسائيندو آهي ۽ ناراض ٿيندو آهي تہ ان قوم تي ڏڪار مسلط ڪري ڇڏيندو
آهي.‘‘

باهران پاڻياريءَ تي رکي ڇڏجو ته اسين پاڻهين پري ايندءسين
’’نه پٽ نه شل جيئنديون رهو. جيستائينءَ هي هٿ پير هلن پيا
ڇو ڪنهن جو محتاج ٿجي. ڪنهن کي ڇو تڪليف ڏجي. گهلين
زندگيءَ جو گاڏو جيسين گهيلبو.‘‘
ماسي نوران هڪ سچار مائي هئي. هوءَ هِن عمر ۾ به هر ڪم پنه
سان ڪري وٺندي هئي.
’’اڙي امان توهان کي هڪ ڳالهه ته ڇوندي پلجي وئيس. ٻڌو اٿ
گلوءَ جو خط آيو آهي. توهين ٻئي ڄڻيون اچجو مونکي ذرا ور
پُٽ جو خط پڙهي ڏجو.‘‘ ماسي نوران خوش ٿيندي چيو.
’’ڇا ماسي سچ پئي چئين.‘‘ سنهڻيءَ گلڻ جو نالو ٻڌندي
پڇيو.
وري پنهنجي پاڻ تي قابو پائيندي چيو ’’ها ماسي ضرور ايند
ماسي سنهڻيءَ کي ڏاڍو سنو پڙهندي ايندو آهي. سنهڻي خط
ڏيندي. جنهن کي پاڻ ٽيپ ۾ ريڪارڊ ڪري وٺنداسين.‘‘ چو
سنهڻي طرف آڏي نظر سان ڏٺو.
’’ها ها ڇو نه ماسي، توهان کي خط نه پڙهي ڏيندس ته ٻئي
وري پڙهي ڏيندس. ريڪارڊ ڪرڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي
پيرا چونديءَ مان پڙهندس. هين ماسي.‘‘
’’هاءُ پٽ هاءُ ته اڄ شام جو وقت مليوَ ته اچجو اڄ گهر ۾ به
ماسيءَ کين گهر اچڻ جي پارت ڪندي چيو.
سنهڻي ۽ سلمان هڪ ٻئي کي اکين سان اشارا ڪري شام جو
گهر وڃڻ جو طئه ڪيو. ماسي نوران پنهنجو موالتو مٿي تي رکيو
جي لائي تيار ٿي سنهڻيءَ گهڙو کڻي ماسيءَ جي مٿي تي رکيو
کڻي گهر هلڻ لڳي.
سلمان گلڻ کيڏو نه محبتي ماڻهو آهي. ڏس نه هو ڪتني اپا
به مڏ ٿيو هوندو ۽ خط به لکي ڇڏيو اٿس.
سنهڻيءَ وري گلڻ جي ذڪر کي جاري رکڻ چاهيو. ڇو جو ح
نالي مان ئي مناس ملي رهي هئي.
’’اڙي مان ته ڇوان ٿي ته توکي به نه ڪو خط لکي ڇڏيو
سلمان کي مستي سجهي.

''نہ پتڙا تنھنجي چاچيءَ کي وري ڪيڏانھن وني وڃانو. ھن جي ھيڏي
ي عمر تي ھُن ايان شھر جو مُنھن نہ ڏنو آھي. بس يا ڳاڏيءَ ۾ بہ ڪڏھن
چڙھي آھي ۽ جي ڳاڏيءَ ۾ چڙھندي آھي تہ ھن کي چڪر ھلندا آھن ھن
قيري ٿيندي آھي. الٽيون بہ ٿينديون اٿس، منھنجو ويچار آھي تہ
اڪيلو ئي تي ايندس.
''چاءِ چاچا اھو سنو پيا ڪيو. ويچارن کي وطن جي سڪ ستائيندي
ندي.''
'پت وطن پلا ڪنھن کان ڪيئن ٿو وسري سگھي، تڏھن تہ شاھ صاحب چيو
ي تہ سڄڻ ۽ ساٿيھ ڪنھن اٿاسيءَ وسرن.
ھيف تني ھوءِ وطن جن وساريو.'
وات ھلندي ڳلڻ جي پيءُ سان ڳالھيون ڪندي سلمان جي گھر جي
ٽيءَ وٽ اچي پھتيون. سلمان ھنن کان موڪلائيندي پنھنجي گھر ڏانھن
ي، سنھٽي بہ پنھنجي گھر طرف ھلي ويئي.
ھن پاٽيءَ جي ٿانون کي گھر جي ٻاھران پاٽياريءَ تي رکيو. ۽ گھر جا
ا ٿانو ڌوئڻ جي لاءِ ٻاھر ڪڍڻ لڳي. ۽ ويھي ھڪ ھڪ ٿانو ھٿ ۾ ڪٺي
، سان ملڻ لڳي.
''سنھٽي ذرا ڪٽڪ جي اتي جو ڪٽورو اڏارو ڏي ۽ ٿورڙي ڪنڊ بہ. ياءَ
ڪان تان ونڻ ويو آھي پر الاجي ايان پو نہ موٽيو آھي.''
سلمان ھينئر ئي تہ توکان جند ڇڏائي اٿم وري بہ تون.....''
سنھٽي يوڳ ڪيو.
ڇا ڪيان ادي ڪم تي پوندو آھي تہ اچٹو ئي پوندو آھي. پوئي توکي
، سُنو لڳي يا منو.''
''نہ نہ ادي ھن ۾ وري مني ڇا جي. ھي تہ مان ائين ئي مسخري پيئي
ڪريانو. تون ڪٽي روز موں وٽ ايندي آھين. اھو تہ شڪر ٿيو جو اتو
جيڪو تون منھنجي در ناٿس ھلي آئي آھين. ونِي وڃ جيترو گھرجيو.
ن اتو وني ھلي تي وڃي.''
'مٺا ھي ڪانڱ بہ ڏڪار ۾ جٺا ئي پيا آھن، ڪو ٿانو ئي رھڻ نہ پيا
ھڏو...مٺا شل مرو.....''
سنھٽيءَ ڪانڱن کي ٿانون جي وچ ۾ ٻنل ڏسي ڪاوڙجندي چيو سلمان
اتو ۽ ڪنڊ اڏارا ڏيئي وري ھوءَ ٿانو ڌوئڻ جي لاءِ وھي رھي.

''الله ڪري شل هن سال مينهن پوي، نه ته پوئي ته خدا ڄاڻي ڇا ٿيـ
''نه نه هن سال ته مينهن جام پوندو. تنهنجي ۽ منهنجي شادي
رب مينهن ته ضرور وسائيندو.''
''ها ها هاڻي هلو هلڻ جي ڪجي. دير پيئي ٿي ٿئي. گهر وا
نهاريندا هوندا.''
''ها ها هاڻي هلون ٿيون. پر بيهجانءِ. هو ڏس نه بير ۾ بيرَ ڪهڙا
سُنا پڪا آهن. ٿورڙا پٽي اچانو.''
''هاڻي ڇڏ ڪٽي بيرن کي اڃان ماسي نوران جي گهر خط پڙهڻ جـ
به ويٺو آهي.''
''وينديونسين، گهر ته ڪو ڪم آهي ئي ڪونهه. ڳانين جي هلي و
ته هاڻي واندڪائي ئي واندڪائي آهي. ڪاڻو پيئڻو ۽ بس. من مـ
پرت پريون، نه ته وينيون گهمون ڦرون.''
بئي پاڻيءَ جون پريل ٻيلهون مٿي تي رکي گهر ڏانهن هلڻ
ڳالهيون ڪندي ويئون پئي ته سامهون ٻُلڻ جو پيءُ پئي آ
'' اچو چاچا ڪيئن آهيو؟ چاڪ ته آهيو؟ طبعيت ڪيئن آهي''
پليڪار ڪندي چيو.
''پُٽ مالڪ جي مهرباني لڳي پيئي آهي. پيو وقت وڃي.''
''چاچا ڪيئن نيڪ ته آهيو.'' سنهڻيءَ به شرمائيندي پُڇيو.
''نيڪ آهيون منهنجا ٻچڙا نيڪ،توهين بئي ڪيئن آهيو.''
''چاچا اسان ته بلڪل نيڪ آهيون اسان کي وري ڇا ٿيندو. هاڻي ته
آهيون، روٽي پاڻي ناهڻ کان علاوه ٻيو ڪم به ڪهڙو آهي. بس ڪڏ
جي لاءِ ڪانيون ڪرڻ جي لائي وينديون آهيون، ٻي ته لهر لڳي پيئي
بس ٻچا شل خوش سلامت هجو. هن دنيا مان ٻيو ڪٽي به ڇا وڃ
''ها چاچا توهان جي ڳالهه سچي آهي. سلمان چيو.''
''چاچا ٻُلڻ ۽ الڻ کي ملڻ ڪڏهن ويندا؟''
پُٽ ويچاريان ته مان به پيو ٿو، پر نڪرڻ ٿئي ڪونهه ٿو. تو
چاچي آهي اڪيلي ۽ وري ڪجهه بيماري به رهي ٿي.
''چاچا هاڻي ته بسين ڳاڏين جون ڏاڍيون سهوليتون ٿي ويئيون آ
وڃڻ ۾ ڪائي تڪليف نه ٿيندي آهي. مان ته چوان ٿي ته چاچيءَ
ونندا وڃجو هوءَ به ويچاري ملي اچي ٻُلڻ سان.''

بخ آهي. هن گهڙيءَ چند بہ پورب پار کان پنهنجي جوڀن جوانيءَ جا
ن پسائيندو. چڻ سج کي چوندو تہ چٽين يار چٽين هاڻي ڌرتيءَ کي روشن
ڻ جي منهنجي ذميواري آهي. هاڻي تنهنجي ڊوٽي مان نپائيندس.
گوٺ جي اندر موت جي مُنهن مان اجان تائين بچيل رڌون پڪريون پنهنجن
ن ۾ پهچي آيون آهين. جن جي حالت ڏا سُني ڪانهي هنن جي چمن
، هڏن جا سنگهرا صاف ڏسجي رهيا آهن. مال نت موت جي پاڇي هيٺ
و آهي نہ ڄاڻ ڪن گهڙي ڪنهن تي موت اچي ڪڙڪي. ننڍڙا ننڍڙا قرڙا
ار جي شدت کان بي خبر ڪڏ ڪارون ڪري رهيا آهن. ننڍڙا ننڍڙا ٻارڙا
ن سان گڏ کيڏي ڪڏي رهيا آهن. اهو سڀ مان پنهنجي ٿلهي تي ويهي
ي رهي آهيان.
پُٽ تون بہ ڪم ڪارين ۾ هيڏانهن هوڏانهن ڊوڙي رهيو آهين. ڳاين کي
ب رهيو آهين ڳانين کي ڏوهي رهيو آهين اهڙا منظر اکين ۾ خود بخود
ئجي رهيا آهن ۽ تنهنجي يادن جي فلم منهنجي من اندر تيزيءَ سان
مي رهي آهي ۽ توکي منهنجي من جي پردي تي مختلف ادائن ۾ ڏيکاري
ب آهي.
ٺٽين بہ چنيءَ ۾ توکي بي تي ڏينهن لائي اچڻ جو لکيو آهي مان بہ
و تي تون ضرور اچج. ۽ پنهنجي سڪايل ماءُ کي درشن ڏيئي وڃج. پُٽ تو
ن سڀ سُڃون سُڃون پيو ٿو لڳي. پٽ هيءَ سُڃ شام ويل تہ ڪاٽڻ ايندي
ب تون جي هڪ ڦيرو اچين، تہ دل جي دکن دردن جي ڏي وٺ ڪيون. ۽ ماءُ
جي نينهن کي نئون ڪيون.
پنهنجي منڙين ڳانين جي مٿي تان منهنجي طرفان پيار ڀريو. هٿ
بتانءَ ۽ کين سو سو ساءُ چئجانءِ.
س ڀيو چا لکانو، ٿل جوڙئين جوڙ هجين.
لکندڙ تنهنجي مومل ماءُ
لنڌ هن خط کي ور ور ڏيئي جيئن جيئن تي پڙهيو تيئن تيئن يادن وچان
ني رهيو هو. بي ڳالهہ تہ هي خط سنهٽيءَ جي هٿان لکايل هو. ڪهڙو نہ
خط هو. ڪيڏي نہ هن ماحول جي سٺي عڪاسي ڪئي هئي. سنهٽي سواءِ
۾ ٻيو لکڻ بہ ڪنهن کي ايندو آهي؟
خط ٻاي امان لکرايو آهي پر هن سنهٽيءَ پنهنجي جذبن جي اثر جو
ڏنو آهي. سنهٽيءَ کان سوائي ٻيو ٻا! هڙو لکي نہ ڪير ٿو سگهي.

Chapter 10

وطن ڇڏيندي اڄ گلڻ کي ڪافي مهنا گذري چڪا آهن. ڳانين کي
بڌڻ وارو ڪم پورو ٿي چڪو هو. هو هينئر ڪجهه واندو هو. هن رئڊيو
وڊو ۽ ٿورڙي پنڌ تي بيٺل انب جي هڪ زمين تي ليٽيل ٽڙ تي ويهي
۽ رئڊيو چالو ڪيو. هاڻي رئڊئي جي هن بي جان ڪوکي مان انسانن ۽
جا آواز هوا ۾ بکري رهيا هئا. هن ٿورڙو بينڊ کي گهمايو ته رئڊئي جو
اچي حيدرآباد اسٽيشن پڪڙيو. جنهن ۾ ميزبان چئي رهيو هو ته
اوهان جيوڻي بائي جي مڌر آواز ۾ هڪ ڪافي سماعت فرمائيندا.''

اهو ٻڌندي ئي گلڻ رئڊئي جو واليوم فل ڪري ڇڏيو. ٿوري دير ۾
بائي جو سندر آواز هوا ۾ گهولجي رهيو هو.

''عمر اباڻا الائي ڇو نه آيا ها....

آهاها....واهه! ڇا ته ڪافي هلائي اٿن. هي ته ڪافي منهنجي سو
ترجماني پيئي ٿي ڪري. هڪ ته جيوڻي بائي ٻي وري سُر ماروي
ٽيون پرديس. ڇا ته سوز ۽ ساز آهي هن ڪافيءَ ۾.

هو هينئر وطن جي يادن ۾ ڪوهجي ويو هو. جنهن ۾ ڪافيءَ وري
۾ گهيءَ جو ڪم ڪري رهي هئي. هن جي حالت هينئر مارويءَ وار
هئي. هن جي ڳانين کي ڳاهه پاڻيءَ جي ڪمي ڪانهه هئي، هن جو
هو. هاڻي هنن تي ڪجهه ماس مٿي به اچي رهيا هئا. هن ڏور ڪا
ڳانين جا ڳابا نينگ ٽپا ڏيئي نچي ڪڏي رهيا هئا. گلڻ کي وطن
مارويءَ جيان اٿندي وهندي ستائي رهي هئي. روئاري رهي هئي
وطن جو وڇوڙو ان ۾ به وري ڪنهن محبت ڀري منڙي ماڻهوءَ جي
عرڪ گذجي تڌهن ته ڇوڙوئي ڇا. هو وطن کي ياد ڪندي اداس ٿي
هن کي ڪجهه نه پئي سُجهيو، هن وري پنهنجي کيسي مان خ
جيڪو اڄ صبح جوئي هن کي مليو هو. ماڻس جو خط ڪڏي پڙهڻ
خط جيڪو ماڻس سنهڻي کان لکرايو هو.

منهنجي اکين جانور منهنجي دل جا سرور گلڻ سنجها ڻاڻو آ
پکي پرندا پنهنجن آکيرن اجهن ڏانهن اڏندي موٽي رهيا آهن. سج
ٻاڻا ڪي رتي گولي ۾ تبديل ڪري لمبن لمبن ياجن کي ڦڻائيند
سمنڊ ۾ ٻوڙڻ جي ڪوشش ڪري رهيو آهي. اڄ سڄو ڏينهن ڏوڙ
اڏري آهي. هاڻي ڪجهه راحت تي آهي. اڄ چنڊ جي به شايد

''نہ پٽ نہ تون هينئر ئي سرحائي وٺ، توکي وچٽو ئي پوندو. نہ تہ
ٿڌين مون سان وڙهي پوندي. عيد بہ اوڏي آهي. هن لائي تون وڃ. بہ ٽي
ٻنهن جي لائي گهمي ڦري اچ.''
''چڱو بابا تہ مان اڄ ئي ٿو نڪري وڃانو. اتو گوهي ورتو اٿم بہ مانيون ئي
ڪٽيون اٿم. ٻوڙ تہ الڻ پاڻهين پيو رڌيندو.''
''ها پٽ جلدي ڪر، بس نہ نڪري وڃيئي. تون اڄ ئي نڪري ويندين
ڏهن سياڻي گهر پهچي سگهندين. ابا بہ ڏينهن تہ رستي ۾ ئي گذري ويڃن
''.
گلڻ هڪ اڌ ماني کير سان کادي. مٿان هڪ پيالي وري کير جي پيتي.
ٻيڙا ٿيلهيءَ مان ڪڍي پائي بس اسٽاپ ڏانهن هلي نڪتو. جيڪو هتان
ن ڪافي دور هيو.
ماسي نوران جي لائي تہ جڻ اڄ بہ بہ چنڊ ڏسجڻا هيا. هڪ عيد جو چنڊ ۽
و چنڊ هو گلڻ. هوءَ رات کان ئي ڏاڍي خوش هئي. هن صبح جو سويل اٿي
جو گهر ۽ اڱڻ ٻهاري صاف ڪري اڇو اجرو ڪري ڇڏيو هو.
''هينئر ئي ايندڙ بس ۾ منهنجو گلڻ پٽ ايندو.'' سوچيندي هوءَ جلدي
لدي ماني پچائڻ لائي ويهي رهي.
ايان تہ هن هڪ بہ مانيون مڏ گهڙيون تہ بس بہ اچي پُهتي. ٻوٽ جي
رڙن گلڻ کي بس مان لهندو ڏسي ماما گلڻ آيو، ماما گلڻ آيو'' جهڙو شور
ڙ لڳا ۽ بس اسٽيشن ڏانهن ڊوڙڻ لڳا.
مائس بہ روٽي دانگيءَ مان ڪڍي. بچيل اٽو ڍڪي ٻارن جي پويان ڇرين
ان ڊوڙڻ لڳي. هوءَ هينئر پنهنجا سمورا درد ۽ ڏڀڻ کي بہ ڀُلجي چڪي
ي.
گلڻ بہ ماءُ کي ڏسي ڊڪ پائي مائس جي اڳيان آيو.
بلي ڪري آيو جيءَ ڪري آيو منهنجو گلڻ پٽ، چوندي هن پنهنجا
هٿ گلڻ جي مٿي تي رکيا ۽ هن جي نراڙ تي بہ چميون ڏنيون. خوشيءَ
ن هن جي اکين مان لڙڪ لڙي پيا. جيڪي وري گلڻ جي مٿي تي ڪرنا.
جون بہ اکيون آليون ٿي پييون. ٿوري دير لائي ٻئي ڪجهہ نہ ڳالهائي
سگها. آخر مائس خاموشيءَ کي ٽوڙي چيو ''صدقي وڃانءِ منهنجا ٻچڙا
ٺن ٺيڪ تہ آهينءَ؟''
''امان منهنجون دعائون ئڏ هيون، رب جي مهرباني آ بلڪل ٺيڪ آهيان

بابا سائين اچڻ وارا هيا پر اڃان ڇو ڪين آيا. اڄ ڪلهه اچي و
اچي وڃن ته سُٺو. هاڻي سَنو ڪونهه ٿو ٿئي، وڃان به چار ڏينهن گهن
ڦري اچان ۽ دلبر سنهڻيءَ سان به گڏجي اچان.
ڳلڻ يادن ۾ ايڏو ته کوهجي ويو جو هينئر ريڊيو ۾ ڇا هلي ر
تنهن جي به کيس سُڌ نه هئي. اهو ڪافين وارو پروگرام ڪڏهن پو
تنهنجي به کيس سڌ سار نه رهي.
به مانيون ته پچائي ونان. ڪير سان ڪائي ونندس. بوڙ اڄ ڪونهه
هو سوچيندي اٿيو، ۽ انب هينان پيل سنهيون سنهيون ڪانيون
ازي هو ماڻهو ڪير پيو ٿو اچي آهي ته اسان جي علائقي جو.
مٿان ته هو بلڪل بنيءَ جو ماڻهون پيو ٿو لڳي. ڏور ڪان ايندڙ
ڏسي ڳلڻ سوچيو.
ايندڙ ماڻهو اڃان ڪافي ڏور هيو.
”ازي ڳلڻ هو ڏس پنهنجي ملڪ جو ڪو ماڻهو پيو اچي، الله
ته تو وارو پيءُ آهي.
الڻ جي نظر به هُن تي پيئي ۽ هن پريان ڪان رڙ ڪندي چيو.
”ها يار ڏسان ته مان به پيو، ڇاڵ واري لوڏ ته بابا جي پيئي تي
ڳلڻ ڪانين جا ٽڪر جهوري چلهه ۾ وڌا ۽ جواب ڏنو.
هاڻي هو ماڻهو بلڪل اوڏو اچي پهتو هو. هو ڳلڻ جو پيءُ ئي
خوشيءَ خوشيءَ مان پٺهنس ڪي پليڪار چوندي هٿ ملايو. هو پاڻ
ڳلاس پري آيو، پٺهنس کي ڏيندي گهر جو حال احوال پڇيو. سپ
امڙ جون خبرون چارون پڇيون.
”پُٽ، سپ ڪجهه نيڪ ٺاڪ آهي. سيئي برابر آهن توهين ڪ
” بابا اسين ته چاڪ نمرا آهيون، خوش باش آهيون. مونکي ته ت
امان جي چنتا پيئي ستائيندي هئي. هاڻي دل جائي تي اٿم.“
”پُٽ ان ۾ فڪر ڪرڻ جي ڪهڙي ڳالهه آهي. اسين ته ڳوٺ ۾
ماڻهين جي طبعيت بلڪل سُني آهي هوءَ توکي ڏاڍو ساريندي ر
روز منهنجو مٿو کائيندي هئي ۽ مونکي چوندي هئي ته ”تون ڳل
نئو وڃين، ڳلڻ ڏانهن وڃ ته هو به ٻي ڏينهن گهر اچي.“
”نه بابا نه هاڻي منهنجي وڃڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي. منه
سمورا بار هلڪا ٿي ويا آهن.“

ڏي ڏسي رهيو هو تہ گهڙي ۾ آوازي کي، ڪنهن ٽاڻي تلاءُ ۾ بيٺل
ٻيرن ڏي نظر پئي ويئي تہ ڪن پل ۾ کوهہ جي اندر، ڇو تہ هو بلڪل
ٽي ئي بيٺو هيو. گلڻ کي کوهہ مٿي بيٺل ڏسي هڪ ڪبوتري ڊپ وچان
ڦڙڦڙائي کوهہ مان نڪري اڏي ۽ وڃي انب جي هڪ ٽاريءَ تي ويهي
هتان کان گلڻ ڏي ڏسي رهي هئي ڄڻ هن کي ڊپ هيو تہ متان گلڻ
آنن کي ڪو نقصان پهچائي.
ڏنو تہ بہ اڇا آنا ٺورڙن ڪکن جي مٿان پيا هئا. هن کوهہ منجهان نظر
ائي تلاءُ مان نڪرندڙ وات ڏانهن نهاريو تہ هن جي دل جي ڌڙڪن وڌي
ڇو تہ هتان بہ سلمان ۽ سنهڻيءَ جهڙيون بہ ڪبوتريون هيڏانهن ئي
هيون هيون. جن مان سنهڻيءَ نالي ڪبوتري جي حالت تہ ڏسڻ وٽان

جي پر مان لنگهيندي سلمان ''ادا گلڻ پلي ڪري آئين.'' چئي
ڏنو. سنهڻي ڇوي تہ ڇا ڇوي. هن جي مُنهن مان ڪوبہ اکر نہ نڪري
. گلڻ سلمان جي پليڪار جو، 'ها پيئڻ چئي' جواب ڏنو ۽ سنهڻي بہ
چوندي تنهن جي انتظار ۾ هن ڏانهن نهاريندو رهيو.
ڻي بہ ڪيس اپلڪ ڏسندي رهي ۽ شرمائجي رهي هئي. هُن پنهنجون
هيٺ ڊاري ڇڏيون. هُن جو هيءُ انداز گلڻ کي ڇهي ويو.
ڻي مُنهن مان تہ بيشڪ ڪجهہ ڪڇي نہ سگهي پر اکيون پنهنجي
کي لڪائي نہ سگهيون. هن جي اکين مان لڙڪ ڪري پيا.
ان جون نظرون سُنهڻيءَ جي اکين مان وهندڙ آنسن تي پيئون. ڪن پل
شئي کي خاموشيءَ پنهنجي چادر ۾ ويڙهي ورتو. هن خاموشيءَ کي
ٽوڙجي تنهن جي باري ۾ گلڻ سوچيندو رهيو.
ت ذات جي مامتا ڪيڏي نہ مهان ٿيندي آهي. هوءَ ڪيڏي نہ محبتي
آهي ۽ دل جي ڪمزور بہ. هن کي ڏک پهچندو آهي تہ بہ آنسن جو
ندي آهي ۽ کيس ڪا وڏي خوشي پراپت ٿيندي آهي تہ بہ هوءَ آنسن
اهہ ۾ بڏڻ لڳندي آهي. آنسون هن وٽ هڪ وڏو هٿيار آهي.
ڻي تون ڪيئن آهين؟ طبيعت ڪيئن آهي؟'' گلڻ مسڪرائيندي
ٽوڙي. سنهڻي ڪجهہ چوڻ چاهيو، جواب ڏيڻ چاهيو پر هوءَ ناڪام
ي مان اکرن نڪرڻ جي ناڪار ڪري ڇڏي. هن هڪ شوڪارو هنيو ۽
انب جي ٽارين ڏانهن ڦيرايو جتي بہ ڳيريون هوا ۾ ٽارين تي

امان تون ڪيئن آهين، چاڪ جوڙ تہ آهين.‘‘

’’پٽ مون اڪيپندي کي وري چا ٿيندو. منهنجو ڇا آهي. منهنجو
ڪجهہ تون آهين. خدا جو فضل آهي جو تون ڇڱو ڀلو آهين.‘‘ چون
گلڻ جي هٿ مان ٿيلهي جهلي. ۽ ٻئي گهر ڏانهن هلڻ لڳا.

گهر پهچندي ماڻس گلڻ لاءِ واڊي کان جنڊريءَ تي نهرايل کٽ
گدبلو ۽ تنهن مٿي سندر سٽن ڪورن ڪنگرين وارو آٿر وڇايو. آٿر
کٽ جي پاون تي چٽيل چٽ هڪ حسن پئدا ڪري رهيا هئا. جند
جهالردار تڪيو بہ سونهن ۽ سوڀيا وڌاري رهيو هيو.

ويهہ پٽ هاڻي آرام سان هن کٽ تي ويهہ.

’’امان هن ٿيلهيءَ ۾ جيڪا چاڪليٽن واري ٿيلهي آهي سا کڻ
ٻارن کي تہ سوکڙي ڏي.

’’ها ها پُٽ ڇو نہ، چوندي هن ٿيلهي مان چاڪليٽن جي ٿيلهي
سڀني ٻارن کي جام چاڪليٽ ڏنا.

گلڻ جي اچڻ جي سڄي ڳوٺ ۾ ترت خبر پئجي ويئي. ننڍا وڏا
ي پليڪار چوڻ جي لاءِ هن جي گهر هليا آيا. ماڻس خوشي خوشي
ـني کي پٽي آوڪارو ڏنو. سڀني آيلن کي چانهہ پياري چاڪليٽ
روانو پئي ڪيو. چانهہ جي ديڳڙي تہ چلهہ تان لٿي ئي نہ پئي. گل
هر تہ اڄ ڪنهن انسو جهڙو ماحول هو.

سنهٽيءَ جي ڪنن تائين بہ گلڻ جي اچڻ جا پڙلاو پيا. هوءَ بہ گلڻ
نظر ڏسڻ جي لاءِ اتاولي ٿي رهي هئي. ڪن ۾ هوءَ گهر ۾ داخل ٿي
ڪن ۾ ٻاهر اچي رهي هئي. اڄ هن جي پيرن ۾ عجب جهڙي ڦڙتي
هئي. هن جا پير اڄ گهر ۾ ٽڪيائي نہ پئي.

ماڻهن جي پيڙ ذرا گهٽي، گلڻ جي من ۾ بہ ويچارن جا سپ سُرڻ
وٺ ۾ هن جي ٻن پيارين شين مان هڪ سندس ماءُ کي تہ ڏٺو، ملي
لئي سهٽي سان ملڻ، ڏينهن جي روشنيءَ ۾ محال هيو. هو ٻوٽ
ڏانهن هلي نڪتو.

سلمان ۽ سنهٽيءَ جو هي پاڙي ڀرڻ جو ناٽو هو. سلمان سنه
پنهنجي اوٽي تي ٻيهي زور سان سڏ ڪيو. سنهٽيءَ تہ اهو آواز ڪ
ٻيئن ئي هن سڏ ڪيو هوءَ ٽانو ڪٽي هلي آئي.

لڻ پنهنجي جهوني جهل تڙ ۽ آوازي تي گهمي رهيو هو.

چڱين به ڪيئن جيڪو ڪٽي ڪوهن جو پاڻي منو ٿئي. زمين جو ترو ته
ي کارو آهي. برسات جي موسم ۾ جيڪو پاڻي وهي اچي ڪٺو ٿيندو
نو هي وڃ چوهي وٺندا آهن، مونکي لڳي ٿو ٻي ٽي سالن کان پوءِ ته کوهه
ٿي ويندا. هنن جو ٻاڙو پاڻي کارو زهر ٿي ويندو منو پاڻي ته دوا خاطر
يندو.

ڏيهي ٻير به کھڙا نه سُڪڻ لڳا آهن. جن جي هينان ڳانيون ويهي آرام
ون هيون. هائي الله ڇا ٿيندو، الاجي ڪيڏانهن وڃبو. تلاو جي هيءَ
ڏسي ڳلڻ جو من سڙڻ لڳو هو.

ترايون، رستا رند، ڳهتيون ڳهيڙ ڳهمندي هاڻي شام ٿي رهي هئي.
هلڪي اونده سڄي ڪائنات کي پنهنجي ڪاري چادر ۾ سميٽڻ جي
ڪري رهي هئي. ڳلڻ ڪهاڙي ڪلهي تي رکي گهر موٽي ويو.

ت ڪيڏانهن هلي ويو هئين؟'' ماڻس پڇيو.

مان ڳهڻي ڏينهن بعد آيو آهيان، جهلن، تڙن، ڪوهن جي سڪ جو ماريل
سوچيم ذرا هنن کي اکين ۾ ڀري سڪون لاهي اچان.''

ڳو پٽ اها ته ڳالهه چڱي آهي، پر ابا جهلن تلاون واري ڳاله به هاڻي
نه رهي آهي. چوطرف پرڏيهي وڃ اچي ٻيڙو جو ڏنو آهي.''

ا امان آئون به اهو ئي سوچيندو هوس. امان ڪوهن جو پاڻي به کھڙو نه
ويو آهي.''

س شام جي ماني کٽي آئي. ڳلڻ ماني کائي ڳرڙي ڪري هٿ ڌوتا
ٻئي ڳالهين ڪرڻ ۾ مشغول ٿي ويا.

مهڻي جو ٽائو ٿيو، مسجد مان ٻانگ جو آواز اچي رهيو هو. ماڻس نماز
جي لائي اٿي، بدنو پري وضوءَ ناهڻ جي لائي ويهي رهي، ڳلڻ موقعو
چور پيرن سان گهر کان ٻاهر نڪري ويو.

ڻ ۾ ڪو تارو ڪڙيو جنهن جي روشنيءَ ڪن پل لائي سڄي ڌرتيءَ کي
ي ڇڏيو. ڳلڻ به ڪن پل لائي ٻيهجي رهيو. هن جا قدم رُڪجي ويا.
هلڻ لڳو. هاڻي رات ڪافي ڳذري چڪي هئي.

اچي سنهڻي جي گهر جي اڱڻ ۾ ٻيٺل نم جي ٿڙ جي پاسي ۾ ٻيهي
ترين هن چوطرف جانچ ڪئي ته سنهڻي ڪٿي سٿل آهي.

ي سنهڻي ڪٿي به سٿل نظر نه آئي. هو گهر جي پٺئين پاسي هليو
ڏٺو ته گهر جي پٺئين پاسي واري وڏي دري کلي پيئي هئي. هن

جھولي رھيون. ھوءَ پنھنجي رئي جي پلو سان اکين کي اگھڻ لڳ
”سلمان تون ئي ڪٿي ٻڌائي ته توھين ٻئي ڇٽيون مزي ۾ ته آ
سلمان جو سھارو ورتو.

گلڻ جي شانت اھڙي دل روپ درياھ ۾ پريم ۽ پيار جون لھ
لڳيون. ھن چاھيو ته سنھٽي کي ڀاڪر ۾ ڀري ڪجھ دير لائي
کان غافل ٿي وڃي ۽ سنھٽيءَ جي اکين مان وھندڙ آنسن کي پنھ
سان چٽي وڃي. پر سلمان جو ھئڻ ھن ۾ رڪاوٽ وجھي رھيو ھيو ۽
ديوارون ائين ڪرڻ کان کيس روڪي رھيون ھيون.

درياھ جڏھن خاموشي اختيار ڪندو آھي تڏھن ھن کي ڪنھن
جي اچڻ جي علامت سمجھيو وڃي ٿو. سنھٽيءَ جي خاموشي به ھ
ڪجھ سوچنا ڏيئي رھي ھئي.

ھن جي من ۾ اٿندڙ پريم جا ترنگ، من جي ديوارن سان
شانت پئي ٿي ويا.

ٻنھي سڪين کوھ مان پاٽي ڀريو. ۽ ٻيلھون مٿي تي کٽي ھلن
سنھٽي اڃان به خاموش ھئي ھن جون اکيون اڃان سڪيون نه ھ
سندن وڃڻ بعد گلڻ اڄ رات جو ڪنھن به صورت سان سنھٽيءَ
پھ پڇايو. ۽ ھن من ئي من ۾ طئه ڪيو ته ڪنھن به حالت ۾ اڄ
ملٽو ئي آھي.

ھن تلاو جي اندر نظر ڦھائي ڏٺو ته جتي ڪٿي پرڏيھي وڻ
اڳي نڪتا ھئا. ھنن جو اپڊرو ايڏي حد تائين وڌي ويو ھيو جو
روڪڻ مشڪل ھيو.

اوھو منھنجا خدا ھي ته ڏسو. ھنن پرڏيھي وڻن جو ھي ظلم
اڃان ھي وڻ وڌي صاف ڪيا ھئا. پر ڪو قير ڪونھ پيو آھي ھ
پلا ڪيئن قابو ڪجي. ھيئن ئي ھن جو قبلاءُ ٿيندو رھيو ته ھڪ
تلاو وڻن سان ئي ڀرجي ويندو.

ھن ھڪ وڻ جي ٽار کي ڪھاڙي جو ڏڪ ھنيو ۽ ھن کي
پئجي ويل ڦھت ۾ قبّايو. ۽ ڦھت بند ڪيو. ھن کوھ مان ٿور
لائي ڪڍيو. ھن انيو ڪيو ته ھاٽي کوھ جو پاٽي ڏيري ڏيري
ھن ۾ ٿورڙي ڪوڙاڻ اچي رھي ھئي.

ھيڏا سارا پرڏيھي وڻ تلاو ۾ اڳي نڪتا آھن. جن جا مور تل

توکي نت ساريندي ٻوڙها ٻيئي ٻاڙيندي آهيان. رات جو چانڊني رات
سنجها جو سُهاوڻو سمو هجي جڏهن ڪا تتر پنهنجي ٻولي ٻرائيندي
نہ تنهنجي سک جا هينئين ۾ هشبا هلي ويندا آهن.
ڳالڻ سيائي عيد آهي تون پلا منهنجي گهر سيون کائڻ ايندين يا نہ؟''
ا سنهٽي! ڏسون اگر استتي سازگار هوندي تہ ضرور تنهنجي گهر بہ
ں.
نو ڪيئي ڳالڻ جو تون عيد تي آيو آهين، عيد جهڙن موقعن تي سڄڻ
نہ هوندا آهن تہ عيد ڦڪي ڦڪي ۽ بي رنگ پاسندي آهي.''
ڇ تي چئين عيد براد تي جي سڄڻ ياد نہ آيا تہ پوئي اهي سڄڻ ڇا

، مون طئہ ڪيو هيو تہ اگر تون عيد تي نہ ايندين تہ مان نوان ڪپڙا نہ
س. جهونن ڪپڙن کي ڌوئي تيم تپائيندس.''
، چڱو تيو جو تون پهچي آئين، منهنجي پت رهجي آئي نہ تہ وري
جي سوالن جا جواب ڏيڻا پيا هئا.''
نہ ڇري احڙو ڪرڻ جي پلا ڪهڙي ضرورت هئي، رهجي تہ راجا تي.
آئون اڃي بہ ڪيئن تي سگهيس. پر بابا کي الله جيئڻ ڏي هو آيو تہ
ڏانهن هلي آيس.''
وکي خبر اتو تہ پٺهين کي ڪنهن روانو ڪيو هو توڏانهن سلمان ۽ مون
هايو هيو ڪين. هڪ ڏينهن اسين پاٽي پري وريونسبن تہ چاچا واٽ تي
ويا. بس وجهہ ملندي اسان کين چئي ڇڏيو.
نٽي ۽ ڳالڻ جون پرپور ڳالهيون هلي رهيون هيون تہ مسجد واري
مان چئين وڳي جي نڪائڻ جو آواز آيو.
.. ڳالڻ چار پيا ٿا تين، چاچي ۽ چاچو هينئر ئي تهجد پڙهڻ جي لائي
ڪتي پکڙجي نہ پئون. هاٽي پنهنجي رهاڻ کي رس ۾ ڇڏڻ گهرجي.
ير هجي شل سيائي اڇہ.''
ها انشاءِ الله هوندي ڳالڻ سنهٽي جي سنهڙن ڳالن تي هڪ منڙي پيار
ي ڏني ۽ ج دري ۽ مان تيو ڏيئي باهر نڪري ويو. وٽي پنهنجي
ں سمجهي پيو. جني نورو پنڌ دور ماڻس بہ مني نند ماڻي رهي هئي.
ں ڪنو جنهن کي وٽي هو اڪثر دوستن سان لڏجي شڪار تي ويندو
، ڪت جي پاوي وٽ سمجهيو پيو هيو. جيئن ئي ڳالڻ جي اچڻ جو هلڪو

دريءَ جي اوڏو وڃي گهر اندر جهانڪيو. سنهڻي دريءَ جي پاسي
تي هُن جي انتظار ۾ ويٺي هئي. هن کي اڄ گلڻ جي اوسيئڙي
ننڊ نه پئي آئي جنهن ڪري گلڻ جي اچڻ جي آهٽ ٻڌي ۽ گلڻ کي
ڏنائين ته سرٻات ۾ چيائين هليو اچ گلڻ هليو اچ ڪو واندو ناهي.
مان ئي گهر ۾ گهڙي ويو. ويندي شرط ئي هن سنهڻي جي چپ
ڏٺي ڇمي ڏني ۽ پوئي سرگوشين، سرٻاتن ۾ ڳالهيون ڪرڻ ۾
ويا.

”سنهڻي تون تلاو تي مونکي مليئين ته ڇو ڪي ڳالهايئه نه؟
ناراض آهين ڇا؟“

”گلڻ خدا اهو ڏينهن م ڏيکاريم جو مان تو کان ناراض ٿيانو
ته شل مونکي موت اچي.“

”ته پوئي ڇو ڪين ڪجهه به ڳالهايئه.“

”گلڻ محبت ۾ ملڻ جي جذبن منهنجي اندر اهڙي ته ا
ڪئي جو آنسون ئي منهنجي زبان بڻجي ويا. ۽ هنن ئي سڀ
ڏنو جيڪي مونکي چوڻو هو سي.“

”اهو ته ٺيڪ پر توکي ڪجهه ڪڇڻو هو.“

”گلڻ مان ڇا ڳالهايان. کهڙي ڳالهه توسان پهرين ڪيانو. م
ڳٽيون وڇوڙي جون ويدنائون آهن. انهن کي واڇا ڏيندس ت
پوندا. مروئن کي ماٺ لڳي ويندي. بس مون پنهنجن ارمانن ک
روپ ۾ تو اڳيان پيش ڪيو. هاڻي توکي جيڪو سمجهڻو هجي

”سنهڻي منهنجي حالت به تو جهڙي آهي. پر هڪ مرد هُ
مان پنهنجي جذبن تي قابو پائي ٿو وڃان. تنهنجون ساروڻي
ڪي ڪم نه ناهن. ڪا پل اهڙي نه هئي جو پرديس ۾ مون توک
هجي ڪو گابو يا گابي جڏهن ڪڏڪارون ڪندو رنيندو ڏسندو
مونکي تنهنجي چنچلتا ۽ ڪوملتا نظر ايندي هئي. ڦرڙو م
اڳيان ڪنهن هرڻيءَ جو روپ ڌاري ونندو هو ۽ هن هرڻيءَ جي
تنهنجو عڪس نظر ايندو هو. جڏهن ڪوئل، ڪونجون ڪي مڌر
هيون انهن جي آواز ۾ تنهنجي درد ڀري آواز جي جهنڪار
هئي. ۽ تنهنجي گيتن جي گونج جو احساس ٿيندو هئم.“

”گلڻ اها تنهنجي مهرباني آهي جو تون مونکي هيڏو پ

Chapter 11

عيد جو مبارڪ ڏينهن هو. سيئي صبح سويل اٿي ويا هئا. نيڪ ماڻهن
ي رات تڪبيرون پڙهي باجهاري ڏڏيءَ جي دربار ۾ دعائون گهريون ۽
ي ڪيل گناهن جي معافي گهري، آنسن جا نيڻن مان نير وهايا.
ڙا ٻارڙا ٻه صبح سان ئي پنهنجن وڇائڻن مان اٿي ڪڙا ٿي ويا هئا ۽ اڄ
ڪپڙا پائڻ جي لاءِ ملندا اهو سوچي صبح جو سوارو وهنجڻ جا سانباها
رهيا هئا. جيئن جيئن سج آڪاش ۾ مٿاهون چڙهندي ٿي ويو تيئن
آنند، الاس، خوشي ۽ اتساهه پنهنجي بلنديءَ کي ڇهندا ٿي ويا.
ن وهنجي سهنجي ڪپڙا پائي عيدگاهه ڏانهن عيد جي نماز پڙهڻ
اريون ڪيون ته ننڍڙا ننڍڙا ٻار به سندر اهڙا ڪپڙا پائي، ڪلهن تي
رنگي رومال رکي عيدگاهه ڏانهن وڃڻ جي لاءِ اتاولا ٿي رهيا هئا. هو
هيڏانهن هوڏانهن اڏندڙ ڦڏين، پميورين جهڙا لڳي رهيا هئا. ننڍڙيون
ن ڏيئر به شلوار چولا پائي مٿي تي رئا ڍڪي هيڏانهن هوڏانهن ٽپنگ
ئي رهيون هيون. جن جي پيرن ۾ پاتل جهانجهرن جي چمڪارون من
کي سندر احسان تي ڏياري ويون. چوطرف خوشي ئي خوشيءَ جو ساگر
، هٽي رهيو هيو.
جي ڏينهن جڻ ماڻهن ڏڪار کي پلجي وڃڻ جو قسم کادو هيو تيئن هر
وشين جا خزانا لٽائي رهيا هئا. جيئن ئي سج ڪجهه مٿي چڙهيو ته
از پڙهڻ جي لاءِ گهرن گوٺن کان نڪري پيا. ٻارن به پنهنجن وڏڙن
ڙريون جهلي هنن سان گڏ هلي نڪتا. عورتن جي نماز جي لاءِ به
ويوستا ڪئي ويئي هئي. مردن جي عيدگاهه ڏانهن وڃڻ بعد عورتون
ڪپڙا ڍڪي عيدگاهه ڏانهن جوڪ در جوڪ آيون.
۾ سيئي خدا جي تڪبير ۽ تهليل، توصيف ۽ تعريف بيان ڪندي
پهتا. امام صاحب عيد نماز جون ٻه رڪعتون پڙهايون ۽ پوئي ممبر
جي خطبو به پيش ڪيو. حضرت ابراهيم، امان هاجره ۽ حضرت
عليه اسلام جي قربانين کي ياد ڪيو. امام صاحب اهي واقعه اهڙا ته
نموني عوام آڏو رکيا جو ڪيترائي بزرگ ماڻهون اوڇنگارون ڏيئي
.
ماز ادا ڪرڻ بعد ماڻهن پنهنجي پنهنجي حيثيت آهر قربانيون
خيراتون ڪيون. هر ڪنهن پنهنجي ڪيسي جي اجازت مطابق ٻارڙن

آواز ھن ٻڌو تہ ھو ڪن ڦڙڦڙائي اٿي ويٺو ۽ ھلڪو ڀونڪيو. وري بہ
سمھي پيو.

ٽي ۾ هلي ويئي ۽ وڃي چاچيءَ کي ڪم ۾ هٿ ونڊايو.

گلڻ لائي هڪ سني سٽن ڪورن واري رلهي پٽ تي ويڇائي ويئي. جنهن
ي هن کي پستن بادامن واري کيرڻي ۽ سيون پرچيون ويئون. اهي بہ وري
هٽي جي هٽان.

سيون ۽ کيرڻي کائڻ بعد سنهڻي هن لائي لونگ ڦوٽن واري خالص کير ۾
هہ ٺاهي. سيني گڏجي چانهہ پيتي.

اجايون ڳالهيون ٿيون-چاچي سڄي ڪانياواڙ جون خبرون چارون پڇيون.
ڊورن سيني جا حال احوال ڪيا.

هاڻي شام ٿي رهي هئي. سج بہ پنهنجي پاڻ کي سرخي جي لال جوڙي ۾
وس ڪري رهيو. پنڇيءَ بہ يانت يانت جون بوليون ٻرائيندا، گيت نغمہ
يندا آکيرن ڏانهن موٽي رهيا هئا.

گلڻ جي من تہ نہ پئي مڃيو تہ هو چاچي کان وڃڻ جي اجازت وٺي، پر
ي بہ وقت جي تقاضا کي اڳيان رکندي هن موڪل ورتي. چاچي هن کي
نڻ جو اسرار ڪيو پوئي بہ گلڻ گهر طرف هلي نڪتو. ۽ وڃي گهر پهتو.
ي ماڻس هڪ رضائي کي ٽانڪا ڏيئي رهي هئي.

امڙ منهنجي وڃڻ جي ويل وري اچي ويئي آهي سياڻي صُبح جو سويل
۾ وڃڻو اٿم، تياري ڪري ڇڏجانءِ.

گلڻ جي مُنهن مان وڃڻ جي وائي ٻڌي. ماڻس چرڪجي پيئي. ”هين
وري توکي الوداع ڪرڻ جو منحوس ٽائو اچي پهتو.

’ها امان چا ڪيان، هت بي حساب ڪم پيو هوندو. بابا سائين الاجي چا
ندا هوندا. هنن کان ڪم ٿيندو پي هوندو يا نہ.

’پٺين جي کهڙي تو چنتا ڪرين، پٺين تہ هت ويهي ويهي گهٽا
ا ڪيا هئا بہ ڏينهن تڪليف ڏسندو تہ کهڙو مٿس پهاڙ ٽٽي پوندو.
ئين سڀ ڪجهہ نيڪ ٿي ويندو.‘

امان ائين چو پيئي چئين بابا تہ اسان جي لائي خوب ڏک ڏاڙا سٺا
، هاڻي تہ هن کي آرام ڏيون. هاڻي تہ هن کي گهر ويهاريون.‘
ٻت شل ڪو سو واءُ نہ لڳندي. پالڻهار شل سلامت رکندي، اسان جو هاڻي
ي، اسين هاڻي ڪيترا ڏينهن، هن دنيا ۾ ڪجهہ ڏينهن جا مهمان آهيون.
ئين نہ چئو امان، اهڙا اڦال چو پئي ڪڍين مُنهن مان.‘
ابا آخر مرڻو تہ آهي نہ سڄي ڄمار ٿورڙو هت ٽيا هونداسين.‘

کي بہ خوب پئسا ڏنا. ٻارڙن لاءِ تہ ڄڻ هلندڙ ڦرندڙ بئنڪون ئي
هيون. جيڪو بہ جتان ڪان پسار ٿيو ٿي اهو ٻارڙن ۾ پئسا ورهائيند

نوجوانن جو مالن سان گڏ هلي وڃڻ جي باعث تعداد گهٽ هو
انهن مان گهڻا اڄ عيد ملهائڻ لاءِ گهر واپس موٽي آيا هئا.

گلڻ گهر گهر وڃي هر ڪنهن کي مبارڪون پئي ڏنيون. هن ڪ
پئي ڪيو تہ ڪٿي وري منو يت پيءُ ڪاڏائين. تہ ڪن جي گهر ص
پي ميارون لاٿيون تہ ڪٿي وري ڪجهہ بہ نہ.

هُن پنهنجي گهمڻ ڦرڻ جو ڪاريڪرم اهڙيءَ ريت ناهيو هو
آخري وارو سنهڻي جي گهر جو اچي.

سنهڻيءَ بہ سڀني جي گهر وڃي کين مبارڪون پئي پيش ڪ
پنهنجي منڙي آواز ۾ سيني سان ائين پي ڳالهايو ڄڻ ڪا ڪوئل
جهڳٽن ۾ ڪو ڪي رهي هئي. ڳائي رهي هئي. سلمان جي گهر پ
ٻنهي سڀني پنهنجي ٽهڪڙن سان آسمان مٿي تي کڻي ڇڏيو ه
زور سان کلي رهيون هيون.

گلڻ سنهڻيءَ کي اک ۾ جهلي جتي جتي سنهڻي پئي ويئي
پر واري گهر ۾ داخل ٿيو پئي.

هاڻي سلمان ۽ سنهڻي ٻئي گڏجي سڀني ساهيلين جي گهر
رهيون هيون. گهمندي گهمندي سلمان ۽ سنهڻي گڏ سندس چاچ
اچي پهتيون. جتي اچي هنن ڏنو تہ گلڻ وڏي شان سان کٽ تي
سنهڻي جو چاچو بہ ٽونئري تي وينو حقو پي رهيو هو.

سنهڻيءَ جي چاچي گلڻ کان حال احوال وٺندي ڪاٺڻ پيئڻ
پڇيو.

”چاچا ڪاڏو تہ اڃايو اٿم، تہ بہ توهان جي گهر جون سڀون خرو
سنهڻي جيڪا هار سينگارن جي ڪري ڪنهن ڪنوار جيان پئي
وٺي اچي پُهتي. در مان گهڙندي هڪ پاسي بيهي هن گلڻ کي پل

سنهڻيءَ جي سنهڻي آواز ۾ پليڪارڻ گلڻ جي خوشين کي
ڇڏيو. هُن اڃايو خوش ٿيندي سنهڻي جي پليڪار جو جواب ڏنو

”پٽ سنهڻي گلڻ جي لاءِ ڪاڻڻ پيئڻ جهڙو تہ ڪجهہ ڪٿي
گهٽ ڏيئڻ ڪان پوئي وطن جو آيو آهي.

سنهڻيءَ کي تہ ڄڻ وٺندو هيو وري ويچڻ ڇيو. هوءَ تہ خوش ٿ

ب کي چيو.
'نہ ماما اسان کي تہ پنھنجو سنڌي ثقافت واريون رانديون وڻنديون آھن.
ر کي وري شھري رانديون وڻنديون آھن.
شھري ماحول ۽ ڳوناڻي ماحول جي وچ ۾ ڪيڏو نہ فرق آھي. منير تہ اڃان
ڇين ڪلاس ۾ شھر جي اسڪول ۾ پڙھندو آھي. پر ڏسو نہ ڪيڏو جلد ھن
ري ماحول کي قبول ڪري ورتو آھي جيڪو ھاڻي ھن کي اسان جون پراڻيون
ڊيون بہ ڪونہ ٿيون وڻن. شھر ڏانھن وڃڻ جي ڪري ماڻھو پنھنجا ڪپڙا
ا تہ بدلائي ڇڏي ٿو پر سوچڻ ويچارن ۾ بہ ڪيڏو نہ ڦيرو ٿو اچي وڃي.
ڳوٺن ۾ ڪيڏي نہ واندڪائي پيئي ھوندي آھي. ڪنھن بہ طرح جي ڊوڙا
ي ناھي. ڪائي تڪڙ جلد بازي ناھي. ڳوناڻيون رانديون بہ بنا خرچ جي
ڊيون آھن ۽ جي خرچ ٿيندو بہ آھي پنجن ڏھن روپين جو ٿيندو آھي. ۽
ن ۾ ميدان بہ ڪيڏا نہ وسيع ويڪرا پيا ھوندا آھن. شھري ٻارن ويچارن
اھي ميدان ڪٿان آيا نصيب؟
ڱلڻ ھينئر ڳوناڻي زندگيءَ جي باري ۾ سوچي رھيو ھو. ھن اوچتو گھڙيال
ھاريو. ھاڻي ڇوڪرا بہ راند ڪيڏندي ڪيڏندي ٿڪجي پيا ھئا. ھو سيئي
جي پڙ ڪان ٻاھر ويھي رھيا ۽ کھاڻيون پروليون چوڻ ٻڌائڻ لڳا.
ڱلڻ ڏنو تہ رات جا ٻارھن لڳي رھيا ھئا. ھن سيني ڇوڪرن کي گھر وڃڻ
لائي چيو چو تہ ھاڻي ڪافي دير ٿي چڪي ھئي. سيئي ڇوڪرا پنھنجي
نجي گھر ھليا ويا.
ڱلڻ وري بہ چور پيرن سان ڳوٺ طرف مڙيو. ماڻس اڳيان تہ ھن صرف
و بنايو ھيو. حقيقت ۾ ھو سنھڻيءَ سان ملڻ جو واعدو ڪري آيو ھو.
ن سنھڻيءَ جي گھر جي پرسان وڃي. ڪو ماڻھون تہ ڪونہ ٿو ڏسي
نجي خاطري ڪئي. سنھڻي جو چاچو بہ جاڳي پيو يا منيءَ ننڊ ۾ سمھيو
آھي تنھن جي بہ پڪ ڪئي. ۽ وري بہ ھڪ پيرو گھرجي دريءَ مان ٽپو
ي گھر ۾ داخل ٿي ويو.
سنھڻي تہ اڳي ئي انتظار ۾ ويٺي ھئي.''
ڱلڻ تون اچي وئين.''
ھا سنھڻي اچڻو ئي ھوي نہ اڄ منھنجي ھت آخري رات آھي. سڀاڻي تہ
مان پنھنجي ماڳ موٽي ويندس.''
ڱلڻ تو تہ ايندي شرط ئي جدا ٿيڻ جو ڏڪ دل ۾ وجھي ڇڏيو.''

’سو تہ آهي پر امان موت گهرڻ نہ کپي. امان اڄ پر واري ڳوٺ
دوستن سان رهاڻ ٻڌي اٿم رات جو مان اوڏاهن ويندس. ذرا دير سان موٽ
فڪر نہ ڪجانءِ.‘

’نہ پٽ نہ جتي چاهين ٻلي وڃ. پر ذرا سويل وري اچج وري سياٽي
ڪرٽو اٿو.‘

’بس امان جهڙو وقت، چوندي گلڻ شام جي ماني کائي گهران ن
ويو.‘

ڳوٺ کان ٻاهر ننڍڙا ننڍڙا ٻارڙا راند کيڏي رهيا هئا.

هڪ ڇوڪري جي اکين مٿان رومال سان پٽو ٻڌل هو. جنهن جي
وٺيل رومال جو سروٽو هيو، جنهن کي هو چوطرف گهمائي ڦيرائي رهـ
باقي سيئي ڇوڪرا هن جي آس پاس خاموش گهمي رهيا هئا ۽ هرهـ
اکين ٻڌل ڇوڪري کي هٿ ڇهڻ ـءِ ڪوشش ڪري رهيا هئا.

رات اوندهي هئي تہ بہ هيڏانهن هوڏانهن ڊوڙندڙ ڇوڪرا ڏاڍا
لڳي رهيا هئا.

آخر هڪڙي ڇوڪري کي رومال لڳي ويو ۽ هن پنهنجي اکين تان
وارو پٽو لاهي ڦٽي ڪيو.

هاڻي وري هن جي اکين تي پٽو ٻڌو ويو ۽ هو هوا ۾ هيڏانهن هو
سروٽو ڦيرائڻ لڳو.

”ٻارو ڪهڙا پيا ٿا کيل کيڏو.“

”ماما گلڻ اک ٻڌ راند پيا ٿا کيون. ڪڏهن ونجهوٽ تہ ڪڏه
ڏکر راند ڪندا آهيون تہ وري ڪڏهن لنگڙي بہ.“

”ٻارو توهان کي ڪرڪيٽ کيڏڻ نہ ايندي آهي ڇا؟“

” نہ چاچا ڪرڪيٽ راند تہ ڏاڍي مهانگي آهي. هن ۾ بيٽ بال
شين جي لاءِ ڪافي پئسا پوندا آهن ۽ مٿان وري رانديگر بہ يارهن يار
ٽيم ۾ کپن. هڪ نينگر چيو.

”چاچا هونئن تہ اسان کي ڪرڪيٽ کيڏڻ جي خبر ئي نہ هئي
ڪهڙي راند آهي، پر ماما ملوڪ وارو ڇوڪرو منير هيئنر موڪلن جي
شهر کان آيو هو. هن اسان کي اها راند سيکاري، پر اسان کي هن ۾ مز
هيئن ٻار واري واري ڪرڪيٽ جي باري ۾ تاثرات ٻڌائي رهيـ

”اڇا اها ڳالهہ آهي. معنيٰ تہ توهان کي ڪرڪيٽ ۾ مزو نٿو اچ

نهن وسندا ۽ مان واپس موٽي ايندم. ۽ ها مينهڙا وسندا ته پنهنجي شادي ۽
بہ ڪو گهڙو ڪنو ڪنداسين. بس پوئي تہ صرف تون ۽ مان، پنهنجو پيارو
پريم.'
گلڻ منهنجي چاچي جو رخ تہ سڻاءُ ڪونهہ ٿو پيو لڳي. مون ڪي تہ ڊپ
ي ويو آهي تہ هو نابري واري ڇڏيندو. توکي تہ خبر آهي تہ پنهنجي
اج ۾ 'بدلي' واري بدي ڪيڏا نہ مور هٽي ويئي آهي تو وٽ تہ آهي بہ چا
ن ماڻ پيءُ جو هڪڙو ئي آهين تو وٽ پيڻ بيڻ تہ آهي ڪونهہ جو تون بدلو
ي سگهندين. مونکي پنهنجي مائٽي تيڻ مشڪل پئي ٿي لڳي.
'نہ سنهڻي ائين نہ چئو. پنهنجي مڱڻو ٿيندو ئي. دنيا جي ڪا طاقت
ي جا پاڻ کي جدا ڪري سگهي.'
''گلڻ مونکي تہ اٿندي جاڳندي تنهنجا ئي سپنا ايندا رهندا آهن.
ريل رات بہ مونکي سپنون آيو تہ پاڻ ٻئي تنهنجيءَ هن رتيءَ گابيءَ کي
هاري رهيا آهيون ڪڏهن تو مون تان بہ هٿ ڦيرايو پئي.''
'آها سچ ٿي چئين سنهڻي، تہ پوئي تہ پنهنجو ملن ضرور ٿيندو. مان تہ
ن کان جيئن ئي اٿي ويس تہ ننڊ ئي نہ آئي. سڄي رات تنهنجي يادن
برندابن ۾ گهمندو رهيس ۽ تنهنجي ساروڻين جا سندر گلڙا ڏسندو رهيس.'
چڱو سنهڻي خدا حافظ هاڻي ڏاڍي دير پئي ٿي ٿئي. سپاڻي وري سفر بہ
ڻو اٿم ۽ ويندي ويندي هڪ منڙي منڙي چمي ٿي وڃي. ٻئي هڪ ٻئي
ٻانهن ۾ سمائجي ويا. ٻنهي جي چپن جا جام هڪ ٻئي سان ٽڪرائجڻ
ٻنهي تي پريم، پيار، عشق و محبت جو خمار ۽ نشو چڙهڻ لڳو هو. نہ ڄاڻ
ري دير تائين هو هڪ ٻئي کي هيئن گلي سان لائي بيٺا رهيا.
ات جي انڌياري ۾ هو ائين پئي لڳا ڄڻ پيڪاسو جو ڪو پريم جي عنوان
چٽ چٽيل هجي. ڄڻ اجنتا الورا يا کجوراهو وارين تڪيل مورتين منجهان
ورتي هجي. هينئر ڄڻ ڄڙ ٿي ويا هئا ٿيئن ذرا بي لڏي ۽ چري نہ رهيا
صرف ساهن کڻڻ جو آواز هوا ۾ گهولجي رهيو هو.
چانڪ سنهڻيءَ گلڻ جي چپن تان پنهنجا چپ هڪ دکهي چمي ڏيئي
. هن پاڻ کي گلڻ کان دور ڪرڻ نہ پئي چاهيو، پر ڇا ڪجي هوءَ مجبور
.
لڻ بہ هاڻي هوش ۾ آيو. هن جي مضبوط ٻانهن جي پڪڙ ڍلي ٿي. ٻئي
يئي کان آنسن پري موڪلائي ڪئي ۽ گلڻ دريءَ مان ٻاهر نڪري ويو.

''نہ نہ سنھڻي جيئرا آھيون تہ جدائي ٿونھي. ڏس نہ مان ڳانيون ڪا
ويس تي تڏھن ائين پئي لڳو تہ ھاڻي الاجي وري ڪڏھن ملاقات ٿيندي
ڏس وري بہ توسان ھڪ ڀيرو مليس نہ.''
''اھو تہ نيڪ آھي پر مان تہ تنھنجو پرديس وڃڻ جو سوچي ئي ڏڄي
وڃان. ھڪ ڏھڪاو ھڪ ڏپ من کي گھيري وٺندو آھي.''
''سنھڻي، زندگيءَ ۾ لاھيون چاڙھيون تہ اينديون رھنديون آھن. سن
سياڻا چوندا آھن تہ جدائي جي ڪري پيار جي مناس وڌندي آھي نہ
گھٽندي آھي. جيترو جدا رھبو اوترو پيار پختو ٿيندو.''
''اوھو سنھڻي ڳالھين ئي ڳالھين ۾ پنھنجو ھميشہ جو معمول تہ ڀل
ويس.
''ڇا؟''
''چمي'' گلڻ کلندي جواب ڏنون.
''نہ نہ گلڻ چمين جو پروانو اڃان پاڻ کي ناھي مليو. تون ائين نہ ڪ
تہ سنو ٿيندو. گلڻ سچ پڇين تہ مونکي رات ڏينھن فڪر لاحق آھي.''
''ڇري ان ۾ وري فڪر ڪرڻ جو ڪھڙو ڪارڻ آھي. پنھنجي ملن ک
ڪير ٿو روڪي سگھي.''
گلڻ سنھڻيءَ جو چنڊ چھرو ٻانھن ۾ ڀريندي ھڪ چمي ڏيئي ھر
ھلڪو چڪ پاتو. ڪافي دير تائين ھو ھن مستيءَ ڀري پيالي جو مزو ماڻيندو
''سنھڻي ھاڻي تہ صبر نہ پيو ٿيئي.''
''نہ نہ گلڻ خدا جي پناھ توبہ توبہ تون ھي ڇا پيو سوچين. خدا نہ خ
ڪا ڀل چڪ ٿي وڃي. پوئي تہ پنھنجو ڪھڙو حشر ٿيندو. گلڻ ھن معا
اسان استرين کي ڦوڪي ڦير رکڻ ڪپن، نہ تہ پوئي سڀ ڪجھ
طعن، نفرت ڦٽڪار اسان کي سھڻ جو وارو ايندو آھي.
نہ نہ سنھڻي مان تہ ڀوڳ پيو ڪيان. ائين تہ مان بہ انسان آھيان
ٿورو ڪندس.
'سنھڻي ھيئن ڪر، ھل تہ سياڻي ٻئي ڪانياواڙ پڇي تا ھلون.''
من تہ منھنجو بہ چوندو آھي پر ڇا ڪيان مجبور آھيان منا مان
آھيان. ڇڏ انھن ڳالھين کي ٻڌائي وري ڪڏھن ايندين تہ وري مان
ڏينھن جو عيد جي چنڊ جيان انتظار ڪريان.'
'سنھڻي ھاڻي تہ خبرن سان بہ ئي محتا رھيا آھن. پوئي تہ انت

ي ويئي هو هتي مذ پهتا هئا تان تہ بس بہ اچي پهتي.
گلڻ ماڻس کي سلام ڪيو. ماڻس بہ هُن جي نراڙ تي مامتا ڀري چمي ڏني
گلڻ بس جو در کولي منجهس چڙهي ويو. بس چالو ٿي. رفتار پڪڙيندي
ي ويئي. جنهن جي پنيان مٽيءَ جو هڪ لاٽو ٿي ويو.
ماڻس ٿورڙيءَ دير تائين هن مٽيءَ جي اڳيان اڳيان ويندڙ بس کي ويندي
ندي رهي سندس اکين مان لڙڪ لڙي پيا.

ڳلڻ جي وڃڻ بعد سنهڻي سمهڻ جي ڪوشش ڪئي پر ننڊ نه ڄڻ هن ج
اکين کان رُسي دور ڪيڏانهن هلي ويئي هئي.

هن سمهڻ جي دعا پڙهي. وري سمهڻ جي ڪوشش ڪئي پر هوءَ ناڪ
رهي هن دريءَ مان اوپر پاسي ڏٺو ته هاڻي سڀ نکٽ مڙي رهيا هئا. جند
تان هن اندازو ڪيو ته پرهه ڦٽڻ ۾ هاڻي دير ڪونهي.

هن سوچيو ته هاڻي سمهڻ جو سمو ڪونهي هاڻي جو هوءَ سمهندي
صبح جو سويل وري اٿي ڪونه سگهندي.

هن اٿي ۽ وضوءَ ناهيو. مصلو ڪنيو. ۽ رب جي حضور ۾ هٿ ٻڌي بيه
رهي. ڪجھ رڪعتون نفلي نماز پڙهڻ بعد هن ٻئي هٿ آسمان طرف ڪنيا ۽
گهرڻ ۾ هڪ چت ٿي ويئي.

هي منهنجا رب هي ٻاجهارا پالڻ هار تون منهنجا ڳناهه معاف ڪج. مون
نيڪيون ڪمائڻ جي توفيق عطا فرمائج. نندن تي رحم ڪرڻ جي ۽ وڏ
جي عزت ڪرڻ جي سُڌ سمجهه عطا ڪج. ڳلڻ کي تون منهنجي نصيب
لکي ڇڏ منهنجا مولا ۽ هو مونکي نصيب ٿئي اهڙا اسباب پيدا ڪر منه
نيلي ڇتيءَ وارا. منهنجا مالڪ ڳلڻ کي تو پرديس ۾ سکي سلامت رکج.

هوءَ هن حالت ۾ ڪافي دير تائين دعائون گهرندي رهي. دعائون گه
بعد مصلو ڪٽي هن ڏور تي ٽنگي ڇڏيو. ڪڪڙ آدي ڳانءَ جا ڏڏي پيٽي
ڇڏي هئائون سان هن ڏڏي ۽ پوئي چانهه ناهڻ ويهي رهي. چاچي کي چ
پياري هن پاڻ به پيتي. پوئي ٻُهاري ڪٽي اڱڻ اوٽا ٻوهارڻ ۾ جنبي ويئ

ڳلڻ ابا اٿ هاڻي اٿ دير پئي ٿي ٿئي.

رات سڄي دوستن سان گڏ رهاڻ ۾ گذاري ڇڏي، هاڻي جاڳ به ڪيئن ٿ
اٿ پٽ اٿ بس اچڻ جو ٽائو ٿيو تو ٿئي. هاڻي ته سڄ ايرڻ ۾ به دير ڪانهي
. ماڻس ڳلڻ کي اولاٽا ڪري اٿارڻ جي ڪوشش ڪئي ته به ڳلڻ جي اک نه

ماڻس رلهي جي ڪنڊ جهلي هن جي منهن تان هٽائي ۽ وري به م
سڏڙن ۾ هن کي سڏيندي رهي.” اٿي پٽ هاڻي چانهه پئي ٿي ٿڌ
چوندي هن ڳلڻ کي ٻانهن مان جهلي لوڏيو.

”اوهو..... هن گهڙيال ۾ نهاريندي ۽ سڄ سامهون ڏسندي چيو. ا
دير ٿي ويئي. چوندي هو جهٽ پٽ اٿي پير وراڻ ٿيو. ۽ جلدي جلدي
مُنهن ڌوئي چانهه پي وڃڻ جي تياري ڪئي.

ٿيلهي ڪلهي ۾ وجهي ماڻس کان موڪلائي بس اسٽيشن ڏانهن
ويو ماڻس به هن سان آخرين ڳالهيون ڪندي بس اسٽيشن ت

۾ وسڻ جي ڪوشش ڪن.

ڏهن ڪڏهن بوندو وسي ماڻهن کي آٿت ڏيئي تي ويئون. هڪ ڏينهن
و سنو نمونو هيو. اترپار کان مينهن نئجي ڪار ڪئي. جنهن جي بارانيي
ڻ جي پوري متي ايڏي تہ اڏي پئي آئي جنهن سڄيءَ بنيءَ کي پنهنجي
۾ لپيٽي ورتو هو. جيڏانهن تي نظر ويئي تيڏانهن ڏوڙ ئي ڏوڙ هئي.
هر کان ٻيو گهر نظر نہ پئي آيو. ٿورڙي دير ڏوڙ جي سامراجيہ بعد بادلن
ڏن قطرن جا آنسون وهائڻ شروع ڪيا. جن جي گهر جي ٻاهران اوٽن
ل تامن جي ٿانون سان ٽڪرائجي دل جي ارمانن کي انيرو اتساهہ ۽
ل پئي ڏياريو. بس پوئي جڻ اڄ سارنگ سانگيڙن جي سار لهڻ جو نسچو
ورتو هو جڻ هن ڌرتيءَ ماءُ ۽ ڪکن پنن کي پنهنجي شفابخش ڦوهارن
نجارڻ جو قسم کائي ورتو هجي تيئن هو وسڻ لڳا هئا. گجڻ پنهنجو
ا ۾ گهولڻ جي ڪوشش ڪئي. گهڙي کن ۾ ابر سيني جي ارمانن کي
شي چڙيو. سڄو پٽ جل ٿل تي ويو. بني وستار جيڪو هيل تائين رڻ
ئي پاسيو تنهن بلڪل رڻ جو متضاد اهڙو درياءُ وارو روپ اختيار ڪري
و. تاحد نظر پاڻي ئي پاڻي هيو. مٿان مينهن نار ڪري ڪِري رهيو
هينان زمين تي پونگن جي ڪکاهين ڇاڄ مان بہ اهي قطرا نارن جي
وهي رهيا هئا.

جو پيءُ ڪوڏر ڪلهي تي کنيو تلاو ڏانهن نڪري پيو. ٻنهي ڳوٺن جا
يڙا بار ڳوٺين جا ٽوپلا شرير تي ڍڪي گهمڻ ڦرڻ لائي نڪري پيا هئا.
ڏجي تلاون جي نالن ۽ گهارن کي صاف ڪيو تہ جيئن وڏ ۾ وڏ برسات
تلاون ۾ جمع ٿي سگهي.

ت جو پاڻي جيترو وڌاري گڏ ٿيندو آهي اوترو اهي تلاو اونهاري ۾
ن منو پاڻي ڏيندا آهن. انهي سوچ ۽ انيو جي ڪري هينئر سيئي ان
ا پيا هئا.

جيئن صفائي ٿيندي پئي ويئي تيئن تيئن پاڻي ٻيڻي زور سان تلاو
رهيو هيو. هن گهارن هينئر ڪنهن نديءَ جو روپ ڌاري ورتو هو.
ڻيءَ جي ڪرڻ جو آواز دور دور تائين پهچي رهيو هيو. سڀ کان
هہ پرجڻ لڳا. پوئي آهستي آهستي سڄي تلاو ۾ پاڻيءَ جي سطح
ئي هئي. ڏسندي ڏسندي ٽلڻ واري نارن جي ناهيل واڙ ٻڏڻ لڳي.
تہ تلاو پرجي ڪنهن ديم جهڙو لڳي رهيو هو.

Chapter 12

ڏکن جا ڏهاڙا نہ مزمان هوندا آهن. ۽ مزمان هميشا ڪجهہ ڏينهن
مهينن جي لاءِ ترسندا آهن. چوندا آهن تہ ڏک پنيان سک ايندو آهي.
هن لاءِ هڪ شرط هوندو آهي تہ هن جي لاءِ انتظار ڪرڻو پوندو آهي
ڪرڻو پوندو آهي. صبر سان گڏ سسئي جيان ڏکن جو ڏاڪڙن سان مقابل
ڪرڻ پوندو آهي. جيڪو ڪرمن ۾ لکيل هوندو آهي سو تہ تي ئي رهـ
آهي. تقدير کي ڪو ڦيرائي نٿو سگهي. شاسترن پُراڻن ۾ بہ انهي
سمجهاڻي ڏني ويئي آهي. قرآن پاڪ ۾ آهي تہ صبر اهڙي شئي آ
جنهن جو بدلو رب تعالي بندي کي ضرور ڏيندو آهي.

حضرت ايوب جو سارو جسم جڏهن ڦٽ ڦٽ ٿي پيو ۽ هنن ڦٽن ۾ جـ
پئجي ويا. هنن ڦٽن مان جڏهن ڪو جيوڙو زمين تي ڪري پوندو هو تـ
هن کي کڻي وري ڦٽن ۾ رکي ڇڏيندو هو ۽ کين چوندو هو تہ خوشيءَ سان
توهان جي روزي خداتعالي هن ۾ ئي پئدا ڪئي آهي. اها هئي صبر
انتها.ڏک سکن جي سونهن هوندا آهن.

جيٺ مهنو اچي پهتو هو. 'جيٺ مينهن هيٺ' واري چوڻي موجب
ماڻهن جي من ۾ مينهن وسڻ جون اميدون جاڳيون. خوب آڙنگ تي
هئا، اجايون گرميون پئجي رهيون هيون، جنهن کي تي ڏنو ويو هن
منهن مان هڪڙي ئي لات هئي تہ ماشاء الله گرميون پئجي رهيون آ
مينهن ضرور ٿيندا.

جيڪو ماڻهوءَ جت، سو تت دعائون گهري رهيو هيو. ڪي مسجد ۾ و
تہ ڪي ٻهرن جي ٿڌڙين ڇانون ۾ ويهي هاديءَ اڳيان هٿ ڦهلائي دعاگو
مايون پنهنجن پونگن جي پاڇولن ۾ ويهي هٿن سان پرت پري ر
هيون ۽ زبان مان رب ڏٽيءَ کي ٻاڏائي رهيون هيون. ڏاڍي گرمي
ڪک پن بہ چري نہ رهيو هو. ڪنهن ڪنهن ٽاڻي اتر پار کان ايندڙ
هوا جا جهونڪا تن من کي سندر ٿڌڪار جو ڇهائو ڏيئي ٿي ويا جنهن
ڪري من ۾ مينهن وسڻ جي آس ايري ٿي ويئي گرميءَ ۾ راحت پئي

جيئن جيئن گرميءَ جي شدت وڌي رهي هئي تيئن تيئن ماروئڙا
ٿي رهيا هئا. اڇا اڇا ڪپهہ جهڙا ڪکر بہ روز اڀ ۾ مُنارا ناھڻ لڳ
سيني جي ميٺ انهن منارن تي منديل رهندي هئي تہ ڪڏهن ٿا اچ
پنهنجي سفيد روپ کي ڪاري روپ ۾ تبديل ڪري هوريان هوريان نار

ي منهنجا مولا تنهنجا لک لک شڪرانا جو تو وري هي بادل برسايا ۽ هنن
ن اکين کي گلڻ جا درشن پسايا.
نتي ڪلهه وانڊڪائي ئي وانڊڪائي هئي. اڄ اهو ئي علائقو چهل پهل
تي ويو هو. اڄ سيني لاءِ ڪم ئي ڪم هئا. ڪو ڳاٻاڳاٻيون ٻڌي رهيو
نه ڪو وري ڳانين کي ڏوهي رهيو هيو ته ڪو وري ڳانين کي ڪانهاري
هيو.
ڪ ئي پيري ۾ هزارون خوشيون آڪاش مان جڻ بادلن برسائي ڇڏيون
. اهڙو هر ڪنهن کي آياس پئي ٿيو. هر طرف گگهر گولاڙا، للر، لاٽا،
ن، ڪوايون، سيارچ، مريڙا ڦتي نڪتا هئا. ماءُ ڌرتي سائو رئو پائي ورتو
ڪنهن ڪنوار جيان لڳي رهي هئي.
ڻ پريل تلاءُ جي پار تي ڪانب ڪشي وينو هو ۽ تلاءُ جي اندر پيل سوچ
پاڻيءَ کي ڏسي رهيو هيو. ڪجهه مينهون پاڻي اندر تري رهيون هيون.
نهن جي هڪ جوڙي اڏري اچي ڪناري تي ويٺي. جيڪي مينهن ۾
ي اڇا اڇا صاف صاف ڏسجي رهيا هئا. ڪجهه دير هيڏانهن هوڏانهن
، جڻ کين مزو نه پئي آيو، هو هتان اڏري ڳانين جي وٿاڻ ۾ وينا ڳانين
يٺ مان جيوڙا جنتو کائڻ لڳا.
و جي ڪپ تي بيٺل هڪ وڏي ٻبر تان ڪانگن جي ڪانو.....ڪانو
از آيو. گلڻ نهاريو ته هڪ ڪانگ آکيري ۾ ويٺل ڪانگڙيءَ لاءِ ڪجهه
ٽي آيو هيو ۽ پنهنجي چهنب سان ڪانگڙي جي چهنب ۾ ڏيئي رهيو
نهن کي ڪانگڙي ڪانو ...ڪانو...ڪري ڪائي رهي هئي. اڙي ماڻهوءَ
نگن جي ڪوار ڪندا آهن چوندا آهن ته ڪانگ جو سوائي نقصان
جي ڪو ڪم ئي نه هوندو آهي. پر هي ته ڏسو ڪهڙو نه هڪ ٻئي کي
ري رهيا آهن. وري ٻئي ٻبر تان هيٺ لهي آکيري کي اڄان به
ڪرڻ جي لاءِ ڪانيون ميڙڻ لڳا. جاڻي جيڏانهن تيڏانهن پٽ سڪڻ
. صرف ڪڇن رستن جي اونهاڻ ۾ اڄان پاڻي پريل هيو. جنهن جي
اڏيون لاريون اڄا حن علائقي ۾ نه پئي اچي سگهيون.
ٽي هلڪي گلابي رنگ جي ويس ۾ ملبوس مٽي تي بيلهه ڪنبو پاڻي
ي رهي هئي. اڄ ته ٿانون کي پاڻيءَ مان صرف ٻوڙي ڪڍڻو هيو.
ن پاڻي کينچڻ جو ڪو سوال ئي ڪونهه هيو.
سگهي ٿو سلمان به پويان اچي رهي هجي گلڻ سوچيو.

پهريئين ڏينهن هي پاڻي ڳندو لڳي رهيو هيو. پر ٻئي ڏينهن ا
پاڻي صاف اڇو اجرو ٿي چڪو هو. ڳند ڪچرو هڪ پاسي ڪناري تي هـ
هيو تہ مٿي هيٺ تري ۾ ويهي رهي هئي. هاڻي منو مصريءَ جهڙ
سيني جون اکيون ٺاري رهيو هيو. ٻئي ڏينهن صبح جو سويل کان ٺ
وڏن ڏيڏرن ٽنوارڻ شروع ڪري ڇڏيو. سائي هئيڊي رنگ جا وڏا ڏيڏ
تي ويهي پنهنجا ڳلاڦ پري پري ٻرائون.....ٻرائون.....ڪري رهـ
ننڍڙين ننڍڙين ڏيڏرين کي بہ پنهنجي مستي هئي هو پاڻيءَ ۾ ٽپ
ڪري ترين..ترين ڪٽ..ڪٽ ڪٽ ڪري خوشيءَ جو اظهار ڪري
هيون.

رتا رتا مخمل جهڙي شرير وارا مينهن وساڙا بہ جيڏانهن تيڏانهن
تي ڦهليا پيا هئا. ڄڻ رتي رنگ جا ڪي هيرا زمين تي هاريا پيا هـ
ڏينهن صبح جو سائي ڏامودر جا ڪچڙا ڪچڙا ڪنڊا بہ زمين مان
نروار ٿي چڪا هئا. سڄي ماحول ۾ ٺڏڪار ۽ هبڪار ڦهلي پيئي هئي
ڪٿي آنند ۽ الاس جو ساڳر ڇوليون هڻي رهيو هيو.ننڍا وڏا پنڇيءَ بہ
۾ پنهنجا پنک پساري هيڏانهن هوڏانهن اڏري الله پاڪ جو آڀار مڃ
هئا. هاڻي ڪمي هئي تہ صرف ڳانئن مينهون جي وطن وري اچڻ
هئي. بس پوئي ليلا لهير ٿي ويندي.

ٻن ٽئن ڏينهن بعد اها بہ ڪمي پوري ٿي ويئي. واليءَ واڳون
مالن ڌڻن سان پرديس ويل مالدارين بہ وطن طرف واڳو واريون. وري
ماءُ ٻني جنت نما ٿي ويئي. ڇوڌس ڳانئن، مينهون جي ڪنڌن ۾ ٻـ
ڇڙا ڳنڊٽيون ڳهنڊ وڃي پنهنجا مڌر سُر ڇيڙي رهيا هئا. رڍن ۾ ٻڌل
بہ ڇمڪارون ڪري پنهنجو رول نڀائي رهيا هئا. ڌڻارن جا ’امان-اما
سڌڙا صبح ويلا کي پنهنجا سندر رنگ بخشي رهيا هئا.

ڳلڻ بہ اڄ پنهنجي ڳانئن سان ڳڏ اچي سهڙيو هيو. سندس ڳانيو
ڏوبريون تي ڇڪيون هيون. هڪ نہ ڏڪار ٻيو ڳانئن کي پنڌ ٿائي و
ڳلڻ جون ڳانيون جيئن ئي ڳوٺ جي ٻر واري سيم ۾ پهتيون تـ
نينگ ٽپا ڏيئي ڳلڻ جي ڳهر طرف ڊوڙڻ لڳيون ۽ اچي اڱڻ اوتـ
لڳيون تہ ڪيترين خوشيءَ وچان رنيي پنهنجي پيار پاٻوهہ جو اظـ
ڳلڻ جي ماءُ تہ خوشيءَ مان ڳهر مان نڪري سيني ڳانئن
ڪنڌ تان هٿ ڦيرايا ۽ خدا جو شڪر ادا ڪيو.

يون ڪرڻيون آهن ڳچ هڪ تہ ميھنن ڪان پوئي آيو آهين ييو وري......“
’چري ائين ٿورڙو مان پڇي ويندس ھيءُ تہ توکي آزمايم ٿي تہ تون
ري پاڻيءَ ۾ آهين.“
اڻي جي کھڙي ييو ڳالھ ڪرين ھاڻي تہ ٻڌڻ لڳي آھيان. توکي شايد
ہ ناھي
مطلب؟“
اوھو ٻڇي وئين ڇا. بابا مطلب ڪجھ بہ ڪونھي مان ائين ئي چرچا
ڪريان.“
لڻ ٻڌو اٿم تہ ير واري ڳوٺ ۾ ڏڏ ديري ڇالو ڪئي اٿن؟ تنھن جو ڇا

ھا ھا تنھنجي ڳالھ صحي آھي ڳوٺ جي سرپنچ ڇالو ڪرائي آھي“
ائي الله اڳ تہ ٻنيءَ جا ماڻھونءَ چوندا ھئا تہ کير ۾ اولاد وڪبو آھي
اڻي تہ ماڻھوءَ کير وڪڻڻ لائي تيار آھن. ڇا پراڻيون چوڻيون ۾ پھاڪا
غلط پيا ٿيندا ويندا؟‘
نھڻي ڇا ڪجي. ھاڻي اڳوڻيون ڳالھيون يلا ڪٿي رھيون آھن. اسان
ن جي کوھنائين ۾ بدعملن جي ڪري ھاڻي برڪتون ڪجي ويئيون
ياڳ پلجي ويا آھن، ھاڻي اڳوڻا ڳاھ پاڻي ٻنيءَ ۾ نہ رھيا آھن.
جي روز مرھ جي ضرورتن جي پورتڻ تئي ڪونھ ٿي. ڏس نہ چوماسي
ڳانين کي ڪاڏو ناڻي سان وني ڪارائڻو ٿو پوي.‘
ھا ڳالھ تہ سچي آھي نہ تہ ھي خرچا پورا بہ ڪيئن ٿيندا.“
لڻ اھو کير ڳوٺن مان ييڙو ڪري ڪيڏاھن ڪٺي ويندا. يئسا يلا
ملندا.“
نھڻي اھو کير شھر ڏانھن کڄي ويندو ۾ کير جا يئسا فيت جي آڌار
ندا.“
لڻ اھو فيت وري کھڙي بلا آھي.“
سنھڻي اھا بہ ھڪ عجيب شئي آھي. دنيا ڏاڍي ترقي آھي. اسان
ايجان ڏٺو يي ڇا آھي. مان ڪالھ اھا ديري ڏسڻ ويو ھوس. کير کي
ھي پايپت يعني شيشيءَ ۾ وجھي ھن ۾ ييون بہ دوائون ۾ رسايڻ
ھن کي ھڪ جنڊيءَ جھڙي مشين ۾ وجھي گول گول ڦيرايائون يي،
منٽن بعد ھن شيشيءَ ۾ انگن مٿان نمبر پيئي تہ ڪنھن جي کير ۾

سج جا سنهرا ڪرڻا پاڻيءَ مان پراورتت ٿي سنهڻي جي سندر شر
ٽڪرائجي رهيا هئا. ۽ عجب جهڙي منظر نگاري ڪري رهيا هئا.
سنهڻي جي گوري چمڙي ٻيو وري جوانيءَ جو جوبن تنهن مٿان وري س
ڪرڻن جي آميزش. سندس حسن دوبالا ٿي ويو هيو. هوءَ ٽانگهي پا
بيني هئي ته ائين لڳي رهيو هيو ته ڄڻ ڪو ڪنول ٽڙي پيو هيو.

گپ گاري سان ٽپڙ ٽاڙي نه ڦتن تنهن جي لائي هوءَ هوريان هوريا
انداز سان وڪون وڌائي رهي هئي. جنهن سندس چال کي اڃان ڀي م
بنائي ٿي ڇڏيو. ڪامڻگاري چال ۽ ڪمر جي لڏڪي هڪ عجيب ڪام
پئدا ڪيو.

هن هتان پسار ٿيندي گلڻ سامهون نهاريو. ۽ منو منو مُرڪيو، ڪو
ونڻي ۽ ڪنهن کي شڪ نه پوي ان ڪري هوءَ سڌي تلاءَ جي ڪپ ڏانه
ويئي.

هن جي مُرڪ گلڻ جي من ۾ منڊل مچائي ڇڏيا. هن کان سنو نه ٿيو
تان اٿي سڌو سنهڻيءَ ڏانهن هليو ويو.

”سنهڻي پلر پاڻيءَ جي لهرن ڏي ته ڏس ڄڻ تنهنجي چال جا ڪ
ڪڍي رهيون آهن.“ گلڻ چيو.

پنهنجي واکاڻ ٻڌي سنهڻي ٿورڙو مشڪيو. هن جي عادت هئي
ڏينهن جو گلڻ سامهون ڏاڍو شرمائيندي هئي هوءَ تمام ٿحت ڳالھ
هئي. رات جو هوءَ ڪجھ ڳالهائي ويندي هئي.

” اڄ ته تنهنجو مُحافظ تو سان گڏ ڪونهي اڪيلي ئي هلي آئي آ

”مونکي وري محافظ جي ڪهڙي ضرورت آهي مونکي ڪير ٿو ڪائ
ڪنهن کي طاقت آهي ته مونکي هٿ لائي سگهي. چوندي هن نرالي
گلڻ ڏي ڏٺو. ها پر تنهنجي باري ۾ خاطري نٿي ڏيئي سگهان.“ هن
آواز ۾ چيو.

”ان جو مطلب ته توکي مون ۾ اڃان ويساھ ڪونهي ڪو“

توکي نه سچو سڃاڻان ٿي تنهنجي ته رڳ رڳ کان واقف آهيان
چوان ٿي.

' ڇڱو هاڻي توکي خبران نه ڪندس، مان وڃانو ٿو. ٻيو ڇا گلڻ
انداز ۾ چيو.'

”اڙي اڙي مڙد ٿي ماين جيان رسي پڇين ٿو. ٻيهي هتي ٻيه

سنو يار سنو مان چوان ٿو تہ ھن سال ڪجھ جوڙ ميڙ ڪري وٺ. نہ تہ
ڪتي پڇنائٽو نہ پوئہ.''
ٿيندو يار سڀ ڪجھ ٿيندو، ڪھڙي تڪڙ آھي يلا.''
خير اھا تہ تنھنجي مرضي مونکي ڇا، مان تہ توکي ھڪ ڳالھ چوڻ آيو
اڄ شام جو پنجين وڳي پنھنجي راند واري ميدان تي ملھ جو پروگرام
ويو آھي. پر پاسي وارن ڳوٺن کان سٺا سٺا نوجوان ملھيءَ ايندا. تون بہ
ن يا نہ.''
چو نہ يار ضرور ايندس.''
بس ڳائين کي جھنگل ڏي مُنھن ڏيئي ورندي ھٽ اچج.''
ھا، ھا اڄ تہ سيني کي پنھنجو پاڻي ڏيکارڻو آھي.''
بئي ڪجھ دير ڳالھيون ٻوليون ڪندا رھيا. پوئي ٻئي گھر روانا ٿي

ني کي شام جو انتظار ھيو جيئن ئي سج پنھنجي تپش کي گھٽايو
پاسي وارن ڳوٺن کان نوجوان اچي ميدان تي ڪٺا ٿيڻ لڳا. ڪي گھوڙن
ي انن تي ۽ ڪي وري پيادا اچي رھيا ھئا.
ان ملاکڙو ٿيڻ ۾ ڪجھ دير ھئي. ڪي ڪانبون ڪشي وينا ھئا تہ ڪي
ب ڏيئي رھيا ھئا. تہ ڪن وري ميدان مان ڪڪ ڪندا ٻھاري ميدان
پئي ڪيو.
بہ اچي پھتو ھو. جئن ئي ھن کي ايندو ڏنائون تہ ميدان ۾ شور مچي
ني ھن کي پليڪار ڪئي. ڳلڻ ھنن کي جواب ڏيندي انھي اٿاھ
سمائجي ويو.
ڪيتن چرچن ڀڳبن کان پوئي ملاکڙو شروع ٿيو. جن جن کي ملھون
ن ھيون سو سندرا ٻڌي تيار ٿي ويا. ھر ھڪ ڄٽا ميدان جي وچ ۾ اچي
جوھر ڏيکارڻ لڳا. جانٺن، اڙين، وارن جھڙا ڪرتب اڄ خوب ڏسجي
ا.
مگر ڪمال ڪري ڏيکاريو ھو. ھڪ ھڪ ڪري ھن سيني نوجوانن کي
. آخر ھو مٽي مان چڙھي ويو ھن کي ڪو مات نہ ڪري سگھيو ھن کي
ب ملھي ليکيو ويو. ڪنھن نوجوان ڳلڻ جي ٽڪر کي نہ پئي برداشت
لھو متارو جسم، ۽ سندس ڊگھائي ڏسي ھرڪو ھارجي پئي ويو.
ن وسندا آھن تہ ھت پاڻين پاڻين جون رانديون اچي ٿينديون

چربيءَ ۽ سٽپ جو ڪينترو مقدار آهي. انهي کي فيٽ ڪڍڻ پئي چي
”سنهڙي ڳانين جو فيٽ مينهون جي فيٽن کان گهٽ ايندو آه
لائي ڳانين جي کير جا اگهہ گهٽ پيا ملن.“
”ڳلڻ ان جو مطلب تہ ڳانين تي وري بہ هڪ بي آفت لٿي آهي
ماڻهوءَ هوريان-هوريان ڳانيون پالڻ ڇڏي ڏيندا.“
”تون صحي پيئي چئبن هاڻي تہ ڳانين جو الله بيلي آهي. پرڏيه
بہ سپ کان پهريائين اچي ڳانين تي حملو ڪيو. هن ٻيريءَ جي تي
ڪري بہ ڳانين کي ڏڪ رسند، ماڻهو پئسن جي لالچ ۾ ڳانيون وڪڻي م
ڏارڻ لڳندا. سرپنچ تہ هينئر کان ئي چوڻ لڳو آهي. ادا ڳانين جو دو
ويو هاڻي ڪارين مينهون جو دور اچي ويو آهي ڏسو نہ ڪيڏا نہ پ
ملن.“
”هن جي ڳالهہ بہ آخر ڪجهہ تہ سچي آهي. مينهن ڪجهہ نہ
ڏئي پيئي تي. ڳانين مان تہ ڪجهہ بہ ورڻ جو ناهي.“
”ها وقت وقت جو ڪم ڪندو آهي. ٻيو ڇا. ڳلڻ ڇڏ انهن ڳالهي
ٻڌائي هاڻي تہ مالڪ مهر ڪئي اتئي هاڻي تہ ڪيڏانهن ڪونهہ
نہ.“
”ڇري هاڻي وري ڪيڏاهن وڃان، جئن تيئن رب مهربانيون
آهن.‘
ڳلڻ هيءَ ٻيلهہ تہ مٿي تي رکائي دير پئي تي تئي.
چو نہ، اهڙا منهنجا ڀاڳ ڪتان آيا جو مان پنهنجي هٿن سان ت
مٿي تي ٻيلهہ رکانو.“
سنهڙي ٻيلهہ کڻي هلي رواني تي. ڳلڻ هن جي ڪيڙن کي دير تا
سم ڏسندي رهيو.
”اوهو.... هن جو مطلب تہ ملاقاتن جو سلسلو وري هڪ ڀيرو ٻيهر ش
چکو آهي.“ آواز ٻڌي ڳلڻ ڇرڪجي ويو ڏنائين تہ الڻ اچي پر
هيو.
”ڪيئن نہ يار، ملاقاتن، ميلاپن جا ڏينهن تہ هاڻي آيا آهن. ڏس
نہ جلسا لڳا پيا آهن، منڊل متا پيا آهن. ڏڪار جا ڏولاوا ڏور تي ويا
ٻهارڙيون لڳيون پيئون آهن.“
ڳلڻ ڪلندي ڪلندي جواب ڏنو.

سيارو لئيگ الوداع تي وڃڻ جو سوچي رهيو هو پوئي به اجان گلابي تڏ
روپ ۾ هن جي ياد ماڻهن جي دلين ۾ تازي هئي. ڪڏهن ڪڏهن صبح
پُهر هو پنهنجو رڪي رڪي پرچو ڏيکاري تي ويو. شام ويل جڏهن سج
ري ڪرڻن جي ورڪا ڪري سڄي سرشتيءَ کي وهنجاريندو هو تڏهن هوائن
تديون لهرون سڄي سنسار ۾ ڦهلجي تي ويئيون. صُبح ۽ شام ويلائون
يون ته اهلادڪ ۽ فرحت بخش ٿينديون هيون جو ڪنهن پير بادشاهه کي
ورلي نصيب هونديون. ماڻهوءَ اجان به تڏ جي ٻپ کان گهرن اندر ئي
ندا هئا. هاڻي سيئي ٻاهر کلي اڱڻ ۾ سمهڻ جا سانباها ڪري رهيا هئا. پر
ڪنهن پهل نه ڪئي هئي.

چانڪ ڏکڻ طرفان متي اڏندي ڏسجي رهي هئي. شايد ڪو واهن اچي
هيو. صبح جو وقت هو ۽ مٿان وري ماڪ پيل هئي تنهن جي ڪري هو
جئين جئين اڳتي وڌي رهيو هيو تيئن تيئن متيءَ هڪ ديوار جي
اختيار ڪئي. چڻ چين جي ديوار هجي.

ڪ اچي رنگ جي ڪار اچي ڳوٺ جي ٻاهران نهيل اوطاق وٽ بيٺي.
ق ڳوناڻن ماڻهن جو جڻ گيسٽ هائوس. ڳوناڻا ماڻهوءَ ترقيءَ ۾ پٺتي پيل
آهن پر مهمانوازيءَ ۾ سندن ڪو ثاني نه هوندو آهي.

ن ڪار مان به گورا ماڻهو دروازو کولي هيٺ لٿا ۽ ٻاهران نڪرندي ننڊڙي
سان پنهنجا ڪپڙا ۽ هٿ پير چنڊڻ لڳا.

پيئين دروازي مان به هڪ عورت، جا ڪچياڻي پئي لڳي سا اتري، هن به
جا ڪپڙا لتڙا ڏڏڙ کان آجا ڪيا.

يءَ ڏوڙ به هتي جي ماڻهن جيان ڪيڏي نه محبت پري آهي، ايندڙ
سان گلي لڳي وڃي تي. جنهن متيءَ ۾ هيڏي محبت سمايل هجي ته
هتي جي ماڻهن جي محبتن مامتائن جو نه پڇڻو ئي ڇا.

ڏيءَ جو آواز ٻڌي ڳوٺ جا ٻار اچي گاڏيءَ جي اردگرد ڪٺا ٿيا. جڏهن
گاڏي ايندي آهي ته هي ٻار هيئن ئي هت جمع تي ويندا آهن. سيئي
ن مزمانن ڏي نهاري رهيا هئا ۽ منو منو مسڪرائي رهيا هئا. هو گورا
به هنن کي ڏسي مُشڪي تي پيا.

ڻ موٽر جو آواز ٻڌي پنهنجي گهربو لوڙهو اورانگهي ٻاهر آيو ۽ اچي
جي مرحبا ڪئي. هنن به مُرڪي هن کي موٽ ڏني.

آهن. ملهہ کان پوئي ٽپ ڏيڻ جو مقابلو ٿيو. ٻن ٽن نوجوانن ٽپ ڏن
هڪ ٻئي جا ٽپ جهوريا. گلڻ بہ لانگاٽو ڪڇي هڪ زوردار ٽپ ڏنو. جيڪ
پڳ ويھہ پير هيو. سيني کان ڊگهو ٽپ اهو ئي هو. سيني گلڻ جي ٽ
جهورڻ جي ڪوشش ڪئي پر ڪو ڪامياب نہ ٿيو. ٽپن ۾ بہ گلڻ پهرئين
تي رهيو.

بس پوئي تہ گلڻ تي واهہ واهہ جا مينهن برسڻ لڳا. ڪو گلڻ جي
نپري شاباسي ڏيئي رهيو هو تہ ڪو هن جي ملهہ جي واڪاڻ ڪري ر
ڪو وري ٽپن جي تعريف ڪري رهيو هو.

وري سيني پيڙا تي ونجهوٽي کيڏڻ جو فيصلو ڪيو. جنهن ۾ بہ گ
چستيءَ ۽ ڦڙتيءَ جو ڪو جواب ڪونهہ هو. ائين گلڻ اڄ سيني راندين
رهيو.

سج ڪڇ ٻنيءَ جي رڻ ۾ گم ٿيڻ جي لائي رتي گولي جي شڪل
ڪري بيٺو هو ۽ هوريان هوريان هن پنهنجي ڪني زمين تي ٽڪي ۽
وجود غائب ٿي ويو. هوڏانهن جيئن ئي سج پنهنجي وجود کي رڻ
ڪري ڇڏيو. ڳوٺ جي مسجد مان سانجهيءَ جي نماز جي لائي بانگ
گهولجي رهي هئي. سيئي راند ڦٽائي، پنهنجي پنهنجي گهر موٽي

ڻ هن جو تعرف ڪرايو. توهان کي گهربل ماهيتي هيءَ ڏيئي سگهندي ڇو
هيءَ گجراتي زبان ڳالهائي ويندي آهي. باقي سڀ سنڌيءَ ٻوليءَ کان
هه ڪجهه به نه سمجهنديون آهن.
سنهٽي ايندي شرط ئي مزمان ماين جي آجيان ڪئي. سڀ کان وڏي
هه ته هن 'هلو' چئي کين آوڪاريو هو.
جيئن سنهٽي 'هلو' چيو ته ڳوٺ جي ماين جي منهن تي مشڪ ڊوڙي وئي.
ته سنڌيءَ ۾ 'هلو' هلڻ جي لاءِ چيو ويندو آهي.
سنهٽي پليز اسان کي هنن رلهين ۽ ڪنجرين جي مهتو جي باري ۾
جهه ٻڌائي. هي جيڏيون ساريون ڪنجريون ڇاجي لاءِ ناهيون وئيون
ن ڇا هي سڀ وڪري لاءِ ناهيون ويئيون آهن يا هنن جو ٻيو به ڪو ڪارڻ
پيوگ آهي.
ها ها ڇو نه مان توهان کي بلڪل تفصيل سان ٻڌائيندس.'
ادي اسان جي ٻنيءَ جي سنڌي سماج ۾ پرت کي ڏاڍي عزت حاصل آهي.
ي جڏهن ڪنواري هوندي آهي ته چولو پائيندي آهي. جنهن ۾ به ڏيريءَ
پرت پريو ويندو آهي. ڇوڪري پرڻجڻ بعد چولو متائي ڪنجري
ندي آهي اها ڪنجري يا ڪنجرو هن کي ڇوڪري وارن طرفان پهرايو
و آهي جيڪا ڪنجري ڳهوٽ ماءُ يا پيڻ پنهنجي هٿن سان ناهيندي
. جنهن ڪنجريءَ جي ساپيا ۽ سندرتا ڏسڻ وٽان هوندي آهي جنهن جو
ندو توهان خود به ماڻي سگهو ٿيون.
اديءَ بعد ڪنوار ست ڏينهن ساهرن ۾ رهڻ بعد وري پنهنجي مائٽن جي
واپس موٽي ايندي آهي ۽ پوئي ڇهن يا اٺن مهنن بعد نڪيتي ڪئي
ي آهي. نڪيتيءَ وقت ڪنوار پاڻ سان ايڪويهه ڪنجريون ۽ ايڪويهه
ن ڪٽي ويندي آهي.جنهن کي هت اسان جي ٻوليءَ ۾ 'ايڪيو' چيو
آهي. جنهن سان گڏ ڪجهه ٿانو نڪر به ڏنا وڃن ٿا. انهيءَ ريت هيءَ
واري ڪلا ۽ رلهين واري ڪلا اسان جي جيون جو هڪ انگ آهي اسان
يون سان جڙيل رهي آهي. اگر ڪا ڪنوار ڪنجريون يا رلهيون گهٽ
ي آهي ته سماج ۾ ٽيڪا جو شڪار ٿيندي آهي. مايون هن جي باري ۾
طرح جون ٻريون پليون ڳالهيون چونديون آهن. پر هاڻي حالتون ڪجهه
آهن. مهنگائي به ڪجهه وڌي آهي. هن لاءِ هي رواج هاڻي ڪجهه
ي رهيو آهي هاڻي ڪنجريون ڪجهه ڪم نه هجن ته به هليو ويندو

ڳلڻ هڪ ڇوڪري کي جيئن ئي ڪجهه چيو تہ هو ڇوڪرو ڊوڙندو
ڊانهن هليو ويو، ۽ ٿورڙي دير کان پوئي سندر اهڙيون بہ ٿي رلهيون ۽ و
ڪٽي آيو ڳلڻ رلهيون اوطاق ۾ وڇايون ۽ مزمانن کي وهاريو. هڪ ڇو
پاڻيءَ جو لوٽو ۽ گلاس وٺي آيو. مزمانن کي پاڻي پياريو ويو. ڳلڻ ڇوڪ
کي چانهہ ناهڻ جي لائي گهر ڇورائي موڪليو.

آيل مزمان تہ ور ور ڏيئي رلهين کي ڏسندا رهيا. هو رلهين کي اٿ
پٽلائي نهاري رهيا هئا. ڇو تہ هو هن علائقي ۾ آيا بہ هن لائي ئي هئا. تہ
علائقي جي پرت ۽ رلهين ناهڻ واري ڪم کي ڏنو وڃي.

هوءَ عورت جا ڪڇياڻي لڳي رهي هئي تنهن تعرف ڪرائيندي
”هي ٻئي انگلئنڊ کان آيا آهن. ياڻ جو نالو روبن آهي ۽ اديءَ جو نالو م
آهي. توهان هن کي مس روبن بہ چئي سگهو ٿا.“

ادي جيئن ئي سندن نالا ٻڌايا تہ ڳوٺ جا ٻار اهي نالا ٻڌي کلي پيا.
انگريزن وري بہ هٿ هنن سامهون هلائي هلائي کلڻ لڳا.

”۽ ها منهنجو نالو تہ ٻڌائڻ پلجي ويس. منهنجو نالو روهيٽي آهي
هتي جي ئي ڪڇياڻي آهيان. مان گائيڊ طور آئي آهيان.“ هن پن
تعرف ڪرائيندي چيو ”هي ٻئي آڪسفرڊ يونيورسٽيءَ ۾ پروفيسر آ
هي ٻنيءَ جي رهڻي ڪهڻي ۽ هست ڪلا کي ڏسڻ جي لائي آيا آهن.“ چ
روهيٽيءَ ٿورو مشڪيو.

”برابر“ روهيٽيءَ جي ڳالهہ ٻڌي ڳلڻ بہ مشڪندي جواب جي موٽ
چانهہ پاڻي پيارڻ بعد ڳلڻ هن مرد کي اتي ئي اوطاق ۾ ويهاري ماي
ڳوٺ ۾ وٺي ويو.

ڳوٺ ۾ اڳ بہ اهڙيون انگريز ٽوليون اينديون رهنديون هيون ۽ پرت
شيون خريد ڪنديون رهنديون هيون. هنن جي باري ۾ بہ جيئن ئي ماي
سيئي پنهنجيون پنهنجيون پرت پريل شيون هنن کي ڏيکارڻ جي لائي
هليون آيون هيون.

هنن شين کي ڏسي هڪ هڪ کري وڏي غور سان مزمان مايون ڏس
رهيون. جيڪا ٿي شيءِ هٿ ۾ ورتائون سا پنهنجي سندر پرت جي باع
جي هٿن ۾ ڇهتي ٿي ويئي.

”ادي هيءَ سنهٽي آهي. توهان کي هن پرت جي باري ۾ جيڪا
ڪپندي سا هيءَ توهان کي ڏيندي.“ سنهٽي جيئن ئي گهر ۾ داخل

رات جو ڏهين کن وڳي هنن رڻن جي ڪير ۾ روز جيان چانهه به ناهي. رڻن
ڪير ۾ چانهه ڪيڏي نه سٺي ٿيندي آهي تنهن جي باري ۾ ڳالهه هن ڪي
سيل سان ٻڌايو.

واقعي مزمانن به اها چانهه پي محسوس ڪيو ته رڻن جي ڪير واري چانهه
اب آهي هن ۾ جيڪو مزو ۽ لطف آهي سو ٻين چانهن ۾ ڪٿان آيو.

روهيٽي ۽ مس روبن کي به سنهڻيءَ جي اوٺي تي چانڊوڪيءَ رات ۾ رهاڻ
ڻ ۾ خوب مزو اچي رهيو هو. ڇو ته سنهڻي کين هر شئي وڏي مهارت سان
جھائي رهي هئي.

س روبن سنهڻي کي هتي جي شاديءَ جي رسم جي باري ۾ به ڪجهه
و.

تي ڇوڪري ڇوڪريءَ جو مڱڻو مائٽ ئي ڪندا آهن. مائٽ جتي چون
ڇوڪرن کي مجبور ٿي ها ڪرڻي ئي پوندي آهي. شاديون اڪثر
دارن ۾ ئي ڪيون وينديون آهن ۽ ها هڪ ڳالهه ته هتي جا ماڻهو جاهل ۽
ڙهيل پلي آهن پر ننڍپڻ جون شاديون هرگز نه ڪندا آهن. ٻي هڪ بدي
ا هتي عام آهي سا اها ته هتي جون شاديون اڪثر بدلي جي طرز تي
يون آهن. ڇوڪري ڏيئي ڇوڪري ورتي ويندي آهي.

وڪرو پنجويهن ورهين جو ۽ ڇوڪري ارڙهن اوڻويهن جي ٿيندي آهي
ڪاح جو ٽئه ڪيو ويندو آهي. وري مس روبن هتي جي گذر بسر ۽ ڏنڌي
ر جي باري ۾ پڇيو.

ن علائقي ۾ ٻنيون ٻارا نه ٿيندا آهن سيئي ماڻهوءَ مالوندا مارواڙا آهن.
ڪريون ڳانيون ۽ مينهون هتي جا مکيه مال آهن. مرد، مال جي سار
لهندا آهن ته مايون گهر ڪم ڪان وانديون ٿي پرت پرڻ جي لائي
رهنديون آهن. اڳئين زماني ۾ هي پرت صرف اوڍڻ پائڻ جي لائي
ب ۾ آندو ويندو هيو. پر هاڻي حالتون ڦريون آهن. توهان جهڙا گهمڻ
ئي ايندڙ گهمرا هي پرت خريد ڪندا آهن ته ٻيا آرڊر به ڏيئي ويندا
تنهن کان علاوه سرڪاري طور ۽ ٻين رضاڪار ادارن پاران به هي پرت
ب روپن ۾ پرايو ويندو آهي. جنهن جا پئسا مائن کي گهر ويٺي ملي
آهن. هيئن هاڻي هي پرت ٻني علائقي جون سرحدون اورانگهي وڃي
ر تائين پهتو آهي.' سنهڻي هڪ هڪ شئي کي ڪليئر پي ڪيو.
ا، ها. ڇهڙي ئي هڪ رلهي مون بمبئي جي فائو اسٽار هوٽل ۾ ڏٺي

آهي. بي ڳالهه تہ هن پرت هاٽي واپاري رخ اختيار ڪري ورتو آهي.
روهيٽي سنهٽيءَ جي ڳالهين کي خوب غور ۽ فڪر سان ٻڌي رهي هئي
جيئن ئي ڪو سوال هن جي من ۾ اڀيو تي هن فورن پڇي تي ورتو ۽ هن
انگريزيءَ ۾ انواد ڪري مس روبن کي ٻڌايائين پئي. جنهن کي هن ان
عورت بوڪ ۾ لکي تي ورتو. هوءَ خوب خوش تي رهي هئي.

هن مائي هڪ هڪ ڪنجري ڪٽي مس روبن کي ڏيکاري ۽ سنهٽي
اجازت وني مستر روبن کي بہ اهي پرت ڏيکارڻ جي لائي ڪٽي ويئي.

هنن بہ تي ڪنجريون ۽ رلهيون بہ خريد ڪيون.

بنپهرن جو جڏهن ماني کائڻ جو وقت ٿيو تہ ڪين ٻاجهر جي ماني ۽
ڳڙ مکڻ وجهي ڪارائي ويئي. کير لسي بہ خوب پياري ويئي. هنن کي
ڳوناٺو کاڌو خوب وڻيو. ماني کائي هو خوش تي ويا.

ماني کائي هنن گلڻ کان اجازت ورتي. گلڻ کين تڪڻ جي لائي چيو
سياڻي هڪ ڇوڪري جي طهر جي رسم ٿيڻ واري هئي. آسي پاسي
ڳوٺن کان سيئي ماڻهو هت ڪنا ٿيڻا هئا. روهيٽيءَ هنن انگريزن کي
ڳالهه جيئن ئي ٻڌائي تہ هو تڪڻ جي لائي تيار تي ويا.

شام جي ماني کائي هر روز جيان ڳوٺ جا ٻڍڙا ۽ نوجوان گلڻ جي اوطا
رهاڻ جي لائي ڪنا تي ويا. هيئن هن علائقي ۾ سيني ڳوٺن ۾ رهاڻيون رچ
آهن. سيئي مرد ماڻهوءَ کائي پي ڪنهن نہ ڪنهن جي اوطاق تي ڪنا
آهن ۽ هڪ ٻئي سان سڄي ڏينهن جا حال احوال اوريندا آهن. گهر ڪا
ديش وديش جون ڳالهيون بہ هن رهاڻ ۾ ٿينديون آهن تہ وري ڪڏهن
وڃائڻ جو پروگرام بہ ٿيندو آهي. پر ڳائڻ وڃائڻ جو پروگرام اڪثر ڳو
دور جهنگل ۾ ڪيو ويندو آهي. گلڻ مستر روبن کي سمجهائيندي چي

مستر روبن کي بہ هنن الله لوڪ، سادن سڀاجهڙن سنڌي ماڻهن سان
ڪرڻ ۾ ڏاڍو مزو آيو. هڪ تہ اسوءَ مهني جي چنڊ جي چوڏهين تاري
اتر واري هير جا ٿڌڙا جهونڪا. هو ڏاڍا محفوظ تي رهيا هئا.

سچ پڇو تہ چنڊ جي حسين چانڊوڪي ايڏي ساري خوبصورت ۽ د
ٿيندي آهي تنهن جي هن کي اڄ خبر پيئي ڇو تہ هو تہ ڄائو بہ شهر
۽ پليو وڌيو بہ شهر ۾ هن جي سڄي تعليم شهر ۾ ئي مڪمل تي ه
ڳوناٺي ماحول ۽ رهڻ رسمن کان بلڪل بي خبر هيو. هو ڳوناٺن ماڻهن
ٻئي سان هيڏو ڳانڍاپو: لاڳاپو ڏسي دنگ رهجي ويو.

شيءَ جون ڳالهيون ڪندا وڃي چنين ۾ پهتا.
گلڻ ۽ سندس مزمانن جي سيني مرحبا ڪئي. سيني کي ٽڏو پاڻي پيارڻ
چانهه به پياري ويئي. هو چنين جي وچ ۾ جتي ڳوٺ جا وڏيرا ۽ برک
ماڻهوءَ وينا هئا اتي وڃي وينا. جيڏاهن تي نظر ويئي تيڏاهن رنگ برنگي
پيراگت ويسن وڳن ۾ ملبوس ماڻهن جو سمنڊ پيئي نظر آيو.
هڪ ڇوڪري کي چنين ۾ آندو ويو جتي معزز مزمان وينا هئا. جنهن
ڇوڪري جي عمر اٽن ڏهن سالن جي پيئي لڳي. هن ڇوڪري جي ئي اڄ طهر
ي.
سماج جي عزت واري ماڻهوءَ جنهن جو هن علائقي ۾ وڏو مان هيو، تنهن
نينگر کي مٿي تي پٽڪو ٻڌو. ۽ تنهن مٿي پرت پريل پٽيءَ وارا موڙ ٻڌا
ڇوڪري کي ترار هٿ ۾ ڏيئي هن وڏيري پنهنجي کيسي مان ڪجهه
ڪڍي هن مٿان گهوري واڍي جي جهول ۾ وڌا جيڪو 'ڏي الله ڏي
' جهڙي رٽ لڳائي ڇوڪري سان گڏ هلي رهيو هيو. چنين کان ٻاهر نڪري
ڪري کي گهوڙي تي سوار ڪيو هيو ۽ گهوڙي کي هوريان پاڌي
سامهون وٺي ويا.
مسٽر روبن ۽ مسز روبن فوٽو ڪڍندي ٿڪجيا ئي نه پيئي. هنن هن رسم
هر هر ادا جا خوب فوٽو ڪڍيا.
جيئن ئي هن تقريب جي پڄاڻي ٿي ته سيني چنين ۾ ويهي ماني کاڌي
ماني کائڻ بعد سيئي ماڻهو ٽڙڻ پکڙڻ لڳا هئا. گلڻ ۽ هن جا مزمان به واپس
جي ڳوٺ آيا ۽ گلڻ ۽ سنهٽيءَ کان وڃڻ جي اجازت ورتائون.
هنن گلڻ کي پنهنجو ڪارڊ ڏنو ۽ هنن کي انگلينڊ اچڻ جي دل سان دعوت
ي. جڏهن هنن چيو ته پاپيءَ کي وٺيو اچڄ ته سيني کلي ڏنو.
سيئي مزمانن ٻئي هٿ جوڙي تمام ڳوناڻن کان اجازت ورتي. ڪار جو
و بند ٿيو ۽ ڪار وري ڌڌڙ اڏائيندي رستي تي غائب ٿي رهي هئي.
کي گلڻ ڏسندو رهيو ۽ واپس اچي دوستن جي محفل ۾ ويهي رهيو.
يار ڪهڙا نه پورا پورا ۽ ڊگها ڊگها هئا. سندن وار به ڊگها هئا. ٻنهي کي
رٽ ۽ پئنٽ پاتل هئا. خبر ئي نه پيئي پيئي ته زالون آهن يا مڙس آهن.
ڳالهائڻ ۾ به ڪو خاص فرق نه هو جيڪو سڃاڻي سگهجي.'' هڪ دوست
ته سيني کلي ڏنو.
وري ٻئي چيو ''يار هو هڙو ڇا کائيندا آهن جو هيڏا سارا گورا ٿيندا

هئي، هن رلهيءَ جي نفاست ۽ ملوڪائي کي ڏسي مون دل ۾ پڪ پڇايو
مان زندگيءَ ۾ هڪ ڀيرو ضرور هن علائقي جو دورو ڪنديس، جتي هح
ناياب رلهيون ناهيون وڃن ٿيون. توهان جي اها ڪنجري مان لنڊن
ڪنهن ميوزيم ۾ به ڏٺي هئي. جنهن جي هيٺان لکيل هو خيچ ٻنيءَ جو
روهيڙيءَ سنهڙيءَ جي ڳالهين ۾ سُر پورائيندي چيو.

رات جا ساڍا ڏهن يا يارهن وڄي رهيا هئا ته سيني رهاڻ ختم ڪر
سوچيو ۽ سيئي پنهنجي پنهنجي گهر هليون وئيون.

مزمانن جي لاءِ گاديلا آتر وڇائي هند وڇاڻ تيار ڪيا ويا ۽ اوطاق
اوتي تي ٿيئي مزمان کلي اڱڻ ۾ سمهي پيا. جن مٿان چانڊوڪي هار
ٿي رهي هئي. گلڻ به هنن کان دور هڪ کٽ رکي سمهي پيو، مٿان ڪين
ڳوناڻي علائقي ۾ ڪو ڊپ لڳي. رات پنهنجي رمز ۾ روان دوان هئي. ر
ڏينهن جيترو گرم ٿيندو آهي رات اوترو ئي ٺرندي آهي. رات ٿيندي
ته ڏينهن واريون لڪون ۽ اسون پُلجي وينديون آهن. صبح جو ماڻهو
تازهه دم ٿي ويندو آهي.

مزمانن به ٻنيءَ جي رات جو خوب مزو ماڻيو. سڄي رات بنا پاسو ورائڻ
سمهيا پيا هئا.

گلڻ اسُر جو سويل ئي مزمانن کي سمهيل ڇڏي اٿي گهر هليو ويو. هن
پڙهي ۽ پوئي اڱڻ ۾ بيهنل ڳانين کي ڏڏو.

جيئن ئي سج ڪني ڪڍي ته گلڻ به ڪم کان واندو ٿي چڪو هو
ڳانين جو تازو کير ڪاڙهي مزمانن جي لاءِ گلاس ڀري کڻي ويو. اهو تا
۽ نج کير پي ڪين ڏاڍو لطف آيو.

گلڻ کي خبر هئي ته شهري ماڻهن کي روز اشنان ڪرڻ بنان ڪين
آهي. سو هن پاڻي جي هن علائقي ۾ ڪمي هوئڻ جي باوجود به مزمان
لاءِ وهنجڻ جو پاڻي بالٽين ۾ ڀري رکيو.

توهان وهنجي سنجي تيار ٿيو تيسين مان به گهران تيار ٿي تو
چوندي گلڻ گهر هليو ويو.

گلڻ ۽ مزمان اشنان پاڻيءَ ڪري واندا ٿيا ته هاڻي ڪافي دير پئ
سيئي گڏجي ٻر واري ڳوٺ ۾ جتي طرح جي تقريب هئي. اوڏاهن پيا
لڳا.

وات ۾ وڻن ٻوٽن پکين پرندن سان گاهن گولاڙن سان ناطو جوڙين

Chapter 14

صبح جو دلپسند سمو. گلڻ جو پيءُ گهر کان ٻاهر اڱڻ ۾ کٽ تي وينو
جون چسڪيون وٺي رهيو هو. ماڻس رنڌڻي جي در وٽ ويٺي ٻاجهر
مانيون پچائي رهي هئي. سيئي ڳانيون پنهنجن پنهنجن ڦرڙن کي
چتي پيار ويڪت ڪري رهيون هيون. گلڻ بہ ننڍن وڏن ڪمن ۾ رُڌل
و ڳانين جي وٿاڻ ۾ هيڏانهن هوڏانهن چڪر ڪاٽي رهيو هو. ڪن ۾
ن ڳانءَ کي پٺي هڪليائين تہ گهڙيءَ ۾ ڳابا ڳابيون پٺي ٻڌائين.
ح بہ هاڻي دنيا کي پنهنجي اصلي طاقت جو پرچو ڏيکارڻ جي لائي
ي هوريان ڌرتيءَ جي هنج ڇڏي آڪاش ۾ اونچو ٿي رهيو هيو. پکي
نچي پنهنجي روزي روٽي جي تلاش ۾ جهنگل ڏانهن اڏري رهيا هئا.
ر هڪڙو گهيرو ناهي ٿڌڙيءَ هوا ۾ غول در غول اڏري رهيا آهن.
يون بہ ٽپ ٽپان ڪري اڱڻ ۾ بيٺل نم جو وڻ گونجاري ڇڏيو آهي تہ
ي رتن پيرن ۽ رتين اکين وارا ڪبوتر هيٺ اڱڻ ۾ غٽرغون....غٽرغون
رهيا آهن.
جي ماءُ اڄ ڪافي اداس پئي لڳي. هوءَ اڄ ڪن گهرن ويچارن ۾ گم
هوءَ اٽي ۽ دٻي جو ڍڪڻ لاٿو. جنهن مان بہ منيون ٻاجهر جون ڀري
ي تہ سيني پکين جي اکين ۾ چمڪ اچي ويئي. سيئي هن طرف
گا. بہ ڪبوتريون تہ اڏري هن جي هٿ تي ويهي رهيون تہ ٻيا پکي
لهي هيٺ زمين تي اچي بيٺا. جيئن ئي هن ٻاجهر جي مٺ زمين
ي تہ سيئي پکي چڳڻ ۾ مشغول ٿي ويا.
ڳالهہ آهي گلڻ ماءُ اڄ تہ ڏاڍي اداس پيئي ٿي لڳين.'' گلڻ پيءَ

ن پيو پڇين تہ ڇاجي لائي اداس آهيان. مونکي تہ سُمهندي آرام
سمهندي آهيان تہ ڪئين پرڪارن جا ويچار من کي ڪنهن درياهہ
چڏيندا آهن. بس من ۾ هڪ ئي طرح جو ڊپ گهر ڪري ويو اٿم تہ
ڻ پٽ جو ڇا ٿيندو هن جي شادي ڪرائي سگهنداسين يا نہ، متان
رو نہ رهجي وڃي.''
ي ۽ تون هڪ پيرو وڃ تہ صحيح، تہ ڪا خبر تہ پوي، اگر هو ڇوڪري
نا بہ ڪن تہ وري پيو ڪجهہ ويچاريون. باقي هيئن چپ رهڻ مان تہ
ڪين ورندو.

آهن. ڇا هو گهر کان ٻاهر ئي نہ نڪرندا آهن.''

''نہ يار هي بہ پاڻ واري جيئن هلندا ڦرندا آهن ۽ ڪم ڪاريون ڪ
آهن پر هنن جو ملڪ تمام ٿڌو ملڪ آهي. جتي گرمي بلڪل نہ پوندي آه
ان ڪري ڳورا هوندا آهن.'' گلڻ پنهنجي دوستن کي سمجهائڻ جي ڪوش
ڪئي.

''هلو يار هاڻي نماز پڙهڻ جو وقت پيو ٿئي'' ڪنهن دوست چيو ۽ سي
تتر بتر ٿي ويا.

گلڻ پنهنجي گهر ويو پئي تہ واٽ ۾ ڏنائين سنهڻي بيٺي هئي.
ڪيڏانهن وڃي رهي هئي پر گلڻ کي ڏسي اوندهہ جو فائدو وٺندي
بيهي رهي هئي.

گلڻ تنهنجي مزمانن کي روانو ڪري آئين، چوندي هوءَ ٿورو کلي. جن
جي باعث هن جا اڇا اڇا کير جهڙا ڏند سندس رتن نازڪ چپن جي وچ
جرڪي رهيا هئا. جن گلڻ جي دل ۾ آنڌ مانڌ مچائي ڇڏي.

''ها سنهڻي مينهن ۽ مزمان بہ آخر ڪيترا ڏينهن، آخر هو ويندا رهيا
پاڻ سان ملي ڏاڍا خوش ٿيا.''

''ها پر هنن تہ پاڻ کي زال مڙس سمجهي سيني جي وچ ۾ شرمندو ڪ
ڇڏيو.

''هاها....هاها....''ٻنهي هلڪو ٽهڪ ڏنو.

''خير اهو تہ وقت تي منحصر آهي. سنهڻي بلڪل ڊپ جو اظهار ڪ
چري ڊجين ڇا ٿي هن. کان بعد انشاءِ الله پنهنجو ئي ڇنو هن ڳوٺ ۾
پوئي ڏسج پنهنجي شغل جا رنگ گلڻ تہ چاهيو پئي تہ سنهڻي ا
ڳالهائيندي رهي پر وري بہ ڪو ڏسي وٺندو تہ ڳالهہ مان ڳالهوڙو ٿي پ
انهيءَ ڊپ جي ڪري هو ٻئي هنان کان هلي نڪتا.

کري رهيا هئا.
ريام جو مُنهن ٻاڙهو ٿيو پيو هيو هو زور زور سان واڪا ڪري ڪجهه
رهيو هيو. هن جو ٻُت ڪاوڙ وچان ڏڪي رهيو هيو.
ٿوتا در کان ٻاهران لاهي جڙيل اوطاق ۾ داخل ٿيو. سيني ڪيس پليڪار
.
'جڙيل اسين تنهنجي ئي وات نهاري رهيا هئاسين توهان جي لائي هڪڙو
نرو به موڪليو اٿئون. پر سنو ٿيو جو توهين پاڻهين پهچي آيا آهيو.''
هرين ته جڙيل ڪجهه نه سمجهي سگهيو پر هو ايترو ضرور سمجهي ويو
له مڙيوئي ڪجهه ڳڙ آهي. هو وچي هڪ طرف ويهي رهيو.
ادا جڙيل ڳالهه هيءَ آهي ته اڄ رات پنهنجي ڳوٺ کي لڄائي اهڙي
ا ٿي ويئي آهي. جا پنهنجي لائي پنهنجي سماج لائي هڪ ڪارو داغ
ڪارو ٽڪو آهي. اسين سڀ انهي لائي هتي ڪٺا ٿيا آهيون. جنهن
نايد توهان کي به خبر هوندي.'' ويٺلن مان هڪ ماڻهوءَ چيو.
ه يار نه الله جو قسم مونکي ڪائي خبر ڪانهي ڪجهه ٻُڌايو ته ڄاڻ
'
دا وڏي شرم سان چوڻو ٿو پوي ته ڪلهه کي گذريل رات دير رات جو وريام
جي پائٽي جي گهر مان نڪرندي ڏٺو آهي. جبڪا ڳالهه واقعي گنڀير
جي هيئن ٿيڻ لڳو ته پوئي ڪنهن جي عزت سلامت نه رهندي. هن کي
طيءَ جي سزا ٿيڻ کپي، پوئي هو چاهي ڪنهن به ارادي سان ڇو نه ويو
' ويٺلن مان وري ٻئي ماڻهوءَ چيو.
ا ها هن کي سخت سزا ٿيڻ کپي. توهان کان ڪجهه ٿي سگهي ته
نه ته پوئي مون تي ڇڏي ڏيو. مان پاڻهين هن کي ڏسي وٺندس. هن
يءَ سان ڪند نه لاهي ڇڏيانس ته منهنجو نالو لاهي ڪتي تي رکي
نالائق نه ته پٽسان.''
ام غصي وچان رتو ٿيندي چيو.
ڪهاڙي ڪٽي ايو ٿي ويو.
نه وريام اسين اڃان جيئرا ويٺا آهيون ائين ڀلا ڪيئن ٿيڻ ڏينداسين
ٺ ۽ سماج جي ڳالهه آهي. تون ويهه صبر ڪر، سڀ ڪجهه ٺيڪ ٿي
''
ي مونکي ڇڏيو مان ٻئي ڪنهن کي به ڪجهه نه ڪندس. مان پنهنجي

گلڻ ماءُ پنهنجي چنتا کي شبدن جو روپ ڏيئي گلڻ پيءُ اڳيان
ڪئي.
’سياڻي تنهنجي به ڳالهه سچي آهي ۽ مان به انهي ئي ڳڻتين ۾ پ
ڳران. مون ادا جزيل کي چئي ڇڏيو آهي هو ٻن ٽن ڏينهن ۾ پڇا ڳاڇا
ڏيندو. شايد اڄ ئي جواب ڪٺي ايندو.‘‘ گلڻ پيءُ جواب ڏنو.
’’ته پوئي بس منهنجا اڌ ڏک هلڪا ٿي ويا، هاڻي جيڪا ڪندو من
مولا.‘‘ اي منهنجا رب تون بهترين ڪار ساز آهين. اسان جي به عزت
پت رکج منهنجو گلڻ خدا نه خواسته اگر ڪنوارو رهجي ويو ته
ڪنهن کي مُنهن ڏيکارڻ جي لائق به نه رهنديس.‘‘
دل ئي دل ۾ چوندي هوءَ رنڌڻي ۾ هلي وئي.
گلڻ سيراڻ ڪيو. ۽ ڳانين کي پاڇيري جي لائي هڪلي روانو ڪر
سيراڻ ته هن نالي ماتر جو ڪيو. هن کي اڄ ڪجهه نه پئي وڻيو. اڄ
من ۾ هڪ عجيب ڌر ۽ دپ هيو. هو اڄ ڳوٺ کان ٻاهر نڪرڻ ۾ گهٻ
رهيو هيو. هن جي من ۾ بيچيني هئي. ڇو ته اڄ هو ڪهڙي غلطي
آيو هو. جنهن جي ڳوٺ وارن کي خبر پئجي وئي هئي. هن سندس
جون ڳالهيون به ڪنايون هيون. تنهن جي ڪري هن کي دل ۾ ائين پ
ته اڄ منهنجي سنگ جون ڳالهيون نه هلن ته سنو، هن ڳانيون سڄيون
ڪيون؛ پاڻ واپس وري آيو. ۽ گهر اچي منهن تي رومال ويڙهي سم
’پٽ الله خير ڪري سمهيو ڇو پيو آهين، طبيعت ته نيڪ اٿو؟
ماڻس گلڻ کي سمهيل ڏسي پڇيو.
’’نه امان آهيان ته نيڪ پر ذرا مٿو پيو ڏکيم. هن لائي ڪجهه آرا
وٺانو‘‘ گلڻ اصل ڳالهه لڪائڻ جي ڪوشش ڪندي چيو.
’’مٿو ڏکندو تنهنجي دشمنن جو، اجهو ٿي کير جو گلاس ۽ گوڙ
اچان، ڪائي وٺ نيڪ ٿي ويندين. چوندي هوءَ جهٽ گوري ۽ کير
ڪٺي آئي. گلڻ گوري ۽ کير هن جي هٿ مان ورتا. جيئن ئي سن
رنڌڻي ۾ هلي وئي ته هن گوري دريءَ مان اڇلائي ڇڏي ۽ کير تو
پي ورتو.
هن کي بيماري ته ٻي هئي. مٿي جي سور جو ته هڪ بهانو هيو.
خدا جي ڪرڻي ته ادا جزيل وڃي وريام جي اوطاق پهتو. ه
وريام جي اوطاق تي ڳوٺ جا ناميارا ماڻهو وينا هئا. سيئي ويچارن

ڪوشش ڪرڻ جي سزا ڏيڻ ئي گهرجي. پوءِ چاهي هن کو ڪوجهو ڪم
ـ ڪيو هجي. هن کي ٻن ورهين جي لاءِ نات نيڪاليءَ جي سزا ۽ پنج سو
ين جو ڏنڊ بہ ڪيو وڃي ٿو. ٻن ورهين جي مدي لاءِ هو هن ڳوٺ ۾ پير بہ
زي سگهندو ۽ هن فيصلي تي سياڻي کان عمل شروع ٿي ويندو. جو هن
لي جي حڪم عدولي ڪئي ويندي تہ وري پنچ ويهندا.
''ها ها اسان سيني کي اهو فيصلو منظور آهي. هجڙن نالائق ڇوڪرن کي تہ
ملڻ ئي کپي'' سيني هڪ آواز ۾ چيو.
محفل کي برخواست ڪيو ويو. سيني ماڻهن کي چانهہ ناشتو ڪرايو ويو
ل تہ ڪهڙن ارمانن سان آيو هو ۽ ڇا ڪٿي وڃي رهيو هو. گلڻ جا ماءُ پيءُ تہ
ھن سٺي خبر جي انتظار ۾ وينا هئا. ۽ جڙيل جي راهہ ڏسي رهيا هئا. جڙيل
دور کان ايندو ڏسي ٻنهي جي من ۾ ويچارن جي اٿل ٿيڻ لڳي تہ الاجي
ڙو جواب مليو هوندو. وريام 'ها' چئي هوندي يا 'نہ' ڪئي هوندي. ۽ جي
ڪئي هوندي تہ بہ ڪهڙن شرطن سان.
نن کي سو طرح جا ويچار من ۾ اچي رهيا هئا. اينري ۾ قدرت جي
ي تہ جڙيل اچي پهتو. اچ ادا جڙيل اچ هن پاسي کٽ تي ٽانئيڪو ٿي
. خير تہ آهي تنهنجو مُنهن تہ ڏاڍو ڪاوڙيل ٿو لڳي. ڪهڙي ڳالهہ
وريام ڪهڙو جواب ڏنو. گلڻ جي پيءُ چيو.
ها ها ادا جڙيل خير تہ آهي. هي توهان جو چهرو هيڏو بدلي ڪيئن ويو
'' گلڻ ماءُ اتاولي ٿيندي چيو.
ڇا نہ ٿيو آهي تنهنجي ڳالهہ پڇو، ڇا ٿيو آهي تنهن جو ڇا پڇي رهيا
توهان جي نالائق ڇوڪري سڄي ڳوٺ جي عزت تي ڏبو هڻي ڇڏيو
سڄي ڳوٺ جي عزت جا ٽڪرا ڪري ڇڏيا اٿس. هڙي ڪپوت کان تہ
ر ڄڻيو ها تہ سٺو هو. پٽ کي ڪو لڳڻ تہ آهي ڪونهہ ۽ مونکي پيا وري
ءَ لائي هليو.
ر ٿيو ڇا آهي ڪجهہ تہ ٻڌايو تہ خبر پوي''. گلڻ ماءُ چيو. تہ ٻڌو هي ۽
ل توهان جي پٽ جي ڪارنامن جي. ڇوندي هن سڄو قصو ڪيئن جئي
ءِ ڪيس چناءُ ڏيندي چيو.
هان جي نالائق پٽ ئي هينئر ئي هنئر ڪبرا لتا ڏيئي ڳوٺ کان ٻن
ي لائي ڪڍي ڇڏيو ۽ چئوس تہ سزا پوري نہ ٿئي تيستائين ڳوٺ ۾ پير بہ نہ پائي.'
ئي منهنجا مولا، توهان هي ڇا ٻڌائي رهيا آهيو. منهنجو ڇوڪرو تہ

گهر جي گند ڪچري کي هن ڪهاڙيءَ سان برابر تو ڪري ڇڏيان. سنهڻ
جي سسيءَ جو رت هن ڪهاڙيءَ جو پنو چکي تہ بس. هجڙي نالائق ڌيءُ ج
پلا نہ ڄائي هُئي تہ ڇا ٿيو هو.'' وريام رڙ ڪري چيو.

'وريام سانت ٿيءُ، ڪجهہ بہ ناهي ٿيو. سنهڻي ڏاهي ڌيءُ آهي. ه
هجڙي ڪابہ غلطي نٿي ڪري سگهي. هوءَ قسم پيئي کڻي تہ هوءَ ڪنهن
ڪوجهي ڪم کان پريءَ پاڪ آهي. اسين ڳوٺ جا پنچ آهيون. فيصلو ڪ
اسان جو فرض آهي سڀ ڪجهہ نيڪ ٿي ويند.' ونهيل چيو

ونهيل جون دلداريون ٻُڌي وريام ڪجهہ شانت ٿيو. هُن هڪ ڊگهو س
ڪنيو. هو ويهي رهيو. هن جون مُڇون اڃان بہ ڪاوڙ وچان ڦرڪي رهيو
هيون پنچن جي ڪارواهي شروع ٿي.

ها تہ پنچ حضرات هن گهٽنا جو وريام پاڻ اکين ڏٺو شاهد آهي.
پنهنجي اکين سان گلڻ کي دريءَ مان ٽپو ڏيندي ڏٺو آهي. اڄ چوڏهڻ
چنڊ جي اڃي کير جهڙي چاندوڪي ڌرتيءَ تي ڪڙيل هئي هن لائي وهم
گمان جو ڪوئي سوال ڪونهي، وريام پاڻ ئي گلڻ کي سڃاتو آهي. صبح
هن پيري جي ڄاڻن کان تفتيش بہ ڪرائي آهي. هن لائي شنڪا ۾ ڪو
ناهي. صرف سزا طئہ ڪرڻي آهي تہ هن کي ڪيتري سزا ڏيڻ کپي. هُن
سختيءَ سان عمل ٿيڻ کپي. پنچن جي صدر چيو.

''هجڙو حادثو اڳ ڪڏهن بہ پنهنجي سماج ۾ ناهي ٿيو. تنهن جي ڪ
هن کي سخت ئي سزا ڏيڻ گهرجي.''

ها توهان جي ڳالهہ سچي آهي. هن کي سزا تہ ڏيڻ ئي کپي. ب
هڪڙي ڳالهہ هيءَ تہ سيني کي خاطري ڏيڻي پوندي تہ جنهن جي بہ
عمر لائق ٿئي تہ سودي‌ساٽي جي بنان جلد کان جلد پرڻائي ڇڏين. ڏسو ن
بدلي جي برائي جي ڪري ئي تہ ڪيترا نہ ڇوڪرا ڇوڪريون ڪنوارا
آهن. تہ پوئي هجڙا ڪم نہ ٿيندا تہ ٻيو ڇا ٿيندو. هي قصو بہ انهي س
جي هڪ ڪڙي آهي. اڄ هن ڳالهہ جو بہ فيصلو ٿي وڃڻ گهرجي هاڻي
بدلي واري تريقي کي اسان تلانجلي ڏيون ٿا.

ڪافي دير تائين هن مسئلي تي ويچارن جي ڏي وٺ هلندي رهي
پنهنجن پنهنجن خيالن جو اظهار ڪيو. آخرڪار پنچ هن فيصلي تي
پنچن جي صدر فيصلو ٻڌائڻ شروع ڪيو.

ها تہ هتي وينل تمام پنچن يڪرائي هن نتيجي تي پهتا آهن تہ گل

لائي ذهني طور تيار ٿي ويو. زندگي اڃان بہ منهنجي صبر کي آزمائڻ
ي ٿي. مان سنهڻيءَ خاطر هن ڪاهيءَ مان بہ اڪري پار پوندس.
ٽس ڪٽ تي پونگي جي پاڇي ۾ ويچارن ۾ غلطان وينو هو.
اڻس گلڻ جا ڪپڙا لٿا هڪ ٿيلهيءَ ۾ وجهي گلڻ وٽ ڪٽي آئي. ۽ چوڻ
وٽ پٽ هي تپڙتاڙي اسان کي خبر آهي تہ تون پاڪ آهين ڪنهن بہ
ہ ڪان، پر ابا سماج اڳيان اسين مجبور آهيون، لاچار آهيون. اسان ڪان
هہ بہ لڳي پڄي نٿو سگهي. اسان تہ جڙيل کي سنگ لاءِ موڪليو هو پر هي
ا مان چا ٿي پيو. سنگ جي بدلي سزا جا سماچار ڪٽي آيو. ڇگو پٽ خط
پيو لکجانءَ اسين بہ توکي وقتن فوقتن ملڻ پيا ايندا سين. چوندي ماڻس
جي نراڙ تي پيار مان چمي ڏني. هن جي اکين مان آنسون جاري ٿي ويا.
گلڻ جي نراڙ کي پڄائي ڇڏيو.
س امان جيڪو هيو نصيب ۾ سو ٿيو. قدرت جي ڪرڻيءَ کي آخر ڪير
ڪي سگهي. هيءَ بہ هوندي شايد ڪن عملن جي سزا. چوندي گلڻ بہ
ڪي نہ روڪي سگهيو. سڏڪا ڀري روئڻ لڳو.
ج پٽ وچ جوان پٽ جي اکين مان آنسون مون ڪان نٿا سنا وڃن. پٽ
چو ٿو مرد ماڻهو روئندا نہ آهن. وچ منهنجون دعائون تو ساڻ آهين
تنهنجي حفاظت ڪندو. ڌل ڪوسو واءُ بہ نہ لڳندي. ابا روئڻ تہ اسان
جو ڪم آهي. مرد ماڻهو ناهي روئندا آخر ٻن سالن جي نہ ڳالهہ آهي.'
امان مون اهو ڪم بلڪل نہ ڪيو آهي. تنهنجي باوجود اوهان جي
اڃائن، عزت ۽ خاندان کي جيڪو ڌڪ لڳو آهي تنهنجي لاءِ آئون
ڪان پيرين پئي معافي ٿو گهران. امان سماج ڀلي ڪجهہ بہ سوچي.
ماڻهن جا پڇا ڪيئن نا ماڻهن بند ڪري سگهجن. پر توهان هرگز اهڙو نہ
و. مون تي ڀروسو رکجو نہ نہ مان جان ڏيئي ڇڏيندس. جا امان سنهڻيءَ
ن دل سان چاهيان ٿو. جو ءَ بہ مونکي چاهي ٿي. هڪ ٻئي ٻي چاهڻ کي
اهہ تہ ڪونهي. اسان جي چاهت کي اسان ڪان ڪوبہ ٻسي نٿو سگهي
هي تہ اڃان بہ مون لائي ڪوشش ڪجو.'' گلڻ چيو.
جا ٻول ٻڌي گلڻ ۾ اڃي ڪلان جيڏو سارو ٿوڻ جي جسمت اڃي وڃي.
نہ اسان تنهنجا مائٽ آهيون. اسان توکي ٻنهي جي هنج ۾ ڪرائي
وڌو ڪيو آهي. اسين تنهنجي رڳ رڳ کان واقف آهيون.
سپ ڪجهہ نيڪ ڪندو. خط پيو لکجانءَ.'

سلڇڻو آهي ته هن هرگز هڙو ڪم نه ڪيو هوندو. هو ته غريب ڳالهه ج
آهي. هن کي ته توهان به چڱي طرح سڃاڻو ٿا ڇا هو ائين ڪري سگهي
اڙي الله اسان جو ڪير ڏٺي ٿيندو اسين ٻڌڻا ڪيڏاهن وينداسين.؟' ج
تي سگهي ٿو هو سنهڻيءَ سان مليو هجي. هو هڙو ڪم ته هرگز نٿو ڪ
سگهي جڙيل ڪجهه ڪر. هن جي سزا جي معافي لائي ڪجهه سوچ. منهن
پٽ ٻنان ته مان جان ڏيئي ڏيندس.'' سندس ماءُ روڄ راڙو ڪرڻ لڳي.

ادي جيڪي ٿيڻو هو سي تي چڪو هاڻي جلدي ڪيو. هن کي هتان ڪان
ڪيو نه ته توهان جي، لائي سنو ڪونهه ٿيندو، متان هڪڙيءَ مان ٻي تي پو

'هائي الله هي ته سچ پچ هڪڙيءَ مان ٻي تي پيئي. هي مان ڇا ٻڌي
آهيان.' هوءَ وري روئڻ ۾ چتڪي.

سندس گهر وارو ته بس اکيون ڦاڙي جڙيل کي ڏسي رهيو هيو. هن
سمجهه ۾ نه پيءَ آيو ته هو ڇا چوي.

'ها هاڻي ڳلڻ کي موڪلڻ جي تياري ڪر. پنچن جي عزت جو سوال
ڪٽي پاڻ کي به نه هن جي غلطيءَ جي سزا پوڳڻ جو وارو اچي. ڳلڻ ما
هي ڇا ڪيو هن ته اسان جي عزت جو به خيال ڪونهه رکيو. نالائق کي
ڪر هتان ڪان هڪالي ڪڍينس.'' ڳلڻ پيءُ ٿورڙو ڪاوڙجندي چيو.

'ڳلڻ پيءُ هن گهڻنا جا پاڻ جوابدار آهيون. پاڻ به ڪو ٿوڙ ڪر
سگهياسين آخر هي ڏينهن ڏسڻو پيو. جيڪي ٿيڻو هو سو تي چڪو. شاي
هي ڪم نه پي ڪيو هجي. پر هاڻي ڳالهه هتان نڪري چڪي آهي
هاڻي هن ۾ ڪجهه به ڪرڻ کان قاصر آهيون.'

'ها توهين ٺيڪ ٿيا چئو. هن هي ڪم ڪيو هجي يا نه پر هيئنر هو ڦ
آهي. هن کي سزا پوڳي ئي ڇوٽڪو آهي.' جڙيل چيو.

'ڳلڻ ير واري ڪمري ۾ سڀ ڪجهه ٻڌي رهيو هو جيئن جيئن تي
ڳالهيون ڪيون تيئن تيئن هن کي پگهر پسايو پئي. هن جو سڄو شر
وچان ڏڪي رهيو هو.

هن سوچيو ته ڪمري مان ٻاهر نڪري پنهنجي صفائي پيش ڪري
ته مون کان ڪو اهڙو ڪم هرگز نه ٿيو آهي. آئون ته صرف هن کي م
لائي ويو هوس. باقي ڪنهن به خراب ڪم جي باري ۾ قرآن کڻي وڃا
پر وري به هن پڻس جي ڊپ کان ٻاهر نڪرڻ مناسب نه سمجهيو پ
معاملي جي نزاڪت کي سمجهيو پيءَ. هو سزا کي دل سان سويڪاري

Chapter 15

گلڻ هتي آيو تنهن کي لڳڀڳ پنج ڇهه مهنا ٿي رهيا هئا. هن کي گهر ڏائڻ بعد هن اچي ڪانياواڙ جي انهي ڳوٺ ۾ پناهه ورتي هئي جتي هو ڪار ۾ ڳانيون وٺي ويو هو.

پونم جي رات، ڦڳڻ مهني جا ڏڏڙا ڏڏڙا واءُ، هو اڄ ڪيت ۾ ڪٽ ڍاري مهبو پيو هو. هوئن ته هو روز شهر ويندو هو ۽ شهر جي هڪ فيڪٽريءَ ۾ ڪم ڪندو هو. ڏينهن سڄو شهر ۾ ڪم ڪرڻ بعد رات جو واپس ڳوٺ ۾ وٽي ايندو هو. هن کي شهر ۾ مزو نه پيو ايندو هو.

صبح جو سويل هو ڳوٺان نڪري ويندو هو ۽ شام جو واپس ڳوٺ هليو ايندو و. آڪاش ۾ پونم جي ڪڙيل چنڊ کي ڏسي هو ماضيءَ جي مڌر يادن جي هنگل ۾ ڪوهجي رهيو هو. هن کي ڳانيون، نچندڙ ڪڏندڙ ڳابا، پاڻي ڀرڻ ي لائي ويندڙ پڻيهاريون، ڳوٺ جا مالوندا ماروئڙا، سانگيئڙا، ڪوهه، جهل، و، جهنگل جي هن کي شدت سان ياد اچي رهي هئي. هن جو من انهن يادن ي تپش ۾ ڪنهن مڇيءَ جيان تڙڦڻ ڦتڪڻ لڳو هو.

هي چنڊ اڄ به تنهنجي اهائي چانڊوڪي آهي جنهن جي روشنيءَ ۾ چاچا يام مونکي ڏسي ورتو هو. پر اي چنڊ توکي قسم تنهنجي مڌر چانڊنيءَ جو ن سچ سچ ٻڌائي ته ڇا مونکان ڪا غلطي سرزد ٿي آهي. ڇا اسان ڪان ڪو وجهو ڪم ٿيو آهي، ته پوئي تو پنهنجي چانڊوڪي پڪيڙي اسان کي ڇو ڪڙايو. اسان ڪهڙو ڏوهه يا گناهه ڪيو آهي. ڇا پيار ڪرڻ گناهه آهي؟ ڇا ڪ ٻئي کي چاهڻ ڪو ڏوهه آهي؟ اسين ته صرف هڪ ٻئي کي دل سان هيندا هئاسين محبت ڪندا هئاسين. اسان جا ڪٽي کي آڏا رشتا ته نه ا.

منهنجا قربدار توکي ته شاهه صاحب به پنهنجي ٻيٽن ۾ ور ور ڏيئي ڇايو آهي توسان ڳالهيون ڪيون آهن تو سان سور سليا آهن اسان به ته نهنجي چانڊاڻ سان گڏ هڪٻئي جي ارمانن کي هارايو هو. هڪٻئي جي دل ي بارن کي هلڪو ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي هئي. آٿت ۽ دلداري ڏني ي.

منهنجا چنڊ اسان جو پيار تنهنجي شفاف و صاف چانڊوڪي جيئن، ف، سوچ ۽ نرمل آهي. پاڪ ۽ پوتر آهي. اسان جي من ۾ ڪو پاپ يا بد دو ڪونهه هو، ويرڻ دنيا کي اسان جي محبت ۾ پاپ لڪل لڳن ٿا.

گلڻ ٿيلهي ڪلهي ڪري هلي نڪتو، ماڻس ۽ پٽس هن کي اداس
سان ڏسندا رهيا جڻ سندن ارمان اکين کان اوجهل ٿي رهيا هئا.

ڏينهن اهو بہ ايندو جو سيني اڳيان ڏڏ جو ڏڏ ۽ پاڻيءَ جو پاڻي تي
ندو. پوئي ڪير آهي جو اسان جي پيار کي روڪي سگهندو.
چند ڪجهہ دير جي لاءِ مڪمل گرهڻ ۾ رهڻ بعد وري پنهنجي اصلي
پ ۾ اچي رهيو هو. ننڍ تہ ڳالهہ جي اکين مان الاجي ڪيڏانهن هلي ويئي
ي. ڳالهہ اکيون بند ڪري سمهڻ جي ڪوشش ڪئي پر ننڊ مهربان نہ ٿي.
جو من هڪ بيچيني جو انبو ڪري رهيو هو.
اجان تہ صرف پنج ڇهہ مهنا گذريا آهن. جيڪي جڳن جهڙا پيا ٿا لڳن بہ
ورهيہ پلا ڪيئن پسار ٿي سگهندا.
دنيا جا فلسفي مڃيندا آهن تہ ڏکن تڪليفن ۾ ڌرم هڪ وڏي هٿيار جو
ڏيندو آهي. ڌرم جو شرڻ وٺڻ سان اڌ غم هلڪا ٿي ويندا آهن. تڪليفن
راحت ملندي آهي.
آئون بہ گهٽو آوارہ گهميس، هاڻي ڪان مان نماز پڙهڻ جي شروعات
ندس. هينئر ڪان ئي شروع ٿو ڪري ڇڏيان.
هو ڪٽ تان اٿيو. وضوءَ ڪيو. پنهنجو رومال، ڪيت ۾ ڪليءَ چانڊوڪيءَ
جائي الله سامهون هٿ ٻڌي حضور ۾ بيهي رهيو. چار رڪعتون نماز پڙهڻ
ن بہ ڪلاڪ ڪري ڇڏيا. سلام ورائي هو تسبيح پڙهڻ لڳو. واهہ ڪيڏو نہ
ءِ لطف پيو آهي نماز ۾. من جا سيئي بار هلڪا ٿي ويا. سڀئي رنج غم
فور ٿي ويا. سوچيندي هو پنهنجا هٿ خدا جي حضور ۾ ڦهلائي دعائون
ڻ لڳو.
اي جڳت جا ڌاتار، اي سرشتيءَ جا سرجڻهار، اي خلق جا خالق اي پر
پنجن تون رحيم آهين ڪريم آهين تنهنجي ڪرپا ۽ ڪرامت اپار
. تون منهنجي من کي شانتي ڏي. تون مونکي روزن نمازن جو پابند
ي. تون مونکي سڌي رستي تي هلڻ جي توفيق عطا فرمائي نہ تہ مان
د ٿي ويندس.
ا خدا تون مونکي صبر ڌيرج ۽ تحمل عطا فرمائي. تون مونکي ۽ منهنجي
ن کي سهي سگهڻ شڪتي ڏي. تون منهنجي حالتن تي نظرثاني ۽ مهرباني
. تون منهنجا سوال ۽ مشڪلون حل ۽ آسان فرمائي. بيشڪ تون وڏي سگهہ
مالڪ آهين تون جيڪا ڪرين سان ٿري. منهنجا رب تون منهنجي من
کي سنجهيءَ جو ديدار نصيب ڪر. منهنجو مانءِ جي سان يقيني بنائي.
سماج ۽ معاشري کي صحيح سمجهہ عطا ڪر. تون سهارو نہ ڏيندين تہ

اڙي هي ڇا! چنڊ جو هڪ پاسو ڪارو ٿيڻ لڳو آهي. لڳي ٿو اڄ چنڊ گرهڻ
آهي ڪاراڻ وڌندي پئي ٿي وڃي. هن چنڊ کي ڪارو ٿيندي ڏٺو، ۽ هن جي
منهن مان اهي الفاظ ترڪي پيا.

ڏسندي ڏسندي چوطرف انڌڪار جي ڪاري چادر ڌرتيءَ تي ڦهلجي وئي
چنڊ برابر ڪپار تي هو پر چوڌس ڪاراڻ هئي اها هڪ عجيب و غريب ڳالهه
هئي.

آهه! مان پاڻ کي پاڪ پوتر ٿو سمجهان، هن چنڊ کي ته ڏسو هن ور
ڪهڙا گناهه ڪيا جو هن کي به پنهنجي ڪاري مُنهن جو دنيا کي درشن
ڪرائڻو ٿو پوي.

سچي ڳالهه آهي. ماڻهوءَ جي قيمت به تيسيئن آهي جيسيئن ماڻهو
کي پاڪ ٿا سمجهن. ذرا پي من ۾ ڪو شڪ جو ڪيڙو گهر ڪري وڃي ٿو
ماڻهوءَ جو جيون برباد ٿي وڃي ٿو.

هي چنڊ گهڙيءَ پل اڳ ڪهڙو ٽمڪيو جرڪيو پئي. پرڪرتيءَ جي
شيءِ هن جي شيتل چاندوڪيءَ ۾ وهنجي مزو ماڻي رهي هئي ۽ هن
گهور گهوران ٿي رهي هئي پر جيئن ئي هن ڪارو رنگ اختيار ڪيو هر شيءِ
هن کان ٻڇي رهي هئي ڪارو رنگ ڪيڏو نه خراب ۽ منحوس آهي، هر ماڻهو
هر شيءِ هن کان نفرت ڪندي آهي.

هن دل جو به اهو ئي معاملو آهي. دل چاهي ڪيتري به صاف ڇو نه هجي
پر جڏهن به جوان ۽ حساس دل پاڻ ۾ ملن ٿا، تڏهن هڪ انوکي اڇائن
ڪاري داغ کي شيطان دلين ۾ وڌائڻ لڳندو آهي. هوريان هوريان دل سمو
ڪاري ٿي ويندي آهي ۽ پوئي انسان بديءَ برائيءَ جي ڄار ۾ ڦاسي پئي

مان سنهڻيءَ سان ملندو هوس تڏهن به ائين ئي ته ٿيندو هو. پهرين
پيڙو ٿيڻ جي امنگ من ۾ رهندي هُئي، ۽ ملڻ بعد هڪ چمي ڏيڻ جي اڇا
۾ انگ موڙي اٿندي هئي ۽ چميءَ بعد الله رحم ڪري اهڙي بري تمنا
ڪندا ڦٽڻ لڳندا هئا. هي ته سنو ٿيو جو سنهڻيءَ جهڙي سمجهو ڇوڪري
سامهون هئي ڪ جنهن هميشه پنهنجي ارمانن اڇائن کي قابو رکيو. ڪڏهن
به بي لغام نه ٿيڻ ڏنو.

ماڻهن موهنڪي حد پار ڪيو آهي جنهن جو موهنڪي ذرا پي ڏک ۽ افسوس
آهي. ڪارڻ نه مان نردوش آهيان. نرپاپ آهيان. ماڻهو چاهي ڪجهه
سوچين ڪجهه پي سزا ڏين، پر موهنڪي منهنجو مولا ضرور سنو بدلو ڏيندو

ئلڻ ڪاغذ جي ايڊريس پڙهي، هي خط سندس ماءُ لکيو هيو.
ئڊريس پڙهندي ئي ٻلڻ جون اکيون آليون ٿي پيون. هو خط وٺي ٻاهر
رڻ لڳو. ٻلڻ توکي گهر ناهي وڻٽو ڇا؟ وڻٽو هجي ته پلي وڃ گهران ڪجهه
هن گهمي ڦري اچ. مئنيجر چيو.
ٻلڻ هينئر ڪجهه به چوڻ کان قاصر هيو. هو وڃي وري به نم جي هينان
ب تي ڇانو ۾ ويهي رهيو. ڪن پل لاءِ خط کي ڏسندي رهيو. پوئي هن خط
سينو چاڪ ڪيو ۽ منجهان چٺي ڪڍي پڙهڻ لڳو.
پيارا پٽ ٻلڻ توکي شل خدا هر تڪليف کان محفوظ رکي ۽ هر بلا کان
نجي رکشا ڪري. اهڙين انتر ۽ اندر جي دعائن سان لکندڙ تنهنجي
ي ماءُ جا جهجها جهجها جوهار.
بت شل خوش باش هجين. تنهنجي طبعيت جو خيال رکجانءِ جان آهي ته
ن آهي. تو بنان ڪجهه به نٿو وڻي پر ڇا ڪجي. ماڻهو آخر وقت جو غلام
و آهي جيڪي ٿيڻو هو سو ٿي چڪو. هاڻي دل نه لائج. سچائي ۽ ايمانداري
وت پاڻ سان هميشه ٻڌ رکجانءِ. ڪٿي منهنجي ڪُک نه لڄائجي پنهنجو
رکجانءِ. هوئن ته توتي مونکي پورو پورو وشواس آهي پر لکڻ جي خاطر
ب لکان پيئي هت پنهنجون منڙيون ڳانيون توکي ساري رنيندڙيون رهنديون
. پڻهين جي طبعيت به نيڪ آهي. هن کي جلد توڏانهن ملڻ جي لاءِ
لبندس اسان جي ڪائي چنتا متان ڪرين.
تنهنجي منڙي ماءُ
اءُ جي خط هن کي بيچئن ڪري ڇڏيو. هو يادن جي گهرائي ۾ ٻڏڻ لڳو.
کيون پوري پنهنجو مٿو نم جي ٿڙ سان ٽيڪي خط کي ڇاتيءَ سان لائي
رهيو. وقفو پورو ٿيو. ماني کائي سڀ ڪم تي چڙهي ويا. ٻلڻ پنهنجو تفين
به کين هن خط لفافي ۾ وجهي کيسي ۾ رکيو ۽ ڪم جي لاءِ اٿڻ لڳو.
و ٻلڻ اڄ تون ڪجهه ڪاڏو ناهي. مان ڊري مان ڪڏهن کان ئي توکي
رهيو آهيان. ڇا خط ۾ ڪي ماڻيون خبرون آهن ڇا؟ تون هيڏو اداس ڇو
يو آهين. مئنيجر ڪائنس پڇيو.
نه سائين خبرون مڙيئي خير جون آهن. خط منهنجي ماءُ جو آيو آهي سڀ
ٿ آهي. بس ائين ئي مان ماضيءَ ۾ ڪوهجي ويو هوس باقي ڪائي ڳالهه ڪانهي.'
نه ٻلڻ آخر ڪو ته ڳالهه آهي تون مون کان لڪائين ڇو پيو. مان ته
خوشيءَ جي خبر ٻڌائڻ آيو هوس. پر هن غمگين واتاورڻ ۾ ٻڌائڻ سان

آئون بي سهارو ٿي ويندس، نراڌار ٿي ويندس. منهنجي ارمانن جو آکي
دنيا جي تيز هوائن ۾ وکري ويندو. مان برباد ٿي ويندس تون مون تي رح
ڪر تون منهنجا گناهه معاف ڪر.

اڄ ڪان وني نماز پڙهڻ جو وچن ۽ واعدو تو ڪريان ٿو انهن کي پو
ڪرڻ جي شڪتي ۽ سگهه ڏي. دعا گهرندي گلڻ الله جي ياد ۾ بلڪل غلط
ٿي ويو. هن جون اکيون آليون ٿي پيون اکين مان پاڻيءَ جا بند ٽٽي پيا.
جي دل اڄ ڏاڍي نست ٿي پئي هو. سنهڻيءَ گلڻ ڪڏهن ڪڏهن نه هڪ ٻ
اکيان روئي پنهنجا دک درد هلڪا ڪري وٺندا هئا. هاڻي نه هو ٻئي ڪو
پري هئا. گلڻ کي پنهنجي غمن کي هلڪو ڪرڻ جو هي نئون رستو مليو
هو.

دعائون نمازون ختم ڪرڻ بعد جيئن ئي هن سُمهڻ جي ڪوشش ڪئي
کيس جلد ننڊ اچي وئي.

صبح جو سويل اٿي وهنجي تيار ٿي بس ۾ چڙهي پنهنجي ڊوٽيءَ
هليو ويو ۽ وڃي پنهنجي ڪم ۾ جنبي ويو. فيڪٽريءَ ۾ ڪم ناهڪي نمو
محنت ۽ ايمانداريءَ سان ڪندو هو. جنهن جي ڪري مئنيجر به هن
خوش رهندو هو. ڪوبه فنڪشن وغيره ٿيڻو هوندو هيو نه هو هن کان ص
مشورو پيو وٺندو هو ۽ هو سمورو ڪم سنڀالي وٺندو هو.

اچانڪ ڊگهي وقفي جو گهنڊ وڳو. سيئي ڪمدار ۽ مزور پنهنجا پنهن
ڪم ڇڏي فيڪٽريءَ مان ٻاهر نڪتا. پنهنجا پنهنجا ٽفن کولي ماني ک
جي شروعات ڪئي.

گلڻ هٿ ڌوئي گرڙي ڪري نم جي ٿڌي ڇانو ۾ وينو هو نه پٽيوالو
هن ڇيو نه مئنيجر صاحب توهان کي سڏي ٿو.

هن جي من ۾ سو ويچار اچڻ لڳا. مئنيجر کيس ڇو سڏ ڪرايو آهي
سوچڻ لڳو، هو جوتا در ٻاهران لاهي اجازت وٺي اندر داخل ٿيو.

’سائين توهان مونکي ياد فرمايو؟‘

’ها گلڻ مون ئي توکي هت گهرايو آهي ڪو خاص ڪم نه هيو. وٺ
تنهنجو خط آيو آهي ۽ ها هي تنهنجي لائي مان ديواليءَ جي موقعي
ڀيٽ وٺي آيو آهيان. مون سيني مزورن کي ڪا نه ڪا ڀيٽ ڏيڻ جو طئه
آهي سوچيم نه شروعات تو جهڙي جفاڪش ماڻهوءَ کان ئي ڪجي.‘

’سائين توهان جا ٿورا، وڏا وڙ. ڇوندي هو خط ۽ ڀيٽ سويڪار ڪيا. ‘

''اوهو گلڻ تو جهڙي ماڻهوءَ تي بہ دنيا کي ڀروسو ناهي. ڇا تي رهيو
ي. شايد ڪلجگ آهي. نہ تہ هئڙو ڀلا ڪيئن ٿئي. مونکي اگر تنهنجي
ي ۾ ڪو پڇي تہ بلاشڪ تنهنجي پاڪائيءَ جو ثبوت پيش ڪريانو.
'اهو تہ آهي سائين پر اها تہ سماج جي ڳالهہ آهي. جهڙا مُنهن تهڙيون
هيون ڪيترن جي مُنهن کي تالا لڳائجن.'
'گلڻ هاڻي تون ماني کائي وٺ.'
'نہ سائين مونکي ماني ناهي کائڻي.'
'اڙي ڇريا توکي ناهي کائڻي تہ مونکي بک لڳي آهي. مان ئي کائيندس.
نيجر جي اسرار تي گلڻ ٽفين کولي وچ ۾ رکيو. گلڻ بہ بہ ٽي گرهہ کاڌا. هل ڳ
هاڻي تہ موڪل ڪري ڇڏيون. اڄ ڇنڇر آهي ويچارا ڀلي مزدور ٽين بار ٻچن
ن پيڙا. اڄ تون مون سان گڏ منهنجي گهر هل. منهنجي گهر ئي هلي شام جي
ي کائجانءَ.'
مئنيجر صاحب گلڻ کي پنهنجي گهر اچڻ جي دعوت ڏني.
'ڇڱو سائين توهان کي ڀلا ڪيئن ٿي نا چئي سگهجي. گلڻ، صاحب جي
ت رکندي چيو.'
'گلڻ تون هتي ئي رهي پئين تہ، شهر ۾ روز ٻهراڙيءَ کان اچ وڃ جو
رين پيو ٿو. تون چاهين تہ توکي هتي منهنجي بنگلي جي پاسي ۾ ئي ڪو
ڪان مسواڙ تي وٺي ڏيانو. نہ تہ منهنجي ايڏي ساري بنگلي ۾ ڪي روم
ي پيا آهن تون چاهين تہ هتي اچي بہ رهي سگهين ٿو.'
'نہ سائين توهان جي مهرباني. مان ڳوٺن ۾ ئي ڄائو آهيان ۽ ڳوٺن ۾ ئي
و آهيان. شهرن ۾ تہ منهنجو دم گهٽجڻ لڳندو آهي. ڪجهہ بہ ٿئي رات
جيسين کليءَ هوا ۾ نہ سمهندو آهيان مونکي ننڊ نہ ايندي آهي. ڳوٺن
رستن جي ڌوڙ مٽي، جهلن ترن ۾ پکين جو "ٽيون لوڻ، صبح سويل
يءَ "ائي پيرپٽون ڪندڙ پٺاريون، ڇوڙن واريون مايون، مٽي تي پٽڪا
مالوندا ماروئڙا ۽ سندن ڳائين مينهن کي پيار وچان پڪارڻ اهو ڀلا
ن کي ڪٿان آيو نصيب. شهرن ۾ تہ ڀاڄ ڊوڙ کان علاوه آهي بي ڇا؟
''اوهو گلڻ تون تہ ڪو ليکڪ يا شاعر پيو لڳين تنهنجي دل واقعي ڪيڏي
حساس آهي.'
'ڇڱو تنهنجي مرضي، جڏهن بہ مرضي ٿئيو مونکي بلا جهجهڪ چئج، ۽
جڏهن بہ گهر وڃين تہ مان تو ساڻ ضرور هلندس.'

شايد توکي خوشي نہ ٿيندي.‘

’’نہ نہ صاحب اهڙي ڪائي ڳالهہ ڪانهي.‘‘

’’گلڻ تون مونکي صاحب نہ چوندو ڪر. تو مونکي ياءَ چئي سڏيندين
مونکي خوشي ٿيندي.‘‘

’’سائين توهان تہ اسان جا صاحب ئي آهيو تہ. پوئي پڻ مان اها گستا
ڪيئن ٿو ڪري سگهان.‘‘

’ها تہ گلڻ اسان تنهنجي سچائي ايمانداري ۽ محنت ڏسي توکي ترق
ڏيڻ جو طئہ ڪيو آهي. هاڻي کان تون فيڪٽريءَ ۾ مزدور طور نہ پر سوپروائ
طور ڪم ڪندين. وٺ هي رکيو تنهنجو حڪم نامو.‘

’واهہ سائين واهہ توهان جا ججها ٿورا. جو توهان منهنجي محنت
قدر ڪيو آهي آئون توهانجو هي احسان ڪيئن چڪائي سگهندس. هن
وري احسان ڪرڻ جي ڪهڙي ڳالهہ آهي. مونکي فيڪٽريءَ جي مالڪ
ڏيڻ جي لائي چيو ۽ مون تنهنجو نالو ڏنو جيڪو منظور بہ ٿي ويو.‘

’سائين تڏهن تہ چوان ٿو تہ توهان جي ئي مهرباني آهي.‘

گلڻ هڪ ڳالهہ پڇانو؟

’پڇو نہ سائين ڪهڙي ڳالهہ آهي.‘

’’سچ سچ چئي ڏيندين؟‘‘

’’پڇو تہ صحي.‘‘

’مون توکي گهر وڃڻ جي موڪل ڏني پوئي بہ تون نہ وئين. ۽ روئڻهار
ٿي هلي نڪتين آخر ڇا ڳالهہ آهي. مون تہ توکي اِن لائي موڪل ڏني ه
تہ مونکي بہ تنهنجو علائقو گهمڻو آهي. توهان رڻ جي وچ ۾ ڪيئن پيا
مونکي ڏسڻو آهي. توهان جي دستڪاري ۽ هنر جي بہ واکاڻ آهي. تون مون
وٺي هلندين يا نہ.

’سائين آخر توهان مونکي مجبور ڪري ڇڏيو. جا ڳالهہ مون توهان
لڪائڻ ٿي چاهي اها ڳالهہ هاڻي مونکي توهان سان ڪرڻي پوندي. هي
منهنجو توهان سان گڏ هلڻ مشڪل آهي. توهان کي اِن لائي هڪ سال انت
ڪرڻو پوندو.‘

’هڪ سال جو انتظار! آخر ڇو؟‘

’’بس سائين هي تہ ائين ئي...چوندي هن سچي ڳالهہ چئي ٻڌائي. سا
توهان کي هروبرو ويٺو ئي هجي تہ مان پنهنجي دوست کي چئي
ڏيانو. هو توهان جي آگتا سواگتا ڪندو.‘‘

ڻ ۾ سنهڙيءَ وارو حادثو ٿيڻ بعد سلمان کي سندس مائٽن سويل پرڻائي
. اڄان تہ هن سورهين ورهيہ جي دهليز تي پير مڏ پاتو هو.

مان جي شاديءَ کي تقريبن هڪ سال گذري چڪو هو. هن لاءِ هن کي
ي موڪلڻ جو وقت اچي پهتو. اڄ هن جي نڪيتي هئي.

يتي هوئن تہ صرف مين جي رسم هوندي آهي. ڳوٺ جون مايون ڪپڙا
ائي گڏ ٿينديون آهن ۽ جنهن کي بہ رلهي ڪنجري، باسڻ، ٿانو نڪر،
ي ڪجھ بہ ڏيٺو هوندو آهي سي ڏئي ڪنوار کي ساهرڪي گهر چڏي
ون آهن.

مان جي اکين مان اڄ صبح کان ئي پاڻي سڪو ئي نہ پئي. ماءُ جون
ون ۽ پيءُ جو پيار هن کان ڇڏڻ نٿي آيو. ساهرڪي گهر وڃڻ جي لاءِ
پير ڀاري ٿي رهيا هئا. گهرجي هڪ هڪ ۾ هر هر شيءِ هن کي رڪجي
ي لاءِ چڻ قسم ڏيئي رهي هئي.

مان مجبور هئي. هوءَ ماءُ پيءُ ڀائرن سيني کي ڀاڪر پائي اوڇنگارون
روئڻ لڳي هئي. سندس مائٽن جو بہ اهو ئي حال هيو، هو بہ رتاپاٽيءَ
رهيا هئا، سڄي ماحول ۾ وڇوڙي جو، ودائي جو درد هيو.

ٽن کان موڪلائي ڪرڻ بعد سڪين ساهيلين جو وارو هيو. هُن جيئن ئي
کي ڏنو تہ هن کان اسارا راڙهہ نڪري ويا. سنهڙي بہ هن کي ڪنڌ مان
پائي هن جي ڪلهي تي متو رکي روئڻ شروع ڪري ڏنو هيو. هن
چوڻ چاهيو ٿي پر آنسون اجازت نہ ڏني. ڏسڪن وچان هڪ لفظ بہ هن
نہ ٿي سگهيو بئي سڪيون بس ڀاڪر پائي روئنديون ئي رهيون. هنن
لڙڪ هاريا جو سلمان جو سهاڳ جو ڪنجرو ڀجي ڀت تي پيو تہ
ءَ جو چولو بہ سڄو پُسي پيو هو.

هڙي الله جي نالي اڄ توکي مون ساڻ هلڻو پوندو. بہ ڏينهن هتي رهي
ي تون هلي اچج.''

يڻ نہ آئون اياڳڻ پلا تو ساڻ هلي ڇا ڪريان. ڪٿي تنهنجي سهاڳ
لوڻ لڳي وڃي منهنجي هلڻ سان.''

ي هڻ ڳولي زندگي آهي نہ جدائي ڪونهي.'

نهڙي سي نہ توکي هلڻو پوندو. تنهنجي چاچيءَ کان مان ئي ني
ني ڏيانءَ. پوئي ڇا آهي.'

مئنيجر وري يادگيري ڏياري.

’ها منهنجا سائين سمبه ۽ سنجوگ سُٺا هوندا ته ضرور توهان کي چوندس نه ته ميار م ڪجو. ڏسون اجا ته قسمت کهڙا تي گل کلائي.‘ گلڻ اج شام جي ماني صاحب جي گهر ئي کاڌي ۽ رات جو به هو هتي ئي ٽڪي رهيو.

ي.
آئون تہ عورت ذات آهيان. منهنجي طاقت بہ پلا ڪيتري. ڏس نہ ڏينهون
هن حالت بگڙندي پيئي ٿي وڃي.'
'ها يار دنيا ايڏي ترقي ڪئي، آهي پر پنهنجي سماج کي تہ ان جي ذرا
هوا ناهي لڳي. هاڻي تہ ڪوئي ڪنهن جي ٻڌي ڪونہ ٿو. هرڪو پيو
نجي توتي وڄائي.'
'سڀ ڪو پيو پنهنجي من ماني ڪري، ڪنهن جو، پلو نٿو ڪرڻ چاهي،
ي هڪ ٻئي جي ڦتائڻ ۾ لڳا پيا آهن.'
'ها ادي اڳ ڪهڙو نہ سنو وقت هيو. سيڪو ننڍن وڏڙن جو خيال پيو
دو هيو. هاڻي تہ ڇا ڇئجي وڏڙا بہ ائين ئي پيا ٿا جهڙو تهڙو ٻاقين.'
'ها پيڻ آهي تہ ائين ئي ڪنهن کي ڇئي ٻڌايون.'
سلمان گهڙيال ۾ ڏس نہ ڪيترا وڳا آهن؟
وقت ٻڌي تون ڇا ڪندين؟
سلمان مان جنهن ڪم لائي آئي آهيان سو تہ ڪرڻو پوندو نہ. مان هتي
ن گڏ اچڻ جي بهاني ګلڻ کي خط لکڻ آئي آهيان. هاڻي تون وڃي
نجي ڪمري ۾ سمهي پئو. مان هن ڪمري ڏيئو ٻاري ګلڻ کي خط لکان
تنهنجو من گهريو گهوٽ تنهنجي وات نهاريندو هوندو.'
و ٻئي اٿي پنهنجي پنهنجي ڪمري ۾ هليون وئيون.
لمان ۽ سندس گهوٽ کوڙ ساريون ڳالهيون ڪيون پيار محبت ۾ هڪ ٻئي
هورا گهوران تي رهيا هئا. ڳالهين ڳالهين ۾ سنهڻيءَ جو بہ ذڪر نڪتو.
سنهڻيءَ جي ڏوٻري ۽ تڪل تي وڃڻ تي ڳڻتيءَ جو اظهار ڪيو. سلمان
سنهڻي جي من جي ڪئفيت جي باري ۾ تفصيل سان ڇئي ٻڌايوس.
ڪ طرف پيار محبت جون ڳالهيون ٿي رهيون هيون تہ ٻي طرف سنهڻي
سوز ۾ سيڪجي، سڙي رهي هئي. پين ۽ پنو هن جي هٿ ۾ هئا هن کي
طرح جا ويچار اچي رهيا هئا. هوئن تہ هوءَ سدائين سوچن ۾ ئي غرق
ي هئي پر اڄ خاص هئي. گهڙيءَ ۾ پنهنجي آئيندي جي باري ۾
رهي هئي تہ گهڙي ۾ خط ۾ ڇا لکجي، اهو سوچي رهي هئي.
ڪاش مان تارا ٽم ٽم نظرن سان دريءَ مان لياڪا پائي رهيا هئا. چڻ
چا لکي رهي آهي ڇا ڪري آهي تنهن جو پهرو ڀري رهيا هئا. ٿڌڙي
ءَ هوا جا جهونڪا هڪ دريءَ مان داخل ٿي ٻيءَ مان ٻاهر نڪري ٿي

سلمان ڳوڙها اگهندي چيو.

'چاچيءَ کان تون اجازت وٺين ته پلي. باقي آئون ته منهنجي منهن
هڪ اکر به نه ڪڇنديس. مان هنن ساڻ هاڻي تمام گهٽ ڳالهائيندي آه
ڪم سار ئي ڳالهائيندي آهيان نه ته مٺي مانُ-مونکي زبان کولڻ جو م
تو وٽ ئي موقعو ملندو هيو. تو وٽ پنهنجا درد ونڊيندي هئس هاڻي تو
وڃين ٿي. منهنجو هٿ ڪير ڏٺي ٿيندو مان ڪيئن جيئندس. هن زند
جي رڻ ۾ ته اڪيلي ٿي ويس.' چوندي هوءَ وري اڇي روئڻ ۾ چٽڪي.

'نه سهڻي نه مولا سڀ سٺائي ڪندو. هي تون ڇا پيئي چئين. هم
حوصلو رک.' چوندي سلمان سنهڻيءَ جي چاچيءَ کان اجازت وٺڻ جي
هلي ويئي.

چاچيءَ پهرين ته اجازت ڏيڻ جي بلڪل نابري واري ڇڏي. پر سلمان
جهجهي اسرار ڪرڻ تي هوءَ آخر راضي ٿي.

'سنهڻي، منهنجي هي رڻ جهڙي زندگي ڪيئن ڪري پسار ٿيندي
نه هتي کهڙي نه سڄ لڳي پيئي آهي. ٻه ڏينهن تون رهندينءَ ته ڪجه
لڳندو. تون هلي ويندينءَ ته مونکي ته هيءَ سڄ ۽ اڪيلائي کائي ويندي

هو ٻئي رات جو اوٺي تي آٿر وڇائي ويٺيون هيون. ۽ سک ڏک
رهيون هيون.

'سلمان توکي ته سٺو ور گهر مليو آهي. تون ڇا جو پيئي فڪر ڪ
تنهنجو گهوٽ به چڱو ماڻهو آهي توکي ڪوبه ڏک نه ڏيندو. مونکي ڏ
مان ڪيئن پيئي مُصيبتن کي مُنهن ڏيان. ڳالڻ جي يادن جو سرمايو
آهي مون وٽ، انهي جي سهاري جي رهي آهيان.'

'سنهڻي تون ڏاڍي ڏوبري ٿي ويئي آهين. ڏس نه هي هڏا پيا تا
ڪائيندي پيئندي به آهين يا ائين ئي پيئي هلين.'

'يار ڪائي پي هاڻي ڇا ڪيان ڪنهن جي لائي کاوان، پيان. بس ها
موت جو انتظار آهي.'

'نه سنهڻي نه اهڙا بول ڇو پيئي بولين. قدرت سڀ ڪجهه نيڪ ڪ
تون هيئن گهبرائجي ڇو وئي آهين.'

'سلمان پنهنجي سماج روپي سونڊي ۾ جيڪو پراڻي ريتين ۽ رسمن
نانگ وينو آهي. انهي ڪاريهر نانگ جي ڏنگ کان بچڻ مشڪل آهي
هڪ پيرو جنهن کي به ڏنگي ويندو انهي جو دنيا ۾ جيئڻ مشڪل ٿي

ي هنن لڙڪن تان جن مون سان وفاداري ڪئي.
ملڻ خط لکڻ جو موقعو نه ڪتي ٿو ملي جو توکي ڪجهه لکي پنهنجا بار
ڪا ڪريان. هر پل هر وقت چاچي ۽ چاچيءَ جون باز نظرون مون تي
رائينديون رهنديون آهن. هو ٻئي ڪنهن بکايل ڳجهه جيان مون ڏانهن
ت ٻري نگاهن سان نهاريندا رهندا آهن.
نکي سلمان کي خدا عمر دراز عطا فرمائي جنهن جي گهران هي خط لکي
آهيان گلڻ منهنجي چنتا نه ڪج. تون پنهنجي زندگيءَ کي ٿي سگهي
ڪو نئون موڙ ڏيئي ڇڏ. منهنجي جيئڻ جي اميد متان رکين. مان هاڻي
يءَ جا ڏينهن ڳڻي رهي آهيان. ۽ ڳڻيل ڏينهن آخر ڪيترا ڏينهن رهندا.
هر ڳري ويا اٿم. هاڻي مان ڪنهن ميڻ بتيءَ جيان آهيان جا روز ڳرندي
ن ٿي وڃان. هاڻي مان هوريان هوريان موت جي دائمي منزل طرف روان
آهيان.
ڪڏهن ڪڏهن زهر کائي خودڪشي ڪرڻ جو به سوچيندي آهيان، پر جڏهن
ذرم جو خيال ايندو اٿم ته خودڪشي ڪرڻ حرام آهي. ته وري ائين
ڪان رکجي ويندي آهيان.
ون تنهنجي طبيعت جو خيال رکج. منهنجي مئي پڄاڻا ٿي سگهي ته
جي قبر تي پيار جا گل چاڙهج.
نهنجو هتي ملڻ پلي ناممڪن آهي پر انشاءِ الله هن جهان ۾ ٻئي پيڙا
سبن اتي پلا دنيا وارن جي ڪهڙي طاقت هوندي جو پنهنجي ملن کي
ي سگهندي، بس بيو ڇا لکانو. ناراض نه ٿج هاڻي اجازت ٿي وٺان، معاف

-تنهنجي سڪايل
سنهڻي

هڻيءَ چنيءَ کي لفافي ۾ بند ڪيو ۽ چولي جي ٻريءَ مان گلڻ جي
س وارو ڪاغذ ڪڍي لفافي مٿان لکيو. لفافو بند ڪري هن وري گلڻ
اي کي چميو.
سمهڻ جي ڪوشش ڪئي، رات تمام ٿڌري ٿڪي هئي. اسر ٿيڻ ۾
ڪجهه ئي دير هئي. هن کي ننڊ نه آئي هوءَ لٽ تي پاسا ورائيندي
هوءَ رلهي ڀُنهن تان وڃي خدا کي سامهون ڪجهه عرض الحائبندي
لوٽ جون مايون کير ولوڙڻ لڳيون. مرد ماڻهون ڪانيون ڏوهڻ ۾ مشغول

ويا. جنهن جي ڪري سنهڻي جي وارن جي جڳ ڪن ۾ هن جي چهري ت
اچي تي ڪري ۽ رئي جو پلئه به اڏڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو.

سنهڻي جي سامهون پيل ڏيئو هوا جي جهونڪن جو مقابلو ڪري رهيو
۽ سنهڻيءَ کي ڀرپور ساٿ ڏيئي رهيو هو.

سنهڻي بوڪ کي وهاڻي تي رکيو ۽ خط لکڻ جي شروعات ڪئي.

دل لڳان، دلربا لڳان ڪ دلنشين، سمجهه ۾ نه پيو اچي ڇا لکانو. هن اين
ئي اچان لکيو ته اکين مان هڪ لڙڪ جو قطرو اچي انهي لکيل ليٽيءَ ت
ڪريو. جنهن جي ڪري هڪ به اکر ڦٽي ويا.

ڳلڻ مون وٽ ته لڙڪن کان سواءِ ٻيو آهي به ڇا. ۽ هي لڙڪن جا ڦڙا توک
هن خط ۾ تحفي طور موڪلي رهي آهيان. مونکي قدرت پلي دنيا جي
شيءَ کان، عيش و عشرت کان محروم فرمايو آهي پر لڙڪن جهڙي ملڪي
سار مالامال فرمايو آهي. جڏهن دل جو درياهه دردن سان ڀرجي ويندو آهي
هي لڙڪ ئي منهنجا ساٿي آهن جن کي وهائي مان پنهنجي دل جا بار هل
ڪريان ٿي ۽ من کي ڪجهه شانتي ملندي آهي. هي آنسون منهنجا سا
آهن ،سنگتي آهن. هي آنسون تنهنجي يادن جو عرق آهن ۽ هي عرق مونک
موتين جيان لڳندو آهي. منهنجي اکين جي ڇنبڙين تي سدا ڪنهن تو
جيان سونهندا رهندا آهن.

هنن لڙڪن جون به عجب عادتون آهن ڪڏهن قطرو قطرو ته ڪڏهن
توڙي وهندا آهن ته وري ڪڏهن اکين کي هردم آلو رکي وينا هوندا آه
هي جڏهن منهنجي چهري تان وهندا آهن ته تنهنجي حسين هٿن
ڇهاءُ جو سندر احساس ڏياريندا آهن.

ڪڏهن ڪڏهن سوچيندي آهيان ته جي هي لڙڪن نه هجن ها ته مون
بي ڪهڙي ملڪيت هجي ها. ڪهڙي ميراث هجي ها. مان ڳوڙجي وڃ
هنن لڙڪن تان جيڪي نت لڙيون پروئيندا رهندا آهن. هي جڏهن منهن
دامن ۾ ڪرندا آهن ته هر هر قطري ۾ مونکي تنهنجو عڪس نظر اي
آهي.

هي آنسون منهنجو مقدر بڻجي چڪا آهن. هاڻي مونکي آنسون سارڻ
عادت پئجي ويئي آهي. مان ڪنهن شرابي جيئن ٿي ويئي آهيان. جيس
لڙڪن جي شراب جو نشو نه ڪندي آهيان تيسيئن چين نه ايندو ا
زندگيءَ جا سيئي سک هڪ هڪ ڪري پلئه ڦاڙائي پجي نڪتا. پر صد

ي اکين مان لڙڪ وهي نڪتا پر ھن ڪڇيو ڪي بہ ڪين.
ي بڙ اھو ئي هيو جتي ڳلڻ سان ڪڏھن ڪڏھن ڳڏجاڻيون ٿينديون
. جڏھن ڏيھہ کي ڏڪار لڳو ھو. تڏھن هنن آخرين ملاقات بہ هتي ئي تہ
هئي. جئين ئي گھوڙي گاڏي بڙ کي ڇڏي اڳتي وڌي تہ سنھڻيءَ پٺ
ءِ وري بہ هنکي ڏسندي رهي. سلمان کي لڳو تہ هاڻي هوءَ ڪجھہ
. ڏيندي. ھن وري هڪ ڀريتن ڪيو. پر ھوءَ تہ ڪا مورت بڻجي چڪي

ر اچي پھتا، سلمان سندس ٻانهن جھلي گاڏيءَ مان هيٺ لاٿو. چاچي
ان ٻاهران نڪري آئي. سيني کي ڀليڪار ڪئي. سنھڻي جي حالت ۾
ترو بہ بدلاو نہ آيو.
مان سڀ حقيقت چاچيءَ اڳيان چئي ٻڌائي.
ھڻي پنھنجي گھر ڏانھن منيون ٻڌي ڊوڙ ڪڍي ءِ دروازو بند ڪري
ڪت تي ڪري. اکيون بند ڪري مڙدي جيان پيئي هئي.
مان سندس چاچيءَ کي چيو تہ ھن کي آرام ڪرڻ ڏيوس. ڀلي ستي
آرام ڪندي تہ دماغ جائي تي ويندس.
سيئي سنھڻيءَ جي گھر مان نڪري ويا تہ ڀلي هوءَ آرام ڪري.

تي ويا. پکيءَ به چرپر ڪرڻ لڳا. دريءَ مان تورو تورو ساهو لنگهي تي آيو.

اچانڪ ڪچوڙ.....ڪري دروازو کليو. سلمان مشڪندي اندر داخل ٿي سنهڻيءَ جي چرين جهڙي حالت ڏسي هوءَ ڏڇي ويئي. هوءَ ڏڪ پائي وڃي سنهڻيءَ جي پاسي ۾ ويٺي. هن سان ڳالهائڻ جي ڪوشش ڪئي پر سنهڻيءَ ڪجهه به نه ڪڇيو. سلمان هن کي ڪافي دير تائين ڏسندي رهي.

'سنهڻي، ننڊ نه آئي ڇا. تنهنجي ههڙي حالت ڇو ٿي ويئي آهي. چري حوصلو رک همت نه هار، نصيب ۾ لکيل ڪير ٿو متائي سگهي. هل منهن ڌوئي وٺ چانهه پاڻي پيءُ.'

هيڏو سارو چوڻ جي باوجود به سنهڻيءَ ڪي به نه ڪڇيو. هوءَ ته بس اکيون ڦاڙي هن کي ڏسندي رهي. نه کلي ٿي نه رُني ٿي بس نهاريندي رهي

'اڙي ٻڌين ٿو هيڏانهن اچ، ڏس ته صحي سنهڻي کي ڪجهه ٿي پيو آهي ذرا ڊاڪٽر کي ته وٺي اچ هيءَ ته صفا چري ٿي ويئي آهي. سندس چاچي ۽ چاچيءَ کي ڪهڙو جواب ڏينداسين. اڙي منهنجو متو رليو جو زوري هن کي هيڏانهن وٺي آيس، مون ته هن جو ڏک هلڪو ڪرڻ ٿي چاهيو پر هي ته الٽو ٿيو. سنهڻي ته دماغي توازن وڃائي ويٺي آهي.'

سلمان جيئن ئي رڙيون واڪا ڪيا ته سندس گهوٽ ڊوڙي آيو پر سنهڻي جي حالت ۾ ڪو به ڦيرو نه آيو.

'سنهڻي سنهڻي... چئي سلمان هن کي ڪلهن کان جهلي ڌونڌاڙيو پر هو ته پٿر بڻجي چڪي هئي.

'سرتاج هاڻي ڇا ڪيون، هي ته اجايو ڪوتو ٿيو. هلو ته هاڻي هن کي سندس گهر ڇڏي اچجي.'

'ها ها ائين ئي ڪيون. اڙي هيءَ ته پنهنجي جان وڃائي ڇڏيندي سرتاج چيو.'

گهوڙي گاڏي گهرائي سلمان هن کي ٻانهن مان پڪڙي منجهس وهاري هو ٻئي زال مڙس هن کي ڇڏڻ جي لاءِ هن جي ڳوٺ طرف روانا ٿيا.

رستي ۾ گهڻي ئي ڳالهائڻ جي سلمان ڪوشش ڪئي پر هوءَ ناڪام رهي وات ۾ وڻ درخت هن کي ڏيکاري هن جي دماغ کي صحي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. جتي هو ننڍپڻ ۾ ٻلورن راند ڪيڏيون هيون. گڏين راند ڪئي هئي پر سنهڻي ڪو به پرتيياو نه ڏنو.

اچانڪ هڪڙي قديم اهڙي ٻڙ جي درخت تي هن جي نظر ويئي. ته ور

ڪنهن جي مال ۾ ڏٽار پئي ڪندس يا وري مزدوري پيو ڪندس. گلڻ
ٻيچين ٿيندي چيو.
''ازي چريا ايڏو اتاولو نہ ٿي. خدا سڀ سٺائي ڪندو. هتي سُنو پيو ٿو
ڪمائين. هوڏانهن وڃي ڇا ڪندين.''
'بس سائين بس هاڻي گهڻو ٿيو. سياڻي کان نوڪريءَ تي ڪونہ ايندس.
فيڪٽريءَ جي مالڪ سان توهين ئي ڳالهائجو. مان ڳالهائيندس تہ هو مونکي
ڇڏيندو ڪونہ.'
آخر گلڻ ضد تي اڙيو رهيو نيٺ هو پئسا ڪٺي ڪنان کان هلي نکتوءَ وڃي
سلمان جي ساهرڪي ڳوٺ پهتو.
تلاو جي اندر بينل هڪ گهاٽي ٻبر ۾ اٺ ٻڌائين. هن تان پاڪڙا پلاڻ لاهي
ٺيٺ رکيا. اٺ ٻبر جون ڪچڙيون ٿاريون چرڻ لڳو ۽ هو ٿڌيءَ ڇانو ۾ ليٽي
پيو. ڳوٺ جون پٽيهاريون پاڻي ڀرڻ جي لاءِ آيون پئي، ٻيون وڃيون پئي.
گلڻ رکي رکي هنن ڏانهن نهاريو پئي. متان هنن ۾ سلمان بہ هجي.
اچانڪ هن کي هڪ ٺهڪ ٻڌڻ ۾ آيو. جيڪو هن کي جاتل سڃاتل لڳو هن
جو گمان سچ ثابت ٿيو. اهو سلمان جو ئي آواز هيو. هوءَ پنهنجي ڪنهن
ساهيڙيءَ سان گڏ پاڻيءَ جي لاءِ اچي رهي هئي.
''ازي هي ماڻهو تہ ڪو پرديسي پيو لڳي.'' سندس ساهيڙي سلمان کان
پڇيو.
'مان بہ اهو ئي پيئي ٿي ڏسان. ڏس نہ ڄڻ ڪنهن جي انتظار ۾ هجي
جڙو پيو ٿو لڳي.' ڏس نہ پاڻ مان اک ئي نہ پيو هٽائي ۽ ڪجهہ مسڪرائي
پيو.
هو ٻئي اتڪلون لڳائيندي اچي رهيون هيون.
''هائي الله هي تہ ادا گلڻ، ادا گلڻ پلي ڪري آئين'' چوندي هن گلڻ
کي ڪيڪاريو.
'لک لک ڀلايو ڀيڻ، چوندي گلڻ سلمان جي ڀليڪار جو جواب ڏنو.
ٻئي هڪ ٻئي کان حال احوالي ٿيا.
'ادا تون بہ ڪو چريو ماڻهو آهين جو هتي اچي ويهي رهيو آهين. تون
تو گهر ڇو نہ هليو آئين. اٿي هاڻي اٿي گهر هل، تيسين مان پاڻيءَ جو
گهڙو ڀري ٿي اچانو.'
'ها ها سلمان تنهنجي گهر تہ هلبو. مان آيو ئي ايتري لاءِ آهيان.

گلڻ پنهنجي پگهار مان ڪجھ نہ ڪجھ پئسا بچائي رکندو هيو. هن
پئسن مان هن هڪ اٺ خريدي ڪيو.

هڪ ڏينهن سندس اٺ کي مئنيجر ڏٺو تہ هن چيو.' گلڻ هحڙي تيز
رفتاريءَ جي دور ۾ تو اٺ ورتو اهي تہ مونکي نوائي ٿي لڳي. تون تہ صف
ڳوناٺن جو ڳوناٺو ئي رهيو آهين هاڻي تہ انٽرنيٽ، انڊر گرائونڊ ٽرين
هوائي جهازن جو دور آهي. اٺ کي وري ڇا ڪندين.'

''سائين تڏهن تہ چوان ٿو. پاڻ ڪيڏا نہ سست ٿي ويا آهيون. توهين
ڪڏهن هنن اٺن گهوڙن تي سواري تہ ڪري ڏسو. پوئي چئجو. ڏاڍو مز
ايندو آهي. اهڙا تہ جهوٻا ايندا آهن جو ڪاڏو خوراڪ سمورو پچي ويند
آهي. مٿان نڪو ڏونهون نڪو گوڙ ۽ نہ ئي وري آلودگيءَ جو سوال. سائي
گاڏيون اسڪوٽر خريد ڪرڻ تہ اسان جي وس ۾ ڪونهي، اٺ تہ اسين
وٺون.'

گلڻ جو اهو جواب ٻڌي مئنيجر ڪلڻ لڳو.

'صاحب، آئون تہ پنهنجي گهر بہ هن اٺ تي چڙهي ويندس. گاڏين بس
۾ ناهي چڙهڻو. گهر وڃڻ ۾ تہ اڃان دير اٿم پر جڏهن بہ ويندس تڏهن ڳالھ
هن جو من وري آنڌ مانڌ ۾ پئجي ويو. هن وري مئنيجر کي چيو تہ سائي
هاڻي مونکي هتي مزو نہ پيو اچي هاڻي مان اڪتائجي پيو آهيان هاڻي
هتان ڪان ڀڄي وڃڻ لائي دل پيئي ڪري. وري ٻئي ڪٿي روزي روٽي ج
تلاش ڪندس. هتي هڪ ئي طرح جي شهري جيون ڪان مان عاجز اچي چڪ
آهيان. هاڻي مونکي ڪٿي ڀڄي وڃڻ گهرجي نہ تہ مونکي لڳي ٿو تہ م
هتي پاڳل ٿي ويندس.'

'سائين توهان کي عرض آهي تہ منهنجا جيڪي بقايا پئسا آهن ا
مونکي ڏيئي ڏيو تہ مان هلندو ٿيانو.'

'گلڻ اهو تہ ٻڌائي تون ڪيڏانهن ويندين. ڳوٺ ۾ تہ تو تي بندش
آهي.'

سائين هاڻي مونکي منهنجي سنهڻيءَ جي ياد ۽ سڪ سمھڻ نٿي ڏئ
رات و ڏينهن هن لائي روئندو ٿو وتان. آنسون منهنجو مقدر بڻجي چ
آهن. مون سوچيو آهي تہ سنهڻي جي ساهيڙي سلمان جڏهن ڳوٺ مان پرڻ
جتي ويئي آهي مان بہ اتي وڃي رهندس.

نهڻيءَ جي باري ۾ ڪجھ سوچ، نہ تہ هوءَ.....چوندي هن جملو اڌورو ڇڏي
نو. هوءَ رنڌڻي ڏانهن هلي ويئي ۽ گلڻ لاءِ ڪپڙي ڏونروءَ لسي ڪٽي آئي.
گلڻ کي ڪجھ بہ نتي وڻيو. هن بہ ٽي ٽنا ڪاڏا. کير ڍڪ پي هن هٿ
چريا ''پيڻ مون هاڻي هتي ئي رهڻ جو فيصلو ڪيو آهي.'' گلڻ چيو.
ها ادا ها هي تنهنجو ئي گهر آهي. چوندي سلمان خوشيءَ جو اظهار
يو ۽ هن جو ويڇاڻ ڇنڊي سرڪو ڪيو.
گلڻ بستري تي آڏو ليٽيو. هو هينئر ماضي حال ۽ مستقبل جي ٽواٽي تي
ڻ بينو هو. هاڻي ڪنهن وات جو ويچار ڪجي ڪهڙي وات ونجي اهو هن
ي سمجھ ۾ نہ پئي آيو.
هن کي سلمان ٻڌايو هو تہ سنهڻي سندس انتظار ڪندي ڪندي آخر هوءَ
ي تي پيئي آهي. هن کان وڇوڙو سهن نہ ٿيو. هوءَ تمام گهٽ کائيندي
ئندي آهي. ڪڏهن ڪڏهن ننڊ مان اوچتو جاڳندي گلڻ....گلڻ....زور
ن پڪارون ڪندي آهي.
''گلڻ مونکي چاچو ماري ٿو گلڻ مونکي بچائي گلڻ مونکي بچائي.'' چوندي
ندي هوءَ ڪڏهن ڪڏهن بي هوش ٿي ويندي آهي.
جيئن ئي تنهنجو نالو وٺندي آهي تہ سندس چاچو هن کي ٺڦڙ يا پادر
ندو آهي. جنهن جي درد جي وجھ سان هوءَ ڪٽڇاٽ ڪري ماني رهندي
ي. هن جي هڏن جي سنگهري جهڙي ڇهري سان هٿ ٽڪرائجي هن جو
ن ڏڪائجي پوندو آهي.
''نالائق اجان بہ هن نالائق جو نالو پيئي ٿي وٺين. ڪيترا ڀيرا چيو اٿم تہ
بدچلن آوارا جو نالو نہ وٺندي ڪر. هو هن کي هاڪوتا ڪري سمجھائيندو
پر هوءَ تہ پاڳل آهي هن تي ڪوبہ اثر نہ ٿيندو آهي. جيئن هو هن تي
ٿيون ڪندا آهن تئين هوءَ بي قابو ٿي ويندي آهي. جڏهن حد کان
جي ويندي آهي تہ سندس چاچي هن کي ڪمري ۾ بند ڪري ڇڏيندي آهي.
هوءَ تنهنجي ئي پڪار ڪندي رهندي آهي.''
سنهڻي......جي باري ۾ اهو حال احوال ٻڌي هو ڏاڍو مغموم ٿي پيو. هن
پيرو سنهڻيءَ کي پنهنجي اکين سان ڏسڻ جو پڪو پڇايو. هن فقير جو
ڪيو. ڏاڙهي مڇون ۽ وار وڌايا. گيڙو ڪپڙا پاتا. هٿ ۾ ڪشڪول کڻي
نهنجي ڳوٺ طرف ٻين وڄائيندو نڪري پيو.
ندا سيني هو خير ڪري، سيني جو ڪلياڻ ڪري. هن فقير جي اها ئي

'ادا اسان جي اکين تي. چوندي سلمان جلدي جلدي گهڙو پيري گهر هلڻ لڳي. گلڻ کي بہ پاڻ سان گڏ وٺي ويئي. گلڻ کي گهر ۾ رکيل کٽ تي هڪ سنهڻي رلهي وڇائي ڏني.

ادا تون ـهتي ويهہ مان تو لائي چانهہ ناشتو ٿي ناهيان ''چوندي هوءَ رنڌڻي ڏانهن هلي ويئي.''

'وٽ ادا، مونکي لڳي ٿو تہ تون گهٽن ڏينهن کان لسي نہ پيتي هوندي. هيءَ پي تيسين مان اچان ٿي.' لسي ڏيندي سلمان چيو.

'سچي ڳالهہ آهي پيڻ سال گذري ويا مونکي هيءَ پنهنجي ڳوناڻي لسي نصيب نہ ٿي آهي. شهر ۾ هوئن تہ لسي ملندي هيم پر ان ۾ هڙو مزو پلا ڪٿان آيو. هو تہ مشينن سان اسٽيل جي باسڻن ۾ ڏڌ ولوڙيندا آهن.

'ٿانڊي تي مکڻ ۽ اٿو وجهي او ڦاٽيل مٽيءَ جي ماٽيءَ واري سورهي خوشبو واري لسي پلا شهري ماڻهن کي ڪٿان ٿي ملي سگهي.'

'سلمان ڪيئن، هتي مزو اچي ٿو يا نہ.'

'ادا مزو اچي يا نہ، آخر ڪيڏانهن وڃبو. لکئي هٿ جو آندو آهي.

'تون سنهڻيءَ کي نہ سارينديي آهين.'

'اڙي ادا نہ پڇ حال تہ سنهڻي جي کهڙي حالت ٿي ويئي آهي. سنهڻيءَ جو نالو گلڻ جي واتان ٻڌي هوءَ اداس ٿي ويئي.'

سلمان تون هيڏو اداس ڇو ٿئ ويئين. هوءَ نيڪ تہ آهي؟ تو هن کي ڪڏهن ڏنو آهي اڄ ڪلهہ.؟

گلڻ هاڻي خبرون پڇڻ جي لائي اتاولو ٿي رهيو هيو.

ڇا ٻڌايان ادا، سنهڻيءَ جي حالت جو بيان مون کان نہ ٿي سگهندو. منهنجي زبان ۾ اها طاقت ناهي جو مان سندس بيان ڪريان. هن جي باري ۾ ڪجهہ نہ پُڇ.

'سلمان ڇا پيئي چئين آخر ڪا ڳالهہ تہ آهي، چٽي ڪر تہ خبر پوي.'

گلڻ جي جهجهي اسرار ڪرڻ تي آخر سلمان سچي حقيقت حال ڪري ٻڌائي.

سنهڻي جي حالت جي باري ۾ ٻڌي گلڻ اداس ٿي ويو. سنهڻي پيڻ هاڻي تون ئي ٻڌائي تہ مان ڇا ڪيان.

ادا آئون ڇا ٿي چئي سگهان. توهان جو پاڻ هينئر ئي اچڻ گهرجي. هو ئي شايد ڪا چڱي صلاح ڏئي. هن کي بہ سنهڻيءَ جي ڏاڍي چنتا آهي. ادا

ساڏو سائين نيم موجب سا-ري-گ-م جا سر ڇيڙيندو رهيو.
سيئي ٻار ٻين ٻڌڻ ۾ مشغول هيا ته ڪنهن ٻار چيو ”پڇو ڇورا پڇو هوءَ
ري هيڏانهن پيئي تي اچي.“
’اڙي پڇو ڙي پڇو.‘ چوندي سيئي ٻارڙا وکري ويا. ۽ وڃي هن ڇريءَ کي
ر هٽڻ لڳا.
’نه ٻارو نه توهين هن کي حيران ڪندو ته مان توهان کي ٻين نه ٻڌائيندس.‘
’نه سائين نه هاڻي اسان واعدو ٿا ڪيون اسان کي معاف ڪيو.
فقير سيني ٻارن کي قسم کڻايو ته اسين هاڻي ڇريءَ کي حيران نه
نداسين هن ڇريءَ لائي به هاڻي آساني ٿي پيئي هئي. هوءَ به جتي ٻين
آواز ٻڌندي هئي اتي پهچي ويندي هئي. هن جي من کي به شايد
جهه شانتي ملندي هئي.
ڪڏهن ڪڏهن ته هوءَ جهومي اٿندي هئي.
هڪ ڏينهن چاچي اِهو خبر ڏنو ته هوءَ جهومي رهي آهي. هن جي من ۾
و خيال آيو ته شايد هن جي هن ٻين ذريعي ڪا دوا دارون ٿي سگهي ٿو. هو
فقير وٽ هليو آيو.
’بابا توهان کان هڪ ڳالهه پڇانو.‘
’ها ها چو نه بلڪل پڇي سگهو ٿا.‘ فقير ته هن کي اصل سڃاتو پيءَ. هن
دي مسڪرائيندي چيو.
’تون پلا هيءَ ٻين وڄائڻ ڪنهن کان سکيو آهين. جو هيءَ اهڙي ته مڌر
وڄائين جو ڇريا به هن تي پيا لڏن.‘
’ادا سنگيت قدرت جو هڪ انمول جهرڻو آهي. سنگيت جي ساڌنا ۽ رياضت
امر ساڌنا آهي. تانسين ۽ بيجوءَ جهڙا سنگيتڪار ته سچي پرڪرتيءَ کي
ومائي ڇڏيندا هئا. ڪڏهن پنهنجي سنگيت سان ڪڪن پنن کي ٻاري
ندا هئا ته ڪڏهن مينهن به وسائي ڇڏيندا هئا. قدرت کي به هي سنگيت
سائي ڇڏي ٿو ته پوئي ماڻهوءَ جي ڪهڙي ڳالهه آهي. مان يقين سان
سگهان ٿو ته هن ڇريءَ کي مان ڏاجي ڪري سگهان ٿو.‘
هو ٻڌي هن جي اکين ۾ چمڪ اچي وئي. ”هين ڇا سچ پچ“ هن جي
مان اجي اکر نه چاهيندي به نڪري ويا.
’ها پيا هم اسکو بلڪل ٺيڪ ڪر سڪتا هي“ فقير وري ٻيٺي يقين سان

دعا آهي. هي فقير سڀ کان نرالو آهي. هن کي توهان کان ڪجهه به نه گهرجي. نه اٽو، نه ڪپڙو مان الڳاري ٻاوو آهيان. مان مست ملنگ آهيان مونکي توهان جو دان خيرات ڪجهه به نه کپي. مونکي توهانجا پئسا ڏوڪڙ به نه کپن. منهنجي توهان کي هڪ عرض آهي مان توهان کي بين ٻڌائڻ ٿو چاهيان.' چوندي هو ڳوٺ جي چونڪ ۾ بين وڄائڻ جي لاءِ ويهي رهي ٿو.

هن جي بين جو آواز ٻڌي ٻار ٻڍا سڀ اچي ڪٺا ٿيا سيني خوب واهه واهه ڪئي. گهڻن ٻارڙن ته هن جي لاءِ پئسا به آندا پر فقير کين واپس ڪندي چيو خدا توهان کي جهجها ڏئي، پئسا مونکي نه کپن بس دعا ڪجو ته منهنجون من مرادون پوريون ٿين.

'بابا توهان کي پئسا ڇو نٿا کپن.' هڪ ننڍڙي ڇوڪري چيو.

'نه ٻچا نه مونکي ڪجهه به نه کپي. تون سچيءَ دل سان دعا ڪج ته بس.

'بابا اڄ ڪلهه ته ڪلياڻ پئسن سان ئي ته ٿيندو آهي. اهي ته توهين ونو نٿا پوئي ڪيئن ٿيندو ڪلياڻ.' ٻئي ڇوڪري چيو.

''نه پٽ نه اها تنهنجي ڀل آهي. ڪلياڻ صرف پئسن سان نه ٿيندو آهي. پئسن سان جيون جي سک لاءِ هر شيءِ خريد ڪري سگهجي ٿي پر من جي شانتي پئسن سان نه ملندي آهي. جيترو پئسو جهجهو اوتريون ڪاهيون به وڌاري هونديون. تڏهن ئي ته ماڻهون پريشان آهن.'' فقير سيني کي سٺي ڳالهه چئي ٻڌائي.

'بابا هاڻي توهان روز ايندو نه اسان جي ڳوٺ ۾.'

'ها پٽ مان توهان جهڙن ننڍڙن ننڍڙن گلڙن جهڙن ٻارڙن کي ڏسي ڏاڍو خوش ٿيندو آهيان، هاڻي مان روز پيو ايندس توهان وٽ.

مون نشچو ڪيو آهي ته هاڻي مان زندگي ڀر ٻارڙن کي وندرائڻ لاءِ بين وڄائيندس.' بس پوئي ته هن جو معمول ٿي ويو. هو روز ايندو هو. سڄو ڳوٺ گهمي پنهنجي بين جا مڌر درد ڀريا سُر پيو ڇيڙيندو هو.

ڳوٺ جو هر ماڻهو هن جي بين جو عاشق هو.

هن طئه ڪيو ته هر روز ڪنهن نه ڪنهن جي گهر جي ٻاڇي ۾ ويهي هو بين وڄائيندو.

هن ٻارن کان پڇيو ته ڇا هنن کي اها ڳالهه منظور آهي.

'ها فقير سائين اسان سيني کي اهو منظور آهي'اڄ کان ساڄي چڪر تي هن ڪم جي شروعات ڪري ڇڏيو.'

فقير ڏنو تہ تير وچي برابر نشاني تي لڳو آهي. هن هڪ ڏکو شوڪارو
ڪنيو '' ڇو منهنجي سنهڻي من منهڻي مونکي نٽي سچاڻي ڇا؟ اڃان تہ
منهنجي سزا جي پوري ٿيڻ ۾ ڇهہ مهنا باقي پيا آهن.
سنهڻي هاڻي سچاڻي ويئي تہ هي ٻيو ڪو نہ، پر گلڻ ئي آهي. هن جي
دل چاهيو پئي تہ هينئر ئي فقير سائين کي ڀاڪر ۾ ڀري چپ چپن تي رکي
دنيا کان بي خبر ٿي وڃي. پر ائين ڪرڻ مناسب نہ هو. هن صبر ڪيو. هن
ڇئني طرف ڏنو پوئي ڪجهہ ڇوڻ جي شروعات ڪئي.
'فقير سائين اڄ منهنجي اکڙين ديد جي عيد ڪئي آهي. منهنجو سڄو
جنم سڦلو ٿي ويو آهي. منهنجي دل جا سمورا ارمان پورا ٿي ويا آهن. مان
صرف انهي ارمان ۾ زندهہ رهيس تہ هڪ ڀيرو تنهنجو ديدار ڏسي مران تہ
من کي شانتي ملي. هاڻي پاڻ جو ميلاپ ٿئي يا نہ ٿئي مونکي عمر ڀرجي
آٿت ملي ويئي آهي.... ، چاچا وريام کي ايندو ڏسي هوءَ ڳالهہ اتي ئي
ڪٽي هلي نڪتي.
سنهڻي جي سڌ هاڻي وري آئي هئي. سيئي ڏاڍا خوش ٿيا. مٽي جون
اميدون ٻڌيون سڀ ڪجهہ معمول جيان هلي رهيو هيو.
اڄ اماوس جي انڌياري رات هئي. ڪاٻي هٿ کي ساڄو نظر نہ پئي آيو.
ساري سرشٽي خاموش هئي. ڪٿي ڪنهن شيءِ جي ڪا چرڦر نہ هئي. هوا جا
جهونڪا رکي رکي لڳي رهيا هئا. آڙون انهن جهونڪن ۾ مست، تنواري
هيون هيون. دور دور جهنگ ۾ ڪو گدڙ اونائي ڏيئي رهيو هيو.
فقير سائين ڪيل واعدي مطابق بين وڄائڻ شروع ڪئي. هي تہ روز ٿيو
ايندو هيو، سو اڄ رات جو آيو تہ بہ ماڻهن کي ڪا حيرت نہ لڳي.
سنهڻيءَ جي ڪنن تي جيئن ئي بين جو آواز پيو هن پنهنجا ذر ڏيوريون
ڪپڙا لٽا هڪڙي هڙ ۾ ٻڌا ۽ گهر کان چور پيرين پڇي نڪتي. بين کي
ڪنائيندي ڪنائيندي وڃي ڪيل هنڌ تي پهچي ويئي.
جيئن ئي هوءَ هتي پهتي گلڻ هن کي هميشهہ جيان ڀاڪر ۾ ڀري ورتو ۽
ان جي چپن تي هڪ سڪ سوز ڀري چمي ڏيئي ڇڏي. ڪافي دير تائين ٻئي
ان نشي واريءَ حالت ۾ رهيا.
''سنهڻي منهنجي بين وڄائڻ جي رياضت حقيقت ۾ اڄ سڦل ٿي آهي.
مونکي انهي محنت جو ڦلو مليو آهي. هل هاڻي هل جلدي ڪر. پنهنجي
يار جو ڪو دشمن وري پهچي نہ اچي. منهنجو اٺ تيار آهي. هل هي ملڪ

’تہ پوئي بابا مھرباني ڪيو توھان منھنجي گھر ھلو ۽ ٻين جا ڪي لحرا ٻڌايو. منھنجي ڀائٽيءَ جو بہ دماغي توازن نيڪ ناھي. شايد ھوءَ بہ نيڪ ٿي وڃي.‘

’ھا ڀائي ھا مان ھيءَ ٻين وڃائيندو ئي ايتري لائي آھيان. من ڪنھن کي فائدو ٿئي مونکي ثواب ملي. ھلو اڄ کان ئي شروع ٿا ڪري ڇڏيون. ڇوڪري تہ اھا ئي آھي نہ جيڪا گھڙي پل اڳ ھتي ٻيني ھئي.

ھا سائين اھا ئي ڇوڪري آھي.‘

’ھا پر توھان کي ھڪ شرط منظور رکڻي پوندي. مان جڏھن ٻين وڃايان تہ توھان مون وٽ نہ وھجو. ڇو تہ توھان جي ويھڻ سان ھيءَ ڇوڪري مون سان ھلي ملي نہ سگھندي. ھن کي ڏاھي ڪرڻ جي لاءِ پھرين ھن جي من مان دٻ ڊاءَ ڪيڍڻا پوندا. جيئن جيئن ھن جي من مان دٻ نڪرندا ويندا تيئن تيئن ھوءَ نيڪ ٿيندي ويندي.‘

فقير چاچا وريام کي آٿت ڏيندي چيو.

’اڙي ھيءَ ڇوڪري تہ بلڪل ڏاھي ڏمٽي ٿي لڳي. اڳي کان تہ چري ڪونھ ٿي لڳي شايد ھن جي من کي ڏڪو يا آگھات رسيو آھي. تڏھن چري ٿي پيئي آھي.‘

’’ھا فقير سائين ائين ئي آھي. بلڪل نيڪ نمري ھئي.‘‘ ھاڻي چاچا وريام کي وشواس اچڻ لڳو ھو.

’ھن کي چاڪ چڱي ڀلي ڪري ڏينديس تہ جيڪو گھرنديس سي مان ڏيندوسانءَ توھان جا لک لک ٿورا مون تي ٿيندا. ‘

’ھن ۾ ڪائي پريشانيءَ جي ڳالھہ ڪانھي.‘

ھاڻي روز فقير سائين ھتي صبح جو سويل کان ئي پھچي ايندو ھو. ھن تہ چاھيو ئي ائين پئي. سڄو ڏينھن ھتي ويھي ٻين جا سُر پيو ڇڙيندو ھو. ھوءَ ڇوڪري بہ ھاڻي ٻين ٻڌڻ جي عادي ٿي چڪي ھئي. فقير جي ٻين ھن جي دماغ تي ڏاڍو اثر ڪيو. ھاڻي ھوءَ اڇي فقير وٽ وھڻ لڳي ھئي. ھن ننڊ ۾ وقلڻ ۽ بڪ ڪرڻ بہ ڇڏي ڏنو ھو.

ھڪ ڏينھن فقير جي ڇيڇ ۾ پاتل منڊيءَ تي ھن جي نظر پيئي تہ ھن جي مغز جا تمام پردا کلي ويا. ھوءَ ھن منڊيءَ کي گھوري گھوري ڏيان سان ڏسڻ لڳي. گھڙيءَ ۾ ھن فقير کي پيءُ ننھن کان ڇوٽيءَ تائين جاچيو تہ گھڙيءَ ۾ ھوءَ منڊيءَ کي تڪي رھي ھئي.

ڇڏي پاڻ ماروي جي مُلڪ ٿر ڏي پڇي ٿا هلون. هلي هتي پنهنجي پيار جو آشيانو اڏينداسون.

سنهڻيءَ ڪجهه به نه پئي ڳالهايو. اکين مان نڪرندڙ آنسون ئي هن جي دل جي دردن کي ٻڌائي رهيا هئا. گلڻ وري هن کي چيلهه مان پڪڙي ياڪر پاتي. ٻئي جتي اٺ بيٺل هو اوڏانهن هلي نڪتا.

اٺ کي هشاءِ ويهاري ٻئي هن تي سوار ٿي ويا ۽ اٺ اتر طرف سرپٽ ڊوڙڻ لڳو.

برابر رڻ جي وچ پهتا جتي واري جون ڀٽون ۽ دڙا هيا. پرهه ڦٽڻ جو ٽائو هيو. گلڻ اٺ کي روڪيو ۽ ڪيس ويهاريو. هاڻي ٻنهي کي شانتي ٿي ۽ دل جائي ٿي ته هاڻي ڪو ڊپ ڪونهي ڪو. وري ٻنهي فرط محبت ۾ هڪ ٻئي کي ياکر پاتي. رڻ جي سڄي ڌرتي ۾ جڻ محبت جو ڪو جهرٽو وهي رهيو هيو. رڻ کي پيار ۽ محبت جي مستيءَ جو اڄ احساس ۽ انداز ٿي رهيو سيو. رڻ ۾ اڳل لاٿا ڪين حيرت ڀري نظرن سان نهاري رهيا هئا.

”سنهڻي تون هڪ فقير ڀيڙي پڇي آئي آهين؟“

گلڻ تون هڪ ڇريءَ کي ڪٽي پڇي آيو آهين.“

ٻنهي هڪ ٻئي جي سوال جو جواب هڪ زوردار ٽهڪ سان ڏنو. ٻئي زور سان کلي رهيا هئا. ۽ ٽهڪ ڏيئي رهيا هئا. هاڻي پورب ڏس کان روشنيءَ جو جنم ٿي رهيو هيو.

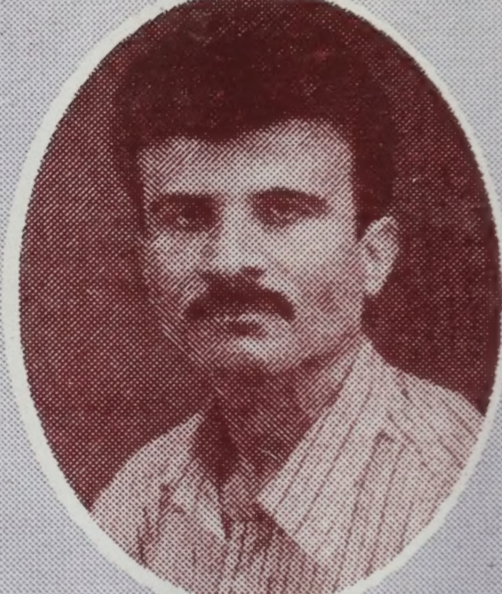
’سنهڻي هڪ ڳالهه پڇانو؟‘

پڇو،

’تون سچ پچ ڇري ٿي ويئي هئين يا اهو ڪو مڪر هيو.‘

گلڻ اهو منهنجو مڪر هيو جڏهن مون ٻڌو ته منهنجو چاچو مونکي ٻئي سان پرڻائڻ جي ست ستي رهيو آهي تڏهن مونکي ائين ڪرڻو پيو. جيئن ته هو مونکي ڇري سمجهي مون سان شادي ڪرڻ جي ها نه ڪري ۽ منهنجو اهو مڪر سو فيصد ڪامياب ويو.“ چوندي سنهڻي وري پنهنجو متو گلڻ جي هنج ۾ رکي ڇڏيو ۽ گلڻ پنهنجا چپ هن جي متن سان چمنائي ڇڏيا. ٻئي پيار جي خمار ۾ مدهوش ٿي دنيا کان بي خبر ٿي رهيا هئا.

سج جي سنهري ڪرڻن جي روشني رڻ کي هڪ عجيب رنگ ۽ نظارو بخشي رهي هئي جنهن نظاري ۾ سنهڻي ۽ گلڻ روپ پيار وارو چٽ به هڪ انوکو ۽ منفرد انداز ڪڙو ڪري رهيو هيو. جيڪو رڻ جو پيار وارو رنگ هيو.

ٻني، جتي هرشخص سنڌيءَ ۾ ڳالهائي ٿو، سوچي ٿو. ٻني جتي شاهه صاحب هر رات جو جاڳي سنڌيت جي محفل مچائي ٿو. ٻني تعليم جي لحاظ کان پٺتيل هن علائقي جو هڪ تعليم يافته شخص اديب جي روپ ۾ اُسري غير سنڌي زمين تان سنڌي ناول ۾ اسان کي سنڌين جو درشن ڪرائي ٿو. هڪ صديءَ جي سنڌي ناولن جي سمورن انگن کي پاسيرو ڪري سنڌيءَ جو پهريون ناول پيش ڪري ٿو.

ڪڇ جي پهرئين سنڌي ليکڪ معرفت سنڌيءَ ۾ پهرئين آنچلڪ ناول جي هن ڏينهن جي مان ڇا صرف آجيان ڪريان، ٿڪ ڪامنائون اِظهاريان، ڪِ سنڌي ناول ڪيتر سان وڌ ڪرڻ سبب سندس شڪرانا مڃان؟ سنڌ وڃائڻ جي پنجونجاهين سالگرهه تي.

جينت ريلواڻي

پندرهين آگسٽ ٢٠٠٢